

Міністерство освіти і науки України

Тернопільський національний економічний університет

*До 50-річчя
Тернопільського національного
економічного університету*

ФІНАНСИ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Навчальний посібник

За ред. *Пархомця Миколи Кириловича*

**Тернопіль
TNEU
2015**

УДК 631 162
ББК 65.261.512
Ф 59

Авторський колектив:

докт. екон. наук, проф. М. К. Пархоμεць (передмова, теми 3, 5, 6, 8, 14, 15, 16, 17); д.е.н, професор М. М. Шкільняк (тема 13); д.е.н, доцент Н. П. Чорна (теми 10, 11, 12); к.е.н., доцент Л. М. Уніят (теми 1, 2, 4, 7, 9).

Рецензенти:

М. Й. Малік – доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік НААН (Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» НААН);

В. С. Рудницький – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку і аудиту Львівського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університету банківської справи»;

О. В. Ульянченко – доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НААН України, завідувач кафедри виробничого менеджменту та аграрного бізнесу Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва.

Рекомендовано до друку

*Вченою радою Тернопільського національного економічного університету
(протокол № 3 від 25.11.2015 р.)*

Ф 59 Фінанси агропромислового виробництва. Навчальний посібник / За ред. Пархомця Миколи Кириловича – Тернопіль: ТНЕУ, 2015 – 404 с.
ISBN 978-966-654-400-4

Навчальний посібник підготовлений для студентів економічних спеціальностей на основі програми нормативного курсу «Фінанси агропромислового виробництва». У посібнику розглянуто: систему фінансів, їх функції і значення на макро-, мезо і мікрорівнях країни; сутність та особливості формування фінансових ресурсів у підприємствах агропромислового виробництва; фінансовий стан підприємств і галузей АПВ; надходження грошових коштів і прибутку, їх планування на конкретному підприємстві; формування основного і оборотного капіталу та показники оцінки ефективності їх використання; податкові відносини; кредитне забезпечення; державну підтримку АПВ; стратегію і методи фінансового планування на передовому аграрному підприємстві «Іванівське» Тербовлянського району Тернопільської області.

Рекомендовано для студентів, аспірантів, викладачів економічно-фінансових спеціальностей, працівників органів державного регулювання, керівників і спеціалістів АПВ усіх рівнів управління.

УДК 631 162
ББК 65.261.512

ISBN 978-966-654-400-4

©Коллектив авторів, 2015
© ТНЕУ, 2015

Зміст

Вступ	7
Тема 1. Теоретичні основи фінансів країни.....	9
1.1. Суть і функції фінансів	9
1.2. Структура та функції фінансової системи.....	15
1.3. Бюджетна система, державний та місцевий бюджети України	18
1.4. Державні цільові фонди фінансової системи	24
Тема 2. Основи фінансів агропромислових підприємств	27
2.1. Суть фінансів агропромислових підприємств.....	27
2.2. Особливості формування фінансів підприємств АПВ	30
2.3. Основи організації фінансів агропромислових підприємств	32
2.4. Фінансова діяльність та зміст фінансової роботи.....	34
2.5. Управління фінансами на підприємстві.....	39
Тема 3. Фінансово-економічна діяльність підприємств АПК в сучасних умовах.....	43
3.1. Організаційно-правові форми діяльності у агропромисловому виробництві	43
3.2. Особливості формування фінансових ресурсів у агропромислових підприємствах	46
3.3. Фінансові результати діяльності галузей і підприємств АПК.....	50
3.4. Напрями підвищення фінансово-економічної діяльності підприємств АПК	53
Тема 4. Грошові розрахунки агропромислових підприємств	59
4.1. Сутність і класифікація грошових розрахунків	59
4.2. Принципи організації розрахунків	61
4.3. Зміст та організація готівкових розрахунків підприємств АПВ	64
4.4. Характеристика форм безготівкових розрахунків.....	69
4.5. Розрахунково-платіжна дисципліна та її вплив на діяльність підприємств агропромислового виробництва	80
Тема 5. Грошові надходження агропромислових підприємств	83
5.1. Поняття, завдання і класифікація грошових надходжень.....	83
5.2. Джерела надходження грошових коштів.....	85
5.3. Планування грошових надходжень від основної діяльності	87
5.4. Основні напрямки збільшення обсягу надходження грошових коштів.....	90
Тема 6. Формування та розподіл прибутку агропромислових підприємств.....	94
6.1. Сутність, функції та класифікація прибутку	94
6.2. Формування і розрахунок прибутку.....	96
6.3. Планування прибутку в підприємстві	100

6.4. Розподіл і використання прибутку в підприємстві	103
6.5. Сутність, фактори та принципи формування дивідендної політики.....	105
6.5. Рентабельність і методи її визначення	109
Тема 7. Фінансове забезпечення відтворення основних фондів підприємств агропромислового виробництва	
7.1. Економічна сутність виробничих фондів підприємства.....	114
7.2. Грошова оцінка основних засобів.....	118
7.3. Знос і амортизація основних засобів	120
7.4. Методи нарахування амортизації.....	123
7.5. Ефективність використання основних виробничих фондів	126
Тема 8. Оборотні засоби, їх організація та використання на аграрних підприємствах.....	
8.1. Сутність, склад, структура та класифікація оборотних засобів.....	131
8.2. Джерела формування оборотних засобів	134
8.3. Методи розрахунку потреби оборотних засобів для підприємства	135
8.4. Економічна ефективність використання оборотних засобів підприємства.....	137
Тема 9. Система оподаткування підприємств агропромислового виробництва	
9.1. Поняття, сутність і функції податків	141
9.2. Елементи та класифікація податків	144
9.3. Загальна система оподаткування підприємств агропромислового виробництва	146
9.4. Спрощена система оподаткування для сільськогосподарських підприємств	153
9.5. Непрямі податки у сфері агропромислового виробництва	160
Тема 10. Державна підтримка агропромислового сектору економіки.....	
10.1. Сутність, методи і принципи державної аграрної політики.....	168
10.2. Основні напрямки державної підтримки аграрних товаровиробників	171
10.3. Особливості державної аграрної політики України в сучасних умовах	175
10.4. Зарубіжний досвід державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників	184
Тема 11. Формування та розвиток ринку цінних паперів АПК.....	
11.1. Ринок цінних паперів – обов'язковий елемент ринкової економіки.....	194
11.2. Сучасний стан і перспективи розвитку національного ринку цінних паперів	199
11.3. Ринок цінних паперів в АПК: соціально-економічні передумови створення та подальший розвиток.....	204
11.4. Державне регулювання ринку цінних паперів в Україні	209

Тема 12. Кредитне забезпечення сільськогосподарських підприємств.....	215
12.1. Кредитування підприємств: сутність, види, форми	215
12.2. Особливості кредитування аграрного сектора економіки	218
12.3. Позикове фінансування сільськогосподарських підприємств	222
Тема 13 Лізинг в агропромисловому виробництві.....	227
13.1. Суть лізингу, історія виникнення та основні його види	227
13.2. Об'єкти та суб'єкти лізингових відносин. Види лізингу.....	236
13.3. Оформлення лізингових відносин	242
13.4. Проблеми та перспективи розвитку лізингу в Україні	247
Тема 14. Фінансовий стан підприємства АПВ	257
14.1 Фінансовий стан підприємства, інформаційне забезпечення та показники аналізу	257
14.2. Оцінка майнового стану	259
14.3. Ліквідність та платоспроможність агропромислового підприємства	262
14.4. Фінансова стійкість і стабільність.....	264
14.5 Ділова активність	266
14.6. Оцінка прибутковості та рентабельності.....	268
14.7. Оцінка акціонерного капіталу.....	270
Тема 15. Фінансове планування у підприємстві АПВ	274
15.1. Сутність, мета і завдання фінансового планування у підприємстві.....	274
15.2. Фінансова стратегія і методи фінансового планування у підприємстві.....	275
15.3. Планування джерел формування фінансових ресурсів у підприємстві.....	279
15.4. Фінансове планування розвитку аграрних галузей підприємства.....	285
Тема 16. Фінансова основа розвитку агропромислового виробництва – формування інтегрованих об'єднань.....	292
16.1. Об'єктивна необхідність створення інтегрованих формувань – основи фінансових результатів агропромислового виробництва	292
16.2. Поняття, види та порядок створення агропромислових кластерів, їх організаційна структура	296
16.3. Законодавче поле для створення кластера, права та обов'язки його учасників	301
16.4. Економічний механізм формування взаємовідносин між складовими кластера	303
16.5. Мета, цілі, стратегія та показники ефективності розвитку регіонального агропромислового кластера.....	305
16.6. Державна підтримка і сприяння розвитку інноваційних агропромислових кластерів.....	308

Тема 17. Банкрутство і фінансова санація підприємств	
агропромислового виробництва	311
17.1. Економіко-фінансові результати підприємств	
агропромислового виробництва	311
17.2. Поняття та фактори формування банкрутства підприємств	
агропромислового виробництва	314
17.3. Фінансова санація, її економічний зміст та порядок	
проведення в сучасних умовах	316
17.4. Організаційно-економічні засади фінансового оздоровлення	
підприємств агропромислового виробництва.....	319
Література	326
Глосарій	338
Додатки	361

ВСТУП

Фінанси агропромислового виробництва є основою для забезпечення інноваційного розвитку економіки галузей АПК. Ефективне їх функціонування обумовлено активізацією операційної, інвестиційної та фінансової діяльності агропромислових підприємств.

Фінанси агропромислового виробництва відображають процеси формування, розподілу і використання фондів фінансових ресурсів для проведення господарської діяльності підприємств, розширеного відтворення, запровадження ресурсощадних технологій та поліпшення фінансових результатів агропромислового бізнесу.

Актуальність навчального посібника обумовлена об'єктивною необхідністю ринкової економіки у підвищенні економічної ефективності агропромислового виробництва, поліпшенні фінансових результатів підприємств АПК. В сучасних умовах підприємства агропромислового виробництва перебувають у затяжній кризі економіки, окремі галузі країни (цукробурякова, картоплярська, м'ясне скотарство та ін.) – збиткові.

Ситуація, що склалася, потребує підготовки висококваліфікованих фахівців, обізнаних з процесами формування, розподілу і використання фондів фінансових ресурсів, необхідних для господарської діяльності, розширеного відтворення та зміцнення фінансових результатів агропромислових підприємств.

Запропонований навчальний посібник з дисципліни «Фінанси агропромислового виробництва» буде сприяти підготовці спеціалістів, здатних вирішувати актуальні проблеми фінансової діяльності, обґрунтовувати основні організаційно-економічні засади на поліпшення фінансових результатів підприємств АПК.

Мета навчального посібника – виробити стратегічний напрямок вивчення студентами теоретично-методичних засад формування, розподілу і використання фондів фінансових ресурсів у підприємствах АПК, виявити чинники сприяння збільшенню обсягів фінансових надходжень, здійснити аналіз фінансової діяльності підприємств та обґрунтувати шляхи поліпшення фінансових результатів агропромислового виробництва.

Навчальний посібник містить 17 взаємозв'язаних розділів, які розкривають усі теми навчальної дисципліни «Фінанси агропромислового виробництва». Спочатку висвітлено систему фінансів, їх функції і значення

на макро-, мезо і макрорівнях країни, особливості формування фінансових ресурсів у підприємствах агропромислового виробництва та їх фінансовий стан. Після цього розглядаються: грошові розрахунки та надходження коштів у підприємствах; формування та розподіл прибутку; фінансове забезпечення відтворення основного капіталу; формування оборотних засобів та ефективність їх використання. Важливого значення надається державній підтримці економіки галузей АПК, формуванню та розвитку ринку цінних паперів, кредитуванню підприємств, фінансовому лізингу.

У завершальній частині підручника акцентовано увагу читачів на: проведенні аналізу фінансового стану підприємств АПК; фінансовому плануванні у підприємстві; формуванні інтегрованих об'єднань – фінансової основи АПК; банкрутстві та фінансовій санації підприємств агропромислового виробництва.

Навчальний посібник написано згідно освітньо-професійної програми з дисципліни «Фінанси агропромислового виробництва» за магістерською програмою «Економіка і фінанси підприємств агропромислового виробництва», затвердженого Вченою радою Тернопільського національного економічного університету.

Авторський колектив висловлює щире подяку за надані розгорнуті рецензії на навчальний посібник та сприяння у підготовці цього видання.

Ми сподіваємося на тривалу співпрацю зі студентами, викладачами, аспірантами та фахівцями з фінансів підприємств агропромислового виробництва, які готові надати конструктивні пропозиції щодо поліпшення структури і змісту посібника.

ТЕМА 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСІВ КРАЇНИ

Основні терміни і поняття: фінанси, фінансова система, види фінансів, функції фінансів, регулююча функція фінансів, розподільча функція фінансів, контролююча функція фінансів, державна фінансова інспекція, міністерство фінансів, орган оперативного фінансового контролю, централізовані органи, державний бюджет, місцеві бюджети, державні позабюджетні цільові фонди, державний кредит, бюджетна класифікація, джерела формування бюджетів, видатки бюджетів, державні цільові фонди.

1.1. Суть і функції фінансів

1.2. Структура та функції фінансової системи

1.3. Бюджетна система, державний та місцевий бюджети України

1.4. Державні цільові фонди фінансової системи

1.1. Суть і функції фінансів

Фінанси є складною економічною категорією. Вони забезпечують рух грошових коштів в межах країн, підприємств, організацій, установ, населення, тобто є необхідною складовою їх функціонування, діяльності і розвитку. Отже фінанси – це система економічних відносин між державою, юридичними та фінансовими особами щодо акумуляції та використання грошових засобів на основі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту (ВВП) і національного доходу (НД).

Функціонування фінансів забезпечується через фінансову систему. На практиці ця система включає різноманітні фінансові інститути, які суспільство використовує з метою забезпечення кругообігу фінансових ресурсів різної цілеспрямованості і поділяються на державні фінанси, фінанси підприємств і організацій, фінанси населення.

В теорії фінансів розглядають державні фінанси, фінанси підприємств і організацій, фінанси населення.

Фінанси як система економічних відносин поділяються на види:

1. загальнодержавні фінанси, метою яких є забезпечення потреб розширеного відтворення в межах всієї держави;

2. місцеві фінанси – забезпечують потреби розширеного відтворення в межах регіону (області, району, міста);

3. фінанси підприємств – використовуються для забезпечення відтворювального процесу на мікрорівні;

4. фінанси населення є засобом створення та використання фінансових ресурсів для задоволення особистих потреб громадян.

Фінанси підприємств приймають участь у створенні національного продукту, що є джерелом формування фінансових ресурсів для держави, і населення.

Державні фінанси це система грошових відносин, пов'язаних із створенням, розподілом, зосередженням та використанням доходів і грошових фондів держави.

Місцеві фінанси це система формування, розподілу і використання грошових та інших фінансових ресурсів для забезпечення місцевими органами влади покладених на них функцій і завдань, спрямованих на поліпшення економічних і соціальних умов життя громади.

Фінанси підприємств це система грошових відносин, пов'язаних із формуванням, розподілом та використанням грошових доходів і фондів, що забезпечують процес виробництва та відтворення у рамках даного підприємства. Фінанси набувають форми основних і оборотних фондів і прибутку.

Фінанси населення це активи, що формуються з доходів громадян, отриманих на основі трудової, господарської та іншої діяльності або зі спадщини.

Усі названі види фінансів тісно взаємопов'язані між собою, формують державні фінанси і саме на них спрямовані механізми податкових, страхових, митних та інших платежів. У свою чергу державні фінансові ресурси значною мірою повертаються населенню та підприємствам у вигляді фінансування соціальних програм, субсидій, дотацій та капітальних вкладень.

Фінансова складова має домінуюче значення для розвитку агропромислового виробництва, насамперед, інвестування коштів на запровадження прогресивних, ресурсощадних технологій, використання новітніх технічних ресурсів, підвищення родючості земельних угідь, продуктивності тваринництва та ін.

Фінанси це система грошових відносин, що виникають в процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту і національного доходу на макрорівні та виручки і прибутку на мікрорівні задля утворення, розподілу і використання фондів грошових коштів з метою задоволення інтересів і потреб суспільства та забезпечення безперервності відтворювального процесу.

Невід'ємними складовими державних фінансів є податки, державний бюджет, державний борг. Державні фінанси розглядаються як сукупність перерозподільних грошових відносин, регламентованих державою і пов'язаних із формуванням і використанням централізованих грошових фондів, які необхідні державі для виконання своїх функцій.

На мікрорівні, фінанси це сукупність економічних відносин, пов'язаних із рухом грошових коштів, формуванням, розподілом і використанням доходів, грошових фондів підприємств в процесі їх економічної діяльності.

Зарубіжні науковці, Нікбахт Е, Гропеллі А., трактують фінанси як застосування різноманітних прийомів для досягнення максимального достатку фірми або загальної вартості капіталу, вкладеного в справу [104].

Характерними ознаками, які впливають із визначення економічної суті фінансів можна виділити такі:

- фінанси це категорія розподільна;
- фінанси беруть участь у вартісній формі розподілу;
- фінанси завжди пов'язані з рухом фінансових ресурсів, з їх формуванням, розподілом і використанням;
- фінанси функціонують у визначеному правовому полі, яке задається національним бюджетним, податковим, банківським законодавством;
- фінанси регулюються за допомогою норм, ставок, тарифів, відрахувань.

Сутність фінансів виявляється в їхніх функціях, тобто у роботі, що виконують фінанси.

На макроекономічному рівні фінанси виконують три основні функції: регулююча, розподільча і контрольна.

Регулююча функція – базується на правовій регламентації грошових відносин у суспільстві. Для забезпечення регулюючої функції застосовується набір фінансових інструментів, передусім податків, зборів, відрахувань. З їх допомогою держава впливає на різні сторони фінансово-економічного розвитку.

Розподільча функція – пов'язана з розподілом та перерозподілом суспільного продукту й національного доходу для задоволення різних потреб національної економіки й населення.

Фінансовий розподіл на міжгалузевому і міжтериторіальному рівні обслуговується державним бюджетом та цільовими державними фондами. Учасниками (суб'єктами) фінансового розподілу можуть бути підприємства, установи, держава та громадяни.

Контрольна функція перебуває у зв'язку з розподільчою функцією. Якщо існують закономірності розподілу національного доходу, то існує й механізм інформування про результати дотримання цих закономірностей та контролю за їх дотриманням.

Фінанси здійснюють контроль на всіх стадіях створення, розподілу і використання валового внутрішнього продукту і національного доходу.

Об'єктом контрольної функції фінансів є фінансові показники діяльності підприємств, організацій, установ. Залежно від суб'єктів, що здійснюють фінансовий контроль розрізняють: загальнодержавний, відомчий, незалежний (аудиторський) фінансовий контроль.

Загальнодержавний фінансовий контроль здійснюють органи державної влади і управління. Державний фінансовий контроль в Україні здійснює вищий орган державної влади і управління – Верховна Рада. Верховна Рада створила Рахункову палату як постійно діючий орган державного фінансового контролю. Рахункова палата контролює своєчасне виконання доходних і витратних статей державного бюджету, законність і своєчасність руху коштів бюджету в НБУ та інших фінансово-кредитних установах. До її завдань входить визначення ефективності і доцільності витрат державних коштів, використання державної власності, проведення фінансових експертиз проектів, законів.

На регіональному рівні фінансовий контроль здійснюють органи регіональної влади і спеціально створені контрольні органи. Прикладом такої контролюючої організації може служити діяльність Комітету Верховної Ради з питань бюджету, Міністерства фінансів, Державного казначейства, Державної фіскальної служби.

Стан загальнодержавного бюджету в Україні та його використання контролює створений при вищому законодавчому органі Комітет Верховної Ради з питань бюджету. В його завдання входить експертно-аналітична робота і підготовка висновків за матеріалами бюджетних посилань.

Важливу роль у здійсненні фінансового контролю відіграють Міністерство фінансів (Мінфін) України і його органи на місцях.

У структурі апарату Мінфіну функціонує **Державна фінансова інспекція України** (до 2011 року контроль-ревізійне управління). Мінфін і його органи здійснюють контроль за виробничо-фінансовою діяльністю підприємств, своєчасним забезпеченням бюджету фінансовими ресурсами, раціональним їх використанням.

Контроль за надходженням, цільовим і ощадливим використанням державних коштів здійснюють органи Державного казначейства Міністерства фінансів України. Органи Державного казначейства можуть перевіряти грошові документи на підприємствах, установах, організаціях різної форми власності, стягувати штрафи за нецільове використання коштів, припиняти операції за рахунками, застосовувати штрафні санкції.

Органом оперативного фінансового контролю є **державні податкові інспекції Головного управління Державної фіскальної служби**, завданням яких є перевірка за дотриманням законодавства про податки, правильність нарахування, повнота і своєчасність сплати.

Податкові інспекції перевіряють грошові документи, бухгалтерські книги, звіти, декларації та інші документи, пов'язані із нарахуванням і сплатою податків та інших обов'язкових платежів до бюджету у різних міністерствах і відомствах, на підприємствах, в установах та організаціях будь-яких форм власності. У разі порушення податкового законодавства, ненадання необхідної бухгалтерської інформації податкові інспекції мають право припиняти операції підприємств, установ, організацій за розрахунковими та іншими рахунками в банках, вилучати документи, застосовувати штрафи і фінансові санкції, подати в суд позови про ліквідацію підприємства.

У випадку незгоди підприємств чи громадян із рішеннями щодо дій посадових осіб державних податкових інспекцій, вони можуть бути оскаржені в судовому порядку.

Для виявлення, попередження і припинення податкових злочинів створена податкова міліція.

Відомчий контроль – здійснюють міністерства, державні комітети тощо. Розрізняють два види відомчого контролю: внутрішньовідомчий і надвідомчий (зовнішній) контроль. Внутрішньовідомчий контроль є функцією практично усіх міністерств, державних комітетів та інших відомств. Він дає можливість контролювати стан справ у сфері діяльності відповідних органів. Контрольні повноваження цих органів, як правило, закріплені у положеннях про них. Надвідомчий контроль має переважно функціональний характер і стосується конкретно визначених питань: дотримання чинного законодавства, фінансової дисципліни, економічних норм. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про здійснення міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади внутрішнього фінансового контролю» у міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади створені й функціонують самостійні контрольно-ревізійні підрозділи.

Метою здійснення відомчого фінансового контролю є :

- перевірка фінансово-господарської діяльності; цільового та ефективного використання бюджетних коштів та збереження державного майна; економного використання фінансових і матеріальних ресурсів, виконання планових завдань, достовірності ведення бухгалтерського обліку;
- забезпечення усунення порушень фінансової дисципліни, відшкодування заподіяних збитків та запобігання їм у майбутньому.

Основними завданнями при проведенні підрозділами фінансових інспекцій ревізій і перевірок є:

- обґрунтованість бюджетних запитів, дотримання фінансово-бюджетної, кошторисної дисципліни, збереження і цільове використання бюджетних коштів та коштів державних цільових фондів;

- збереження і використання державного майна;

- ефективність використання матеріальних і фінансових ресурсів, своєчасність документального оформлення господарських операцій, причини непродуктивних витрат і втрат;

- оцінка економічного стану підприємств, установ, організацій, виконання виробничих та фінансових планів;

- правильність ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності, своєчасність і повнота відображення в обліку фінансових, кредитних та розрахункових операцій, а також законність їх здійснення, виконання зобов'язань перед бюджетом і кредиторами;

- дотримання порядку формування, встановлення та застосування цін і тарифів;

- дотримання встановленого порядку закупівлі товарів (робіт, послуг) за державні кошти [179].

Незалежний фінансовий контроль здійснюють аудиторські фірми і служби. Об'єктом даного контролю є діяльність всіх економічних суб'єктів.

Аудит – незалежна експертиза та аналіз фінансової звітності підприємств і організацій для визначення її достовірності, повноти і реальності, відповідності чинному законодавству. Аудит здійснюється з метою встановлення достовірності фінансової звітності підприємств і організацій та відповідності фінансових і господарських операцій діючим нормативним актам.

До функцій фінансів з точки зору мікроекономіки, належить:

- мобілізація фінансових ресурсів (формування грошових фондів у процесі виробничо-господарської діяльності) для фінансового забезпечення операційної, інвестиційної, фінансової діяльності тощо;

- розподільча (розподіл та використання грошових фондів за окремими напрямками для забезпечення виробничо-господарської діяльності підприємств;

- контрольна (контроль за формуванням і ефективним використанням грошових фондів у процесі відтворення) тощо.

Фінансові ресурси формуються з внесків засновників у статутний капітал, прибутку від усіх видів діяльності, мобілізації ресурсів на фінансовому ринку (від емісії акцій, облігацій), бюджетних субсидій.

Мобілізація фінансових ресурсів здійснюється і на макроекономічному рівні, шляхом формування державного і місцевих бюджетів за рахунок податкових відрахувань і зборів, кредитних інвестицій, емісії цінних паперів, неподаткових надходжень, державного мита тощо. Коли витрати державного бюджету переважають надходження, необхідний додатковий пошук фінансових ресурсів. Як правило це міжнародні кредити, випуск облігацій внутрішньої державної позики тощо.

Таким чином, сутність фінансів полягає у виконанні надзвичайно важливих економічних і соціальних процесів на макро-, мезо- і мікрорівнях, а саме: регулювання економічних (грошових) відносин; розподілу та перерозподілу суспільного продукту й Національного доходу та контролю за дотриманням виконання вказаних функцій.

1.2. Структура та функції фінансової системи.

Фінансова система – це сукупність різних сфер (ланок) фінансових відносин, які відносно відокремлені і взаємозв'язані між собою, що відображають специфічні форми і методи обміну, розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту, певну систему фінансових органів та інститутів.

Фінансову систему прийнято розглядати за двома категоріями: за внутрішньою структурою та організаційною будовою.

За внутрішньою структурою – це сукупність сфер і ланок, що відображають специфічні форми та методи фінансових відносин.

За організаційною будовою – це сукупність фінансових органів та інституцій, які характеризують систему управління фінансами у країні і управляють грошовими потоками в економіці.

Структура фінансової системи України включає такі сфери: централізовані фінанси, основу яких становлять державні фінанси;

децентралізовані фінанси, що об'єднують фінанси суб'єктів господарювання і населення та фінансову інфраструктуру (додаток А, рис. А. 1.)

Централізовані фінанси – це сфера фінансових відносин, де формуються централізовані грошові фонди, що зосереджуються в інститутах державних органів влади для виконання державою покладених на неї функцій – адміністративної, оборонної, соціально-економічної, правової. Це основна сфера перерозподілу валового внутрішнього продукту. Централізовані фінанси включають такі ланки фінансової системи: державний бюджет, місцеві бюджети (фінанси місцевих органів влади), державні позабюджетні цільові фонди, державний кредит, фінанси державних і муніципальних підприємств.

Державний бюджет – це головний централізований фонд грошових коштів держави, через який здійснюється перерозподіл приблизно 40% усього валового внутрішнього продукту країни. Близько 70–90% загальної суми доходів державного бюджету становлять податки (податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, податок на додану вартість, акцизний збір, мито та ін.).

Основні видатки державного бюджету забезпечують політичні функції держави (утримання армії, державного апарату управління та влади); економічні функції держави (державні інвестиції в економіку країни, субсидії приватному капіталу та державним підприємствам, видатки на зовнішньоекономічну діяльність); соціальні потреби (освіта, наука, охорона здоров'я, соціальне страхування та забезпечення).

Місцеві бюджети (місцеві фінанси) становлять фінансову базу місцевих органів влади та управління. Вони забезпечують регіональні потреби у фінансових ресурсах та доходах, їх внутрішньо-територіальний перерозподіл.

Місцеві бюджети мають повну самостійність, власні та закріплені дохідні джерела і право визначення напрямів їх використання. У місцевих бюджетах основна частина видатків пов'язана із соціальними виплатами. Як правило, місцеві бюджети є дефіцитними і потребують додаткових коштів у вигляді субсидій, субвенцій, дотацій з державного бюджету, а також шляхом випуску місцевих позик під певні державні зобов'язання – муніципальних облігацій [180].

До державних позабюджетних цільових фондів відноситься пенсійний фонд, фонд зайнятості, фонд соціального страхування тощо. Формування позабюджетних фондів здійснюється за рахунок обов'язкових цільових відрахувань. Основні суми відрахувань у позабюджетні фонди

включаються до складу собівартості й встановлені у відсотках до фонду оплати праці.

Державний кредит – це кредитні відносини з приводу мобілізації державою тимчасово вільних коштів підприємств, організацій і населення на засадах зворотності для фінансування державних витрат. За таких відносин держава є позичальником, кредитором і гарантом. Державний кредит пов'язаний з бюджетним дефіцитом і є джерелом його покриття. Додаткові фінансові ресурси держава залучає шляхом продажу на фінансовому ринку облігацій, казначейських зобов'язань та інших видів державних цінних паперів. Така форма кредиту дозволяє державі мобілізувати необхідні додаткові фінансові ресурси без здійснення емісії грошей, а також використовується з метою стабілізації грошового обігу в країні.

До децентралізованих належать фінанси підприємств та установ приватної форми власності, що являються основою фінансової системи, адже утворюють значну частину валового внутрішнього прибутку.

Фінанси підприємств становлять систему грошових фондів, що утворюється та використовується для фінансування виробничого процесу, забезпечення розширеного відтворення, матеріального стимулювання та соціального забезпечення працівників.

Фінанси підприємств, в залежності від виду діяльності поділяють на фінанси комерційних підприємств, некомерційних підприємств, громадських організацій.

Комерційні підприємства працюють на засадах комерційного розрахунку, що передбачає отримання прибутку, відшкодування за рахунок власних коштів усіх затрат на основну діяльність, а також на її розширення і розвиток.

До некомерційних – належать установи, які надають послуги чи виконують роботи безкоштовно або за символічну плату. Це лікарні загальноосвітні школи, дитячі дошкільні заклади, бібліотеки, музеї. Їх платежі до бюджету незначні, або відсутні. Головним джерелом фінансування видатків таких установ є бюджетні кошти. До некомерційних підприємств відносять також громадські організації і добродійні фонди, що функціонують за рахунок вступних і членських внесків, добровільних і спонсорських пожертвувань.

Фінанси населення – це грошові фонди, акумульовані з таких джерел як: доходи від трудової діяльності; доходи від капіталу; доходи від нерухомого і рухомого майна; доходи отримані від спадщини; доходи з інших джерел.

Фінансова інфраструктура – це сукупність інститутів та елементів, які створюють сприятливі умови для функціонування всієї фінансової системи. До них належать: система органів управління фінансами; нормативно-законодавча база; підготовка фахівців; інфраструктура фінансового ринку, що сприяє руху фінансових ресурсів між підприємствами, галузями, сферами економіки, населенням, державою; спеціалізоване виробництво (цінних паперів, грошових банкнот, фінансової документації).

Основною функцією фінансового ринку є перетворення тимчасово вільних грошових коштів (нагромаджень, заощаджень) на позичковий капітал для інвестицій в економіку.

Фінансовий ринок як сфера фінансової системи включає ринок грошей; кредитних ресурсів, цінних паперів і фінансових послуг.

Таким чином, національна фінансова система має забезпечувати активну і максимальну мобілізацію наявних в суспільстві фінансових ресурсів, а також залучення їх ззовні при обґрунтованих потребах, встановлення передумов для їх ефективного використання.

1.3. Бюджетна система, державний та місцевий бюджети України.

Центральною ланкою системи державних фінансів будь-якої країни є бюджетна система. Правові засади функціонування бюджетної системи України визначаються Бюджетним Кодексом України та законом України про Державний бюджет України.

Бюджетна система України – сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права.

Підставами для розмежування бюджетів є повноваження відповідних органів державної й місцевої влади щодо їх прийняття та виконання.

Склад бюджетної системи України, її рівні визначаються за трьома критеріями:

- 1) економічні відносини;
- 2) державний устрій;
- 3) адміністративно-територіальний поділ.

Бюджетна система України складається з державного бюджету та місцевих бюджетів.

Державний бюджет України – план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

Місцеві бюджети – обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування (територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст та їх мікрорайонів).

Зведений бюджет України є сукупністю показників бюджетів, що використовуються для аналізу та прогнозування економічного і соціального розвитку держави. Він включає показники Державного бюджету України, зведеного бюджету Автономної Республіки Крим та зведених бюджетів областей, міст Києва і Севастополя [22].

Зведений бюджет області включає показники обласного бюджету, зведених бюджетів районів і бюджетів міст обласного значення цієї області.

Зведений бюджет району включає показники районного бюджету, бюджетів міст районного значення, селищних та сільських бюджетів цього району.

Зведений бюджет великих міст з районним поділом включає показники міського бюджету та бюджетів районів, що входять до його складу.

Показники бюджетів об'єднань територіальних громад, що створюються згідно із законом, включаються до відповідних зведених бюджетів.

Зведений бюджет в Україні формується на основі найважливіших економічних і фінансових документів країни, через нього реалізується макроекономічна політика держави та відображаються інтереси міністерств і відомств, підприємств і організацій, різних верств населення та усіх регіонів України. Бюджетна система України та її взаємозв'язок між її складовими висвітлена у додатку А, рис. А. 1.1.

Для складання і виконання державного та місцевих бюджетів, звітування про їх виконання, здійснення контролю за фінансовою діяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших розпорядників бюджетних коштів використовується бюджетна класифікація. Бюджетна класифікація також застосовується для проведення фінансового аналізу в розрізі доходів, видатків, кредитування, фінансування і боргу, а також для забезпечення загальнодержавної і міжнародної порівнянності бюджетних показників. Бюджетна класифікація включає класифікацію доходів, видатків, фінансування бюджету, боргу (додаток А, рис. А.1.2) [101, с. 93].

Бюджетна класифікація – єдине систематизоване згрупування доходів, видатків, кредитування, фінансування бюджету, боргу відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів.

Бюджетний процес підготовки і розгляду проходить декілька стадій:

- 1) складання проектів бюджетів;
- 2) розгляд проекту та прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет);
- 3) виконання бюджету, включаючи внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет);
- 4) підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього.

На всіх стадіях бюджетного процесу здійснюються контроль за дотриманням бюджетного законодавства, аудит та оцінка ефективності управління бюджетними коштами відповідно до законодавства.

Державний бюджет України – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади та місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

Перелік основних статей доходів Державного бюджету України на 2015 рік наведено у додатку А. табл.1.

Видатки Державного бюджету України відіграють вирішальну роль у задоволенні потреб соціально-економічного розвитку країни.

Планування державних видатків є складовою частиною бюджетного регулювання. Перелік основних статей видатків Державного бюджету України на 2015 рік показані у таблиці (додаток А. табл. А.1.1.)

Перевищення доходів над видатками становить надлишок (профіцит) бюджету. Перевищення видатків над доходами становить дефіцит бюджету. Уряди країн можуть використовувати надлишок бюджету для дострокових виплат, погашення державного боргу, кредитування або переведення його в дохід наступного бюджетного року. Прийняття Державного бюджету України на відповідний рік з дефіцитом дозволяється у разі наявності обґрунтованих джерел його фінансування. Покриття дефіциту здійснюється за рахунок внутрішніх державних позик, позик іноземних держав та інших фінансових інститутів.

Важливою ланкою бюджетної системи є місцеві бюджети. Місцевий бюджет відповідно до «Бюджетного Кодексу України» містить надходження і витрати на виконання повноважень органів місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування (додаток А,

табл. А.1.2., табл. А.1.3.). Ці надходження і витрати становлять єдиний баланс відповідного бюджету.

Міжбюджетні відносини регулюються державою, з метою забезпечити відповідність між повноваженнями на здійснення видатків та бюджетними ресурсами на їх здійснення. Інструментом регулювання міжбюджетних відносин є міжбюджетні трансферти.

Бюджетним кодексом України визначений склад доходів та видатків місцевих бюджетів. Доходи та видатки місцевих бюджетів, згідно з бюджетною класифікацією поділяються на такі, що враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів, і такі, що не враховуються.

Доходи місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів є обов'язковими платежами і закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування.

Основними видами міжбюджетних трансфертів є: дотації вирівнювання; субвенції; кошти, що передаються до Державного бюджету та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів; інші дотації.

Склад доходів, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування та враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів висвітлено у додатку А, табл. А.1.4.

Для забезпечення реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм територіальних громад до доходів обласних бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів включають наступні джерела (додаток А, табл. А. 1. 5).

Для забезпечення реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм територіальних громад доходи районних бюджетів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів включають наступні джерела доходів (додаток А, табл. А.1.6.)

Видатки бюджетів на забезпечення конституційного ладу, державної цілісності та інших передбачених Кодексом видатків поділяються на наступні видатки (додаток А, табл. А.1.7.)

Розмежування видатків між місцевими бюджетами на основі принципу субсидіарності, що враховується при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів поділяються на такі групи:

1) перша група – видатки на функціонування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують необхідне першочергове надання гарантованих послуг і які розташовані найближче до споживачів – здійснюються з бюджетів сіл, селищ, міст та їх об'єднань;

2) друга група – видатки на функціонування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують надання основних гарантованих послуг для всіх громадян України – здійснюються з бюджетів міст обласного значення, а також районних бюджетів;

3) третя група – видатки на функціонування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують гарантовані послуги для окремих категорій громадян, або реалізацію програм, потреба в яких існує в усіх регіонах України – здійснюється з бюджету АР Крим та обласних бюджетів.

До видатків місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, належать видатки на [22]:

- 1) місцеву пожежну охорону;
- 2) позашкільну освіту;
- 3) соціальний захист та соціальне забезпечення:
 - а) програми місцевого значення стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї;
 - б) місцеві програми соціального захисту окремих категорій населення;
 - в) програми соціального захисту малозабезпеченої категорії учнів професійно-технічних навчальних закладів;
 - г) центри обліку та заклади соціального захисту для бездомних осіб, центри соціальної адаптації осіб, звільнених з установ виконання покарань;
 - г) компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян;
 - д) компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги громадянам похилого віку, інвалідам, дітям-інвалідам, хворим, які не здатні до самообслуговування і потребують сторонньої допомоги;
 - е) надання ветеранським організаціям фінансової підтримки та кредитування;
- 4) відшкодування різниці між розміром ціни (тарифу) на житлово-комунальні послуги, що затверджувалися або погоджувалися рішенням місцевого органу виконавчої влади та органу місцевого самоврядування, та розміром економічно обґрунтованих витрат на їх виробництво (надання);
- 5) місцеві програми розвитку житлово-комунального господарства та благоустрою населених пунктів;
- б) культурно-мистецькі програми місцевого значення, в тому числі зоопарки загальнодержавного значення комунальної власності;
- 7) програми підтримки кінематографії та засобів масової інформації місцевого значення;

- 8) місцеві програми з розвитку фізичної культури і спорту;
- 9) типове проектування, реставрацію та охорону пам'яток архітектури місцевого значення;
- 10) транспорт, дорожнє господарство:
 - а) регулювання цін (тарифів) на перевезення пасажирів у пасажирському транспорті за рішенням місцевого органу виконавчої влади та органу місцевого самоврядування відповідно до наданих повноважень;
 - б) експлуатацію дорожньої системи місцевого значення (у тому числі роботи, що проводяться спеціалізованими монтажньо-експлуатаційними підрозділами);
 - в) будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання доріг місцевого значення;
- 11) заходи з організації рятування на водах;
- 12) обслуговування місцевого боргу;
- 13) програми природоохоронних заходів місцевого значення;
- 14) управління комунальним майном;
- 15) регулювання земельних відносин;
- 16) заходи у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру в межах повноважень, встановлених законом;
- 17) заходи та роботи з мобілізаційної підготовки місцевого значення;
- 18) проведення місцевих виборів у випадках, передбачених законом, та республіканських Автономної Республіки Крим і місцевих референдумів;
- 19) членські внески до асоціацій органів місцевого самоврядування та їх добровільних об'єднань;
- 20) підвищення кваліфікації депутатів місцевих рад;

1.4. Державні цільові фонди фінансової системи

Державні цільові фонди є невідомою складовою системи державних фінансів. Особливістю державних цільових фондів є наявність чітко виражених джерел їх формування і напрямків використання. Ці фонди формуються для соціальної підтримки малозабезпечених верств населення, задля забезпечення необхідного рівня життя у випадку безробіття, тимчасової втрати працездатності, забезпечення членів суспільства щодо пенсійного та соціального захисту, здійснення державного соціального страхування, розвитку науково-технічного потенціалу країни, впровадження інноваційних технологій тощо.

Зазначимо, що надання державних соціальних гарантій здійснюється не тільки за рахунок державних цільових фондів, але й бюджетів усіх рівнів, а також коштів підприємств, установ, організацій.

Основні форми державних соціальних гарантій стосуються малозабезпечених верств населення – дітей, пенсіонерів, інвалідів, малозабезпечених сімей, безробітних.

Розміри соціальних гарантій визначаються на основі соціальних стандартів. Базовим державним соціальним стандартом є прожитковий мінімум, на основі якого визначаються гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти.

До основних державних соціальних гарантій належать: мінімальний розмір заробітної плати (включно до серпня 2015 року – 1218 грн, а з вересня 2015 року – 1378 грн), мінімальний розмір пенсій за віком (включно до серпня 2015 року – 949 грн, а з вересня 2015 року – 1074 грн), неоподатковуваний мінімум доходів громадян, що визначаються виключно законом України (17 гривень, крім норм адміністративного і кримінального законодавства в частині кваліфікації злочинів або правопорушень, для яких сума неоподаткованого мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги – 609 грн), а також розміри державної соціальної допомоги, субсидій для розрахунку за комунальні послуги та інших соціальних виплат.

Державні цільові фонди формуються виконавчими органами влади і включають такі джерела формування доходної частини:

- обов'язкові відрахування юридичних та фізичних осіб;
- заходи від інвестування власних коштів;

- добровільні внески, спонсорська допомога;
- бюджетне фінансування.

В Україні державні цільові фонди поділяються на загальнодержавні й місцеві. Перші створюються на загальнодержавному рівні. Їх мета – фінансування державних програм. Другі – формуються місцевими органами самоврядування для забезпечення регіональних програм.

Загальнодержавні цільові фонди поділяються на постійні й тимчасові. Постійні – пов'язані із забезпеченням соціальної функції держави, зокрема це: пенсійний фонд, фонд соціального страхування, фонд сприяння зайнятості населення, фонд соціального захисту інвалідів.

Тимчасові фонди формуються для прискорення виконання поставлених актуальних завдань перед державою, і можуть закриватися при їх вирішенні, зокрема це: фонд охорони праці; державний фонд охорони навколишнього середовища; фонд підтримки селянських (фермерських) господарств тощо.

Формування цільових фондів в структурі Державного бюджету України закріплено Бюджетним Кодексом України. Передбачено, що Кабінет Міністрів України разом із проектом державного бюджету на наступний рік подає проекти кошторисів усіх державних цільових фондів, які утворюються за рахунок обов'язкових платежів (податків та зборів) виходячи з потреб конкретних галузей економіки та соціальної сфери.

Позабюджетні державні цільові фонди – це фонди, які не включаються до складу державного і місцевих бюджетів, а фінансуються за рахунок обов'язкових відрахувань юридичних і фізичних осіб; доходів від інвестування власних коштів, спонсорської допомоги. Вони призначені задля реалізації конституційних прав громадян на пенсійне забезпечення, соціальне страхування, соціальне забезпечення у випадку безробіття, охорону здоров'я та медичну допомогу. До позабюджетних державних цільових фондів відносяться: Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування України, Фонд сприяння зайнятості населення України.

Таким чином, державні цільові фонди системи фінансів виконують важливу економічну й соціальну функцію щодо подання фінансової допомоги малозабезпеченим верствам населення, підтримки і розв'язування трудомістких галузей та підприємств агропромислового виробництва.

Контрольні питання до теми

1. Дайте визначення поняттям «фінанси», «державні фінанси», «місцеві фінанси», «фінанси підприємств», «фінанси населення».
2. Назвіть функції фінансів?
3. У чому полягає регулююча функція фінансів?
4. Охарактеризуйте розподільчу функцію фінансів.
5. Розкрийте контрольну функцію фінансів.
6. Дайте визначення поняттю «фінансова система».
7. Охарактеризуйте структуру фінансової системи.
8. Які ланки фінансової системи включають централізовані фінанси?
9. Що відносять до децентралізованих фінансів?
10. Назвіть складові фінансової інфраструктури.
11. Дайте визначення поняттям «державний бюджет», «місцевий бюджет», «державний кредит».
12. Охарактеризуйте бюджетну систему України.
13. Дайте визначення і назвіть складові бюджетної класифікації.
14. Що таке «Державний бюджет України»?
15. Назвіть склад доходів Державного бюджету України.
16. Охарактеризуйте витрати Державного бюджету України.
17. Що таке державні цільові фонди і які їх особливості?

ТЕМА 2. ОСНОВИ ФІНАНСІВ АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Основні терміни і поняття: фінанси агропромислового виробництва, фінансові ресурси, грошові фонди, статутний фонд, резервний фонд, саморегулювання, самоокупність, самофінансування, коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт самофінансування, коефіцієнт стійкості процесу самофінансування, рентабельність процесу самофінансування, фінансова діяльність, фінансова робота, фінансове прогнозування і планування, поточна та оперативна фінансова робота, аналіз та контроль фінансової діяльності підприємства, фінансовий менеджмент, фінансовий механізм підприємства, фінансові методи, фінансові важелі.

- 2.1. Суть фінансів агропромислових підприємств**
- 2.2. Особливості формування фінансів підприємств АПВ**
- 2.3. Основи організації фінансів агропромислових підприємств**
- 2.4. Фінансова діяльність та зміст фінансової роботи**
- 2.5. Управління фінансами на підприємстві**

2.1. Суть фінансів агропромислових підприємств

Фінанси агропромислового виробництва будучи складовою частиною фінансової системи держави, мають ряд загальних та специфічних ознак. Загальною ознакою фінансів агропромислового виробництва є те, що вони виражають сукупність грошових відносин, пов'язаних із розподілом вартості валового внутрішнього продукту, формуванням та використанням грошових доходів та децентралізованих грошових фондів. Специфічні ознаки фінансів агропромислового виробництва пов'язані з особливостями функціонування підприємств АПВ, зокрема:

- залежність від кліматичних і погодних умов, що посилює ризики у сільському господарстві;
- виробництво пов'язане з біологічними процесами, що суттєво обмежує його термінами певного періоду;
- різко виражена сезонність виробництва продукції, що призводить до нерівномірності процесів формування оборотних коштів, доходів, коливання цін на сільськогосподарську продукцію;

– грошові кошти авансуються на тривалий час, що подекуди вимірюється роками;

– авансовані кошти вкладуються нерівномірно у виробничий процес і постійно нарощуються аж до завершення кругообороту капіталу – це породжує неоднакову тривалість закріплення різних частин авансованих коштів у кругообороті;

– своєрідність вивільнення авансованих коштів, як правило, у третьому і четвертому кварталах року.

Фінанси агропромислового виробництва – це система грошових відносин, пов'язаних із формуванням, розподілом та використанням грошових доходів і фондів підприємств агропромислового виробництва, що забезпечують процес виробництва та відтворення у підприємствах АПК. Отже, фінанси агропромислових підприємств пов'язані з рухом грошових засобів з приводу формування, розподілу і використання грошових доходів і фондів підприємств. Економічна природа фінансів лежить в закономірностях відтворювального процесу та грошових відносинах, що виникають між учасниками агропромислового виробництва на всіх стадіях процесу відтворення і на всіх рівнях господарювання в АПК. Грошові відносини перетворюються на фінансові коли відбувається процес формування, розподілу і використання грошових доходів та децентралізованих фондів згідно з цільовим призначенням у формі фінансових ресурсів.

До фінансів належать грошові відносини, які пов'язані зі:

- формуванням статутного фонду підприємств агропромислового виробництва;
- утворенням і розподілом виручки, а також валового та чистого доходу, прибутку;
- платежами між підприємствами та державою з приводу податків та інших платежів у бюджет різних рівнів та цільові фонди, бюджетного фінансування, одержання дотацій і субсидій;
- одержанням та погашенням кредитів, сплатою відсотків за кредит, а також одержанням відсотків за депозитами, у зв'язку з страховими платежами та відшкодуваннями за різними видами страхування;
- фінансовими інвестиціями та одержанням доходів на облігації і акції у вигляді відсотків та дивідендів, здійсненням пайових внесків та участю в розподілі прибутку від спільної діяльності;
- позареалізаційними операціями;
- внутрішньогосподарськими фінансовими відносинами.

Таким чином, об'єктом фінансів агропромислових підприємств є грошові відносини, які пов'язані з рухом коштів, формуванням фондів фінансових ресурсів. Суб'єктом таких відносин є юридичні особи, що виступають суб'єктами господарювання: підприємства, організації, банківські установи, інвестиційні фонди, страхові компанії, позабюджетні фонди тощо.

У процесі відтворення відбувається розподіл виручки від реалізації продукції, робіт і послуг за цільовим призначенням, а також розподіл її між державою та агропромисловим підприємством. При цьому кожен суб'єкт отримує свою частку виробленого продукту у грошовій формі. Це свідчить про те, що гроші створюють умови виникнення фінансів, як самостійної сфери грошових відносин, як системи економічних відносин.

Отже, фінанси агропромислових підприємств – система грошових відносин, пов'язаних з формуванням, розподілом і використанням грошових доходів і фондів суб'єктів господарювання АПК, що забезпечують процес виробництва і відтворення у їх господарській діяльності.

У процесі відтворення фінанси агропромислових підприємств проявляють та виражають свою суть через такі функції:

- формування фінансових ресурсів у процесі виробничо-господарської діяльності;
- розподіл та використання фінансових ресурсів для забезпечення виробничо-господарської діяльності (операційної, фінансової, інвестиційної), для виконання своїх зобов'язань перед фінансово-банківською системою та для соціально-економічного, інноваційного розвитку підприємства;
- контроль за формуванням і ефективним використанням фінансових ресурсів у процесі відтворення.

Формування фінансових ресурсів агропромислових підприємств відбувається із внесків засновників у статутний фонд, прибутку від усіх видів діяльності, одержання кредитів, залучення акціонерного капіталу, випуску облігацій, одержання бюджетних субсидій а також у процесі розподілу грошових надходжень на відновлення вкладених засобів в оборотний і позаоборотний капітал (активи) і використання доходів на формування резервного фонду, фонду споживання і фонду нагромадження.

Формування та використання фінансових ресурсів агропромислового підприємства – це процес утворення фондів грошових засобів для виконання фінансових зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами господарювання для фінансового забезпечення процесів відтворення.

2.2. Особливості формування фінансів підприємств АПВ

Фінанси підприємств агропромислового виробництва формуються з різних джерел. Початковим джерелом формування грошових засобів аграрних підприємств є статутний фонд. Грошові кошти статутного фонду використовуються у виробничій, фінансовій діяльності, спрямовуються на розвиток та розширення виробництва. Здійснюючи виробничо-господарську діяльність, підприємства виробляють, збувають продукцію та одержують доходи від збуту продукції, робіт, послуг. В результаті, на поточні, валютні та інші рахунки у банківських установах надходять грошові засоби у вигляді виручки від реалізації. Кошти також надходять від фінансово-інвестиційної діяльності: від акцій, облігацій та інших цінних паперів, від вкладення коштів на депозитні рахунки, від здавання майна в оренду тощо. Суттєву частку займають кошти від позареалізаційних операцій. Проте агропромислове підприємство розпоряджається не всіма грошовими коштами, які воно одержує. Так, у складі виручки від реалізації продукції надходять суми акцизного збору, податку на додану вартість, мито, які підлягають стягненню в бюджет. Реальним платником цих непрямих податків є споживач, а перераховує їх до бюджету підприємство, яке реалізує продукцію. Частина грошових надходжень спрямовується на виконання фінансових зобов'язань перед бюджетом різних рівнів та позабюджетними фондами, банківськими установами, страховими компаніями та іншими суб'єктами господарювання. Частина грошових надходжень, яка залишилась формує валовий доход, чистий доход, прибуток.

Грошові фонди являють собою ту частину грошових надходжень, які мають цільове призначення. До грошових фондів агропромислового підприємства належать: статутний фонд, фонд оплати праці, амортизаційний фонд (на державних підприємствах), резервний фонд та інші.

Статутний фонд використовується підприємством для інвестування коштів в оборотні та основні фонди. Фонд оплати праці – для виплати основної та додаткової заробітної плати працівникам. Амортизаційний фонд – для фінансування відтворення основних і позаоборотних активів. Резервний фонд – для покриття збитків, подолання тимчасових фінансових ускладнень.

Кошти підприємства використовують не тільки у фондовій формі. Зокрема, використання підприємством коштів для виконання фінансових зобов'язань перед бюджетом та позабюджетними фондами, банківськими

установами, страховими організаціями здійснюється в нефондовій формі. У нефондовій формі підприємства також одержують дотації та субсидії, а також спонсорські внески.

Таким чином, фінансові ресурси – це грошові засоби, що є у розпорядженні підприємства і до яких належать усі грошові фонди і та частина грошових засобів, яка використовується у нефондовій формі.

За формою власності джерела формування фінансових ресурсів агропромислових підприємств поділяються на власні і залучені кошти. До власних належать статутний фонд, амортизаційні відрахування, валовий дохід, прибуток. До залучених відносяться пайові та інші внески фізичних та юридичних осіб і членів трудового колективу, засоби, що мобілізовані на фінансовому та кредитному ринках.

За способом формування, фінансові ресурси поділяються на такі що:

- створюються при заснуванні підприємства, тобто за рахунок внесків засновників у статутний фонд;
- створюються за рахунок власних та притвірнених до них коштів, тобто за рахунок грошових надходжень і доходів (прибутку);
- мобілізуються на фінансовому та кредитному ринках: акції, облігації інші цінні папери та кредити й інвестиції;
- поступають в порядку розподілу грошових надходжень: дивіденди, відсотки, купони, доходи на пайові внески, страхові відшкодування, субсидії, дотації тощо.

Процес формування фінансових ресурсів агропромислових підприємств має важливе і відповідальне значення. Склад, структура і обсяги джерел фінансових ресурсів обумовлюються розміром виробництва та фінансовим становищем підприємства. В сучасних умовах функціонування і розвитку підприємств агропромислового виробництва важливе місце належить пайовим та іншим внескам фізичних і юридичних осіб, членів трудового колективу, також збільшується значення амортизаційних відрахувань, прибутку або позикових засобів. Слід зазначити, що значно скорочуються обсяги фінансових ресурсів, які надходять від галузевих структур, обсяги державних субсидій від органів державної влади. У кожному конкретному випадку необхідно детально продумати доцільність використання власних чи залучених коштів. Адже наявність фінансових ресурсів, їх ефективне використання визначають фінансову стабільність агропромислового підприємства: платоспроможність, ліквідність і фінансову стійкість. Очевидно, що висока питома вага залучених коштів ускладнює фінансову діяльність підприємства.

2.3. Основи організації фінансів агропромислових підприємств.

Функціонування фінансів агропромислових підприємств здійснюється за допомогою цілеспрямованої їх організації. Раціональна організація фінансів агропромислових підприємств впливає на ефективну їх діяльність, платоспроможність і конкурентоздатність. Під організацією фінансів розуміють форми, методи і способи формування та використання земельних, трудових, матеріальних і фінансових ресурсів для досягнення економічної мети.

В основу організації фінансів агропромислових підприємств покладено комерційний розрахунок. За ринкової економіки господарський механізм саморозвитку базується на таких принципах: саморегулювання, самоокупність та самофінансування. Цим принципам відповідає комерційний розрахунок, тобто метод ведення підприємницької діяльності, що полягає в постійному порівнянні (у грошовому виразі) витрат та результатів господарювання. Його метою є одержання максимального прибутку при мінімальних витратах капіталу та мінімально можливому ризику. Питання про те, що виробляти, як виробляти, для кого виробляти, за ринкових умов для агропромислових підприємств визначається основним орієнтиром – прибутком [85, с. 33].

Саморегулювання – це принцип ведення підприємницької діяльності, коли суб'єкт господарювання має справжню фінансову незалежність. Він має право самостійно вирішувати, що і як виробляти, кому реалізувати продукцію, як розподіляти виручку і розпоряджатися прибутком. Проте повна самостійність не означає відсутності будь-яких правил економічної поведінки. Ці правила «гри» законодавчо закріплено у відповідних законодавчих і нормативних актах. Тому самостійні рішення агропромислових підприємств приймають тільки в рамках чинного законодавства.

Самоокупність – це принцип ведення підприємницької діяльності, який передбачає відшкодування виробничих витрат агропромислового підприємства грошовими надходженнями на рівні простого відтворення. Суб'єкти фінансових відносин несуть реальну економічну відповідальність за результати діяльності та своєчасне виконання своїх зобов'язань перед постачальниками, споживачами, державою, банками. За це вони відповідають доходами, а якщо їх не вистачає – майном. За невиконання зобов'язань агропромисловим підприємством, до нього застосовуються

штрафні санкції. Дійсна самоокупність, справжня самостійність змушує підприємство покривати свої втрати та збитки за рахунок фінансових резервів, системи страхування та власного прибутку.

При самоокупності із виручки від реалізації та інших видів грошових надходжень (після завершення кожного циклу кругообороту засобів) в обов'язковому порядку відшкодовується вартість перенесених на вироблену продукцію основних фондів (амортизація), спожитих матеріальних ресурсів та витрат на оплату праці. За рахунок перевищення грошової виручки над витратами підприємства здійснюються в установленому порядку платежі в бюджет, відрахування на розширене відтворення, формують грошові фонди.

Самофінансування – це принцип ведення підприємницької діяльності, який передбачає фінансове забезпечення розширеного відтворення виробництва в підприємствах АПК за рахунок власних грошових ресурсів. Основним джерелом самофінансування є чистий дохід (прибуток) та амортизаційні відрахування. Використання банківського кредиту допускається для забезпечення нормальної виробничо-господарської діяльності в період сезонної нестачі власних фінансових ресурсів за умови повернення позичених коштів у визначений термін. Для оцінки рівня самофінансування застосовуються такі показники:

1. Коефіцієнт фінансової стійкості, що розраховується як співвідношення власних і залучених засобів.

2. Коефіцієнт самофінансування, який обчислюється відношенням прибутку і амортизаційних відрахувань до позичених і залучених засобів і кредиторської заборгованості.

Цей показник показує, у скільки разів власні джерела фінансових ресурсів перевищують позичені і залучені грошові кошти. Чим більша величина цього коефіцієнта, тим вище рівень самофінансування.

3. Коефіцієнт стійкості процесу самофінансування розраховується відношенням прибутку і амортизаційних відрахувань до власних засобів.

Коефіцієнт стійкості процесу самофінансування показує частку власних засобів, що спрямовані на фінансування розширеного відтворення. Чим вища величина цього коефіцієнта, тим стійкіший процес самофінансування, тим ефективніше використовується конкретний метод інвестування економіки.

4. Рентабельність процесу самофінансування обчислюється як відношення чистого прибутку і амортизаційних відрахувань до власних засобів.

Рентабельність процесу самофінансування є не що інше, як ефективність використання власних засобів. Рівень рентабельності процесу самофінансування показує величину одержаного грошового потоку на одну гривню власних фінансових ресурсів. Разом з тим він характеризує реальні економічні можливості самофінансування.

Організація фінансів агропромислових підприємств відбиває галузеві особливості, специфіку виробництва, рівень технічного забезпечення, рівень технологічних процесів, сферу та характер виробництва, склад і структуру виробничих витрат, вплив природнокліматичних факторів на виробництво.

Так, у сільському господарстві дія природно-кліматичних факторів зумовлює особливості розподілу прибутку (чистого доходу), необхідність формування фінансових резервів для протидії ризикам, забезпечення страхового захисту засобів виробництва та результатів праці.

2.4. Фінансова діяльність та зміст фінансової роботи

Фінансова діяльність має вагомий вплив на організацію та управління агропромисловим виробництвом, що полягає у своєчасності та повноті фінансового забезпечення виробничо-господарської діяльності та розвитку підприємств, виконанням фінансових зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами господарювання.

Фінансова діяльність – це система використовуваних форм і методів фінансового забезпечення виробничо-господарської діяльності підприємства, його життєдіяльність і досягнення поставленої мети.

Вона напружена на вирішення таких основних завдань:

- фінансове забезпечення поточної виробничо-господарської діяльності;
- пошук резервів зростання доходів, прибутку, підвищення рентабельності, ліквідності та платоспроможності;
- виконання фінансових зобов'язань перед суб'єктами господарювання, бюджетом, позабюджетними фондами і банками;
- мобілізація фінансових ресурсів для фінансування виробничого і соціального розвитку, збільшення власного капіталу;
- контроль за ефективним, цільовим розподілом та використанням фінансових ресурсів.

Виробничо-господарська діяльність підприємств агропромислового виробництва забезпечується грошовими коштами у формі самофінан-

сування, банківського і комерційного кредитування, залучення акціонерного капіталу, бюджетного фінансування тощо.

Фінансову роботу на підприємствах організовують і проводять спеціальні фінансові служби. На великих підприємствах створюють переважно самостійні фінансові служби, до складу яких входять планові, реєстраторські, розрахункові. На малих підприємствах відповідальність за фінансову роботу несе головний бухгалтер. Керівник фінансового відділу або фінансовий директор (фінансовий менеджер) підпорядковується керівникові підприємства, або заступнику з економічних питань і відповідає за: збереження власних оборотних засобів підприємства; виконання планів реалізації і прибутку; забезпечення ресурсами витрат, передбачених фінансовим планом; використання коштів за цільовим призначенням; дотримання фінансової і кредитної дисципліни.

Фінансова робота агропромислового підприємства здійснюється за такими основними напрямками:

- фінансове прогнозування та планування;
- аналіз та контроль виробничо-господарської діяльності;
- оперативна, поточна фінансово-економічна робота.

Фінансова робота складається з таких основних складових:

1. Фінансове прогнозування і планування.

Фінансове прогнозування і планування є однією з найскладніших і найважливіших ділянок фінансової роботи підприємства, що передбачає:

1) визначення загальної потреби у грошових коштах для забезпечення нормальної виробничо-господарської діяльності агропромислового підприємства та можливість їх одержання за рахунок різних джерел фінансування;

2) визначення напрямків і розмірів використання прибутку, що залишається після сплати податків;

3) планування виручки для розробки плану прибутку від реалізації продукції визначення суми планових платежів у бюджет;

4) планування витрат – визначення можливості найекономнішого витрачання матеріальних, трудових та грошових ресурсів, що сприятиме підвищенню ефективності виробництва.

Плануючи витрати на виробництво та реалізацію продукції, слід враховувати резерви зниження її собівартості, зокрема:

- поліпшення використання основних виробничих фондів;
- раціональне використання сировини, матеріалів, палива, енергії;

-зменшення затрат живої праці на одиницю продукції на основі науково-технічного прогресу;

-скорочення витрат на реалізацію продукції за рахунок удосконалення форм її збуту;

-зменшення втрат від браку та безгосподарності, ліквідація непродуктивних витрат;

-економія в адміністративно-управлінській сфері за рахунок раціональної організації апарату управління підприємством.

Фінансові плани поділяються на перспективні, поточні та оперативні. Поточний фінансовий план складається у формі балансу доходів та витрат грошових коштів, оперативний – у формі платіжного календаря.

2. Поточна та оперативна фінансова робота на підприємстві, спрямована на фінансове забезпечення виробничо-господарської діяльності, постійне підтримування платоспроможності на належному рівні, що полягає в наступному:

– постійна робота зі споживачами стосовно розрахунків за реалізовану продукцію, роботи, послуги;

– раціональна організація оборотних коштів, шляхом створення оптимальних запасів товарно-матеріальних цінностей і вкладених в них грошових коштів.

– своєчасні розрахунки за поставлені товарно-матеріальні цінності та послуги з постачальниками;

– забезпечення своєчасної сплати податків, інших обов'язкових платежів у бюджет та цільові фонди;

– своєчасне проведення розрахунків по заробітній платі;

– своєчасне погашення банківських кредитів та сплата відсотків;

– здійснення платежів за фінансовими операціями.

Удосконалення розрахунків із покупцями, вживання заходів щодо прискореного повернення підприємству сум дебіторської заборгованості, що сприяє прискоренню оборотності оборотних засобів агропромислового підприємства.

Оборотні засоби: складання розрахунків нормативів власних оборотних засобів; розрахунок планових вкладень та джерел їх покриття, фактичної наявності власних оборотних коштів, їх зверхнормативні залишки; розробка і здійснення заходів щодо покриття нестач власних оборотних засобів, підвищення ефективності їх використання та прискорення обертання; покриття приросту нормативів, недопущення іммобілізації

оборотних засобів, здійснення контролю за їх раціональним використанням.

Розрахунки із постачальниками: складання заявок та укладення угод з постачальниками, оформлення документів в господарстві, банку за місцем знаходження постачальника за розрахунками (рахунки-фактури, накладні, податкові накладні), отримання за поставку (доручення, транспортні, навантажувально-розвантажувальні документи, прийомно-здавальні документи тощо), за оплатою (платіжні доручення, вимоги-доручення, акредитиви, розрахункові чеки тощо), контроль за виконанням контрактів, договорів, угод та дотриманням установлених правил розрахункових операцій; перевірка розрахунків: подання претензій.

Всю оперативну роботу на даному участку виконує бухгалтерія; планові розрахунки – планово-економічний відділ.

Розрахунки із фінансовими органами: складання планових і фактичних розрахунків за платежами в бюджет, органам соціального страхування і пенсійного забезпечення; організація майнового та особистого страхування; оформлення документів на отримання від страхових організацій сум страхового відшкодування, за погиблі посіви та майно і заподіяний збиток та інше.

Кредитування: складання кредитних договорів, планових розрахунків за довго- та короткостроковими кредитами і складання заявок на отримання цих позик; складання фактичних розрахунків за наявними об'єктами коротко та довгострокового кредитування, а також розрахунки перевірки забезпечення позик, оформлення необхідних документів на отримання та погашення коротко- та довгострокових позик; регулювання заборгованості по позичкових рахунках; контроль за раціональним використанням кредитів, розробка планів відповідних заходів погашення відстрочених позик та отримання цільових кредитів.

Фінансування капітальних вкладень: складання планів заявок і планових розрахунків по капітальних вкладеннях та джерелах їх фінансування; складання проектно-кошторисної документації, титульних списків; заключення договорів та підрядів із підрядчиком; оформлення отримання фінансових ресурсів у банку; перерахування власних грошових засобів на рахунки фінансування; складання розрахунків і платіжної документації по платежах із рахунків фінансування; оформлення відшкодування витрат основної діяльності на капітальні вкладення; контроль за дотриманням кошторисних витрат; оформлення приймання

закінчених об'єктів; контроль за недопущенням іммобілізації оборотних засобів у капітальних вкладеннях.

Касові операції: складання касових планів та оформлення заявок на отримання готівки в банку, оформлення касових операцій та отримання і видачу готівки; контроль за дотриманням касових операцій.

3. Аналіз та контроль фінансової діяльності підприємства спрямований на виявлення його фактичного фінансового стану, що дає можливість визначити недоліки та прорахунки, виявляти та мобілізувати внутрішньогосподарські резерви, збільшувати доходи та прибутки, зменшувати витрати виробництва, підвищувати рентабельність, поліпшувати фінансово-господарську діяльність агропромислового підприємства. Матеріали аналізу використовуються в процесі фінансового планування та прогнозування

Аналітичну роботу підприємства можна поділити на два блоки [176, с. 6]:

- аналіз фінансових результатів і рентабельності;
- аналіз фінансового стану підприємства.

Аналіз фінансових результатів підприємства здійснюється за такими основними напрямками:

- аналіз та оцінка рівня і динаміки показників прибутковості, факторний аналіз прибутку від реалізації продукції, робіт, послуг;
- аналіз фінансових результатів від операційної, фінансової та інвестиційної діяльності;
- аналіз та оцінка використання чистого прибутку;
- аналіз взаємозв'язку витрат, обсягів виробництва продукції та прибутку;
- аналіз взаємозв'язку прибутку, руху оборотного капіталу та грошових потоків;
- аналіз та оцінка впливу інфляції на фінансові результати;
- факторний аналіз показників рентабельності.

Аналіз фінансового стану підприємства проводиться за такими напрямками:

- аналіз та оцінка складу та динаміки майна;
- аналіз фінансової стійкості підприємства;
- аналіз ліквідності балансу;
- комплексний аналіз і рейтингова оцінка підприємства.

Фінансова робота на підприємствах АПК характеризується великою різноманітністю виконуваних операцій.

Основними завданнями фінансових працівників є:

- пошук шляхів збільшення доходів і підвищення рентабельності;
- забезпечення необхідними фінансовими розрахунками основної діяльності, інвестицій та інших учасників господарської діяльності;
- своєчасне і повне виконання зобов'язань перед фінансовими органами, банком, постачальниками, а також зобов'язань по оплаті праці працівникам;
- організувати розрахунки із організаціями, установами та особами;
- використання отриманих засобів в порядку фінансування та інвестування у реальні й фінансові активи;
- дотримання правил оформлення фінансових і касових операцій.

Від того, як поставлена ця робота на підприємстві, в значній мірі залежить і фінансовий стан агропромислових підприємств.

2.5. Управління фінансами на підприємстві

Управління фінансами на агропромисловому підприємстві (фінансовий менеджмент) передбачає ефективне використання фінансового механізму для досягнення стратегічних і тактичних цілей підприємств.

Фінансовий механізм підприємства – це система управління фінансами, призначена для організації взаємодії фінансових відносин і грошових фондів з метою оптимізації їхнього впливу на кінцеві результати його діяльності.

Фінансовий механізм включає систему фінансових методів, фінансових важелів, а також правове, нормативне та інформаційне забезпечення. До фінансових методів відносяться: прогнозування, планування, інвестування, кредитування, оподаткування, самофінансування, систему розрахунків, матеріальне стимулювання й відповідальність, страхування, оренду, лізинг, факторинг, взаємовідносини із засновниками і суб'єктами господарювання. Складовими фінансових важелів є дохід, прибуток, амортизаційні відрахування, ціна, податки, орендна (лізингова) плата, фінансові санкції, відсотки, цільові грошові фонди, пайові внески, інвестиції, форми розрахунків, види кредитів, дисконт. Правове забезпечення регулюється законами, постановами Верховної Ради, указами Президента, постановами Уряду, наказами та листами міністерств і відомств, статутом юридичної особи (суб'єкта господарювання). Нормативне забезпечення відбувається за допомогою

інструкцій, нормативів, методичних вказівок, іншої нормативної документації. Інформаційне забезпечення включає звітні дані підприємства (бухгалтерська, податкова, статистична звітність), дані одноразових обстежень.

Оптимальна взаємодія фінансових відносин досягається використанням усіх фінансових категорій (виручка, прибуток, амортизація, оборотні кошти, кредит, бюджет, податки), нормативів, різного роду стимулів, пільг, санкцій та інших фінансових важелів.

До головних завдань фінансового менеджменту належать: виявлення фінансових джерел розвитку виробництва; визначення ефективних напрямків інвестування фінансових ресурсів; раціоналізація операцій із цінними паперами; налагодження оптимальних стосунків із фінансово-кредитною системою, суб'єктами господарювання.

Значення управління фінансами підприємств полягає в такій організації роботи фінансових служб, яка дає змогу залучати додаткові фінансові ресурси на найвигідніших умовах, інвестувати їх із найбільшим ефектом, проводити прибуткові операції на фінансовому ринку.

Мобілізуючи кошти інших власників для покриття витрат на власному підприємстві, фінансисти повинні мати чітке уявлення про мету інвестування ресурсів і давати рекомендації щодо форм залучення коштів. Для покриття короткострокової та середньострокової потреби у фінансових ресурсах доцільно використовувати позички банків. Здійснюючи великі капітальні вкладення, можна скористатися додатковою емісією цінних паперів. Однак таку рекомендацію можна дати лише тоді, коли фінансисти ґрунтовно дослідили фінансовий ринок, проаналізували попит на різні види цінних паперів, урахували можливі зміни кон'юнктури й упевнені в порівняно швидкій та вигідній реалізації цінних паперів підприємства.

Фінансисти зобов'язані визначити обсяг та джерела фінансових ресурсів, необхідних для інвестування у виробництво і реалізацію продукції, виконання фінансових зобов'язань перед бюджетом, банками, страховими організаціями, цільовими фондами, суб'єктами господарювання.

Дуже важливим у процесі управління фінансами підприємств є визначення потреби в оборотних коштах, яка забезпечувала б мінімально необхідні розміри виробничих запасів, незавершеного виробництва, залишків готової продукції для виконання виробничої програми. За браком власних оборотних коштів для поточного інвестування необхідно визначити потребу в позичкових коштах.

Брак оборотних коштів у окремих підприємств виникає саме через те, що надходження та використання грошей не збігаються в часі і здійснюються в різних обсягах. В результаті цього в одних підприємств на певний момент з'являються тимчасово вільні кошти, а в інших – виникає тимчасова потреба в них. Ця суперечність процесу відтворення вирішується комерційними банками через кредитування підприємств. За тимчасового дефіциту власних оборотних коштів підприємство звертається в банк з метою одержання кредитів.

Управління фінансами включає також сферу фінансового забезпечення капітальних вкладень на технічне переобладнання, реконструкцію та розширення підприємств. У цьому разі фінансисти мусять точно визначити: власні джерела фінансування капітальних вкладень, насамперед амортизаційні відрахування та чистий прибуток; залучені кошти, які можуть надійти від емісії цінних паперів; можливості одержання довгострокових кредитів [176, с. 19].

Безпосереднім завданням управління фінансами підприємств є забезпечення формування та правильного розподілу виручки від реалізації продукції для відновлення оборотних коштів, формування амортизаційного фонду, валового та чистого доходу. Кожне підприємство прагне забезпечити ліквідність оборотних активів для своєчасного погашення короткострокової кредиторської заборгованості. Тому своєчасне та повне надходження виручки від реалізації продукції постійно контролюється фінансовими менеджерами.

Амортизаційні відрахування нині є найважливішим елементом витрат на виробництво та основним джерелом відтворення основних фондів. Управління формуванням та використанням амортизаційних відрахувань, особливо у разі застосування прискореної амортизації, є важливим напрямом фінансового менеджменту. Першочерговим завданням є також своєчасне виконання фінансових зобов'язань перед бюджетом, державними цільовими фондами, банками, страховими компаніями та іншими суб'єктами господарювання.

Чинним законодавством та нормативними актами встановлено конкретні строки платежів з кожного виду податків та інших обов'язкових внесків. Несвоєчасне та неповне перерахування таких платежів у бюджет спричиняє застосування фінансових санкцій до підприємств-неплатників. Ці санкції можуть стати причиною значних витрат, чого в жодному разі не повинен допускати фінансовий менеджер.

Управління фінансами підприємств включає також сферу формування, розподілу та використання прибутку, який залишається в розпорядженні підприємства. Розподіл прибутку є однією з форм реалізації економічних інтересів учасників процесу відтворення. Так, у результаті фінансово-господарської діяльності підприємств держава одержує свою частку у вигляді податків, підприємство – у вигляді чистого прибутку, а працівники – від розподілу і використання частини прибутку. Від регулювання розподілу чистого доходу залежить мотивація розвитку виробництва, можливість дальшого збільшення прибутку [176, с. 20].

Таким чином фінансовий менеджмент, як система раціонального управління процесами фінансування господарської діяльності, відіграє важливе місце в управлінні сучасним підприємством агропромислового виробництва.

Контрольні питання до теми

1. Дайте визначення – поняття «фінанси агропромислового виробництва».
2. Назвіть специфічні ознаки фінансів агропромислового виробництва.
3. Які особливості формування фінансів підприємств АПВ?
4. Охарактеризуйте основи організації фінансів агропромислових підприємств.
5. Розкрийте суть «комерційного розрахунку».
6. Дайте визначення поняттю «саморегулювання», «самоокупність», «самофінансування».
7. Як розраховується коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт самофінансування, коефіцієнт стійкості процесу самофінансування, рентабельність процесу самофінансування?
8. Дайте визначення – поняття «фінансова діяльність», які її функції.
9. Охарактеризуйте зміст фінансової роботи агропромислового підприємства.
10. Назвіть складові фінансової роботи агропромислового підприємства.
11. Як здійснюється фінансове прогнозування і планування?
12. У чому полягає поточна та оперативна фінансова робота?
13. Як здійснюється аналіз та контроль фінансової діяльності підприємства?
14. Дайте визначення – поняття «фінансовий менеджмент».
15. Охарактеризуйте фінансовий механізм підприємства.
16. Назвіть складові фінансових методів і фінансових важелів.
17. Обґрунтуйте основні завдання фінансового менеджменту.

ТЕМА 3 ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ АПК В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Основні терміни і поняття: організаційно-правові форми підприємств; реформування підприємств; інтеграційні формування; фінансові ресурси; кон'юнктура ринку аграрної продукції; повна собівартість; ціна реалізації; прибуток; рентабельність; фінансові результати; фактори поліпшення фінансових результатів; маржинальний операційний прибуток; валовий операційний прибуток; чистий операційний прибуток.

3.1. Організаційно-правові форми діяльності у агропромисловому виробництві

3.2. Особливості формування фінансових ресурсів у агропромислових підприємствах

3.3. Фінансові результати діяльності галузей і підприємств АПК

3.4. Напрями підвищення фінансово-економічної діяльності підприємств АПК

3.1. Організаційно-правові форми діяльності у агропромисловому виробництві

Відповідно з Державним класифікатором «Класифікація організаційно-правових форм господарювання» (КОПФГ), чинного від 01.06.2004 р., визначено такі організаційно-правові форми господарювання у АПВ України: підприємство, фермерське господарство, приватне підприємство, державне підприємство, колективне підприємство, комунальне підприємство, дочірнє підприємство, іноземне підприємство, підприємство споживчої кооперації, приватно-орендне підприємство, сімейне господарство (населення), сільське підприємство, господарські товариства, виробничий кооператив, обслуговуючий кооператив, споживчий кооператив, сільськогосподарський кооператив, сільськогосподарський виробничий кооператив, сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, кооперативний банк та ін.

За даними Державного агентства земельних ресурсів України, станом на 1 січня 2011 р. реформовано 11,3 тис. недержавних сільськогосподарських підприємств, на базі яких створено 34,7 тис. нових господарських

формувань ринкового спрямування, з них: 7,9 тис. товариств з обмеженою відповідальністю, 5,3 – приватних (приватно-орендних) підприємств, 0,7 – акціонерних товариств, 1,0 – сільськогосподарських кооперативів, 11,9 – фермерських господарств та 7,8 тис. інших суб'єктів господарювання [89].

В сучасних ринкових умовах агропромислового виробництва здійснюється пошук нових організаційно-правових форм господарювання: акціонерні товариства, асоціації, агрохолдинги, кластери та інші інтеграційні об'єднання. Такі інтеграційні об'єднання створені на основі сільськогосподарських виробників і переробних підприємств у відповідних продуктивних підкомплексах АПК України. Їх основна мета – це збільшити обсяг вітчизняних і зарубіжних інвестицій задля запровадження прогресивних, ресурсозберігаючих технологій виробництва сировини й виготовлення конкурентоспроможних продуктів харчування, використання ефекту масштабу і на цій основі забезпечення високих економічно-фінансових результатів функціонування.

Проведене реформування аграрного сектору в Україні обумовило зміни у землекористуванні та виробництві продукції за різними формами господарювання (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Зміна землекористування й виробництва продукції
за формами господарювання в Україні [24, 25]**

Форми господарювання	Площа с.-г. угідь		Вироблено валової продукції					
			Усього		у т. ч.			
	млн. га	%			млрд. грн.	%	рослинництво	тваринництво
1990 р.								
Усі суб'єкти господарювання	41,5	100	282,8	100	145,5	51,4	137,3	48,6
з них: с.-г. підприємства господарства населення	38,9	93,7	199,2	70,4	117,9	59,2	81,2	40,3
	2,6	6,3	83,6	29,6	27,6	33,0	56,0	67,0
2000 р.								
Усі суб'єкти господарювання	40,4	100	151,0	100	92,8	61,5	52,2	34,5
з них: с.-г. підприємства господарства населення	34,3	84,9	58,0	38,4	45,8	79,0	12,2	21,0
	6,1	15,1	93,0	61,6	47,0	50,5	46,0	49,5
2010 р.								
Усі суб'єкти господарювання	36,6	100	194,9	100	124,6	63,9	70,3	36,1
з них: с.-г. підприємства господарства населення	20,9	57,1	94,1	48,3	66,8	71,0	27,3	29,0
	15,7	42,9	100,8	51,7	57,7	57,2	43,1	42,8

2013 р.								
Усі суб'єкти господарювання	41,5	100	252,9	100	175,9	69,6	77,0	30,4
з них: с.-г. підприємства	20,5	49,2	136,6	54,0	103,1	75,5	33,5	24,5
господарства населення	21,1	50,8	116,3	46,0	72,8	62,6	43,5	37,4

Виявлено позитивну тенденцію за 2000–2013 роки щодо збільшення виробництва валової продукції сільського господарства у аграрних підприємствах і особистих господарствах населення. При цьому в особистих господарствах населення за аналізований період частка виробництва продукції була значно більшою порівняно із сільськогосподарськими підприємствами.

Поки що особисті господарства мають вищий коефіцієнт використання земельних угідь, виробляють понад 95% картоплі, біля 90% овочів відкритого ґрунту, більше 62% овочів закритого ґрунту, 84% плодово-ягідних культур, понад 80% молока, 75% м'яса великої рогатої худоби, більше 91% вовни і м'яса овець.

Показники економічно-фінансових результатів діяльності різних форм господарювання мають суттєву диференціацію (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Фінансові результати галузей аграрних підприємств України у 2010 і 2013 роках [24, 25]

Показник	Господарські товариства	Приватні підприємства	Фермерські господарства	Сільгоспкооперативи (виробничі)	Інші недержавні підприємства	Державні підприємства
2010 р.						
Кількість господарюючих суб'єктів, од.	7759	4243	41726	952	1481	322
Рентабельність – всього, %	26,1	30,4	43,5	19,2	30,8	9,7
у т. ч.: рослинництва, %	29,2	36,3	47,2	31,4	23,8	21,1
тваринництва, %	19,3	9,2	11,6	0,1	39,2	-6,4
2013 р.						
Кількість господарюючих суб'єктів, од.	8295	4153	40856	810	1466	278
Рентабельність – всього, %	10,5	11,7	14,7	3,5	15,3	0,4
у т. ч.: рослинництва, %	9,2	11,3	17,3	15,7	8,7	8,1
тваринництва, %	14,3	11,9	-1,1	-17,1	28,2	-14,8

Найгірші фінансові результати мали державні підприємства та сільськогосподарські виробничі кооперативи. Низька економічно-фінансова ефективність господарювання у державних підприємствах зумовлена насамперед відсутністю господарської самостійності та мобільності у вирішенні виробничо-фінансових питань.

Встановлено, що усі форми господарювання мали значно нижчі фінансово-економічні результати діяльності галузей тваринництва порівняно із рослинництвом. Причиною цього є те, що галузі тваринництва є трудомісткі, вони знаходяться у занедбаному стані, потребують значних інвестиційних коштів для відродження.

Варто зазначити, що в аграрній сфері продовжуються трансформаційні процеси на рівні сільськогосподарських товаровиробників, в результаті цього формуються такі основні їх типи:

- невеликі особисті та фермерські господарства;
- середні сільськогосподарські господарства, в основному приватно-орендні підприємства;
- великі сільськогосподарські підприємства, переважно корпоративного типу, інтегрованих формувань та галузевих кластерів.

Варто зазначити, що в аграрній сфері продовжуються трансформаційні процеси на рівні сільськогосподарських товариств.

3.2. Особливості формування фінансових ресурсів у агропромислових підприємствах

Формування фінансових ресурсів у агропромислових підприємствах здійснюється в основному за рахунок їх операційної діяльності, насамперед виробництва і обсягу продажу продукції, отримання валового доходу і прибутку. Ці економічні категорії є основним джерелом поповнення фінансових ресурсів агропромислових підприємств.

Надходження валового доходу, прибутку за галузями аграрних і промислових підприємств має свої специфічні особливості.

В сільськогосподарських підприємствах процес виробництва і продажу продукції має такі специфічні особливості:

1. На протязі року використовують матеріально-технічні, трудові, фінансові та інші ресурси на виробництво сировини усіх видів продукції рослинництва, а реалізацію сировини проводять тільки після збору

врожаю, що обумовлює необхідність брати кредити для виконання комплексу робіт, пов'язаних з вирощуванням і реалізацією продукції.

2. У тваринництві протягом року щоденно використовують фінансові та інші наявні ресурси для виробництва продукції м'ясного скотарства, свинарства, вівчарства та інших підгалузей. Реалізацію продукції здійснюють при завершенні циклу виробництва (тварин ВРХ продають на м'ясо при досягненні маси 400–450 кг, свиней відповідно 100–120 кг, овець – 45–60 кг).

3. Регулярне виробництво і продаж продукції у сільському господарстві забезпечують молочне скотарство і птахівництво, що дає можливість проводити фінансування для розвитку цих галузей за рахунок власного інвестування.

4. Циклічне виробництво й реалізація продукції рослинництва та інших підгалузей обумовлює нагальну потребу щомісячного кредитування для обслуговування виробничих циклів.

5. Виробництво продукції рослинництва відбувається під відкритим небом, що підлягає значним ризикам природно-кліматичних умов (посуха, градобої тощо) та суттєво впливає на економічно-фінансові результати галузей рослинництва і тваринництва.

6. Якість виробленої сировини товаровиробниками суттєво впливає на економічно-фінансові результати переробних підприємств та якість кінцевих продуктів харчування.

7. На економічно-фінансові результати сільськогосподарських й переробних підприємств суттєвий вплив здійснюють закупівельні ціни на сировину, що свідчить про нагальну потребу розробки еквівалентних цін на сільськогосподарську продукцію за регіонами, державного регулювання ціноутворення та економічних взаємовідносин у межах кожного продуктового підкомплексу на основі договору.

8. Особливість підприємств з переробки цукрових буряків, овочів, фруктів та іншої сировини полягає у сезонній роботі строком 45–90 днів залежно від обсягу заготовленої сировини. Сезонний характер роботи цих підприємств зумовлює необхідність їх кредитування, мати значні складські приміщення для зберігання овочів, фруктів, соняшнику та кінцевої продукції харчування.

9. Підприємства з переробки зернових культур, молока, м'яса худоби і птиці працюють регулярно протягом року. Обсяги виробництва готової продукції переробних підприємств залежать від обсягів виробництва і постачання сировини товаровиробниками.

10.3 метою підвищення економічної ефективності використання виробничих потужностей підприємств переробної промисловості, державні структури мають поліпшити регулювання обсягів виробництва і продажу сільськогосподарської сировини за узгодженими квотами або заключеними контрактами.

Становлення ринкової економіки зумовили системні трансформації структури виробництва у сільськогосподарських підприємствах, що призвело до отримання певних фінансових результатів галузей рослинництва і тваринництва (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

**Фінансові результати діяльності аграрних підприємств України
за 2010–2012 рр. [25, с. 6]**

Рік	Чистий прибуток (збиток), млн. грн	Підприємства, які отримали чистий прибуток		Підприємства, які отримали чистий збиток		Рівень рентабельності (збитковості), %	
		до загальної діяль- ності підприємства, %	фінансовий результат, млн. грн	до загальної діяль- ності підприємства, %	фінансовий результат, млн. грн	усієї діяльності	у т. ч. операційна діяльність
Усі види діяльності							
2010	17253,4	69,4	22099,5	30,6	4846,1	17,5	24,5
2011	25267,0	83,5	30182,3	16,5	4915,3	19,3	24,7
2012	26960,8	78,6	33716,0	21,4	6766,9	16,2	22,5
у т. ч. підприємства з основним видом діяльності «Рослинництво»							
2010	13572,0	72,3	16956,0	27,7	3384,0	19,8	27,6
2011	20971,3	85,7	23806,6	14,3	2835,3	21,2	26,0
2012	19410,0	79,6	25011,3	20,4	5601,3	14,9	21,7
у т. ч. підприємства з основним видом діяльності «Тваринництво»							
2010	4031,0	63,0	4999,8	37,0	968,8	15,1	19,9
2011	4294,7	68,8	6141,1	31,2	1846,4	14,9	27,1
2012	7536,8	72,0	8408,9	28,0	872,1	23,0	27,0

Аналіз показав, що упродовж 2010–2012 рр. у сільськогосподарських підприємствах суттєво збільшено отримання чистого прибутку в галузях рослинництва і тваринництва, зросла кількість прибуткових підприємств. Водночас у 2012 р. рівень рентабельності функціонування галузей рослинництва і тваринництва дещо зменшився, зумовлено це збільшенням виробничих витрат і на цій основі зростанням собівартості продукції.

Фінансові результати за видами продукції рослинництва і тваринництва мають суттєві відмінності, зумовлені різною трудомісткістю та собівартістю продукції (табл. 3.4). На протязі 2007–2012 рр. повна собівартість 1 ц усіх видів продукції в сільськогосподарських підприємствах України збільшилась: зернових культур із 64,93 грн до 134,61 грн; цукрових буряків із 17,99 до 37,15 грн; м'яса великої рогатої худоби із 876,24 до 1754,86 грн; м'яса птиці із 731,50 до 1207,93 грн; молока із 127,59 грн до 266,52 грн.

Таблиця 3.4

Повна собівартість і рентабельність проданої продукції у сільськогосподарських підприємствах України [24, 25]

Продукція	2007 р.		2010 р.		2011 р.		2012 р.	
	Собівартість 1 ц продукції, грн	Рентабельність, %	Собівартість 1 ц продукції, грн	Рентабельність, %	Собівартість 1 ц продукції, грн	Рентабельність, %	Собівартість 1 ц продукції, грн	Рентабельність, %
Зернові культури	64,93	28,7	98,80	13,9	108,18	26,0	134,61	15,2
в т. ч.: пшениця	64,37	24,2	99,60	9,6	112,82	17,6	139,14	11,8
ячмінь	73,89	21,5	95,99	-0,4	115,89	16,0	141,95	-4,6
Цукрові буряки	17,99	-11,1	41,78	16,7	38,04	36,5	37,15	15,7
Насіння соняшнику	109,50	75,9	183,88	64,7	205,44	57,0	246,32	45,8
Кукурудза на зерно	56,34	47,9	95,65	29,9	97,72	38,6	127,01	19,8
Соя	139,80	20,4	223,80	16,4	235,24	24,1	278,37	23,4
Ріпак	129,94	38,0	231,54	26,6	315,05	32,1	323,27	21,4
Картопля	82,38	24,7	138,97	62,1	174,29	17,7	147,25	-21,5
М'ясо ВРХ	876,24	-41,0	1397,24	-35,9	1590,90	-24,8	1754,86	-29,5
М'ясо свиней	926,37	-27,6	1323,69	-7,8	1417,58	-3,7	1562,64	2,0
М'ясо птиці	731,50	-19,0	1034,37	-4,4	1247,08	-16,8	1207,93	-7,2
Молоко	127,59	13,8	228,94	17,9	264,30	18,5	266,52	2,3

Повна собівартість 1 ц продукції у 2012 р. мала значну диференціацію за областями України, зокрема: пшениці найменша 119,31 грн (Київська) і найбільша 154,96 грн (Дніпропетровська); кукурудзи на зерно – 113,77 грн (Сумська) і 174,37 грн – (Одеська); цукрових буряків – 31,71 грн (Сумська) і 66,04 грн – (Одеська); м'яса великої рогатої худоби – 1433,39 грн (Тернопільська) і 2185,73 грн (Івано-Франківська); м'яса свиней – 1435,22 грн (Волинська) і 1941,52 грн (Миколаївська); молока – 242,88 грн (Тернопільська) і 329,03 грн (Чернівецька).

Значне збільшення собівартості продукції в динаміці зумовлено стрімким зростанням цін на промислову продукцію, яка використовується у аграрному виробництві (пально-мастильні матеріали, технічно-транспортні засоби, мінеральні добрива, гербіциди тощо). Суттєва диференціація повної собівартості продукції рослинництва і тваринництва за регіонами свідчить про значний вплив природно-кліматичних умов та внутрішніх організаційно-економічних факторів на фінансові результати виробництва, що вказує на необхідність регіональної спеціалізації та концентрації, впровадження інноваційних методів організації виробництва і праці, ефективного використання наявних ресурсів у кожному підприємстві.

3.3. Фінансові результати діяльності галузей і підприємств АПК

У ринкових умовах необхідною умовою функціонування підприємств АПК є ефективне господарювання. На жаль, значна частина підприємств АПК є збитковими. У них недостатньо фінансових ресурсів для належного забезпечення механізації основних виробничих процесів, відновлення матеріально-технічної бази, запровадження прогресивних, ресурсощадливих технологій агропромислового виробництва. А тому поліпшення фінансового стану підприємства АПК є досить актуальною проблемою.

Аграрний сектор є одним з найбільш важливих секторів економіки України. Родючі ґрунти, сприятливий клімат, багаті традиції землеробства – є підґрунтям для того, щоб аграрний комплекс займав пріоритетне місце в економіці, гарантував забезпечення потреби населення у якісних і доступних продуктах харчування, забезпечував експортний потенціал держави.

Водночас виробництво сільськогосподарської продукції характеризується значними ризиками, що зумовлені природно-кліматичними умовами, вкрай недостатньою забезпеченістю фінансовими і матеріально-технічними ресурсами, несприятливою кон'юнктурою ринку аграрної продукції тощо.

Аналіз фінансових результатів функціонування основних галузей аграрних підприємств показав, що найбільше прибутку в розрахунку на 1 ц реалізованої продукції мають галузі рослинництва (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

**Фінансові результати продажу продукції аграрних підприємств
України [24, 25]**

Види продукції	2007 р.		2010 р.		2011 р.		2012 р.	
	Повна собівартість 1 ц продукції, грн	Прибуток на 1 ц продукції, грн	Повна собівартість 1 ц продукції, грн	Прибуток на 1 ц продукції, грн	Повна собівартість 1 ц продукції, грн	Прибуток на 1 ц продукції, грн	Повна собівартість 1 ц продукції, грн	Прибуток на 1 ц продукції, грн
Зернові й зернобобові	64,9	18,6	98,9	13,7	108,2	28,2	134,6	20,5
в т. ч.: пшениця	64,4	15,6	99,6	9,5	112,8	19,9	139,1	16,4
ячмінь	73,9	15,9	96,0	-0,3	115,9	18,5	142,0	16,2
кукурудза на зерно	56,3	27,0	95,7	28,6	97,7	37,7	127,0	25,1
гречка	153,4	222,6	233,5	164,0	300,3	176,8	303,1	74,4
горох	96,6	31,1	146,8	1,7	186,4	21,2	202,6	12,5
Насіння соняшнику	109,5	83,1	183,9	118,9	205,4	117,1	246,3	112,8
Соя	139,8	28,5	223,8	36,7	235,2	56,6	278,4	65,1
Ріпак	129,9	49,3	231,5	61,6	315,1	101,1	323,3	69,1
Цукрові буряки	18,0	-2,0	41,8	7,0	38,0	13,9	37,2	6,0
Картопля	82,4	20,3	139,0	86,3	174,3	30,8	147,3	-31,7
Овочі відкритого ґрунту	75,9	10,7	105,5	24,8	98,4	9,7	88,3	-6,0
Плоди і ягоди	146,8	33,1	212,8	31,5	260,7	37,3	258,3	21,8
М'ясо ВРХ	876,2	-359,1	1397,2	-501,2	1590,9	-394,2	1754,9	-517,9
М'ясо свиней	926,4	-255,2	1323,7	-103,3	1417,6	-52,8	1562,6	31,5
М'ясо овець і кіз	1090,7	-505,7	1541,3	-451,2	1783,6	-699,7	1874,7	-745,1
М'ясо птиці	731,5	-139,2	1034,4	-45,1	1247,1	-209,1	1207,9	-87,0
Молоко	127,6	17,7	228,9	40,9	264,3	48,8	266,5	6,2
Яйця курячі (1000 шт.)	266,3	24,2	397,8	74,1	375,1	145,7	413,3	217,5
Мед	1325,0	-387,0	2326,0	-229,4	2533,5	-203,8	3032,0	-880,3

Упродовж 2007–2012 рр., як видно з таблиці, спостерігається суттєва диференціація в отриманні прибутку за видами продукції. Найбільше прибутку в розрахунку на 1 ц реалізованої продукції забезпечили у 2007–2012 рр. гречка, насіння соняшнику, ріпак, соя, кукурудза на зерно та ін. культури.

За останні роки виявлено тенденцію до зменшення прибутку в розрахунку на 1 ц реалізованої продукції. Причиною цього є стрімке зростання собівартості продукції, обумовлене збільшенням цін на промислові товари (пальне, мінеральні добрива, технічні засоби тощо), що використовуються у сільськогосподарському виробництві.

У тваринництві за аналізований період збитковим було виробництво м'яса: великої рогатої худоби, овець і кіз, птиці та свиней (крім 2012 р.), а також меду. Причиною збитковості ведення вказаних галузей за аналізований період були насамперед висока собівартість продукції, обумовлена низьким рівнем продуктивності тварин, концентрації та спеціалізації галузі, організації виробництва і праці.

Дослідження економіко-фінансових результатів діяльності аграрних підприємств показали позитивні тенденції, що відбулись за аналізований період (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Економічні та фінансові результати діяльності аграрних підприємств України [24, 25]

Показники	2007 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. в % до	
					2007 р.	2011 р.
Прибуткові підприємства, од.	5030	6678	7450	6833	135,8	91,7
до загальної кількості, %	60,7	73,2	77,9	75,3	13,9	-3,5
Отримано прибутку – всього, млн. грн	9089,1	15616,4	22552,3	24054,9	2,6 р.	106,7
на одне підприємство, тис. грн	1096,8	1701,1	2364,5	2626,1	2,4 р.	111,1
на одного працівника, тис. грн	14,8	30,1	44,3	49,6	3,4 р.	112,0
на 100 га с.г. угідь, тис. грн	54,4	89,6	128,8	130,0	2,4 р.	100,9
Збиткові підприємства, од.	3257	2450	2013	2245	68,9	111,5
до загальної кількості, %	39,3	26,8	21,1	24,7	-14,8	3,4
Отримано збитків – всього, млн. грн	-2235,0	-2634,3	-2312,6	-3526,3	157,8	152,5
на одне підприємство, тис. грн	-269,7	-287,0	-242,5	-385,0	142,8	158,8
Рентабельність (збитковість) продукції рослинництва, %	32,7	26,7	32,3	22,3	-10,4	-10,0
Рентабельність (збитковість) продукції тваринництва, %	-13,4	7,8	13,0	14,3	27,7	1,3
Рентабельність (збитковість) підприємств – всього, %	15,0	21,1	27,0	20,5	5,5	-6,5

За останні роки відбулось збільшення: кількості прибуткових підприємств в Україні; обсягу прибутку як всього по країні, так і в розрахунку на одне підприємство; на одного працівника і на 100 га

сільськогосподарських угідь. Суттєво зменшилась кількість збиткових підприємств, галузь тваринництва України загалом стала прибутковою.

Поліпшення економічно-фінансових результатів сільськогосподарського виробництва залежить від впливу комплексу внутрішніх і зовнішніх чинників. До внутрішніх головних чинників необхідно віднести зменшення собівартості одиниці продукції рослинництва і тваринництва шляхом підвищення урожайності усіх сільськогосподарських культур та продуктивності тварин, ефективного використання наявних ресурсів, посилення концентрації на основі внутрігосподарської та регіональної спеціалізації, запровадження прогресивних і ресурсощадних технологій виробництва конкурентоспроможної продукції, жорсткої економії коштів тощо.

Зовнішніми основними факторами поліпшення фінансових результатів підприємств є вдосконалення механізму регулювання виробництва і продажу сільськогосподарської продукції, поліпшення економічних взаємовідносин, особливо ціноутворення між виробниками сировини та переробними підприємствами, підвищення мотивації до розширення відтворення та інші.

Зміцнення фінансових результатів вимагає розробки державної програми щодо стабілізації та розвитку аграрного сектору економіки. В програмі має бути акцентована увага на активізацію інвестування галузей сільського господарства в напрямі запровадження новітніх, ресурсощадних технологій виробництва конкурентоспроможної продукції, стимулювання і державна підтримка суб'єктів усіх форм господарювання.

Отже, становлення і подальший розвиток економіки галузей сільського господарства має здійснюватися у напрямі значного збільшення обсягів інвестування з метою запровадження новітніх, ресурсощадних технологій, удосконалення механізму державного регулювання агропромислового виробництва й продажу продукції, стимулювання й підтримки усіх товаровиробників до розширеного відтворення.

3.4. Напрями підвищення фінансово-економічної діяльності підприємств АПК

В умовах ринкових відносин підприємства агропромислового виробництва працюють на принципах повного госпрозрахунку, що обумовлює їх збільшувати величину доходу і прибутку, необхідного для проведення розрахунків з державою, працівниками підприємства та створення певних нагромаджень для розширеного виробництва.

Враховуючи вище наведене, можна зробити висновок, що валовий дохід і прибуток є головними і узагальнюючими показниками економічно-фінансових результатів діяльності підприємства. Тому в кожному підприємстві спеціалісти мають розробити детальний план щодо збільшення суми надходжень валового доходу і прибутку від діючих підрозділів.

Джерела формування валового доходу агропромислового підприємства представлено на рисунку 3.1.

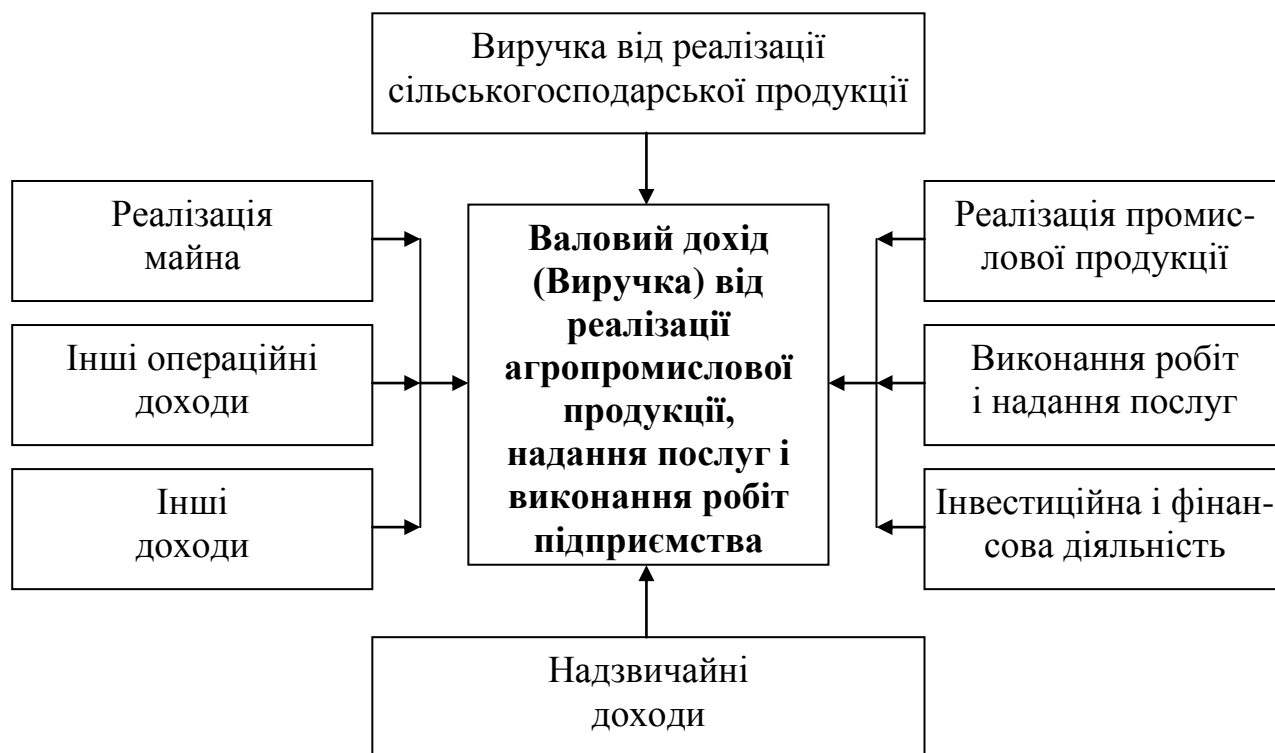

Рис. 3.1. Схема формування валового доходу агропромислового підприємства

В сучасних умовах товарно-грошових відносин прибуток є тим показником, що визначає дохідність виробничої і господарської діяльності агропромислового підприємства незалежно від форми власності та організації виробництва. Високий рівень прибутку є джерелом необхідних інвестицій для підприємства, основою його економічного зростання, модернізації та конкурентоспроможності. Тому економічна теорія розглядає прибуток в якості загального критерію ефективності для усіх підприємств.

Відомо, що серед усіх видів прибутку найвагомішу роль відіграє операційний прибуток. У процесі здійснення операційної діяльності формується три види операційного прибутку: маржинальний, валовий і чистий операційний прибуток.

Маржинальний операційний прибуток (*МПо*) визначається як різниця між сумою валового операційного доходу (*ВДо*) та сумою постійних операційних витрат (*Іност*), сумою податку на додану вартість (*ПДВ*) та інших податкових платежів, включених у ціну продукції за формулою:

$$МПо = ВДо - ПДВ - Іност.$$

Валовий операційний прибуток (*ВПо*) визначається як різниця між сумою валового операційного доходу (*ВДо*) та сумою сукупних операційних витрат (*Ісов*), сумою податку на додану вартість (*ПДВ*) та інших податкових платежів, включених у ціну продукції за формулою:

$$ВПо = ВДо - ПДВ - Ісов.$$

Чистий операційний прибуток (*ЧПо*) визначається як різниця між сумою валового операційного доходу (*ВДо*) та сумою сукупних операційних витрат (*Ісов*), сумою податку на додану вартість (*ПДВ*) й сумою податку на прибуток та інших обов'язкових платежів за рахунок прибутку (*ПП*) за формулою:

$$ЧПо = ВДо - ПДВ - ПП - Ісов.$$

На практиці виділяють наступні основні етапи формування фінансових результатів агропромислових формувань, методичний підхід яких висвітлено на рисунку 3.2.

Процес формування фінансових результатів у діяльності агропромислових підприємств здійснюється, як правило, за такими етапами: визначення чистого доходу (виручки) від реалізації продукції; розрахунок валового прибутку (збитку); визначення прибутку (збитку) від операційної діяльності; розрахунок прибутку (збитку) від звичайної діяльності підприємства до оподаткування прибутку; визначення прибутку (збитку) від звичайної діяльності підприємства; розрахунок чистого прибутку підприємства.

Така методична схема формування фінансових результатів є найпоширенішою та повністю відповідає інформаційним запитам користувачів.

1. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг):

Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	=	Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	–	Податок на додану вартість, акцизних збір, інші збори або податки з обороту тощо
--	---	---	---	--

2. Валовий прибуток (збиток):

Валовий прибуток (збиток)	=	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	–	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)
------------------------------	---	--	---	---

3. Фінансовий результат (прибуток, збиток) від операційної діяльності:

Фінансовий результат від операційної діяльності	=	Валовий прибуток (збиток)	+	Інші операційні доходи	–	Адміністративні, на збут, інші операційні витрати
--	---	---------------------------------	---	------------------------------	---	--

4. Фінансовий результат від звичайної діяльності підприємства до оподаткування прибутку

Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування	=	Фінансовий результат від операційної діяльності	+	Дохід від участі в капі- талі, інші фі- нансові доходи	–	Фінансові витрати, ви- трати від участі в капіталі
--	---	--	---	---	---	---

5. Фінансовий результат від звичайної діяльності підприємства:

Прибуток від звичайної діяльності	=	Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	–	Податок на прибуток
--------------------------------------	---	--	---	---------------------

6. Чистий прибуток діяльності агропромислового підприємства:

Чистий прибуток або збиток	=	Фінансовий ре- зультат від звичай- ної діяльності	–	Дохід від надзвичайної діяльності, податок на прибуток від надзвичайної діяльності, витрати від надзвичайної діяльності
----------------------------------	---	---	---	---

Рис. 3.2. Етапи процесу формування фінансових результатів у агропромислових підприємствах

На фінансові результати підприємства здійснює вплив комплекс зовнішніх і внутрішніх чинників. До зовнішніх факторів, що здійснюють потужний вплив на економічно-фінансові результати діяльності агропромислових підприємств необхідно віднести: активність роботи фінансово-кредитної системи країни щодо інвестування суб'єктів господарювання; втручання держави у процес регулювання виробництва і продажу певних видів продукції, ціноутворення на промислову й сільськогосподарську продукцію, підтримки й сприяння розвитку трудомістких і збиткових галузей сільського господарства; природно-кліматичні умови виробництва; регіональне розміщення складових підприємства щодо відстаней до авто-залізничного сполучення, переробних підприємств тощо.

Головними внутрішніми чинниками поліпшення фінансових результатів підприємства є: зменшення виробничої й повної собівартості одиниці продукції за рахунок підвищення урожайності усіх культур та продуктивності тварин, раціонального використання наявних ресурсів тощо; поліпшення параметрів якості продукції, що сприятиме збільшенню ціни; повнішого використання наявних трудових ресурсів шляхом створення нових робочих місць, розвитку виробничої й соціальної інфраструктури на селі, надання послуг населенню, відкриття нових додаткових агропромислових структур підприємства. При цьому підприємства мають посилювати внутрігосподарську спеціалізацію і концентрацію сільськогосподарського виробництва, запроваджувати прогресивні ресурсощадні технології, удосконалювати економічні взаємовідносини шляхом кооперації та інтеграції.

Контрольні питання до теми

1. Охарактеризуйте основні організаційно-правові форми діяльності в сучасних умовах АПВ.
2. Яка динаміка виявлена щодо землекористування і виробництва продукції за формами господарювання в Україні у 1990–2013 рр.?
3. Охарактеризуйте фінансові результати підприємств за основними правовими формами господарювання у 2010–2013 рр.
4. Які особливості формування фінансових результатів у галузях рослинництва?
5. Які відмінності у формуванні фінансових результатів у галузях рослинництва і тваринництва?

6. Яка частка прибуткових і збиткових підприємств в Україні за 2010–2013 рр.?

7. Чому така суттєва диференціація собівартості у часі та між областями України?

8. Які фактори можуть вивести із збиткового стану галузі м'ясного скотарства, свинарства і м'ясного птахівництва?

9. Які основні фактори впливають на зменшення собівартості аграрної продукції?

10. Охарактеризуйте основні фактори, що впливають на обсяг прибутку продажу аграрної продукції.

11. Дайте конкретні пропозиції щодо поліпшення фінансових результатів галузі м'ясного скотарства.

12. Охарактеризуйте основні напрямки підвищення фінансових результатів галузі буряківництва.

13. Які головні причини збитковості галузі тваринництва у підприємствах, дайте пропозиції підвищення прибутковості.

14. Охарактеризуйте методичний порядок і етапи формування фінансових результатів аграрного підприємства.

15. Назвіть зовнішні фактори впливу на фінансові результати агропромислового підприємства.

16. Які внутрішні головні чинники поліпшення фінансових результатів підприємства?

ТЕМА 4. ГРОШОВІ РОЗРАХУНКИ АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Основні терміни та поняття: грошові розрахунки, грошовий оборот, готівкова і безготівкова форма грошових розрахунків, розрахунково-касові операції, касова книга, прибуткові й видаткові касові ордери, ліміт залишку готівки в касі, платіжне доручення, платіжна вимога-доручення, чек, акредитив, вексель, поточний банківський рахунок, пластикові банківські картки, приватні платіжні картки, корпоративні платіжні картки, клірингові розрахунки, розрахунки з використанням факторингу, платіжна дисципліна, фінансові санкції.

4.1. Сутність і класифікація грошових розрахунків

4.2. Принципи організації розрахунків

4.3. Зміст та організація готівкових розрахунків підприємств АПВ

4.4. Характеристика форм безготівкових розрахунків

4.5. Розрахунково-платіжна дисципліна та її вплив на діяльність підприємств агропромислового виробництва

4.1. Сутність і класифікація грошових розрахунків

Виробничо-фінансова діяльність агропромислових підприємств постійно пов'язана із грошовими розрахунками і платежами. У процесі купівлі-продажу виникають різного роду грошові розрахунки за поставлену сировину, матеріали, машини, обладнання, готову продукцію, надання послуг. Платежі також мають місце у процесі розподілу і перерозподілу грошових коштів.

Сукупність усіх платежів створює грошовий оборот. Грошовий оборот – це виявлення сутності грошей у русі, що охоплює процеси розподілу і обміну.

За економічною сутністю грошові розрахунки поділяються на такі групи:

- платежі, що забезпечують процес агропромислового виробництва (купівля предметів праці, засобів праці, виплата заробітної плати);
- платежі, що здійснюються у зв'язку з виконанням фінансових зобов'язань (сплата податків, обов'язкових відрахувань і зборів);

- спрямування коштів на відшкодування витрат і формування нагромаджень;

- отримання і погашення кредитів і сплата відсотків за кредит кредитним установам.

Отже, суть грошових розрахунків полягає в тому, що суб'єкти господарювання проводять платежі один одному за товарно-матеріальні цінності за зобов'язаннями перед фінансово-кредитними установами і працівниками шляхом перерахування або виплати належних сум з рахунку платника на рахунок одержувача, або зарахування взаємної заборгованості.

Грошові розрахунки класифікують за грошовою і безготівковою формами. Перевага віддається, як правило, безготівковим грошовим розрахункам, що сприяє значній економії витрат на їх здійснення. Широкому застосуванню безготівкових розрахунків сприяють банківські установи. Саме в них заінтересована держава з погляду економного витрачання коштів, визначення, регулювання і контролю грошового обігу.

Сферу готівкових і безготівкових розрахунків розмежовано. Готівкова форма розрахунків застосовується для обслуговування населення – виплата заробітної плати, матеріального заохочення, дивідендів, пенсій, грошової допомоги тощо.

Безготівкові розрахунки – це грошові розрахунки, які здійснюються за допомогою записів на рахунках у банках, коли гроші списуються з рахунку платника і переказуються на рахунок одержувача коштів.

Між готівковою і безготівковою формами розрахунків існує тісний зв'язок. Так, одержуючи виручку за реалізовану продукцію в безготівковій формі, агропромислове підприємство має отримати в установленому порядку в банківській установі готівку для виплати заробітної плати, покриття різних витрат на господарські потреби тощо. У цьому разі гроші, що надійшли в безготівковій формі, можуть бути отримані в банку в готівковій формі.

Агропромислові підприємства за реалізовану продукцію, виконані роботи, надані послуги, отримують дохід переважно готівкою. Водночас їхні розрахунки з постачальниками, фінансово-кредитними установами здійснюються в основному у безготівковій формі.

Витрати пов'язані з оплатою праці і виплатою дивідендів підприємства здійснюються тільки через банківські установи. Такий порядок обумовлений необхідністю здійснення контролю за сплатою в повному обсязі обов'язкових платежів у бюджет і зборів у державні цільові фонди.

В залежності від об'єкту платежу розрахунки поділяються на:

- розрахунки за товарними операціями;
- розрахунки за нетоварними операціями.

Розрахунки за товарними операціями пов'язані з реалізацією продукції, виконанням робіт, наданням послуг. Вони становлять переважну частину грошового обігу в АПК і обслуговують поточну фінансово-господарську діяльність агропромислових підприємств.

Розрахунки за нетоварними операціями пов'язані фінансовими операціями із кредитною системою, бюджетами різних рівнів, фінансовими санкціями. Ці розрахунки здійснюються після реалізації продукції, тобто за результатами завершення кругообороту коштів підприємства.

Відповідно до територіального розміщення підприємств АПК (покупців-продавців) і банківських установ, що їх обслуговують, безготівкові розрахунки класифікують на: місцеві, міжміські і міжнародні.

Місцеві – це розрахунки, які здійснюються між покупцем і постачальником продукції, якщо їх обслуговує одна установа банку.

Міжміські – це розрахунки, які здійснюються між покупцем і постачальником через банки (постачальника і- покупця), що знаходиться в різних регіонах країни.

Міжнародні – це розрахунки, які здійснюються за операціями купівлі-продажу через банк постачальника, яким є зарубіжний банк.

4.2. Принципи організації розрахунків

Організація грошових розрахунків базується на таких принципах:

- обов'язкове зберігання підприємствами та установами грошових засобів на рахунках в установах банку (за винятком перехідних залишків у касі). Правовою засадою цього принципу є договір між підприємством і банком щодо розрахунково-касового обслуговування;

- самостійний вибір підприємством (клієнтом) банку для відкриття рахунків усіх видів (основного і додаткового) за згодою банку;

- вільний вибір (без участі банків) підприємством форми розрахунків та закріплення їх у своїх договорах (угодах). Установи банків можуть тільки рекомендувати своїм клієнтам застосовувати ту чи іншу форму розрахунків, враховуючи специфіку діяльності та конкретні умови розрахунків;

- списання коштів тільки за дорученням власника рахунку;

- обов'язкове повідомлення податкового органу про відкриття рахунку;

- максимальне наближення здійснення платежу до терміну відвантаження товарів, виконання робіт, надання послуг;
- платежі здійснюються в межах коштів наявних на рахунках платника або в межах наданого банківського кредиту;
- при проведенні розрахунків суб'єкти повинні дотримуватись установлених законодавчими актами правил.

Дотримання принципів організації розрахунків є обов'язковим як для постачальника, так і для споживача.

Організація розрахунків передбачає їх здійснення записом (переводом) коштів з рахунку покупця (платника коштів) на рахунок постачальника (отримувача коштів) або заліком взаємних розрахунків між покупцем і постачальником продукції.

Грошові кошти, що надійшли в банк на поточні рахунки можуть використовуватися агропромисловими підприємствами для різних платежів, в календарній черговості надходження розрахункових документів, тобто в порядку наставання термінів платежів.

Важливе місце при здійсненні розрахунків належить платіжним інструментам, під якими розуміють певних носіїв інформації, що слугують банкам правовою підставою для здійснення грошових переказів на рахунки чи виконання касових операцій (чек, вексель, платіжне доручення, різні види платіжних карток тощо). Такі інструменти, що виготовлені з паперу за строго стандартизованою формою, заведено називати розрахунковими документами. Інструменти, що застосовуються для здійснення платежів на електронній основі, заведено називати платіжними картками.

Інколи до платіжних інструментів відносять також паперові гроші, розмінну монету, безготівкові кошти на банківських рахунках. Це надає їм надто широкого трактування і призводить до стирання межі між платіжними засобами як різними видами грошей та платіжними інструментами, котрі є технічними знаряддями здійснення платежів.

Розрахунково-касові операції банки здійснюють з урахуванням загальних принципів, на яких базується організація платіжних систем. Особливе значення для організації банками розрахунково-касового обслуговування клієнтів мають такі принципи:

– економічні агенти (юридичні особи) – власники грошових коштів мають право вибору форми платежу (готівкою чи безготівково) та право вибору банку, в якому вони хочуть зберігати кошти і через який здійснюватимуть свої розрахунки у безготівковій формі;

– зберігання коштів у банках та переказування їх здійснюється на банківські рахунки, які відкриваються клієнтам на їх прохання при згоді банків. Кожний клієнт має право відкрити кілька рахунків у різних банках та право на збереження в таємниці стану його рахунків;

– переказ коштів чи видача готівки з рахунку здійснюються банком за розпорядженням власника в порядку визначеної ним черговості та в межах залишку коштів на рахунку. За умови низької платіжної дисципліни держава може сама визначати черговість платежів, щоб захистити інтереси певних учасників платежів, зокрема державного бюджету;

– форма переказування банком коштів по рахунку клієнта визначається самим клієнтом відповідно до форми безготівкових розрахунків, передбаченої в його господарському договорі (контракті) з контрагентом, при невтручанні банку в договірні відносини між ними;

– строк переказування банком коштів з рахунку визначається клієнтом відповідно до порядку його розрахунків з контрагентом, передбаченого в їх господарському договорі. Безготівкові платежі між господарськими агентами будуються на принципі строковості і можуть бути залежно від визначеного в договорі строку достроковими, строковими і простроченими. Стосовно господарської операції, яка оплачується, платіж може бути: попереднім (авансовим); компенсаційним, тобто зробленим негайно після здійснення господарської операції; відстроченим, тобто здійсненим через певний строк після такої операції;

– відносини між банком і клієнтом у процесі розрахунково-касового обслуговування будуються на засадах партнерства і взаємної вигоди та здійснюються на підставі договору про розрахунково-касове обслуговування. У договорі передбачаються права та обов'язки сторін, а також їх відповідальність за невиконання взятих на себе зобов'язань з фіксацією розмірів штрафів за кожне з таких порушень.

Указані принципи організації грошових розрахунків обумовлені законодавством та нормативно-правовими документами функціонування ринку і найповніше проявляються в країнах з високорозвинутими ринковими економіками.

У країнах з перехідними економіками, в тому числі і в Україні, ці принципи поступово утверджуються, і на певних етапах відбувалися істотні відхилення від їхніх вимог у практиці організації платіжних відносин та розрахунково-касових операцій банків.

Так, в Україні тривалий час обов'язковим є зберігання юридичними особами своїх грошових коштів на рахунках у банках. До 1998 р. діяла

вимога про здійснення розрахунків між господарськими агентами лише шляхом переказування коштів на рахунки в банках, причому підприємство могло мати лише (один рахунок – у національній валюті й один – в іноземній).

З 1998 р. підприємства мають право мати по два рахунки в національній та іноземній валюті, а з 1999 р. будь-які обмеження щодо кількості рахунків скасовано. З 2001 р. підприємства, можуть самостійно визначати черговість платежів зі своїх рахунків, оскільки Законом «Про порядок погашення заборгованості платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» скасована обов'язкова черговість платежів та безспірне списання коштів з рахунків платників. Самі підприємства при виборі форм розрахунків віддають перевагу попередній оплаті і майже не застосовують оплату з відстрочкою платежу, тобто комерційний кредит у сфері розрахунків.

4.3. Зміст та організація готівкових розрахунків підприємств АПВ

В розвинутих країнах основна частина платежів (93-95%) здійснюється без використання готівки і лише незначна (5-7%) – готівкою.

Збільшення застосування безготівкових розрахунків шляхом переказування грошових коштів із рахунку платника (покупця) в установі банку на рахунок одержувача (продавця), дає змогу:

- значно зменшити витрати обігу, пов'язані з готівковими розрахунками;

- звести до мінімуму суму грошей, що перебувають в обігу;

- раціонально використовувати тимчасово вільні кошти на банківських рахунках для надання кредитів суб'єктам господарювання, що потребують цього;

- істотно прискорити самі розрахунки внаслідок запровадження найновіших засобів електронного зв'язку;

- посилити контроль за виконанням договірних зобов'язань як одержувачами грошей, так і платниками.

На жаль, в загальній грошовій системі України на готівковий обіг припадає до 40% грошової маси. Це зумовлено загостренням інфляційних процесів, ухиленням від сплати податків, недовірою населення до банківських установ, визваною знеціненням заощаджень громадян.

Операції з готівкою на підприємствах і організаціях всіх форм власності, в установах банків регламентуються затвердженою постановою Правління Національного банку України від 15 грудня 2004 року № 637 зі змінами та доповненнями, останні з яких унесені постановами від 22 грудня 2010 року № 573, від 6 червня 2013 року № 210 [137]. Це Положення розроблено відповідно до статті 33 Закону України «Про Національний банк України», визначає порядок ведення касових операцій у національній валюті України підприємствами (підприємцями), а також окремі питання організації банками роботи з готівкою.

Підприємства (підприємці) здійснюють розрахунки готівкою між собою і з фізичними особами (громадянами України, іноземцями, особами без громадянства, які не здійснюють підприємницької діяльності) через касу як за рахунок готівкової виручки, так і за рахунок коштів, одержаних із банків. Зазначені розрахунки проводяться також шляхом переказу готівки для сплати відповідних платежів. Підприємства (підприємці) здійснюють облік операцій з готівкою у відповідних книгах обліку.

Правлінням Національного банку України (постанова від 6.06.2013 р. № 210) визначено граничну суму розрахунків готівкою підприємств (підприємців) між собою протягом одного дня в межах 10000 гривень; фізичної особи з підприємством (підприємцем) протягом одного дня за товари, (роботи, послуги) в розмірі 150 000 гривень.

Платежі понад установлені граничні суми проводяться через банки або небанківські фінансові установи, які в установленому законодавством порядку мають ліцензію на переказ коштів без відкриття рахунку, шляхом перерахування коштів з поточного рахунку на поточний рахунок або внесення коштів до банку для подальшого їх перерахування на поточні рахунки. Кількість підприємств (підприємців) та фізичних осіб, з якими здійснюються розрахунки, протягом дня не обмежується.

Виходячи з потреби прискорення обігу готівкових коштів і своєчасного їх надходження до кас банків для підприємств, що здійснюють операції з готівкою в національній валюті, установлюються ліміт каси та строки здавання готівкової виручки. Підприємства не повинні накопичувати готівкову виручку (готівку) у своїх касах понад установлений ліміт каси для здійснення потрібних витрат до настання строків цих виплат.

Видача готівкових коштів під звіт або на відрядження (далі – під звіт) здійснюється відповідно до законодавства України. Видача готівкових коштів під звіт на закупівлю сільськогосподарської продукції та заготівлю

вторинної сировини, крім металобрухту, дозволяється на строк не більше 10 робочих днів від дня видачі готівкових коштів під звіт, а на всі інші виробничі (господарські) потреби на строк не більше двох робочих днів, включаючи день отримання готівкових коштів під звіт.

Касові операції оформляються касовими ордерами, видатковими відомостями, розрахунковими документами, документами за операціями із застосуванням електронних платіжних засобів, іншими касовими документами, які згідно із законодавством України підтверджували б факт продажу (повернення) товарів, надання послуг, отримання (повернення) готівкових коштів. Касові операції, що проводяться відповідно до Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг», оформляються згідно з вимогами цього Закону. Приймання готівки в каси проводиться за прибутковими касовими ордерами, підписаними головним бухгалтером або особою, уповноваженою керівником підприємства. Про приймання підприємствами готівки в касу за прибутковими касовими ордерами видається засвідчена відбитком печатки цього підприємства квитанція (що є відривною частиною прибуткового касового ордера) за підписами головного бухгалтера або працівника підприємства, який на це уповноважений керівником. Видача готівки з кас проводиться за видатковими касовими ордерами або видатковими відомостями. Документи на видачу готівки мають підписувати керівник і головний бухгалтер або працівник підприємства, який на це уповноважений керівником. До видаткових ордерів можуть додаватися заява на видачу готівки, розрахунки тощо. Якщо на доданих до видаткових касових ордерів документах, заявах, рахунках тощо є дозвільний напис керівника підприємства, то його підпис на видаткових касових ордерах не обов'язковий. Підприємства, що займаються закупівлею товарів сільськогосподарської продукції, проведення розрахунків за які не врегульовано законодавством України, можуть проводити видачу готівки здавальникам такої сільськогосподарської продукції за відомостями, в яких зазначаються прізвища здавальників, їх адреси, обсяги зданої продукції і сума виплаченої готівки, що засвідчуються підписом здавальника. У разі видачі окремим фізичним особам готівки (у тому числі працівникам підприємства) за видатковим касовим ордером або видатковою відомістю касир вимагає пред'явити паспорт чи документ, що його замінює, записує його найменування і номер, ким і коли він виданий. Фізична особа розписується у видатковому касовому ордері або видатковій відомості про

одержання готівки із зазначенням одержаної суми. Видача готівки особам, яких немає в штатному розписі підприємства, проводиться за видатковими касовими ордерами, що виписуються окремо на кожну особу, або за окремою видатковою відомістю. Якщо підприємство (підприємець) надає держателям електронних платіжних засобів послуги з видачі готівки за допомогою платіжного терміналу (імпринтера), то на підставі квитанцій платіжного терміналу (сліпів) таким підприємством складається видатковий касовий ордер на загальну суму проведених операцій за день та здійснюється відповідний запис у касовій книзі. Приймання одержаної з банку готівки в касу та видача готівки з каси для здавання її до банку оформляються відповідними касовими ордерами (прибутковим або видатковим) з відображенням такої касової операції в касовій книзі. Документом, що свідчить про здавання виручки до банку, є відповідна квитанція до прибуткового документа банку на внесення готівки, засвідчена підписами відповідальних осіб банку та відбитком печатки (штампа) банку. Документом, що свідчить про здавання виручки до банку через інкасаторів, є копія супровідної відомості до суми з готівковою виручкою (готівкою), засвідчена підписом та відбитком печатки інкасатора-збирача. Виплати, пов'язані з оплатою праці, проводяться касиром підприємства або за видатковими касовими ордерами на кожного одержувача чи за видатковими відомостями. Приймання і видача готівки за касовими ордерами може проводитися тільки в день їх складання. Виправлення в касових ордерах та видаткових відомостях забороняються.

Усі надходження і видачу готівки в національній валюті підприємства відображають у касовій книзі. Кожне підприємство (юридична особа), що має касу, веде одну касову книгу для обліку операцій з готівкою в національній валюті. Записи в касовій книзі здійснюються у двох примірниках (через копіювальний папір) чорнилом темного кольору чорнильною або кульковою ручкою. Перші примірники, що є невідривною частиною аркуша касової книги – «Вкладні аркуші касової книги», залишаються в касовій книзі. Другі примірники, що є відривною частиною аркуша касової книги – «Звіт касира», є документом, за яким касири звітують щодо руху грошей у касі. Перші і другі примірники мають однакові номери. Виправлення в касовій книзі, як правило, не допускаються. Якщо виправлення зроблені, то вони засвідчуються підписами касира, а також головного бухгалтера або особи, що його заміщує. Записи в касовій книзі проводяться касиром за операціями одержання або видачі готівки за кожним касовим ордером і видатковою

відомістю в день її надходження або видачі. Щоденно в кінці робочого дня касир підсумовує операції за день, виводить залишок готівки в касі на початок наступного дня і передає до бухгалтерії як звіт касира другі примірники, що є відривною частиною аркуша касової книги (копію записів у касовій книзі за день), з прибутковими і видатковими касовими ордерами під підпис у касовій книзі.

Підприємства за умови забезпечення належного зберігання касових документів можуть вести касову книгу в електронній формі за допомогою комп'ютерних засобів. Програмне забезпечення, за допомогою якого ведеться касова книга, має забезпечувати візуальне відображення і роздрукування кожної з двох частин аркуша касової книги («Вкладний аркуш касової книги» та «Звіт касира»), які за формою і змістом мають відтворювати форму та зміст касової книги в паперовій формі. Записи в касовій книзі здійснюються на підставі відповідної інформації з касових документів. Записи в касовій книзі мають робитися до початку наступного робочого дня (тобто із залишками на кінець попереднього дня), а також містити всі реквізити, що передбачені формою касової книги.

Після закінчення календарного року касова книга на електронних носіях має передаватися для зберігання відповідно до законодавства України. Контроль за правильним веденням касової книги покладається на головного бухгалтера або працівника підприємства, який на це уповноважений керівником.

З метою контролю за зберіганням готівкових коштів на підприємствах проводяться інвентаризації кас. Для проведення інвентаризації каси, що має здійснюватися згідно з наказом керівника, призначається комісія, яка після закінчення інвентаризації каси складає акт про результати інвентаризації наявних коштів. Комісія перевіряє наявність коштів шляхом повного перерахування всіх готівкових коштів, що є в касі, цінних паперів, чекових книжок тощо. Акт складається в двох примірниках і підписується членами інвентаризаційної комісії та матеріально відповідальною особою. Один примірник акта передається до бухгалтерії підприємства, другий – залишається у матеріально відповідальній особі. У разі виявлення під час інвентаризації нестачі або надлишку цінностей у касі в акті зазначається сума нестачі або надлишку і з'ясовуються обставини їх виникнення. Сума нестачі відшкодовується відповідно до законодавства України, а надлишок оприбутковується в касі та зараховується в дохід відповідного підприємства.

Відповідальність за дотримання порядку ведення операцій з готівкою покладається на підприємців, керівників підприємств. Особи, які винні в порушенні порядку ведення операцій з готівкою, притягуються до відповідальності в установленому законодавством України порядку. У разі виявлення порушень установленного порядку ведення операцій з готівкою органи державної податкової служби України застосовують до порушників штрафні санкції на підставі подання органів контролю згідно з законодавством України. Якщо перевіркою підприємства (підприємця) було виявлено порушення, то за її результатами складається акт про перевірку дотримання порядку ведення операцій з готівкою (далі – акт про перевірку) у трьох примірниках, у якому викладається зміст порушення з відповідним обґрунтуванням.

4.4. Характеристика форм безготівкових розрахунків

Більшість міжгосподарських розрахунків здійснюється безготівковим шляхом. При цьому використовують два методи безготівкових платежів – це запис у рахунках і залік взаємних боргів, які також записують у рахунках.

Основна маса розрахунків здійснюється через банки і незначна – через підприємства зв'язку.

Безготівкові розрахунки – перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки одержувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, внесених ними готівкою до каси банку, на рахунки одержувачів коштів. Ці розрахунки банк проводить на підставі документів на паперових носіях чи в електронному вигляді.

Загальні принципи організації безготівкових розрахунків, їх форми, стандарти документів та документообігу визначені в Інструкції «Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті», затвердженої Постановою Правління Національного банку України від 29 березня 2001 р. № 135 зі змінами і доповненнями від 21.01.2004 р. Вона поширюється на підприємства, організації всіх форм власності, банки та їх заклади, підприємців.

Безготівкові розрахунки здійснюються за такими формами розрахункових документів на паперових носіях та в електронному вигляді: платіжним дорученням; платіжною вимогою – дорученням; чеками;

акредитивами; векселями; платіжними вимогами; інкасовими дорученнями (розпорядженнями).

Платіжні вимоги та інкасові доручення (розпорядження) застосовуються у випадках, передбачених чинним законодавством та нормативними актами Національного банку України.

Використання банківських платіжних карток та векселів як платіжних інструментів регулюється чинним законодавством, у тому числі окремими нормативно-правовими актами Національного банку.

Основні принципи і правила організації безготівкових розрахунків є наступними:

- банки здійснюють розрахунково-касове обслуговування підприємств на підставі відповідних договорів і вимог відповідних нормативно-правових актів;

- у випадках, передбачених чинним законодавством, підприємство може проводити платежі в інтересах третіх осіб;

- кошти з рахунків підприємств, банки списують тільки за дорученням власників цих рахунків або за розпорядженням стягувачів, згідно законодавства (податкова, повернення кредиту тощо);

- доручення платників та розпорядження стягувачів про списання коштів з рахунків повинні складатися на відповідних бланках розрахункових документів;

- доручення підприємств про списання коштів зі своїх рахунків приймаються банками до виконання виключно в межах наявних на цих рахунках коштів;

- списання коштів з рахунку платника, залежно від конкретного випадку, документально оформляється в банку платника розрахунковим документом, а в окремих випадках – меморіальним ордером, реєстром чеків або реєстром документів за акредитивом;

- розпорядження стягувачів та примусове списання (стягування) коштів з рахунків платників приймаються банками незалежно від наявності на них достатнього залишку коштів і виконуються частково у межах наявного залишку коштів;

- припинення видаткових операцій за рахунками юридичних або фізичних осіб здійснюється державними органами відповідно до чинного законодавства України;

- списання коштів з рахунків клієнтів банки проводять у встановлений термін, а за його порушення – несуть відповідальність;

– платники самостійно нараховують пеню на несвоєчасно сплачені ними суми податкового боргу, подаючи до банку окрему платіжку: «Пеня за прострочення...»;

– відповідальність за правильне визначення суми пені, повноту і своєчасність її сплати несе платник;

– спірні питання між банками та їх клієнтами розглядаються ними відповідно до чинного законодавства.

Зазначимо, що безготівкові розрахунки поділяють на:

- розрахунки за товарними операціями (згідно договорів діяльності);
- розрахунки за нетоварними операціями (з бюджетом, банками, біржами).

Форма безготівкових розрахунків – це регламентований державою документообіг розрахункових документів певної форми при здійсненні платежів між суб'єктами господарювання.

Учасники безготівкових розрахунків мають право відкрити рахунки у відповідних банках відповідно до нормативно-законодавчої бази та укладеного договору (клієнт – банк).

Агропромислові підприємства та їхні відокремлені підрозділи можуть мати такі рахунки в національній валюті:

– поточні рахунки, що відкриваються для зберігання грошових коштів та здійснення усіх банківських операцій;

– бюджетні, що відкриваються підприємству, якому виділяються кошти за рахунок державного або місцевого бюджетів для цільового їх використання;

– кредитні, що відкриваються в будь-якому банку, що має право видавати кредити (ці рахунки призначено для обліку кредитів, наданих способом оплати розрахункових документів чи переказу коштів на поточний рахунок позичальника згідно умов кредитної угоди);

– депозитні, що відкриваються між власником рахунку та установою банку на визначений строк. Кошти на депозитні рахунки переказуються з поточного рахунку і після закінчення терміну зберігання, повертаються знову на поточний. Відсотки на депозитні вклади перераховуються на поточний рахунок або зараховуються на поповнення депозиту. Проведення розрахункових операцій та видання коштів готівкою з депозитного рахунку забороняється.

Для відкриття поточних рахунків агропромислові підприємства подають установам банків такі документи:

1. Заяву на відкриття рахунку, підписану керівником та головним бухгалтером;

2. Копію свідоцтва (засвідчену нотаріально) про державну реєстрацію в органі державної виконавчої влади;

3. Копію статуту (положення) засвідчену нотаріально;

4. Довідку, що підтверджує взяття підприємства на податковий облік;

5. Картку зі зразками підписів осіб, яким надано право проводити операції та підписувати розрахункові документи зі зразком відбитка печатки підприємства;

6. Копію документа про реєстрацію в органах Пенсійного фонду України, засвідчену нотаріально.

Для фізичної особи поточні рахунки відкривають на підставі заяви, паспорта, договору на відкриття і обслуговування, картки зі зразком підпису, який проводиться в присутності працівника банку.

Банківські рахунки в іноземній валюті поділяються на: поточні, розподільчі, кредитні і депозитні (вкладні).

Поточний рахунок в іноземній валюті відкривається підприємству для проведення розрахунків у безготівковій та готівковій іноземній валюті за здійснення поточних операцій.

Для відкриття поточного рахунку в іноземній валюті підприємство подає в банк ті самі документи, що і для відкриття поточного рахунку в національній валюті.

Рух коштів по рахунку агропромислового підприємства відображається у виписці банку. В погодженні строки вона разом з документами про їх надходження видається власнику рахунку.

Документи, які подаються до банку для перерахування, отримання коштів повинні мати такі реквізити:

– найменування і номер розрахункового документа; число, місяць і рік його виписки;

– чітко визначене найменування платника і одержувача коштів, їх номери рахунків;

– чітко визначені найменування, місцезнаходження, номер банку платника і одержувача, розрахунково-касових центрів, де знаходяться їх кореспондентські рахунки, номери цих рахунків;

– суму платежів, цифрами та прописом у цілих грошових одиницях;

– мотив для перерахування чи отримання коштів: номери та дати договору, товарно-транспортних документів, найменування товарів та послуг тощо, засіб платежу або кодове його позначення;

– підписи платників, яким за статусом надано право здійснення розрахунково-грошових операцій. Підписи здійснюються на першому примірнику і засвідчуються печаткою.

В залежності від конкретних умов господарювання підприємства агропромислового виробництва, кооперативи, фермерські господарства користуються такими безготівковими розрахунками: платіжними дорученнями, платіжними вимогами-дорученнями, чеками, акредитивами, векселями. Крім того банки можуть надавати підприємствам агропромислового виробництва послуги клірингу і факторингу.

Чинне законодавство України передбачає сільськогосподарським підприємствам можливість вільного вибору форм безготівкових розрахунків між підприємствами, в залежності від різних факторів, таких як: тип покупця (оптові, біржові, роздрібні, вільні, регульовані, фіксовані), вид продукції, обсяг продажу, сума оплати товару та ін.

Розрахунки платіжними дорученнями. Платіжне доручення – це письмове доручення власника рахунку перерахувати відповідну суму зі свого рахунку на рахунок отримувача коштів.

Платіжні доручення застосовуються в розрахунках щодо місцевих, а також міжміських поставок за товари (роботи, послуги). Вони забезпечують максимальне наближення строків отримання товарно-матеріальних цінностей і здійснення платежу, прискорюють обертання оборотних коштів; запобігають виникненню кредиторської заборгованості в покупців.

Розрахунки платіжними дорученнями здійснюються також за нетоварними операціями. Це платежі до бюджету, цільових державних фондів; платежі кредитним установам, за банківськими позичками. Платіжне доручення виписує платник і передає його обслуговуючому банку не пізніше, ніж за 10 календарних днів від дати оформлення платіжного доручення.

Техніка проведення розрахунків платіжними дорученнями проста і здійснюється за такою послідовністю. Постачальник відвантажує продукцію (виконує роботи, надає послуги) і одночасно виставляє рахунок-фактуру за неї споживачу. Покупець подає до банку, що його обслуговує, платіжне доручення. Банк покупця списує з його рахунку кошти і одночасно повідомляє покупця (власника рахунку) про списання грошей. Потім банк покупця передає електронним зв'язком або пересилає платіжне доручення на відповідну суму до банку постачальника. Банк постачальника зараховує кошти на рахунок постачальника і повідомляє його про надходження коштів на поточний рахунок випискою з поточного рахунку [135].

Розрахунки платіжними дорученнями мають ряд позитивних сторін у порівнянні з іншими формами розрахунків, а саме:

- відносно простий і швидкий документооборот;
- прискорення руху коштів;
- можливість використання даної форми розрахунків за нетоварних платежів.

Розрахунки платіжними вимогами-дорученнями. Платіжні вимоги-доручення – це комбінований розрахунковий документ, який складається з двох частин. Верхня частина – вимога підприємства-постачальника до підприємства-покупця сплатити вартість товару, виконаних робіт, послуг. Нижня частина – доручення покупця (платника грошових коштів) банку, який його обслуговує, переказати належну суму коштів з його рахунку на рахунок постачальника. Цей розрахунковий документ заповнює постачальник (отримувач грошових коштів) і направляє покупцеві (платнику коштів). Покупець (платник коштів), коли він згоден оплатити товар (роботи, послуги), заповнює нижню частину цього документа і направляє його у свій банк (банк, який його обслуговує) для переказу акцептованої суми на розрахунковий рахунок постачальника.

Розрахунки платіжними вимогами-дорученнями застосовуються переважно в міжміських розрахунках за відвантажені товарно-матеріальні цінності, виконані роботи, надані послуги.

Розрахунки платіжними вимогами-дорученнями можуть бути з акцептом або без акцепту. Платники мають право повністю відмовитися від акцепту платіжної вимоги-доручення, коли товари (послуги) не було замовлено; коли товари відвантажено не на погоджену адресу; коли їх доставлено з порушенням строку; коли вони недоброякісні, некомплектні; коли не погоджено ціну товару.

Основою відмови від акцепту може бути порушення умов контрактів (угод). Про відмову від акцепту платник зобов'язаний у встановлений строк повідомити банк і постачальника, зазначивши причини відмови. Відмова від акцепту не приймається банком, якщо її недостатньо мотивовано або мотиви суперечать законодавству чи інструкціям банку [135].

Термін, протягом якого платник має подати до свого банку акцептовані платіжні вимоги-доручення, визначається сторонами в угоді, проте не має перевищувати 20 днів.

Розглянута форма розрахунків об'єднує розрахунки платіжними дорученнями і платіжними вимогами-дорученнями.

Позитивні її якості полягають у такому: вона більше відповідає фінансовим та господарським інтересам постачальників і покупців; зміцнює договірні відносини в господарстві; прискорює оформлення розрахункових документів; платіж здійснюється за згодою платника після попередньої перевірки розрахункових і товарно-транспортних документів постачальника.

Розрахунки чеками. Чек – письмове розпорядження платника своєму банку сплатити зі свого рахунка пред'явнику чека відповідну грошову суму.

У розрахунках між підприємствами застосовуються розрахункові чеки. Для отримання готівки з рахунків у банківських установах використовуються грошові чеки.

Розрахунковий чек – це документ стандартної форми з дорученням чекодавця своєму банкові переказати кошти на рахунок пред'явника чека (отримувача коштів). Розрахунковий чек, як і платіжне доручення, заповнює платник. На відміну від платіжного доручення чек передається платником підприємству – отримувачу платежу безпосередньо під час здійснення господарської операції. Отримувач платежу подає чек у свій банк для оплати.

Існує кілька видів розрахункових чеків: акцептовані, не акцептовані банком, з лімітованих і нелімітованих книжок. Останні застосовуються у місцевих розрахунках за отримані товари, надані послуги, у постійних розрахунках з транспортними організаціями (оплата фрахту), з підприємствами зв'язку.

Грошові чеки застосовуються тільки для отримання підприємствами з рахунків у банківських установах готівки для виплати заробітної плати, премій і винагород, дивідендів, коштів на відрядження, на господарські витрати.

Платником по чеку завжди є банк або інша кредитна установа. Право чекодавця – звертатися до банку з вимогою щодо оплати чека; обов'язок банку – виконати цю вимогу, виходячи з угоди між банком і клієнтом. Відповідно до чекової угоди клієнту дозволяється використовувати його власні, а також залучені кошти для оплати своїх чеків. Банк сплачує готівкою або безготівковим переказом коштів з рахунку чекодавця на рахунок пред'явника чека.

Чек як грошовий документ короткострокової дії не має статусу законного платіжного засобу. Обіг чеків не регулюється законодавством, а визначається потребою комерційного обороту. Через це розрахунки чеками

мають умовний характер: видача боржником чека ще не означає оплати його зобов'язань перед кредитором. Зобов'язання погашається тільки після повної оплати чека банком-платником.

Чекова форма розрахунків потребує від банківської установи дотримання відповідних правил: банк зобов'язаний упевнитися в достовірності чека (форма, термін дії, відсутність виправлень, відповідність підпису чекодавця зразку підпису, який є в банківській установі). Чек може бути оплачений тільки тій особі, яку вказано в ньому (іменний чек); або пред'явнику, коли чек видано на пред'явника. Чекодавець не тільки несе відповідальність за оплату чека банком-платником, а й зобов'язаний забезпечити цей платіж, заздалегідь надавши банку необхідні кошти для покриття своїх чеків (кошти на рахунок чекодавця чи кредит) [176].

Розрахунок чеком здійснюється за такою схемою. Постачальник передає товар покупцеві. Покупець передає чек постачальнику. Постачальник передає чек у свій банк і банк постачальника направляє чек для оплати в банк покупця. Банк платника списує кошти з рахунку покупця товару та повідомляє платника про списання коштів. Банк платника переказує банку постачальника відповідні кошти, а банк постачальника зараховує кошти на його рахунок і повідомляє постачальника про зарахування коштів на поточний рахунок.

Чекова форма розрахунків має певні переваги перед іншими формами. Застосування чекової форми розрахунків підвищує якість розрахунків, прискорює швидкість розрахунків і надходження коштів на рахунок постачальника, що сприяє зменшенню дебіторської заборгованості. Принциповими недоліками такої форми розрахунків є недостатня гарантія платежу, оскільки на рахунок чекодавця може не бути потрібних коштів, неможливість розрахунків чеками на велику суму [85].

Розрахунки акредитивами. Акредитив – це розрахунковий документ із дорученням однієї кредитної установи іншій здійснити за рахунок, задепонованих коштів оплату товарно-транспортних документів за відвантажений товар.

Акредитив застосовується в розрахунках між постачальниками і покупцями. Документи постачальника оплачуються банком тільки на умовах, передбачених в акредитивній заяві покупця.

Коли використовують акредитивну форму розрахунків, оплату документів за відвантажений товар, надані послуги здійснюють в банківській установі постачальника за рахунок коштів платника,

задепонованих для цієї мети, або в банку платника – так званий гарантований акредитив. Акредитивна форма розрахунку гарантує платіж постачальнику. Ця форма розрахунків застосовується за наявності угоди між постачальником і платником щодо такої форми розрахунків.

Отже, акредитив – це договір, що містить зобов'язання банку – емітента, за яким цей банк за дорученням клієнта (заявника акредитива) або від свого імені на підставі документів, які відповідають умовам акредитива, зобов'язаний виконати платіж на користь бенефіціара (особи, якій призначено платіж) або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж.

Варто зазначити, що банк-емітент може відкрити такі види акредитивів:

а) за забезпеченням:

– *покритий акредитив, здійснює платежі за якими платник завчасно бронює кошти в певній сумі на окремому рахунку в банку-емітенті або у виконуючому банку;*

– *непокритий акредитив, оплата за яким у випадку тимчасової відсутності коштів на рахунку платника гарантується банком-емітентом за рахунок банківського кредиту;*

б) за можливістю зміни умов акредитива:

– *відкличний акредитив, який може бути змінений або анульований банком емітентом у будь-який час без попереднього повідомлення про це бенефіціара (наприклад, при недотриманні умов, передбачених договором);*

– *безвідкличний – це акредитив, який може бути анульований або умови якого можуть бути змінені тільки за згоди бенефіціара, на користь якого він був відкритий, і банку-емітента.*

Акредитиви застосовують у міжміських і міжнародних розрахунках між покупцями і постачальниками. Оплату товарів і послуг через акредитиви здійснюють за місцем перебування постачальника з коштів, заброньованих для цього. При такій формі розрахунків відбувається відволікання коштів покупця, а його контроль за постачанням продукції дещо знижується.

Розрахунки векселями. Суть вексельної форми розрахунків полягає в тому, що розрахунки між постачальником (отримувачем коштів) і покупцем (платником) здійснюються з відтермінуванням платежу (до 90 днів), і оформляються векселем.

Вексель – це цінний папір, що засвідчує безумовне грошове зобов'язання боржника (векселедавця) сплатити у певний термін зазначену суму грошей власникові векселя (векселеотримачеві).

Правовою основою вексельного обігу в Україні є законодавчі та нормативні акти, що регулюють вексельний обіг і направлені на розвиток цієї форми розрахунків.

Застосування векселів сприяє розвитку комерційного кредиту, дотриманню платіжної дисципліни, спрощенню безготівкових розрахунків і скороченню потреби в банківських кредитних ресурсах.

У сучасних умовах зростає обсяг грошових розрахунків фізичних і юридичних осіб із використанням пластикових карток. Їх використовують для розрахунків за товари (роботи, послуги), а також для отримання готівки. Банківські картки класифікують за їх власниками, за схемою використання тощо.

За власниками картки бувають приватними та корпоративними. **Приватні платіжні картки** мають власники (фізичні особи) яким відкривають окремий картковий рахунок, на якому акумулюють кошти власника картки. На одну і ту саму особу може бути відкрито необмежену кількість карткових рахунків.

Корпоративні картки – це платіжні картки, які дають можливість їх власникам здійснювати платіжні операції за рахунок коштів, що їх акумулюють на картковому рахунку юридичної особи.

За схемою використання картки поділяють на дебетові і кредитові. Дебетові платіжні картки дають змогу використовувати лише ту суму коштів, яка зберігається на картковому рахунку. При використанні кредитних платіжних карток можна користуватися коштами банку (у певних межах і за певний відсоток) згідно з угодою.

Ще одним видом банківських платіжних карток є зарплатні та пенсійні картки, які використовують для виплати заробітної плати й пенсії.

Агропромислові підприємства, які займаються експортно-імпортними операціями можуть скористатись послугами клірингу і факторингу.

Клірингові розрахунки. Кліринг – це система безготівкових рахунків за продукцію, цінні папери, послуги шляхом заліку взаємних вимог. Розрізняють внутрішньобанківський та міжнародний валютний кліринг. Міжбанківський кліринг являє собою систематичні розрахунки між банками шляхом заліку взаємних грошових вимог юридичних осіб даної країни.

При клірингу банки приймають до оплати чеки та інші платіжні документи не тільки своїх клієнтів, але і клієнтів інших банків. Міжбанківські клірингові розрахунки здійснюються через спеціальні клірингові (розрахункові) палати, центральний банк або великі комерційні банки, а між відділеннями одного банку – через кліринговий відділ

головної контори. Клірингові розрахунки значно спрощують, здешевлюють та прискорюють розрахунки.

Розрахунки із використанням факторингу. З метою прискорення розрахунків на договірних засадах з постачальником, банки здійснюють за плату торгово – комісійні (факторингові) операції.

Факторинг це купівля банком у клієнта права на вимогу боргу (без права зворотної вимоги до клієнта). Як правило, банк купує дебіторські рахунки, пов'язані з постачанням продукції або наданням послуг.

Факторингова послуга оформляється укладенням між банком і клієнтом спеціального договору. У зобов'язання банку включаються, як правило, не тільки стягнення боргів, але і функції по обслуговуванню боргу: аналіз кредитоспроможності боржників, інкасування, залікові операції, приймання на себе ризику тощо. Клієнт, що продав банку дебіторський борг отримує від банку гроші (готівку, переказ, оплату чека тощо) у розмірі 80–90% суми боргу; залишені 10–20% суми банк тимчасово стягує у вигляді компенсації ризику до погашення боргу. Після погашення боргу банк повертає стягнену суму клієнту. За факторингові операції банк стягує з клієнта плату, яка складається із: комісії за послугу по обслуговуванню боргу у розмірі 1–2% загальної суми купленого банком боргу, позичкового відсотка нарахованого на виданий клієнту аванс [85].

Таким чином у господарській діяльності підприємств агропромислового виробництва доцільно використовувати різні форми розрахунків в залежності від особливостей діяльності, виробничого напрямку підприємств, покупців тощо.

Використання різних форм розрахунків, враховуючи певні особливості діяльності як сільськогосподарських підприємств (нестабільність виробництва, сезоність, різні природно-кліматичні умови, специфіка виробництва, значна відстань до ринків збуту), так і переробних підприємств, а також їх структур (гарантування і здійснення оплати, зменшення дебіторської заборгованості, здійснення експортних й імпорتنих операцій, залучення кредитних ресурсів тощо) сприятиме поліпшенню фінансового стану підприємств, зростанню їх прибутковості без залучення додаткових вкладень.

4.5. Розрахунково-платіжна дисципліна і її вплив на діяльність підприємств агропромислового виробництва.

Платіжна дисципліна полягає в суворому дотриманні суб'єктами господарювання встановлених правил проведення розрахункових операцій і виконанні принципів здійснення грошових розрахунків. Додержання платіжної дисципліни сприяє прискоренню кругообігу коштів і зміцненню фінансового стану підприємства. Порухення розрахункової дисципліни найчастіше буває наслідком незадовільної роботи фінансових служб підприємства або його складного фінансового стану.

Платіжна дисципліна передбачає здійснення підприємствами платежів за фінансовими зобов'язаннями в повному обсязі та в установлені строки. Отже, її забезпечення залежить від фінансового стану суб'єктів господарювання і водночас впливає на їхній фінансовий стан. За безготівкових розрахунків відвантаження і оплата товарів не збігаються в часі. Це призводить до виникнення дебіторської і кредиторської заборгованості. Така заборгованість може стати наслідком порушення розрахунково-платіжної дисципліни. Дебіторська заборгованість пов'язана з порушенням строків оплати: за відвантажену продукцію (товари), виконані роботи і надані послуги; за розрахунками з бюджетом або з працівниками підприємства.

Кредиторська заборгованість виникає за розрахунків з постачальниками і свідчить про використання у фінансово-господарській діяльності коштів, які не належать підприємству, але перебувають у нього в обороті.

Зміцненню платіжної дисципліни сприяє запровадження санкцій за її порушення. Санкцію в господарських відносинах слід розглядати як примусову міру покарання за порушення встановленого порядку здійснення господарсько-фінансової діяльності. Застосування санкцій спрямовано на зміцнення договірної, кредитної, розрахункової, фінансової дисципліни і поліпшення роботи суб'єкта господарювання.

Договірні санкції спрямовані на забезпечення повного й безумовного виконання господарських угод. Такі санкції застосовуються у вигляді сплати неустойки, яка визначається у відсотках до суми невиконаного зобов'язання. Регулюються нормами Цивільного кодексу України.

Банківські (кредитні) санкції застосовуються до підприємств за порушення ними кредитної дисципліни, за несвоєчасне повернення отриманих кредитів.

Фінансові санкції застосовуються за порушення суб'єктами господарювання фінансової дисципліни. Вони застосовуються державними органами, державною фіскальною службою.

Фінансова санкція – грошова сума, що стягується з суб'єктів господарювання за порушення вимог законів про регулювання готівкових і безготівкових розрахунків.

Указом Президента України від 12.06.95 р. № 436/95 “Про застосування штрафних санкцій за порушення норм по регулюванню обігу готівки” передбачено відповідні штрафні санкції за порушення правил і норм обігу готівки:

1. За перевищення встановлених лімітів каси – у 2-кратному розмірі сум виявленої понадлімітної готівки за кожний день;

2. За неоприбуткування (неповне оприбуткування) у касах готівки – у 5-кратному розмірі неоприбуткованої суми;

3. За перевищення встановлених строків використання виданої під звіт готівки, а також за видачу готівкових коштів під звіт без повного звітування щодо раніше виданих коштів – у розмірі 25% виданих у підзвіт сум;

4. За витрачання готівки з виручки на виплати, що пов'язані з оплатою праці, за наявності податкового боргу – в розмірі здійснених виплат;

5. Використання одержаних в установі банку готівкових коштів не за цільовим призначенням – в розмірі витраченої готівки;

6. Проведення готівкових розрахунків без подання одержувачем коштів платіжного документа, який підтверджував би сплату покупцем готівкових коштів – в розмірі сплачених коштів.

Крім штрафних санкцій, посадові особи підприємства можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності (штрафу).

Згідно зі ст. 164 Кодексу України про адміністративні правопорушення керівники підприємств несуть відповідальність за дотримання порядку ведення операцій з готівкою у вигляді штрафу в розмірі від 8 до 15 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Такий самий штраф може сплатити керівник підприємств за недотримання вимог щодо:

– забезпечення належного облаштування каси та надійного зберігання готівкових коштів;

– установленого ліміту каси та внесення недостовірних показників до розрахунку встановлення ліміту залишку готівки в касі;

– порушення правил використання готівкової іноземної валюти.

Справи про адміністративні порушення посадових осіб підприємств розглядають органи Державної фіскальної служби України і Державної фінансової інспекції України.

Контрольні питання до теми

1. Що являє собою грошовий оборот?
2. Що таке грошові розрахунки?
3. Як класифікуються грошові розрахунки?
4. Назвіть принципи організації грошових розрахунків.
5. Охарактеризуйте зміст і організацію готівкових розрахунків підприємств АПВ.
6. У чому полягає суть безготівкових розрахунків?
7. Як здійснюється процедура відкриття поточних банківських рахунків агропромисловими підприємствами?
8. Охарактеризуйте розрахунки платіжними дорученнями?
9. Що таке платіжна вимога-доручення?
10. Як здійснюються розрахунки чеками?
11. В чому полягають особливості розрахунків акредитивами?
12. Охарактеризувати розрахунки векселями?
13. Що таке клірингові розрахунки?
14. Яка суть розрахунків з використанням факторингу?
15. Дайте характеристику розрахунково-платіжної дисципліни і її впливу на діяльність підприємств агропромислового виробництва.

ТЕМА 5. ГРОШОВІ НАДХОДЖЕННЯ АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Основні терміни і поняття: класифікація основних коштів; внутрішні та зовнішні джерела надходження грошових коштів; дохід від реалізації продукції та послуг; доходи від фінансово-інвестиційної діяльності; асигнування з бюджету; гарантована закупівельна ціна; еквівалентна ціна; відпускна ціна; методи прямого розрахунку, укрупненого розрахунку і комбінованого розрахунку грошових надходжень; фактори впливу на обсяг надходжень грошових коштів.

5.1. Поняття, завдання і класифікація грошових надходжень

5.2. Джерела надходження грошових коштів

5.3. Планування грошових надходжень від основної діяльності

5.4. Основні напрямки збільшення обсягу надходження грошових коштів

5.1. Поняття, завдання і класифікація грошових коштів

Грошові надходження – сукупність надходження грошових коштів на рахунки в банки або в касу підприємства від реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг, інвестиційної, фінансової та інших видів господарської діяльності.

Найважливішим завданням фінансової діяльності підприємств є забезпечення грошових надходжень, необхідних для відшкодування витрат виробництва й обігу, своєчасного виконання поточних фінансових зобов'язань, збільшення обсягів доходів і прибутку для розширеного відтворення та поліпшення економічних й соціальних умов життя на селі.

Грошові надходження класифікують за такими основними ознаками: вид господарської діяльності; масштаби сільськогосподарського виробництва; методи обчислення обсягу грошових надходжень та процес формування грошових коштів.

Грошові надходження за видами господарської діяльності підприємства поділяються на кошти, отримані в результаті від операційної діяльності; інвестиційної та фінансової діяльності (згідно звіту про рух грошових коштів ф. № 3) [21, с. 24–43].

Грошові надходження від операційної діяльності агропідприємства включають: чистий дохід за реалізовану продукцію (виконані роботи, надані послуги); продаж оборотних активів (запаси сировини, матеріалів, палива, мінеральних добрив тощо); виконання іншої операційної діяльності.

Грошові надходження від інвестиційної діяльності включають кошти, отримані від реалізації: фінансових інвестицій (продаж акцій або боргових зобов'язань інших підприємств); необоротних активів; отримання відсотків за фінансовими інвестиціями в боргові цінні папери; передання у фінансову оренду необоротних активів і основних засобів (трактори, комбайни, автомобілі) тощо.

Грошові надходження від фінансової діяльності включають кошти, отримані: від розміщення акцій власної емісії та інших операцій, спрямованих на збільшення власного капіталу підприємства; від утворення боргових зобов'язань (позик, векселів, облігацій тощо) та ін.

Грошові надходження від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства поділяють на дві основні групи – звичайної діяльності та надзвичайних подій. Перша група включає грошові надходження від звичайної діяльності – будь-якої основної діяльності підприємства. А друга – включає грошові надходження від надзвичайних подій у операційній, інвестиційній і фінансовій діяльності підприємства. Надзвичайні події – це не очікувані події (стихійне лихо, пожежа, техногенна аварія тощо), витрати яких відшкодовуються за рахунок страхування майна, біологічних активів тощо.

За масштабами господарської діяльності виділяють грошові кошти: від галузей рослинництва й тваринництва; підрозділів промислового виробництва й обслуговування виробничої та соціальної інфраструктури; надання послуг тощо.

За методом розрахунку обсягу грошових надходжень виділяють: валові грошові надходження – це постійні (щоденне виробництво і продаж молока, фіксовані інтервали продажу зерна, м'яса тощо) надходження грошових коштів протягом звітного періоду; дискретні грошові надходження – кошти від виконання разових господарських операцій у звітному році (надходження коштів від продажу зайвого майна, отримання благодійної допомоги тощо).

Отже, класифікація грошових надходжень показала, що ці складові формування загального потоку надходження коштів виконують важливу фінансову функцію – сприяють збільшенню обсягів валового доходу і на цій основі поліпшенню фінансових результатів підприємства.

5.2. Джерела надходження грошових коштів

За джерелами грошові надходження агропромислових підприємств поділяють на внутрішні та зовнішні. **Внутрішні джерела** включають надходження коштів від реалізації продукції основного і підсобного виробництва, надлишку сировини, матеріалів, основних засобів, нематеріальних активів тощо. **Зовнішні** – включають надходження коштів, що мобілізуються на фінансовому ринку. Структура грошових надходжень залежить від сфери діяльності, виробничого напрямку та організаційно-правової форми підприємства. В сучасних умовах майже 100% фінансових ресурсів агропромислові підприємства одержують за рахунок внутрішніх джерел. Водночас у світовій практиці на внутрішні фінансові ресурси припадає 60–70%, решту – отримують від зовнішніх джерел.

Внутрішні грошові надходження згідно з чинним законодавством поділяються на такі групи:

- виручка від реалізації продукції, робіт і послуг;
- виручка від іншої реалізації;
- доходи від фінансово-інвестиційної діяльності;
- доходи від позареалізаційних операцій;
- асигнування з бюджету.

Найбільше виручки (чистого доходу) надходить від реалізації продукції, робіт і послуг від основної діяльності галузей рослинництва і тваринництва підприємств. Це підтверджується досвідом роботи передового підприємства ПОП «Іванівське» Тербовлянського району Тернопільської області (табл. 5.1).

Так, частка виручки, отриманої від виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції за останні (2011–2013) три роки, як видно з таблиці, становила: 96,7%; 97,5%; 94,3%.

Наведені показники свідчать, що виручка від реалізації виробленої сільськогосподарської продукції є основним джерелом надходження грошових коштів у аграрних підприємствах. А тому збільшувати обсяг надходження грошових коштів в усіх підприємствах України можна насамперед за рахунок цього джерела шляхом:

- збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції на основі його подальшої інтенсифікації (підвищення урожайності рослин та продуктивності тварин);
- збільшення посівних площ і, особливо, поголів'я великої рогатої худоби у сільськогосподарських підприємствах;

Таблиця 5.1

**Джерела і структура надходження грошових коштів у
сільськогосподарському ПОП «Іванівське» Тербовлянського району
Тернопільської області**

Джерело надходження коштів	2011 р.		2012 р.		2013 р.	
	сума, тис. грн	%	сума, тис. грн	%	сума, тис. грн	%
Виручка від виробництва і продажу продукції підприємства – всього	35282	96,7	64556	97,5	49939	94,3
у т. ч.:						
продукція рослинництва – всього	22269	61,2	47018	71,0	27818	52,6
з них: зернові та зернобобові	17172	47,2	27647	41,7	17849	33,7
технічні	4912	13,5	14583	22,0	9891	18,7
у т. ч.:						
продукції тваринництва – всього	12517	34,4	12645	19,1	14535	27,5
з них: молочне скотарство	8360	23,0	9014	13,6	10601	20,0
м'ясне скотарство	2407	6,:	2241	3,4	2272	4,3
у т. ч. послуги у сільському господарстві підприємства – всього	496	1,4	224	0,3	174	0,3
Надходження від відсотків за залишками коштів на поточних рахунках	649	1,8	986	1,5	2178	4,1
Інші надходження коштів	546	1,5	699	1,0	814	1,6
Надходження коштів – разом	36404	100	66241	100	52931	100

– підвищення товарності продажу усіх видів сільськогосподарської продукції та погашення дебіторської заборгованості за реалізовану продукцію;

– поліпшення якісних параметрів виробництва продукції і на цій основі підвищення цін реалізації та збільшення обсягу виручки;

– зміна структури виробництва і продажу продукції залежно від кон'юнктури ринку;

– зменшення залишків запасів сировини і продукції на складах підприємства, продаж майна тощо;

– відкриття нових видів промислового виробництва (будівельні майстерні, шевські майстерні, надання послуг тощо).

Незначну частку надходження грошових коштів, як видно з таблиці, займають надані послуги у сільському господарстві.

У аграрних підприємствах недостатньо здійснювались надходження грошових коштів від інвестиційної та фінансової діяльності, що свідчить про необхідність активізації розвитку фінансування в умовах ринкового середовища.

Варто зазначити, що в сучасних ринкових умовах важливого значення для сільськогосподарських підприємств набуває створення нових джерел надходження грошових коштів, зокрема: придбання акцій, облігацій та інших цінних паперів; продаж акцій та інших цінних паперів; здійснення цільових грошових вкладів; відкриття депозитних рахунків; здавання в оренду основних засобів (будівлі, техніка, обладнання тощо); використання фінансового лізингу для поповнення та оновлення машинно-тракторного парку.

Отже, основним джерелом надходження грошових коштів у підприємствах є виручка від продажу сільськогосподарської продукції, що обумовлює необхідність збільшення її обсягу. Потребує активізація розвитку інвестиційної та фінансової діяльності агропромислових підприємств.

5.3. Планування грошових надходжень від основної діяльності

Чистий дохід (виручка) та їх обсяг мають найважливіше значення в організації фінансової роботи підприємства.

Виручка від реалізації товарної продукції, виконання робіт і надання послуг – це сума грошових коштів, які надійшли на банківський рахунок підприємства або в його касу.

Планування чистого доходу від реалізації агропромислової продукції, виконання робіт і надання послуг необхідне для визначення обсягів валового прибутку, складання оперативних фінансових і бізнес-планів та розрахунку інших фінансових результатів підприємства.

На обсяг чистого доходу від реалізації товарної продукції у підприємстві впливають наступні основні фактори: повна собівартість 1 ц проданої продукції; кількість і якість проданої продукції, ціна за 1 ц проданої продукції та рівень розрахунково-платіжної дисципліни при виконанні розрахункових операцій.

Продаж товарної продукції аграрні підприємства можуть здійснювати за такими цінами:

– *мінімальна (гарантована) закупівельна ціна* – це ціна, яка відшкодовує товаровиробникові прогнозовану нормативну собівартість й гарантує мінімальний прибуток на рівні 5% рентабельності;

– *еквівалентна ціна* – забезпечує фактичну норму прибутку в середньому по економіці України за останні 5 років;

– *еквівалентна ціна* – забезпечує норму прибутку на рівні розширеного відтворення – 15%.

Мінімальна (гарантована) ціна (Цг) включає повну собівартість одиниці аграрної товарної продукції певного виду (Сп) та мінімальний прибуток (ПМ), що забезпечує 5% рентабельності.

Чистий дохід (ЧД) від реалізації певного виду аграрної продукції визначають за формулою:

$$\text{ЧД} = \text{OP}_n \times \text{Ц}_g,$$

де ЧД – чистий дохід від реалізації продукції, грн

OP_n – обсяг реалізованої продукції, ц;

Ц_g – ціна гарантована реалізованої продукції.

Загальний обсяг чистого доходу (ЧДз) від реалізації товарної продукції розраховують за формулою, яку називають «рівняння товарного балансу»:

$$\text{ЧДз} = \text{З}_n + \text{ВП}_1 + \text{ВП}_2 + \dots + \text{ВП}_n - \text{З}_k,$$

де З_n і З_k – перехідні залишки нереалізованої або реалізованої, але не оплаченої продукції на початок і кінець планового періоду, грн;

$\text{ВП}_1, \text{ВП}_2, \text{ВП}_n$ – виручка від реалізації продукції певного виду, грн.

Зазначимо, що виручку від реалізації продукції певного виду, галузі та загальний її обсяг по підприємству за еквівалентними цінами розраховують аналогічно порядку обчислення виручки за гарантованими цінами.

Відпускна ціна використовується підприємствами з переробки аграрної сировини (цукрозаводи, молокозаводи, м'ясокомбінати та ін.), які постачають кінцеву продукцію у торговельну мережу. Відпускна ціна на кінцеву продукцію (Ц_{kn}) розраховується за формулою:

$$\text{Ц}_{kn} = \text{С}_n + \text{П} + \text{А},$$

де П – податок на додану вартість;

А – сума податкових зборів (акцизний збір, ввізне мито тощо);

С_n – повна собівартість одиниці продукції.

Роздрібна ціна (C_p) використовується у роздрібній торгівлі, розраховується за формулою:

$$C_p = C_n + П + А + T_n,$$

де T_n – торговельна націнка на одиницю продукції, грн.

При плануванні грошових надходжень (виручки) у підприємстві використовують такі методи розрахунку планового обсягу виручки від реалізованої товарної продукції: **метод поасортиментного (прямого) розрахунку; метод укрупненого розрахунку та комбінований метод.**

Метод прямого розрахунку використовують для визначення виручки від реалізації продукції на підприємствах із невеликим асортиментом продукції. Суму грошових надходжень (виручку) підприємства (Γ_n) на плановий період розраховують за формулою:

$$\Gamma_n = \sum_{i=1}^n \Pi_i \times Ц_i,$$

де Γ_n – сума грошових надходжень, грн.;

Π_i – продукція i -го виду, ц;

$Ц_i$ – ціна 1 ц продукції i -го виду, грн.;

n – кількість видів i -ої продукції в натуральному вимірі, яка буде реалізована у плановому періоді.

Суть прямого методу полягає у визначенні за кожним видом продукції наступного показника:

– обсяг реалізованої продукції у натуральному вимірі, ц;

– обсяг виручки від реалізації продукції у вартісному вимірі за встановленими цінами (без ПДВ та акцизного збору);

– можливі вхідні та вихідні залишки нереалізованої товарної продукції.

Метод укрупненого розрахунку використовується на балансовій моделі проведення розрахунків. За цим методом, суму грошових надходжень (Γ_n) від реалізації продукції підприємства у плановому періоді розраховують за формулою:

$$\Gamma_n = З_n + ОР_n - З_k,$$

де $З_n$ – вартість залишків неоплаченої товарної продукції підприємства на початок планового періоду (за собівартістю), грн;

OP_n – обсяг реалізованої продукції на підприємстві у плановому періоді, грн;

Z_k – вартість залишків неоплаченої товарної продукції підприємства на кінець планового періоду за собівартістю, грн.

Комбінований метод передбачає: розрахунок грошових надходжень від реалізації продукції здійснювати за прямим (поасортиментним) методом; доходи від реалізації іншої продукції – за допомогою укрупненого методу.

Зазначимо, що визначення планової суми грошових надходжень обумовлює необхідність здійснювати оперативний контроль щодо дотримання обсягів і термінів надходження грошових коштів у підприємства, виявляти та усувати проблемні місця та сприяти забезпеченню планових фінансових результатів.

Отже, належне планування грошових надходжень від основної діяльності галузей і підприємства загалом та оперативний контроль за дотриманням обсягів і термінів надходження коштів сприятиме поліпшенню фінансових результатів та економічних і соціальних умов життя на селі.

5.4. Основні напрямки збільшення обсягу надходжень грошових коштів

Грошові надходження здійснюють відшкодування витрат на виробництво і збут продукції, формування фінансових ресурсів, необхідних для розширеного відтворення на основі інвестиційного та інноваційного розвитку. Все це зумовлює агропромислове підприємства збільшувати обсяги грошових надходжень, які залежать від впливу факторів внутрішнього і зовнішнього середовища.

Встановлено, що фінансові результати агропромислового виробництва формуються на технологічній, економічній, соціальній та екологічній основі. Сутність їх полягає відповідно: у раціональному використанні виробничих ресурсів та впровадженні інтенсивних й прогресивних технологій виробництва продукції рослинництва і тваринництва; в оптимізації складових економічних засад господарювання; реалізації заходів щодо розвитку виробничої та соціальної інфраструктур підприємства, зменшені негативного впливу на довкілля [120, с. 32–33].

Збільшення обсягу надходження грошових коштів у агропромислових підприємствах, як свідчать результати наукових досліджень [120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127], здійснюється за такими внутрішніми факторами:

- забезпечення технологічної потреби агропромислового виробництва системою новітніх машин, оновлення машинно-тракторного парку основними засобами з поліпшеними технологічними й економічними характеристиками;

- підвищення родючості земельних угідь підприємств шляхом дотримання агротехнічних вимог (дотримання сівозміни, внесення норм органічних і мінеральних добрив, збільшення технологічних операцій при сівбі культур, збиранні врожаю тощо);

- збільшення виробництва і продажу продукції рослинництва на 1 га ріллі, тваринництва – на голову тварин (шляхом інтенсифікації виробництва);

- концентрація і внутрігосподарська спеціалізація галузей у підприємстві;

- відкриття у діючих підприємствах нових агропромислових виробництв з ремонту технічних засобів, виготовлення будівельних матеріалів, будівництва тваринницьких приміщень, обслуговування виробничої і соціальної інфраструктури тощо;

- зміна структури виробництва і продажу агропромислової продукції у напрямі зростання попиту та ціни реалізації залежно від якості товару та ін.

Збільшення обсягу надходження грошових коштів у підприємствах може здійснюватися за рахунок таких зовнішніх чинників:

- створення інтеграційних формувань кластерного типу галузевого спрямування (зернопродуктові, цукробурякові, олійнопродуктові, молокопродуктові, м'ясопродуктові або багатофункціональні);

- методологія ціноутворення на сільськогосподарську продукцію у напрямі забезпечення еквівалентних взаємовідносин між партнерами;

- створення науково обґрунтованих систем підтримки й регулювання агропромислового виробництва та збуту продукції;

- розвиток виробничої інфраструктури аграрного ринку;

- активізація інвестування незавершеного будівництва агропромислових об'єктів задля прискореного введення в експлуатацію та освоєння проектних потужностей з виробництва й продажу агропромислової продукції;

- поліпшення соціальних питань (кадрове забезпечення, умови праці, підвищення матеріального добробуту та ін.).

На обсяг надходження грошових коштів у сфері виробництва та обігу впливають наступні чинники (рис. 5.1). В значній мірі, крім вищеперерахованих факторів, обсяг надходження грошових коштів залежить від дотримання вимог розрахунково-платіжної дисципліни у підприємствах. Розрахункова дисципліна передбачає дотримання підприємством правил здійснення розрахункових операцій.

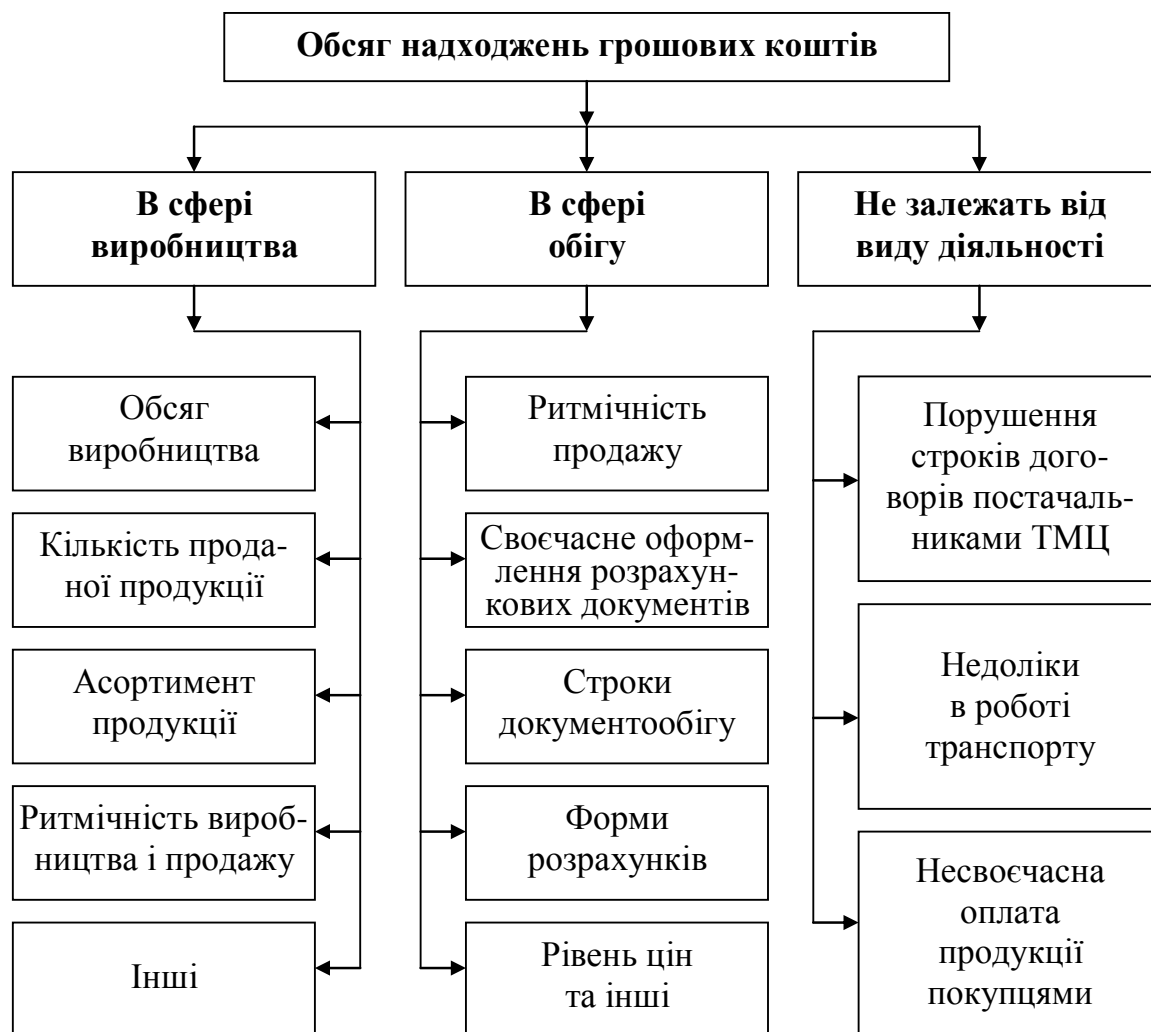

Рис. 5.1. Фактори впливу на обсяг надходження грошових коштів

Платіжна (фінансова) дисципліна передбачає дотримання підприємствами встановлених термінів перерахування платежів за поставлену продукцію, своєчасну і повну сплату податків до бюджету, відрахувань до спеціальних цільових фондів та виконання кредитних зобов'язань.

Таким чином, на обсяг грошових коштів потужний вплив здійснює система факторів технологічного, економічного і соціального спрямувань в сфері виробництва і обігу, а також дотримання розрахунково-платіжної дисципліни у підприємствах.

Контрольні питання до теми

1. Охарактеризуйте визначення, роль і завдання надходження грошових коштів підприємства.
2. Назвіть ознаки класифікації та їх роль у грошових надходженнях підприємства.
3. Дайте характеристику грошовим надходженням від операційної діяльності.
4. Охарактеризуйте склад і можливості грошових надходжень від інвестиційної діяльності.
5. Який склад грошових надходжень від фінансової діяльності підприємства та їх відмінності від оперативної?
6. Яка різниця у грошових надходженнях підприємства від звичайної діяльності та надзвичайних подій?
7. Які джерела грошових надходжень підприємства відносять до внутрішнього та зовнішнього середовища?
8. Які внутрішні фактори сприяють збільшенню обсягу грошових надходжень підприємства?
9. Охарактеризуйте напрями активізації інвестиційної та фінансової діяльності щодо збільшення обсягів грошових надходжень підприємства.
10. Дайте визначення поняття «чистий дохід» та назвіть фактори впливу на його обсяг.
11. Охарактеризуйте методи планування грошових надходжень підприємства.
12. Які показники характеризують фінансовий результат підприємства?
13. Назвіть основні внутрішні напрямки збільшення грошових надходжень підприємства.
14. Які зовнішні напрямки активізації грошових надходжень підприємства?
15. Назвіть фактори і ризики впливу на рівень грошових надходжень підприємства у сфері виробництва та обігу.

ТЕМА 6. ФОРМУВАННЯ ТА РОЗПОДІЛ ПРИБУТКУ АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Основні терміни і поняття: прибуток; стимулююча функція прибутку; джерело формування місцевого і державного бюджету; джерело поліпшення соціальних, економічних і екологічних умов життя; джерела формування прибутку; валовий, чистий і податковий прибуток; повна собівартість продукції; методи розрахунку планового прибутку; принципи розподілу прибутку; рентабельність за маржинальним доходом, операційним прибутком, чистим прибутком, необоротних і оборотних активів, виробничих засобів, власного капіталу; термін окупності активів, необоротних і оборотних активів; дивідендна політика; консервативна, поміркована і агресивна дивідендна політика; кон'юнктурний цикл; коефіцієнт дивідендних виплат; коефіцієнт співвідношення ціни та доходу від акції; ринкова ціна однієї акції.

6.1. Сутність, функції та класифікація прибутку

6.2. Формування і розрахунок прибутку

6.3. Планування прибутку в підприємстві

6.4. Розподіл і використання прибутку в підприємстві

6.5. Сутність, фактори та принципи формування дивідендної політики

6.6. Рентабельність і методи її визначення

6.1. Сутність, функції та класифікація прибутку

Прибуток – основний, узагальнюючий показник, який характеризує позитивний фінансовий результат господарської діяльності підприємства, ефективність агропромислового виробництва, умови економічного і соціального рівня життя на селі. Сутність прибутку полягає у фінансуванні виробничого, економічного, соціального і екологічного аспектів розвитку підприємства.

Прибуток підприємства – це частина чистого доходу, отриманого як різниця між сумою доходів та сумою пов'язаних з ними витрат за певний період господарської діяльності.

Прибуток у господарській діяльності підприємства виконує наступні функції:

– використовується як **критерій і показник ефективності господарської діяльності** підприємства;

– **виконує стимулюючу функцію** у розширеному відтворенні агропромислового виробництва, застосуванні прогресивних, ресурсоощадних технологій, підвищенні конкурентоспроможності продукції;

– **джерело формування місцевого і державного бюджету**;

– **джерело поліпшення соціальних, економічних і екологічних умов життя людей у підприємстві.**

Класифікація прибутку зумовлена різноманітністю його видів, кількість і характер яких залежать від особливостей діяльності агропромислових підприємств. Основною причиною необхідності класифікації прибутку є функціонування діючих систем бухгалтерського і податкового обліку фінансових результатів підприємства.

У аграрних підприємствах прибуток формується залежно від виду діяльності (основна, інвестиційна, фінансова та ін.). При цьому виділяють валовий та чистий прибуток. Кожен з цих видів має свою схему розрахунку, які проводяться при складанні звітності аграрного підприємства.

Опрацювання економічної літератури [87, 120, 121, 124, 125, 130, 139, 140] показало, що для проведення детального аналізу ефективності діяльності підприємства та мети дослідження, прибуток характеризують за такими ознаками:

– вид діяльності (операційна, інвестиційна, фінансова та ін.);

– порядок розрахунку прибутку (валовий, до оподаткування, чистий тощо);

– джерело формування (реалізація продукції, основних засобів, поза-реалізаційні операції);

– мета визначення (бухгалтерський, економічний, об'єкт оподаткування);

– методика оцінки або характер інфляційної «очистки» (номінальний, реальний);

– залежно від розміру (мінімальний, цільовий, максимальний);

– період формування (попередній, звітний, плановий);

– регулярність формування (регулярний, надзвичайний);

– характер використання (капіталізований, спожитий);

– значення остаточного фінансового результату (додатковий, від'ємний) [120, с. 45–46].

Отже прибуток (валовий, чистий) – узагальнений показник, характеризує позитивний фінансовий результат господарської та економічної діяльності підприємства, виконує важливі економічні та фінансові функції задля розширеного відтворення агропромислового виробництва, поліпшення економічного і соціального рівня життя на селі.

6.2. Формування і розрахунок прибутку

Основним джерелом формування валового прибутку у підприємстві є виробництво і реалізація сільськогосподарської готової продукції.

Валовий прибуток (ф. № 2, ряд. 2090) – це частина чистого доходу, отриманого від реалізації продукції, яка перевищує витрати на її виробництво і збут. Валовий прибуток (*ВП*) або збиток (*ВЗ*) розраховуються як різниця чистого доходу (*ЧД*), отриманого від реалізації продукції, та її повної собівартості (*ПС*) за формулою:

$$ВП = ЧД - ПС.$$

Якщо $ВП > 0$, то діяльність галузі, підприємства є прибутковою.

За умови, коли $ВП < 0$ – діяльність галузі збиткова.

Порядок формування валового прибутку від операційної, основної діяльності (виробництво і реалізація сільськогосподарської продукції) галузі, підприємства загалом показано на прикладі ПОП «Іванівське» Тербовлянського району Тернопільської області за 2013 р. (табл. 6.1).

Найбільше прибутку, як видно з таблиці, підприємство отримало від реалізації продукції рослинництва (4641 тис. грн). В рослинництві найбільше прибутку забезпечили озимий ріпак, горох, цукрові буряки, соя та інші культури.

Найприбутковішою у тваринництві підприємства була галузь молочного скотарства. Там на кожну гривню витрат, пов'язаних із виробництвом і збутом молока, було отримано 0,07 грн валового прибутку.

Наведені показники фінансових результатів підприємства засвідчили, що на обсяг валового прибутку від основної діяльності підприємства здійснюють вплив наступні головні фактори: кількість виробництва і продажу продукції; повна собівартість одиниці продукції, обумовленої ефективністю використання наявних ресурсів, інтенсифікацією виробництва тощо; якість продукції та її ціна; зміна структури виробництва і продажу продукції у напрямі зростання попиту та цін на останню.

Таблиця 6.1

**Формування прибутку від основної діяльності ПОП «Іванівське»
Теребовлянського району Тернопільської області, 2013 р.**

Продукція	Реалізація продукції, ц	Повна собівартість, тис. грн	Чистий дохід (виручка) від реалізації, тис. грн	Валовий прибуток, тис. грн	Рентабельність, %
Продукція рослинництва – всього	x	23177	27818	4641	20,0
у тому числі:					
зернові та зернобобові	111238	16744	17849	1105	6,6
з них: пшениця	34389	5001	5128	127	2,5
гречка	117	23	32	9	39,1
кукурудза на зерно	60349	8786	8875	89	1,0
ячмінь ярий	12726	2156	2411	255	11,8
горох	3639	775	1329	554	71,5
соя	6468	1758	2245	487	27,7
ріпак озимий	21045	3537	6078	3541	100,1
цукрові буряки	28449	1051	1558	507	48,2
інша продукція рослинництва	x	87	88	1	1,1
Продукція тваринництва – всього	x	13777	14535	758	5,5
у тому числі:					
приріст маси великої рогатої худоби	2112	2201	2272	71	3,2
приріст маси свиней	1135	1546	1577	31	2,0
молоко	31984	9947	10601	654	6,6
інша продукція тваринництва	x	83	85	2	2,4
Послуги в рослинництві і тваринництві	x	171	174	3	1,3
Продукція сільського господарства – всього	x	37125	42527	5402	14,6

«Інші операційні доходи» (ф. № 2, ряд. 2120), за наказом Мінфіну України від 27.06.2013 р. № 627, включають доходи від операційної оренди активів, роялті, відсотків за залишками коштів на рахунках тощо.

Фінансовий прибуток від операційної діяльності (ф. № 2, ряд. 2190) – визначається як алгебраїчна сума доходу від участі в капіталі, інші фінансові доходи та інші доходи за мінусом фінансові витрати, втрати від участі в капіталі, інші витрати; фінансовий прибуток (Φn) розраховують за формулою:

$$\Phi n = D_k + \Phi d + I_d - (B_f + B_k + B_i),$$

де D_k – дохід від участі в капіталі;

Φd – інші фінансові доходи;

I_d – інші доходи;

$B\phi$ – фінансові витрати;
 $Bк$ – втрати від участі в капіталі;
 Bi – інші витрати.

Зазначимо, що дохід від участі в капіталі включає дохід підприємства, отриманий від його інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких ведуть методом участі в капіталі.

Втрати від участі в капіталі – це суми збитків, обумовлених інвестиціями в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких здійснюють методом участі в капіталі. Метод участі в капіталі характеризує облік інвестицій, за яким балансову вартість інвестицій збільшують або зменшують відповідно на суму збільшення чи зменшення частки інвестора у власному капіталі об'єкта інвестора.

Фінансовий прибуток до оподаткування (ф. № 2, ряд. 2290) – включає прибуток від операційної діяльності (Φn); дохід (витрати) з податку на прибуток ($Дn$); прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування ($Пo$).

Податковий прибуток (об'єкт оподаткування податку на прибуток підприємства) – це сума прибутку аграрного підприємства, визначена за податковим законодавством (розділ XX Податкового кодексу України). Визначений прибуток є об'єктом оподаткування за звітний період. Податковий прибуток ($Пn$) розраховують за формулою:

$$Пn = Дв - (Bв + A),$$

де $Дв$ – валові доходи підприємства, скориговані за звітний період, грн;
 $Bв$ – валові витрати підприємства, скориговані за звітний період, грн;
 A – сума амортизаційних відрахувань від вартості необоротних активів підприємства за звітний період, грн.

Проте з 2015 року податок на прибуток визначається по новому. Розділ Податкового кодексу України, присвячений податку на прибуток, викладено в новій редакції (завдяки Закону України від 28.12.2014р. № 71-VIII, який присвячений податковій реформі). Із 2015 року податок на прибуток обчислюється виходячи із бухгалтерського фінансового результату (за П(С)БО чи МСФЗ), відкорегованого на різниці, передбачені ПКУ [134].

Чистий прибуток (ф. № 2, ряд. 2350) ($Чn$) – це сума фінансового прибутку підприємства після сплати податку на прибуток. Він розраховується як сума фінансового прибутку (ряд. 2290) і прибутку від

припинення діяльності (ряд. 2305) за мінусом податкового прибутку за формулою:

$$Чп = \Phiп + Ппд - Пп,$$

де $\Phiп$ – фінансовий прибуток (ряд. 2290), грн;

$Ппд$ – прибуток від припинення діяльності після оподаткування (ряд. 2305), грн;

$Пп$ – податковий прибуток (ряд. 2300), грн.

Враховуючи зміни у Звіті про фінансові результати (ф. № 2), висвітлені у спеціальній літературі [21, с. 24–26], формування чистого прибутку здійснюється за такою схемою (рис. 6.1).

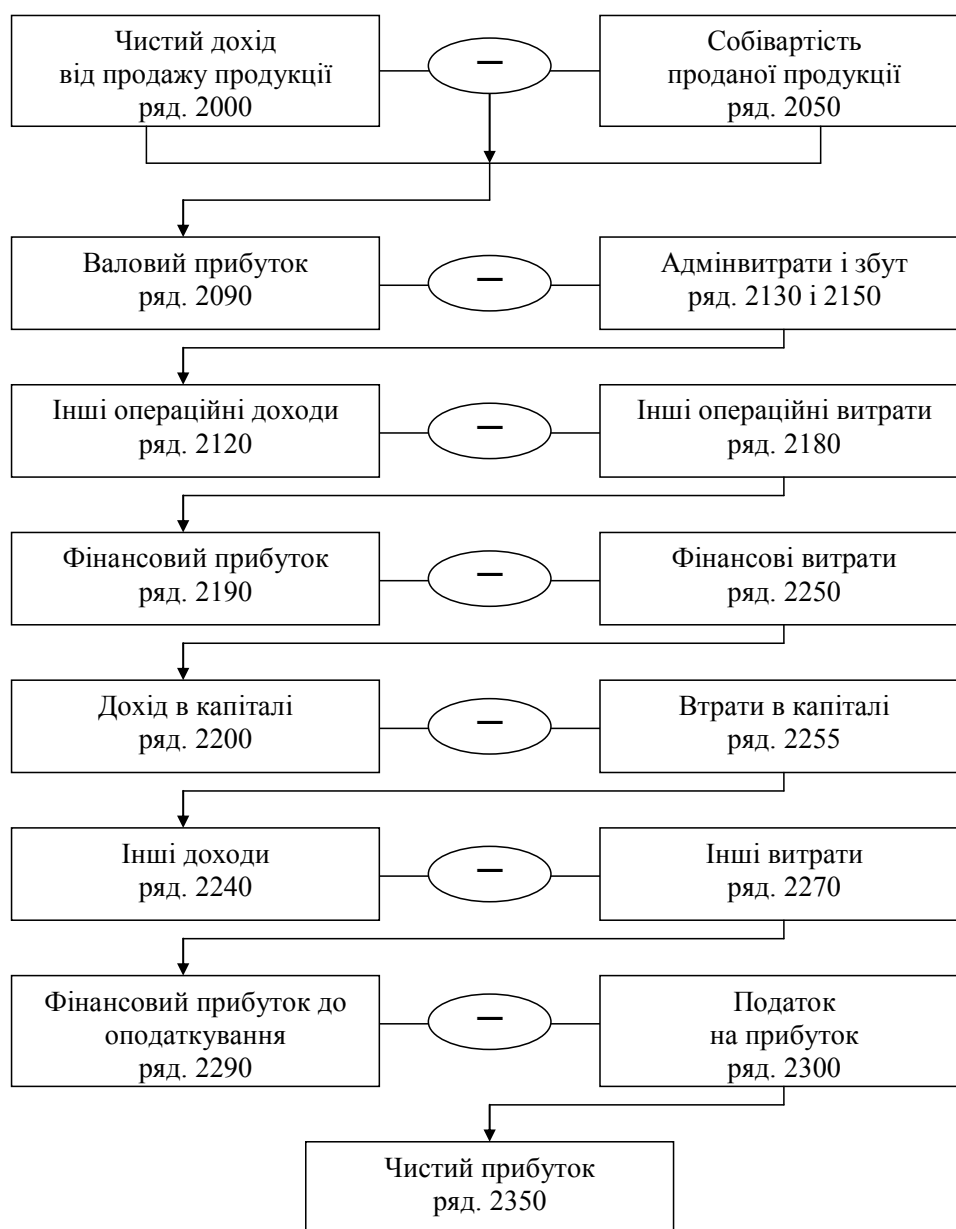

Рис. 6.1. Схема формування чистого прибутку (розробка автора) на основі [21]

6.3. Планування валового прибутку підприємства

Валовий прибуток формується у підприємстві в основному від реалізації сільськогосподарської продукції, виконання робіт та надання послуг. Обсяг валового прибутку при рівних інших умовах залежить в основному від кількості проданої продукції та повної собівартості, пов'язаної з її виробництвом і збутом.

Враховуючи те, що аграрні підприємства виробляють продукцію різної якості, знаходять вигідніші умови збуту залежно від кон'юнктури ринку, то на обсяг прибутку, як свідчить практика, здійснює вплив ще й ціна, структура виробництва і продажу (див. табл. 6.1).

Валовий прибуток (*ВП*) розраховують за формулою:

$$ВП = ЧД - ПС,$$

де *ЧД* – чистий дохід, грн;

ПС – повна собівартість одиниці проданої продукції, грн.

Собівартість реалізованої продукції (робіт і послуг) – це поточні витрати у грошовій формі на виробництво і продаж продукції.

Порядок калькулювання витрат, включених до собівартості продукції, регулює Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 16 «Витрати». Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) складається: із виробничої собівартості (робіт, послуг) і збуту продукції, яка була реалізована протягом звітного періоду; нерозподілених постійних загальновиробничих витрат і наднормативних виробничих витрат.

Виробнича собівартість сільськогосподарської продукції включає: прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі виробничі витрати та загальновиробничі витрати.

До прямих матеріальних витрат належить вартість насіння, кормів, пального і мастильних матеріалів, мінеральних і органічних добрив, витрати на оплату праці та інших прямих витрат.

Повна собівартість включає витрати на виробництво і реалізацію сільськогосподарської продукції.

Валовий прибуток від реалізації сільськогосподарської продукції (робіт, послуг) – основне джерело формування власних фінансових ресурсів підприємства.

Планування валового прибутку є відповідальною частиною фінансового планування і важлива ділянка фінансово-економічної роботи підприємства.

У аграрних підприємствах можуть використовувати три основних методи розрахунку планового прибутку від реалізації, зокрема:

- 1) метод прямого розрахунку;
- 2) метод розрахунку прибутку за показником витрат на одну гривню реалізованої продукції;
- 3) економічний (аналітичний) метод.

За **методом прямого розрахунку** планову суму прибутку визначають за окремими видами (асортиментом) продукції, яку виробляє підприємство. Розрахунок прибутку здійснюють на основі таких показників: плановий обсяг реалізації агропромислової продукції за асортиментом; планова собівартість 1 ц продукції; планова ціна 1 ц реалізованої продукції. Порядок розрахунку планового прибутку двома способами наведено в таблиці 6.2.

Таблиця 6.2

**Розрахунок планового прибутку в ПОП «Іванівське»
Теребовлянського району Тернопільської області**

Показник	Продукція					
	горох	пше- ниця	цукрові буряки	мо- локо	ялови- чина	сви- нина
<i>Перший спосіб розрахунку прибутку (прямий метод)</i>						
План продажу продукції, т	370	3520	2850	1090	70	40
Ціна реалізації 1 т продукції, грн	3652	1491	549	3313	10819	14336
Планова собівартість 1 т продукції, грн	2130	1450	370	3110	10480	14110
Плановий прибуток						
– на 1 т продукції, грн	1522	41	179	203	335	226
– від реалізації продукції, тис. грн	563,1	144,3	510,2	221,3	23,4	9,0
<i>Другий спосіб розрахунку прибутку (за витратами)</i>						
План продажу продукції, т	370	3520	2850	1090	70	40
Плановий прибуток на 1 т проданої продукції, грн	1522	41	179	203	335	226
Плановий прибуток – всього, тис. грн	563,1	144,3	510,2	221,3	23,4	9,0

Зазначимо, що метод прямого розрахунку планової суми прибутку дає змогу отримати достатньо точні результати. Однак цей метод можна використовувати при плануванні лише на дуже короткий час (місяць, квартал), поки не змінилися ціни, зарплата тощо. Ця обставина виключає використання методу прямого розрахунку при річному і перспективному плануванні прибутку.

Метод розрахунку прибутку за показником витрат на 1 грн реалізованої продукції. Його називають укрупнений метод. Він може використовуватися для розрахунку прибутку від виробництва і продажу продукції по підприємству загалом. Передбачається використання даних про виробничі витрати на реалізацію продукції за попередній базовий рік, а очікувану їх зміну в наступному році, що планується.

Варто зазначити, що цей метод менш трудомісткий у порівнянні з методом прямого розрахунку, однак він не дає змоги визначити рівень впливу окремих факторів на зміну прибутку в підприємстві.

Економічний (аналітичний) метод – може використовуватися для розрахунку прибутку від виробництва і продажу продукції. Цей метод дає змогу визначити як загальну суму прибутку, так і вплив на неї зміни окремих факторів: обсягу продажу; рівня цін і рентабельності продукції; асортименту та якості продукції.

За допомогою цього методу розрахунку прибутку проводять як за порівняльною, так і за непорівняльною продукцією.

Порівняльна продукція – це продукція, яку виробили у базовому році, що передреє плановому, а тому відомі її фактична повна собівартість і обсяг виробництва, що дає змогу визначити базову рентабельність – $Rб$:

$$Rб = (Po : Cm) \times 100\%,$$

де Po – очікуваний прибуток (розрахунок прибутку ведеться в кінці базового року);

Cm – повна собівартість товарної продукції в базовому році.

Для прикладу, припустимо, що прибуток (Po) складає 200 тис. грн., повна собівартість (Cm) – 800 тис. грн, тоді:

$$Rб = (200 : 800) \times 100\% = 25,0\%.$$

Якщо обсяг товарної продукції планового року за собівартістю базового року складає 700 тис. грн, то прибуток орієнтовно буде складати?

$$П = (700 \times 25 : 100) = 175 \text{ тис. грн}$$

В цьому розрахунку враховано вплив першого фактору – обсяг продажу. Далі розрахунок проводиться в такій послідовності:

1) розраховується зміна (+, –) собівартості продукції в плановому році. Припустимо, що на основі прогнозу про зростання цін на сировину, збільшенні амортизаційних відрахувань та ін. факторів собівартість продукції планового року в порівнянні з базовим зросте на 150 тис. грн;

2) визначається вплив зміни асортименту, якості, сортності продукції. Такі розрахунки виконуються в спеціальних таблицях на основі планових даних про асортимент продукції, її якість і сортність. Припустимо, що прибуток зросте за рахунок цих факторів на 180 тис. грн;

3) після обґрунтування ціни на продукцію планового року визначається вплив зростання цін. Припустимо, що зростання цін на продукцію, що буде реалізована в плановому році, дасть 50 тис. грн;

4) вплив на прибуток всіх перелічених факторів визначають шляхом їх додавання, тоді прибуток становитиме:

$$175 - 150 + 180 + 50 = 205 \text{ тис. грн}$$

5) тепер враховують зміни прибутку в нереалізованих залишках продукції на початок (30 тис. грн.) і на кінець планового року (10 тис. грн):

$$30 + 205 - 10 = 225 \text{ тис. грн}$$

Загальна сума прибутку, отримана підприємством, є одним з найважливіших показників фінансових результатів. Водночас за обсягом прибутку ще не можна дати оцінку ефективності діяльності підприємства, тому що на його розмір здійснюють вплив екстенсивні фактори (земельні угіддя, сума активів тощо).

Для економічної оцінки ефективності фінансових результатів використовують показники рентабельності, які розглянуті у параграфі 6.6.

6.4. Розподіл і використання прибутку в підприємстві

Об'єктом розподілу є балансовий прибуток підприємства. Під його розподілом розуміють направлення прибутку в бюджети і використання на підприємстві та за його межами.

Розподіл прибутку здійснюють за такими принципами:

– прибуток, отриманий підприємством в результаті здійснення господарської та фінансової діяльності, розподіляється між державою і підприємством як господарюючим суб'єктом;

– прибуток для держави надходить у відповідні бюджети у вигляді податків, обов'язкових платежів, ставки яких не можуть бути довільно змінені. Склад і ставки податків, порядок їх нарахування і внесення до бюджетів встановлюються законодавчо;

– величина прибутку підприємства, що залишилася в його розпорядженні після сплати податків, не повинна знижувати його

зацікавленості в зростанні обсягів виробництва та покращення результатів господарської й фінансової діяльності;

– прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства, в першу чергу направляється на заощадження, забезпечення його подальшого розвитку, і тільки в іншій частині – на потреби споживання.

Зазначимо, що розподіл чистого прибутку – один з напрямів внутрішнього планування підприємства, значення якого в ринкових умовах зростає.

Порядок розподілу і використання чистого прибутку підприємства висвітлено на рис. 6.2.

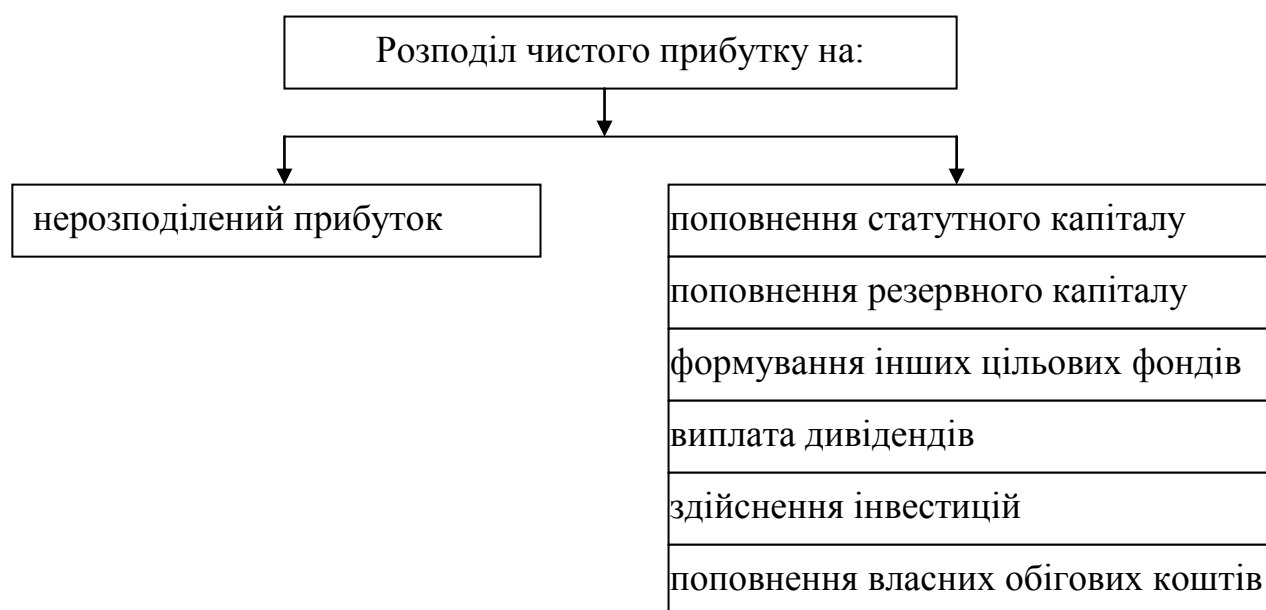

Рис. 6.2. Схема розподілу чистого прибутку підприємства

Розподіл прибутку до оподаткування підприємства проводиться поетапно. Спочатку розподіляють прибуток між підприємством і державою шляхом сплати податку на прибуток.

Далі розподіляють прибуток, що залишається після сплати податків, – чистий прибуток. Чистий прибуток, як видно з рисунка 6.2, використовують на: поповнення статутного і резервного капіталу; виплату дивідендів та виплат учасникам; здійснення інвестицій; поповнення власних обігових коштів тощо.

Сума прибутку, що залишилася після його розподілу, є нерозподіленим прибутком. Нерозподілений прибуток обліковують на встановленому бухгалтерському рахунку, суму записують у бухгалтерському балансі.

6.5. Сутність, фактори та принципи формування дивідендної політики

Поняття «дивіденди» – категорія, що характеризує частину прибутку акціонерного товариства (підприємства), яка щорічно розподіляється між акціонерами залежно від кількості придбаних акцій.

Дивідендна (розподільча) політика є складовою загальної фінансової політики, це політика розподілу та управління прибутком підприємства, яка в сучасних умовах агропромислового виробництва має спрямовуватися на інноваційний розвиток, розширене відтворення на інноваційній основі.

Передові країни світу з ринковою економікою активно використовують дивідендну політику задля збільшення прибутків підприємств та активізації інвестування в розширене відтворення, запровадження інноваційних технологій та виробництво конкурентоспроможної продукції.

Водночас в Україні поки що дивідендна політика щодо розвитку і становлення акціонерних товариств, агропромислових підприємств використовується на низькому рівні. Для прикладу, загальна сума дивідендів, отриманих акціонерами в Україні 2003 р. становила 1,5 млрд. грн, тоді як у США в 2002 р. – 434 млрд. дол., а у 1990 р. – 166 млрд. дол. [100, с. 163].

Зазначимо, що агропромислові акціонерні товариства, агропромислові підприємства інших форм власності мають право випускати та розповсюджувати акції в межах їх статутних фондів згідно вимог, встановлених Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Теоретичні аспекти дивідендної політики засвідчують, що ті акціонерні товариства, агропромислові підприємства, які спрямовують свої зусилля на збільшення випуску акцій та зростання ринкової їх вартості мають змогу отримувати додаткову суму чистого прибутку і на цій основі здійснювати розширене відтворення на інноваційній основі, забезпечувати виробництво конкурентоспроможної продукції.

Сутність дивідендної (розподільчої) політики в агропромислових підприємствах АПК полягає в оптимізації, розподілі пропорцій між тими частинами прибутку, які використовуються з одного боку на споживання, а з іншого – на капіталізацію інноваційного виробництва.

На практиці агропромислового виробництва можуть використовуватись наступні типи дивідендної (розподільчої) політики: консервативна, поміркована (компромісна); агресивна.

Консервативна дивідендна політика надає пріоритет у розподілі прибутку для виробничого розвитку підприємства, а не поточного

споживання у формі дивідендних виплат. Така політика спрямована на зростання вартості чистих активів підприємства та збільшення ринкової вартості акцій.

Поміркована (компромісна) дивідендна політика передбачає збалансований розподіл прибутку на поточні інтереси акціонерів щодо виплати дивідендів та потреби формування фінансових ресурсів для розвитку підприємства.

Агресивна дивідендна політика спрямована на постійне зростання виплати дивідендів незалежно від результатів фінансової діяльності. Така політика забезпечує високу ринкову вартість акцій та формує позитивний імідж підприємства серед потенційних інвесторів при додаткових емісіях акцій, однак може призвести до обмеження самофінансування через зменшення прибутку.

Зазначимо, що на дивідендну політику агропромислового підприємства впливає низка факторів, що характеризують інвестиційні можливості підприємства, змогу формування капіталу з альтернативних джерел, чинники пов'язані з об'єктивними причинами та інші.

До факторів, які характеризують інвестиційні можливості підприємства, належать: стадія життєвого циклу підприємства; необхідність розширення підприємством своїх інвестиційних програм; ступінь готовності окремих інвестиційних проектів та ін. Фактори, об'єднані інвестиційною спрямованістю підприємства, впливають на дивідендну (розподільчу) політику в напрямі визначення пріоритетності фондів накопичення, активізації інтенсивності інвестиційних процесів на підприємстві. Дивідендна (розподільча) політика агропромислових підприємств на сучасному етапі розвитку має спрямовуватися на акумуляцію коштів для активізації інвестування в інноваційне розширене відтворення власного виробництва конкурентоспроможної продукції. Така дивідендна політика агропромислових підприємств має підтримуватись державними владними структурами на макрорівні у напрямі пом'якшення податкового навантаження, сприяння амортизаційної політики, зменшення нарахувань на заробітну плату.

До факторів, які характеризують можливості формування капіталу з альтернативних джерел, належать: достатність резервів власних фінансових ресурсів, сформованих у попередньому періоді; доступність залучення коштів на фінансовому ринку; складність залучення позикових коштів із-за низького рівня платоспроможності її фінансової стабільності підприємства.

Важливим джерелом формування акціонерного капіталу і поповнення обігових коштів агропромислових підприємств могли б стати вільні кошти населення. Тому дивідендна політика кожного підприємства має спрямовуватись на пріоритети різних груп населення і сприяти акумулюванню заощаджень населення шляхом забезпечення відповідної віддачі або у вигляді дивідендів, зростання капіталу. В зв'язку з цим в Україні необхідно прискорити розвиток інфраструктури фондового ринку, повернути довіру населення до роботи ощадних та інших банків тощо.

До групи факторів, пов'язаних з об'єктивними причинами, належать: рівень оподаткування дивідендів; рівень оподаткування майна підприємства; наявний ефект фінансового важеля, зумовлений його диференціалом; фактичний розмір прибутку та рівень рентабельності власного капіталу.

Рівень оподаткування дивідендів є основним фактором впливу на дивідендну (розподільчу) політику агропромислового підприємства. Невизначеність і непослідовність нормативних актів, що регламентують сферу розподілу прибутку підприємств, призвели до розбіжностей у визначенні об'єкта оподаткування і процедури нарахування податку. З метою підвищення мотивації портфельних інвесторів до накопичення капіталу і зменшення «проїдання» прибутку, питання оподаткування дивідендів у агропромислових підприємствах потребує доопрацювання з боку законодавчих органів.

До факторів, об'єднаних в групу «інші», зараховують: кон'юнктурний цикл; рівень дивідендних виплат підприємств-конкурентів; невідкладність платежів за взятими кредитами; можливість втрати контролю над управлінням підприємством.

Зміна ринкової кон'юнктури формує загальну тенденцію розподільчої політики, характерну для економіки загалом. Залежно від стадії кон'юнктурного циклу (піднесення, бум, послаблення, спад) дивідендна (розподільча) політика має здійснюватись з урахуванням пріоритетності цілей загальноекономічної стратегії підприємства у кожній із названих стадій. При піднесенні ринкової кон'юнктури пріоритетною метою поточної діяльності агропромислового підприємства має стати акумулювання коштів для розширення виробництва. При кон'юнктурному буму підприємство може збільшувати дивіденди на споживання.

У період послаблення і спаду ринкової кон'юнктури, підприємства спрямовують свою розподільчу (дивідендну) політику на акумулювання коштів для підтримання фінансової стабільності та поповнення резервних фондів.

Ефективну дивідендну політику в агропромислових підприємствах необхідно будувати з врахуванням фінансового стану галузей АПК та прагнення інтегруватися економіки України в ЄС на основі використання наступних принципів:

- збалансування усіх інтересів акціонерів, кредиторів та самого акціонерного підприємства як суб'єкта господарювання;
- врахування впливу інфляції на рівень дивідендних виплат акціонерам і обсяг реінвестованого чистого прибутку підприємства;
- використання 6–12% чистого прибутку на формування резервного фонду акціонерного підприємства задля досягнення ним 25–30% статутного фонду;
- врахування різниці в інтересах дрібних і великих інвесторів;
- формування і збереження основного контингенту акціонерів, які задоволені дивідендною політикою підприємства;
- раціональне поєднання грошових і негрошових форм виплати дивідендів;
- доведення різного ступеня інформованості акціонерів і менеджерів про реальний стан справ і перспективи розвитку агропромислового підприємства;
- врахування фактору ризику для розвитку акціонерного підприємства АПК.

Ефективність дивідендної політики оцінюють за динамікою ринкової вартості акцій та наступними показниками [43, с. 684]:

– *коефіцієнт дивідендних виплат ($K_{\text{дв}}$)* –

$$K_{\text{дв}} = \Phi_{\text{дв}} : P_{\text{ч}} \quad \text{або} \quad K_{\text{дв}} = D_A : P_A,$$

де $\Phi_{\text{дв}}$ – фонд дивідендних виплат, сформований відповідно до вибраного типу дивідендної політики;

$P_{\text{ч}}$ – сума чистого прибутку акціонерного товариства;

D_A – сума дивідендів акціонерного товариства;

P_A – сума чистого прибутку в розрахунку на одну акцію;

– *коефіцієнт співвідношення ціни та доходу від акції ($K_{\text{ц/д}}$)* –

$$K_{\text{ц/д}} = C_{AP} : D_A,$$

де C_{AP} – ринкова ціна однієї акції;

Таким чином, виважена дивідендна політика агропромислового підприємства в сучасних умовах може забезпечити: отримання додаткового

обсягу чистого прибутку за рахунок власних джерел; інвестувати його у розширене відтворення на інноваційній основі та виробляти конкурентоспроможну продукцію.

6.6. Рентабельність і методи її визначення

Ефективність фінансових результатів галузі підприємства загалом оцінюють обсягом отриманого прибутку та його розміром на одиницю вкладеного капіталу, ресурсів, понесених витрат.

Прибуток і прибутковість (рентабельність), як свідчить література [120, с. 23–25; 121, 124, 125, 127], є основними показниками ефективності діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності, які характеризують інтенсивність їх роботи та успішну життєдіяльність в умовах ринку та панування конкуренції.

Рентабельність – це відносний показник прибутковості, що характеризує ефективність діяльності підприємства або ефективність виробництва і збуту окремих видів аграрної продукції.

Залежно від завдання аналізу показники рентабельності поділяють на групи:

- показники рентабельності виробництва і реалізації;
- показники рентабельності щодо активів;
- показники рентабельності власного капіталу та зобов'язань підприємства;
- показники рентабельності витрат і продукції.

До першої групи включають наступні показники:

1. Рентабельність за валовим прибутком (маржинальним доходом) – розраховується відношенням валового прибутку (маржинального доходу) до чистого доходу за формулою:

$$R_{ВП} = \frac{ВП(МД) \times 100}{ЧД} = \frac{\text{ряд. 2090, ф. № 2}}{\text{ряд. 2000, ф. № 2}} = \frac{6344 \times 100}{49939} = 12,7\%,^*$$

де $R_{ВП}$ – рентабельність по валовому прибутку (маржинальному доходу);

$ВП(МД)$ – валовий прибуток (маржинальний дохід);

$ЧД$ – чистий дохід.

* Розраховано, що на 1 грн чистого доходу в ПОП «Іванівське» Тербовлянського району в 2013 р. було отримано 12,7 коп. валового прибутку. Рентабельність за ВП у відсотках – 12,7%, чим більше, тим краще.

2. **Рентабельність за операційним прибутком** (R_{OP}) – розраховують відношенням суми прибутку від операційної діяльності (OP) до чистого доходу ($ЧД$) за формулою:

$$R_{OP} = \frac{OP \times 100}{ЧД} = \frac{\text{ряд. 2190, ф. № 2}}{\text{ряд. 2000, ф. № 2}} = \frac{8459 \times 100}{49939} = 16,9\%.$$

3. **Рентабельність за чистим прибутком** ($R_{ЧП}$) розраховують відношенням суми чистого прибутку ($ЧП$) до чистого доходу ($ЧД$) за формулою:

$$R_{ЧП} = \frac{ЧП \times 100}{ЧД} = \frac{\text{ряд. 2350, ф. № 2}}{\text{ряд. 2000, ф. № 2}} = \frac{8459 \times 100}{49939} = 16,9\%.$$

Показники першої групи рентабельності за: валовим прибутком ($ВП$); за операційним прибутком (OP); чистим прибутком ($ЧП$) називають показниками рентабельності реалізованої продукції. Ці конкретні показники розраховані на прикладі ПОП «Іванівське» Тербовлянського району Тернопільської області. Розрахунки показали, що в аналізованому підприємстві на кожну гривню отриманого чистого доходу отримали: 12,7 коп. валового прибутку; 16,9 коп. операційного і чистого прибутку.

До показників другої групи включають:

1. **Рентабельність активів** (R_A) розраховують відношенням чистого прибутку ($ЧП$) до середньої величини активів підприємства (A) за формулою:

$$R_A = \frac{ЧП}{A} = \frac{(\text{ряд. 2350, ф. № 2}) \times 100}{[(\text{ряд. 1300, гр.3} + \text{ряд. 1300, гр.4}) \text{ ф. № 1}] : 2} = \frac{8459}{100784} = 8,4\%.$$

Цей показник називають рентабельність інвестицій, він показав, що на кожну 1 грн вкладених активів (інвестицій) у ПОП «Іванівське» отримали 8,4 коп. чистого прибутку.

2. **Термін окупності активів (інвестицій)** (TOA) – розраховують відношенням 100% до фактичної рентабельності активів, вираженої у відсотках, за формулою:

$$TOA = \frac{100\%}{R_A \%} = \frac{100\%}{8,4\%} = 11,9 \text{ років,}$$

де $R_A \%$ – фактична рентабельність активів, виражена у відсотках.

Розраховано, що вкладені активи (інвестиції) при заданих умовах (обсяг чистого доходу і рентабельність активів) можуть окупитися в ПОП

«Іванівське» через 11,9 років. Це добрий показник, а зменшення терміну окупності сприятиме ефективнішому використанню діючих активів.

3. Рентабельність необоротних активів (R_{HA}) розраховується відношенням чистого прибутку ($ЧП$) до середньої величини необоротних активів (HA) за формулою:

$$R_{HA} = \frac{ЧП}{HA} = \frac{\text{ряд. 2350, ф. № 2} \times 100}{[(\text{ряд. 1095, гр.3} + \text{ряд. 1095, гр.4}) \text{ ф. № 1}] : 2} = \frac{8459 \times 100}{32002} = 26,4\%.$$

Цей показник свідчить, що на кожен 1 грн необоротних активів у ПОП «Іванівське» отримали 26,4 коп. чистого прибутку.

4. Термін окупності необоротних активів ($TOHA$) розраховують відношенням 100% до рентабельності необоротних активів у відсотках ($\%R_{HA}$) за формулою:

$$TOHA = \frac{100\%}{\%R_{HA}} = \frac{100\%}{26,4\%} = 3,8 \text{ років.}$$

Термін окупності необоротних активів у підприємстві становив 3,8 років.

5. Рентабельність оборотних активів (R_{OA}) розраховують відношенням чистого прибутку ($ЧП$) до середньої величини оборотних активів (OA) за формулою:

$$R_{OA} = \frac{ЧП}{OA} = \frac{\text{ряд. 2350, ф. № 2} \times 100}{[(\text{ряд. 1195 гр.3} + \text{ряд. 1195 гр.4}) \text{ ф. № 1}] : 2} = \frac{8459}{70739} = 12,0\%.$$

6. Термін окупності оборотних активів ($TOOA$) розраховують відношенням 100% до рентабельності оборотних активів у відсотках ($\%R_{OA}$) за формулою:

$$TOOA = \frac{100\%}{\%R_{OA}} = \frac{100\%}{12\%} = 8,3 \text{ років.}$$

7. Рентабельність виробничих засобів ($R_{BЗ}$) розраховують відношенням валового або чистого прибутку до середньої величини виробничих засобів ($BЗ$) за формулою:

$$R_{BЗ} = \frac{ВП(ЧП)}{BЗ} = \frac{[(\text{ряд. 2090, ф. № 2}) \text{ або } (\text{ряд. 2350, ф. № 2}) \times 100]}{[(\text{ряд. 1900, гр.3} + \text{ряд. 1900, гр.4}) \times \text{ф. № 1}] : 2} = \frac{8459}{102741} = 8,2\%.$$

До третьої групи відносять наступні показники:

1. **Рентабельність власного капіталу** (R_{BK}) розраховують відношенням чистого прибутку до середньої величини власного капіталу (BK) за формулою:

$$R_{BK} = \frac{ЧП}{BK} = \frac{(\text{ряд. 2350 ф. № 2}) \times 100}{[(\text{ряд. 1495, гр.3} + \text{ряд. 1495, гр.4}) \text{ ф. № 1}] : 2} = \frac{8459}{100784} = 8,4\%.$$

Зазначимо, що порядок розрахунку рентабельності позикового капіталу, власного і позикового, а також показники рентабельності четвертої групи висвітлені у темі 14, параграф 14.6 «Оцінка прибутковості та рентабельності».

Таким чином, прибуток і рентабельність є узагальнюючими показниками фінансових результатів підприємства. Маса прибутку залежить від комплексу внутрішніх і зовнішніх факторів підприємства, подальшу діяльність якого необхідно спрямовувати на ефективне використання насамперед інтенсивних чинників і на цій основі збільшувати валовий і чистий прибуток.

Розглянуті показники рентабельності дають змогу здійснити оцінку ефективності використання наявних ресурсів (земельні, технічні, трудові та ін.) підприємства, показати скільки валового і чистого прибутку отримано на 1 грн витрат (інвестицій), вкладених у виробництво і збут аграрної продукції, проведенні оперативної та іншої діяльності підприємства.

Контрольні питання до теми

1. Поняття, сутність і функції прибутку.
2. Прибуток, його ознаки та види діяльності.
3. Охарактеризуйте джерела формування прибутку.
4. Порядок розрахунку прибутку від основної діяльності галузей підприємства.
5. Охарактеризуйте рівень прибутковості виробництва і продажу продукції рослинництва на прикладі табл. 6.1.
6. Які чинники впливають на обсяг прибутку та рівень прибутковості галузей рослинництва?
7. Охарактеризуйте рівень прибутковості галузей тваринництва на прикладі підприємства (табл. 6.1).
8. Які фактори впливають на рівень прибутковості галузей тваринництва?
9. Охарактеризуйте схему (алгоритм) формування чистого прибутку.

10. Поняття та види собівартості, внутрішні та зовнішні фактори впливу на її рівень.
11. Охарактеризуйте методи розрахунку планового прибутку.
12. Визначіть методом прямого розрахунку прибуток продукції (цукрові буряки, молоко) за двома способами.
13. Охарактеризуйте принцип розподілу прибутку.
14. Розкрийте зміст дивідендної політики акціонерних підприємств та її роль для розвитку підприємства.
15. Яка сутність дивідендної політики підприємства?
16. Розкрийте зміст консервативної, поміркованої і агресивної типів дивідендної політики.
17. Які групи факторів впливають на дивідендну політику підприємства?
18. Розкрийте основні принципи формування дивідендної політики.
19. За якими показниками оцінюють ефективність дивідендної політики?
20. Поняття рентабельності та групи показників рентабельності.
21. Охарактеризуйте показники рентабельності першої групи, наведіть приклад розрахунку рентабельності за валовим прибутком.
22. Охарактеризуйте показники рентабельності другої групи, наведіть приклад розрахунку рентабельності активів підприємства.

ТЕМА 7. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ФОНДІВ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Основні терміни та поняття: Виробничі фонди підприємства; основні виробничі фонди; основні невикористані фонди; виробничі фонди сільськогосподарського призначення; виробничі фонди несільськогосподарського призначення; фондооснащеність; фондоозброєність; структура основних виробничих фондів; класифікація основних фондів за групами; первісна вартість основних засобів; справедлива вартість основних фондів; переоцінена вартість; залишкова вартість; ліквідаційна вартість; знос і амортизація основних засобів; методи нарахування амортизації: прямолінійний, зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивний, виробничий; коефіцієнт зростання; коефіцієнт вибуття; коефіцієнт оновлення; коефіцієнт сукупного відтворення; коефіцієнт зношення; коефіцієнт придатності; фондоддача; фондомісткість.

- 7.1. Економічна сутність виробничих фондів підприємства**
- 7.2. Грошова оцінка основних засобів**
- 7.3. Знос і амортизація основних засобів**
- 7.4. Методи нарахування амортизації**
- 7.5. Ефективність використання основних виробничих фондів**

7.1. Економічна сутність виробничих фондів підприємства

Важливе місце у забезпеченні агропромислового виробництва займають засоби виробництва – знаряддя і предмети праці. Вони беруть безпосередню участь у створенні вартості продукції і, будучи складовим елементом продуктивних сил, визначають ступінь розвитку матеріально-технічної бази підприємств. Тому від рівня забезпеченості виробництва знаряддями і предметами праці, їх структури та ефективності використання значною мірою залежать кінцеві результати господарювання.

Знаряддя і предмети праці, виражені у вартісній формі, разом з грошовими ресурсами, що обслуговують процес виробництва, становлять поняття *виробничих фондів*. Їх кругообіг відбувається як рух вартості, результатом якого є виробництво матеріальних благ, що втілюють у собі вартість спожитих засобів виробництва.

Залежно від характеру обороту, а також від функціональної ролі і значення в процесі створення нових споживних вартостей засоби виробництва поділяють на основні й оборотні фонди (основний і оборотний капітал).

Основні виробничі фонди (основний капітал) – це грошовий вираз знарядь праці. Вони беруть участь у процесі виробництва тривалий час, зберігаючи при цьому натурально-речову форму.

Споживна вартість знарядь праці закріплюється на тривалий час у сфері виробництва, а вартість їх поступово переноситься на заново створений продукт через амортизаційні відрахування.

Специфічною особливістю сільського господарства є те, що окремі види засобів виробництва можуть докорінно (під дією людського фактора) змінювати свою функціональну роль у процесі виробництва. Тому в одному випадку їх розглядають як основні фонди, а в іншому – як оборотні. Наприклад, основне стадо корів, основні свиноматки – це елемент основних виробничих засобів, оскільки їх функціональна роль полягає у відтворенні поголів'я і виробництві предметів праці (молоко). Проте при вибраковці корів та свиноматок і ставлення їх на відгодівлю відбувається зміна функціональної ролі цих основних засобів у процесі виробництва і їх уже розглядають як оборотні фонди, яким притаманний зовсім інший характер обороту [6, с. 243].

Оборотні фонди – це предмети праці, які беруть участь у процесі виробництва протягом лише одного виробничого циклу (року), втрачають натурально-речову форму і повністю передають свою вартість на вироблену продукцію.

У процесі кругообігу виробничі фонди послідовно переходять зі стадії виробничих запасів у стадію виробництва, а з неї – в стадію готового продукту. Такий рух виробничих фондів відбувається як рух вартості, зумовлюючи необхідність їх розмежування на застосовувані і спожиті.

Застосовувані основні фонди представлені первісною вартістю знарядь праці, а виробничо спожиті – лише частиною її у формі річної суми амортизації на реновацію.

Основні фонди є мірилом розвитку процесу праці в сільському господарстві, формують ступінь комплексної механізації та автоматизації виробництва, забезпечують якісне і своєчасне виконання сільськогосподарських робіт і цим визначально впливають на продуктивність праці.

Залежно від цільового призначення основні фонди поділяють на дві групи: основні виробничі фонди; основні невиробничі фонди.

Основні виробничі фонди беруть безпосередню участь у процесі виробництва і формуванні собівартості та вартості продукції. На них припадає переважна частка основних фондів аграрних підприємств – до 85–90%. Основні невиробничі фонди не беруть участі в процесі виробництва. Вони формують соціальні умови життя людей на селі, а тому рівень забезпечення ними опосередковано впливає на результати виробничої діяльності. До складу цих фондів відносять фонди житлово-комунального господарства і побутового обслуговування, організацій культури, освіти, охорони здоров'я, фізичної культури і соціального забезпечення.

Аграрні підприємства, крім сільськогосподарської, можуть виробляти й інші види продукції, займатися торгівлею, будівництвом тощо. Тому основні виробничі фонди цих підприємств не є однорідними за їх функціональною роллю. Саме за цією ознакою їх поділяють на:

- виробничі фонди сільськогосподарського призначення. До них відносять будівлі, споруди, передавальне обладнання, робочі і силові машини та обладнання, вимірювальні і регулюючі прилади, обчислювальну техніку та програмні засоби до неї, транспортні засоби, інструмент, виробничий і господарський інвентар, робочу і продуктивну худобу, багаторічні насадження, внутрішньогосподарські дороги, мости та інші основні засоби. Названі основні виробничі фонди (з метою аналізу забезпечення ними й оцінки ефективності використання) можуть об'єднуватися в три групи: фонди рослинництва, тваринництва і загальногосподарського призначення;

- виробничі фонди несільськогосподарського призначення. Вони представлені промислово-виробничими і будівельними фондами, фондами торгівлі і громадського харчування. Певною мірою ці основні фонди характеризують ступінь агропромислової інтеграції та диверсифікації виробництва.

Згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 7 (П(С)БО 7) до основних засобів відносять матеріальні активи, які підприємство утримує і використовує з метою одержання певної господарської вигоди, строк корисного використання (експлуатації) яких – більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік).

На основі даних первісної вартості основних виробничих фондів визначають важливі економічні показники: фондооснащеність виробництва і фондоозброєність праці.

Фондооснащеність розраховують як відношення вартості основних виробничих фондів сільськогосподарського призначення до площі сільсько-

господарських угідь, а **фондоозброєність** те саме – до середньорічної кількості працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві.

На ефективність сільськогосподарського виробництва істотний вплив справляє і **структура основних виробничих фондів**, під якою розуміють процентне співвідношення окремих складових елементів цих фондів у їх загальній вартості.

Для цілей бухгалтерського обліку і економічного аналізу, у відповідності з Податковим кодексом України, основні засоби класифікують за такими групами, (табл. 7.1).

Таблиця 7.1.

Класифікація основних засобів у підприємствах

Групи	Мінімально допустимі строки корисного використання, років
група 1 – земельні ділянки	-
група 2 – капітальні витрати на поліпшення земель, не пов'язані з будівництвом	15
група 3 – будівлі,	20
споруди,	15
передавальні пристрої	10
група 4 – машини та обладнання	5
з них:	
електронно-обчислювальні машини, пов'язані з ними засоби зчитування або друку інформації, комп'ютерні програми (крім програм, витрати на придбання яких визнаються роялті, та/або програм, які визнаються нематеріальним активом), інші інформаційні системи, комутатори, маршрутизатори, модулі, модеми, джерела безперебійного живлення та засоби їх підключення до телекомунікаційних мереж, телефони, вартість яких перевищує 2500 грн.	2
група 5 – транспортні засоби	5
група 6 – інструменти, прилади, інвентар (меблі)	4
група 7 – тварини	6
група 8 – багаторічні насадження	10
група 9 – інші основні засоби	12
група 10 – бібліотечні фонди	-
група 11 – малоцінні необоротні матеріальні активи	-

група 12 – тимчасові (нетитульні) споруди	5
група 13 – природні ресурси	-
група 14 – інвентарна тара	6
група 15 – предмети прокату	5
група 16 – довгострокові біологічні активи	7

Основні засоби відображаються в активі балансу в розділі 1 «Необоротні активи» за первісною і залишковою вартістю.

7.2. Грошова оцінка основних засобів

Основні виробничі засоби функціонують і обліковуються в натуральній і вартісній формах. Щоб визначити ступінь участі різних складових елементів основних засобів у формуванні собівартості продукції, розрахувати обсяг потрібних капіталовкладень на їх придбання, а також ступінь їх придатності і зношеності, обчислити фондомісткість виробництва, грошова оцінка цих засобів здійснюється за первісною, справедливою, переоціненою, залишковою і ліквідаційною вартістю.

Первісна вартість основних засобів (ОЗ) – це фактична вартість їх придбання або фактичні витрати на створення даних засобів (наприклад, витрати на будівництво виробничих будівель, споруд, на формування основного стада, робочої худоби тощо).

Первісну вартість ОЗ, що придбано, згідно з п.146.5 ПКУ формують такі витрати: – суми, що сплачуються постачальникам активів та підрядникам за виконання будівельно-монтажних робіт; реєстраційні збори, державне мито та аналогічні платежі, що здійснюються у зв'язку з придбанням/отриманням прав на об'єкт основних засобів; суми ввізного мита; суми непрямих податків у зв'язку з придбанням (створенням) основних засобів (якщо вони не відшкодовуються платнику); витрати на страхування ризиків доставки основних засобів; витрати на транспортування, установлення, монтаж, налагодження основних засобів тощо.

Справедлива вартість – це така вартість, за якою може бути здійснений обмін активу (основного засобу) або оплата зобов'язання в результаті операції між обізнаними, заінтересованими та незалежними сторонами. Для земельних ділянок і будівель їх справедливою вартістю є ринкова вартість, для машин і устаткування – ринкова вартість або сучасна собівартість придбання за вирахуванням суми зносу на дату оцінки.

Справедливою вартістю інших основних засобів є сучасна собівартість їх придбання за вирахуванням суми зносу на дату оцінки.

Переоцінена вартість – це вартість основних засобів після їх переоцінки. В процесі такої переоцінки визначається нова ціна (вартість) основного засобу з урахуванням його фізичного і морального зносу та сучасних способів виробництва, інфляційних процесів, динаміки цін.

На балансі підприємства ОЗ можуть обліковуватися за первісною або за переоціненою вартістю. Ті з них, за якими здійснена переоцінка, відображаються за переоціненою вартістю, а інші ОЗ, по яких переоцінка не здійснювалася, – за первісною.

У світовій практиці відомі два способи переоцінки основних засобів:

- здійснення індексації їх балансової вартості на індекс товарних цін (General Price Level Accounting – QPL);

- прямий перерахунок балансової вартості окремих видів основних засобів відповідно до рівня цін, який склався на ринку на цей основний засіб (Current Cost Accounting – CCA). Цей метод забезпечує більш точну переоцінку основних засобів, хоч і є більш трудомістким [6, с. 247].

У вітчизняній практиці через сильний розвиток інфляції та гіперінфляції переоцінка основних засобів здійснювалася за допомогою першого з названих методів чотири рази: станом на 1 травня 1992 р., 1 серпня 1993 р., 1 січня 1995 р. і на 1 квітня 1996 р. В умовах інфляції та гіперінфляції амортизація як джерело відтворення основних засобів не може виконувати покладену на неї функцію, оскільки сума амортизації є надто малою через здійснення відрахувань від заниженої вартості основних засобів, а кошти на амортизацію швидко знецінюються. Таким чином підприємства не можуть їх нагромадити в сумі, достатній для реалізації інвестиційних проектів. Для того щоб надалі уникати невідповідності первісної вартості основних засобів їх реальній ринковій вартості, платники податку всіх форм власності, відповідно з статтею 146.21. Податкового кодексу України мають право проводити переоцінку об'єктів основних засобів, застосовуючи щорічну індексацію вартості основних засобів, що амортизується, та суми накопиченої амортизації на коефіцієнт індексації, який визначається за формулою:

$$K_i = [I(a-1) - 10] : 100,$$

де $I(a-1)$ – індекс інфляції року, за результатами якого проводиться індексація. Якщо значення K_i не перевищує одиниці, індексація не проводиться.

Збільшення вартості об'єктів основних засобів, що амортизується, здійснюється станом на кінець року (дату балансу) за результатами якого проводиться переоцінка та використовується для розрахунку амортизації з першого дня наступного року [132, 133].

Залишкова вартість – це вартість основного засобу, одержана як результат від різниці його первісної (переоціненої) вартості і суми зносу – нарахованої амортизації з початку корисного використання основного засобу. Залишкова вартість основних засобів також відображається в балансі підприємства і включається в його підсумок.

Ліквідаційна вартість – це сума коштів, яку підприємство очікує отримати від реалізації (ліквідації) основного засобу після закінчення строку його корисного використання за вирахуванням витрат, пов'язаних з продажем (ліквідацією) цього засобу. Під строком корисного використання основного засобу розуміють такий очікуваний період часу, протягом якого він використовуватиметься підприємством з метою одержання певної економічної вигоди.

7.3. Знос і амортизація основних засобів

В процесі виробництва основні виробничі засоби спрацьовуються (зношуються), тобто втрачають свої корисні якості з різних причин. Більш інтенсивному зносу підлягають технічні засоби виробництва.

Фізичний знос їх є матеріальним і відбувається з двох причин: знос внаслідок використання (експлуатації) машин – фізичне спрацювання (знос) першого роду. Він відбувається під впливом робочих процесів і сил природи. Наприклад, під час роботи трактора постійно спрацьовуються його деталі і, крім того, зазнає корозії його поверхня. Величина цього зносу збільшується із зростанням періоду використання трактора, внаслідок чого знижується продуктивність машини.

Мірою цього зносу є величина корисних властивостей машини. Про знос машини в цілому судять за узагальнювальними технологічними показниками, які характеризують основне її призначення. Для плуга це зміна рівномірності оранки на глибину, для сівалки – порушення точності висіву і рівномірності загортання насіння у ґрунт, для зернозбирального комбайна – величина недомолоту, подрібнення зерна, для трактора – підвищення витрат палива і т. ін.

Знос від невикористання ОЗ, або фізичний знос другого роду. В цьому випадку відбуваються корозія металевих частин, старіння деталей з

гуми, пластмас тощо. Величина цього зносу залежить від тривалості та умов зберігання машин. Такий знос знижує також корисні властивості основних засобів.

Крім фізичного, можливий моральний знос ОЗ з таких причин:

Внаслідок постійного зростання продуктивності праці в машинобудуванні, коли машини однієї і тієї самої конструкції виробляються дешевше і на них знижуються ціни. Цей вид зносу не є матеріальним.

Через появу нових, більш продуктивних, економічних, надійних машин і обладнання того самого призначення, які виконують ту саму роботу, але з вищою якістю. При цьому знижується вартість машин, що були в користуванні, під впливом технічного прогресу.

У процесі використання основні засоби поступово втрачають свою вартість, проте ці втрати не зникають, а переносяться на вироблений продукт чи виконану роботу. Таким чином основні засоби амортизуються. Отже, амортизація – це грошова міра вартості фізичного і морального зносу основних засобів.

Норма амортизації є частиною вартості основних засобів, яка переноситься на одиницю виробленої продукції або одиницю виконаної роботи чи вимірюється у відсотках від вартості основних засобів. Величина річної норми амортизації залежить від вартості основних засобів, ліквідаційної вартості (металолому та ін.) і тривалості використання цих засобів. Її обчислюють за формулою:

$$A_n = (B_v - B_l) / T_a,$$

де A_n – норма амортизації, грн;

B_v – балансова вартість ОЗ, грн;

B_l – виручка від ліквідації основних засобів, грн;

T_a – термін амортизації в одиницях виробленої продукції, виконаної роботи або кількості років використання ОЗ.

У сільськогосподарських підприємствах норми амортизації встановлюють: по тракторах і сільськогосподарських машинах – на один умовний еталонний гектар, по комбайнах – на один фізичний гектар збирання відповідних культур, по вантажних автомобілях – на 100 км пробігу і т. ін.

Амортизація нараховується протягом строку корисного використання (експлуатації) об'єкта, установленого платником податків (але не менше мінімально допустимого строку, передбаченого п. 145.1 ПКУ) щомісячно: – починаючи з місяця, наступного за місяцем введення об'єкта ОЗ в

експлуатацію (і при цьому може призупинятися на період виведення об'єкта з експлуатації для реконструкції, модернізації, добудови, дообладнання, консервації тощо) – та здійснюється до досягнення залишковою вартістю об'єкта ОЗ його ліквідаційної вартості Сума амортизації п. 146.3 Амортизаційні відрахування за кожним об'єктом ОЗ за квартал визначаються як сума амортизаційних відрахувань за 3 місяці розрахункового кварталу. У разі зміни очікуваних економічних вигод від використання об'єкта строк корисного використання об'єкта може переглядатися (збільшуватися/зменшуватися, але бути не менше строку, визначеного п. 145.1 ПКУ). При цьому амортизація об'єкта ОЗ нараховується виходячи з нового строку використання, починаючи з місяця, наступного за місяцем зміни строку корисного використання

Амортизації підлягають:

– витрати на придбання ОЗ, нематеріальних активів та довгострокових біологічних активів для використання в господарській діяльності;

– витрати на самостійне виготовлення (створення) ОЗ, нематеріальних активів, вирощування довгострокових біологічних активів для використання в господарській діяльності, в тому числі витрати на оплату заробітної плати працівникам, які були зайняті на виготовленні (створенні) ОЗ та нематеріальних активів;

– витрати на проведення ремонту, реконструкції, модернізації та інших видів поліпшення ОЗ, що перевищують 10 відсотків сукупної балансової вартості всіх груп ОЗ, що підлягають амортизації, на початок звітного року;

– витрати на капітальне поліпшення землі, не пов'язане з будівництвом, а саме іригацією, осушенням та іншим поліпшенням землі;

– капітальні інвестиції, отримані платником податку з бюджету, у вигляді цільового фінансування на придбання (створення) об'єкта інвестування (основного засобу, нематеріального активу) за умови визнання доходів пропорційно сумі нарахованої амортизації по такому об'єкту відповідно до положень підпункту 137.2.1 пункту 137.2 статті 137 ПКУ;

– сума переоцінки вартості ОЗ, проведеної відповідно до статті 146 цього Кодексу;

– вартість безоплатно отриманих об'єктів енергопостачання, газо- і теплозабезпечення, водопостачання, каналізаційних мереж, побудованих споживачами на вимогу спеціалізованих експлуатуючих підприємств згідно з технічними умовами на приєднання до вказаних мереж або об'єктів, тощо.

Згідно ПКУ, не підлягають амортизації та повністю відносяться до складу витрат за звітний період витрати платника податку на:

- утримання ОЗ, що знаходяться на консервації;
- ліквідацію ОЗ;
- витрати на придбання/самостійне виготовлення та ремонт, а також на реконструкцію, модернізацію або інші поліпшення невикористаних ОЗ.

Згідно ПКУ, пункту 145.1, нарахування амортизації здійснюється протягом терміну корисного використання (експлуатації) об'єкта, який встановлюється наказом по підприємству при визнанні цього об'єкта активом (при зарахуванні на баланс), але не менше ніж визначено у даному пункті і призупиняється на період його виводу з експлуатації (для реконструкції, модернізації, добудови, дообладнання, консервації та інших причин) на підставі документів, які свідчать про виведення таких ОЗ з експлуатації).

При визначенні строку корисного використання (експлуатації) слід враховувати зазначені вимоги ПКУ, пункт 145.1.3:

- очікуване використання об'єкта підприємством з врахуванням його потужності або продуктивності;
- фізичний та моральний знос, що передбачається;
- правові або інші обмеження щодо строків використання об'єкта та інші фактори.

Згідно з пунктом 145.1.4, строк корисного використання (експлуатації) об'єкта ОЗ переглядається в разі зміни очікуваних економічних вигод від його використання, але він не може бути меншим, ніж визначено у даному пункті цієї статті.

Амортизація об'єкта ОЗ нараховується, виходячи з нового строку корисного використання, починаючи з місяця, наступного за місяцем зміни строку корисного використання (крім виробничого методу нарахування амортизації).

Амортизація ОЗ провадиться до досягнення залишкової вартості об'єктом його ліквідаційної вартості.

7.4. Методи нарахування амортизації

Відповідно до статті 145 ПКУ, а також згідно з П(С)БО7 амортизація ОЗ нараховується за наступними методами.

Прямолінійний, за яким річна сума амортизації визначається діленням вартості, яка амортизується, на термін корисного використання об'єкта основних засобів.

Річна сума амортизації (A_p) цим методом визначається за формулою:

$$A_p = VA : T,$$

де VA – вартість, яка амортизується;

T – очікуваний термін корисного використання ОЗ.

Частка щорічного погашення вартості, яка амортизується, називається нормою амортизації (Ha). Її можна визначити так:

$$Ha = \frac{1}{T} \cdot 100.$$

Величина норми амортизації залежить від встановленого терміну корисного використання ОЗ і вибраного методу нарахування амортизації. Як видно, за прямолінійного методу вартість, що амортизується, переноситься щорічно на заново створюваний продукт (роботу, послуги) однаковими частками протягом усього строку корисного використання ОЗ.

Метод зменшення залишкової вартості, за яким річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної вартості на дату початку нарахування амортизації та річної норми амортизації. Річна норма амортизації (у відсотках) обчислюється як різниця між одиницею та результатом кореня ступеня кількості років корисного використання об'єкта з результату від ділення ліквідаційної вартості об'єкта на його первісну вартість [132].

$$HA = \left(1 - \sqrt[T]{\frac{ЛВ}{ПВ}} \right) \times 100\%,$$

де $ЗВ$ – залишкова вартість ОЗ на початок звітного періоду;

$ЛВ$ – ліквідаційна вартість ОЗ;

$ПВ$ – його первісна вартість;

HA – норма амортизації.

Метод прискореного зменшення залишкової вартості, за яким річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної вартості на дату початку нарахування амортизації та річної норми амортизації, яка обчислюється відповідно до терміну корисного використання об'єкта і подвоюється [132].

$$A_p(\Pi) = ЗВ \cdot Ha \cdot K_p,$$

де Ha – річна норма амортизації, розрахована прямолінійним методом;

K_p – коефіцієнт прискорення, який дорівнює двом.

Метод прискореного зменшення залишкової вартості застосовується лише при нарахуванні амортизації до об'єктів ОЗ, що входять до груп 4 (машини та обладнання) та 5 (транспортні засоби).

Кумулятивний метод, за яким річна сума амортизації визначається як добуток вартості, яка амортизується, та кумулятивного коефіцієнта. Кумулятивний коефіцієнт розраховується діленням кількості років, що залишаються до кінця терміну корисного використання об'єкта ОЗ, на суму числа років його корисного використання;

Річна сума амортизації за цим методом ($AP^{(k)}$) визначається за формулою:

$$AP^{(k)} = BA \cdot \frac{T+1-i}{Kч},$$

де i – рік, на який нараховується амортизація;

$Kч$ – кумулятивне число, що розраховується як сума натурального ряду чисел корисного терміну використання ОЗ;

BA – вартість ОЗ, що амортизується.

Якщо, скажімо, цей строк становить вісім років, то кумулятивне число дорівнюватиме $1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6 + 7 + 8 = 36$; i -рік, на який нараховується амортизація. Вираз $(T + 1 - i)$ вказує на ту кількість років, що залишається до кінця очікуваного строку корисного використання ОЗ. Якщо, наприклад, розраховується річна сума амортизації на другий рік експлуатації ОЗ, то кількість років, що залишається до кінця використання ОЗ, становитиме $8 + 1 - 2 = 7$. Норму амортизації за цим методом можна визначити за формулою [6]:

$$Ha^{(k)} = \frac{T+1-i}{Kч} \cdot 100;$$

Виробничий метод, за яким місячна сума амортизації визначається як добуток фактичного місячного обсягу продукції (робіт, послуг) та виробничої ставки амортизації. Виробнича ставка амортизації обчислюється діленням вартості, яка амортизується, на загальний обсяг продукції (робіт, послуг), який підприємство очікує виробити (виконати) з використанням об'єкта ОЗ.

Ним передбачається розрахунок місячної суми амортизації (A_m). Для цього можна скористатися формулою:

$$A_m = Of \cdot \frac{BA}{Oз},$$

де Of – фактичний місячний обсяг продукції (робіт, послуг), вироблений (виконаний) ОЗ;

Оз – загальний обсяг продукції (робіт, послуг), який підприємство очікує виробити (виконати) з використанням основного засобу.

Вираз $\frac{ВА}{Оз}$ називають виробничою ставкою амортизації.

145.1.6. Амортизація об'єктів груп 9, 12, 14, 15, нараховується за методами, що наведені в підпунктах 1 і 5 (прямолінійного і виробничого). На основні засоби груп 1 (земельні ділянки) та 13 (природні ресурси) амортизація не нараховується.

145.1.8. Суми амортизаційних відрахувань не підлягають вилученню до бюджету, а також не можуть бути базою для нарахування будь-яких податків та зборів.

145.1.9. Нарахування амортизації в цілях оподаткування здійснюється підприємством за методом, визначеним наказом про облікову політику з метою складання фінансової звітності, та може переглядатися в разі зміни очікуваного способу отримання економічних вигод від його використання.

Нарахування амортизації за новим методом починається з місяця, наступного за місяцем прийняття рішення про зміну методу амортизації.

Важливим при визначенні амортизаційних відрахувань, особливо річних їх норм, є обґрунтування термінів використання ОЗ. При цьому важливо, щоб вони відповідали економічно доцільному терміну служби їх. Це той період, протягом якого зберігається мінімальною вартість виконання одиниці робіт. Цей період називають оптимальним, або економічно ефективним. Під час експлуатації, наприклад, тракторів річний виробіток знижується, а витрати на 1 ум. га зростають (на ремонт, технічне обслуговування, паливно-мастильні матеріали та ін.), внаслідок чого собівартість 1 ум. га зростає. Тому рекомендується використовувати трактори 8–10 років, після чого витрати на їх роботу зростають дуже високими темпами.

7.5. Ефективність використання основних виробничих фондів

Ефективність використання основних виробничих фондів та їх вплив на кінцеві результати виробництва значно залежать від характеру руху цих фондів як авансованої вартості в умовах конкретного підприємства, а також від їх фізичного стану. Кількісно характер руху основних виробничих фондів визначається за допомогою низки показників.

Найважливішим серед них є коефіцієнт (швидкість) обороту, що визначається як відношення річної суми амортизації основних виробничих фондів до їх середньорічної вартості або період обороту як зворотне співвідношення цих величин. У сільськогосподарських підприємствах ці показники за останні роки становили відповідно 0,0476 і 21 рік [6].

Швидкість обороту основних виробничих фондів з розвитком науково-технічного прогресу і використанням його результатів має тенденцію до підвищення.

Швидкість обороту основних фондів з переходом до інновацій у фондоутворюючих галузях із кожним черговим циклом технічного переозброєння має тенденцію до зростання. Для визначення руху основних фондів використовують і такі показники:

- **коефіцієнт зростання** ($K_{зр}$) – відношення суми ОЗ на кінець року до їх вартості на початок року;

- **коефіцієнт вибуття** ($K_{в}$) – відношення вартості вибулих за звітний рік ОЗ до суми всіх ОЗ на початок року;

- **коефіцієнт оновлення** ($K_{о}$) – відношення заново введених за рік ОЗ до балансової вартості всіх ОЗ на кінець року. Між даними показниками існує тісний взаємозв'язок. Очевидно, що $K_{зр} > 1$ за умови, коли $K_{о} > K_{в}$, і навпаки. Якщо сума вибулих фондів дорівнюватиме сумі заново введених, то $K_{зр} = 1$;

- **коефіцієнт сукупного відтворення** ($K_{св}$) – відношення вартості ОЗ, що надійшли протягом року, до первісної вартості всіх ОЗ на початок року. Цей показник дає змогу судити про те, яка частка нововведених ОЗ використана на просте відтворення, а яка – на розширене. Він акумулює в собі значення коефіцієнта вибуття ($K_{в}$) і приросту ($K_{пр}$). У формалізованому вигляді зв'язок між цими коефіцієнтами можна подати так:

$$K_{св} = K_{в} + K_{пр};$$

$$K_{пр} = \frac{ОФ_{кр} - ОФ_{пр}}{ОФ_{пр}},$$

де $ОФ_{кр}$ і $ОФ_{пр}$ – основні фонди відповідно на початок і кінець року.

Таким чином, при аналізі коефіцієнта $K_{св}$ потрібно брати до уваги, що в умовах розширеного відтворення, коли $K_{пр} > 0$, коефіцієнт вибуття характеризує рівень оновлення основних засобів, а коефіцієнт приросту – рівень їх розширеного відтворення. За умов звуженого відтворення

основних засобів $K_{св}$ акумулює в собі негативний вплив коефіцієнта приросту і відображає фактичний рівень оновлення основних засобів. Різниця між $K_{в}$ і $K_{св}$ відобразатиме відносну потребу в основних засобах, за якої буде досягнуто їх просте відтворення. Якщо на підприємстві забезпечується лише просте відтворення, то $K_{св} = K_{в}$ і, таким чином, коефіцієнт сукупного відтворення відбиватиме лише рівень оновлення ОЗ.

Стан основних виробничих фондів визначають за двома показниками: **коефіцієнт зношення** ($K_{з}$ – відношення суми зношення до первісної вартості основних засобів); **коефіцієнта придатності** ($K_{п}$ – частка від ділення первісної вартості засобів за мінусом усієї суми зношення на їх первісну вартість). Цей показник можна визначити і так: $K_{п} = 1 - K_{з}$. Чим вищий коефіцієнт придатності і менший коефіцієнт зношення, тим кращі умови має підприємство для більш раціонального використання основних засобів.

В ринкових умовах економічну ефективність використання основних виробничих фондів визначають за такими економічними показниками:

Фондовіддача (Фв) – відношення вартості виробленої продукції до первісної середньорічної вартості основних виробничих фондів сільськогосподарського призначення. Визначають цей показник за формулою:

$$Фв = \frac{Вп}{ОВФ} ,$$

де $Вп$ – вартість валової продукції, грн;

$ОВФ$ – вартість основних виробничих фондів, грн.

У аграрних підприємствах рівень фондовіддачі основних виробничих фондів істотно коливається, що обумовлено різним рівнем господарювання, неоднаковою фондооснащеністю різною структурою, ступенем придатності тощо.

Варто зазначити, що фондовіддача буде поліпшуватись за умови підвищення темпів обсягу виробництва валової продукції та продуктивності праці порівняно зі зростанням вартості основних виробничих фондів.

Фондомісткість – це зворотний показник фондовіддачі, тобто

$$Фм = ОВФ : ВП.$$

Він показує, скільки було використано основних виробничих фондів для виробництва однієї гривні продукції.

Завершення комплексної механізації та автоматизації виробництва, сприятиме створенню об'єктивних передумов для зниження фондомісткості виробництва та підвищення фондівіддачі.

Інтегральний показник фондівіддачі визначається за формулою:

$$I_i = \sqrt{I_{ФВ} \cdot I_{ВП}}$$

де $I_{ФВ}$ – індекс фондівіддачі, що розраховується діленням показника фондівіддачі у звітному періоді на базовий;

$I_{ВП}$ – індекс валової (товарної в поточних цінах) продукції.

Він обчислюється діленням цього виду ефекту з гектара сільськогосподарських угідь у звітному році на даний показник у базовому році. Застосовувати інтегральний показник фондівіддачі доцільно для оцінки рівня ефективності використання основних виробничих фондів у динаміці [6, с. 247].

Зростання інтегрального показника фондівіддачі у динаміці свідчить про позитивні зрушення у використанні основного капіталу, і навпаки – тенденція до його зниження засвідчує про необхідність розробки заходів щодо залучення наявних резервів поліпшення використання техніки, підвищення урожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин тощо.

Умовний строк окупності визначається як частка від ділення середньорічної вартості основних виробничих фондів сільськогосподарського призначення на операційний прибуток підприємства, одержаний від основної діяльності. Зменшення терміну окупності основних фондів свідчить про поліпшення їх використання.

Важливим напрямком поліпшення використання виробничих ресурсів є встановлення оптимального співвідношення між основними й оборотними фондами з урахуванням виробничого напрямку підприємств, ступеня розвитку головної галузі тощо.

Нестача оборотних фондів, особливо кормів, пального, добрив, отрутохімікатів, запасних частин тощо знижує ефективність використання основних фондів, негативно відбивається на фінансових результатах аграрних підприємств.

Суттєвого підвищення фондівіддачі можна досягти завдяки вдосконаленню структури основних виробничих фондів. Збільшення вартості більш активних засобів у розрахунку на одиницю вартості менш активних (пасивних) засобів до оптимального рівня, значно підвищує

ефективність використання знарядь праці. Важливо встановити раціональне співвідношення між силовими і робочими машинами. При нестачі сівалок, плугів, культиваторів, борін, інших робочих машин і знарядь неможливо раціонально використовувати тракторний парк, так само як неможливо ефективно використовувати і названу техніку, коли підприємство недостатньо забезпечене силовими машинами [6].

Важливим напрямом підвищення ефективності використання основних виробничих фондів є концентрація, спеціалізація освоєння виробничих потужностей та сільськогосподарських підприємств.

Таким чином, зростання фондозабезпеченості і фондоозброєності за рахунок підвищення технічного рівня, запровадження прогресивних ресурсощадних технологій, освоєння виробничих потужностей та зростання урожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин є основними напрямками підвищення економічної ефективності використання виробничих основних фондів, зміцнення економіки аграрних підприємств та поліпшення умов життя селян.

Контрольні питання до теми

1. Дайте характеристику економічної сутності виробничих фондів підприємства.
2. Що таке основні виробничі фонди?
3. Як класифікуються основні засоби за групами у відповідності з Податковим кодексом України?
4. Як здійснюється грошова оцінка основних засобів?
5. Дайте визначення первісної, справедливої, переоціненої, залишкової, ліквідаційної вартості основних засобів.
6. Що таке знос і амортизація основних засобів?
7. Назвіть методи нарахування амортизації.
8. Охарактеризуйте прямолінійний метод нарахування амортизації.
9. Як нараховується амортизація за методом зменшення залишкової вартості та методом прискореного зменшення залишкової вартості?
10. У чому полягає суть кумулятивного методу нарахування амортизації?
11. Дайте характеристику виробничому методу нарахування амортизації.
12. За якими показниками здійснюється аналіз ефективності використання основних виробничих фондів підприємства?

ТЕМА 8. ОБОРОТНІ ЗАСОБИ, ЇХ ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ НА АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Основні терміни і поняття: оборотні активи, їх сутність, склад і структура; класифікація оборотних активів; джерела формування оборотних засобів; нормування обігових коштів; норма і норматив обігових коштів; швидкість обертання; коефіцієнт оборотності; оборот і завантаження обігових коштів; коефіцієнт ефективності обігових коштів; коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами; коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності), коефіцієнт покриття (загальної ліквідності підприємства).

8.1. Сутність, склад, структура та класифікація оборотних засобів

8.2. Джерела формування оборотних засобів

8.3. Методи розрахунку потреби оборотних засобів для підприємства

8.4. Економічна ефективність використання оборотних засобів підприємства

8.1. Сутність, склад, структура та класифікація оборотних засобів

Матеріальною основою агропромислового виробництва є виробничі засоби – активи підприємства, які поділяються на необоротні активи (основні засоби) та оборотні активи (виробничі засоби).

Оборотні активи – це майнові цінності підприємства, грошові кошти та їх еквіваленти, які обслуговують поточний процес виробництва і продажу продукції на протязі одного року. В процесі виробництва оборотні активи споживаються повністю, а свою вартість переносять на собівартість виготовленої продукції.

Склад оборотних активів – це сукупність окремих елементів оборотних виробничих фондів і фондів обігу.

Структура оборотних активів – це частка вартості окремих статей оборотного капіталу в загальній його сумі. Склад та структуру оборотних активів розглянемо на прикладі передового підприємства ПОП «Іванівське» Тербовлянського району Тернопільської області (табл. 8.1).

**Склад і структура оборотних активів у ПОП «Іванівське»
Теребовлянського району Тернопільської області**

Стаття активів	2012 р.		2013 р.		2014 р.	
	середня сума за рік, тис. грн	%	середня сума за рік, тис. грн	%	середня сума за рік, тис. грн	%
Запаси – всього	29385	51,0	35553	50,3	43590	54,6
у т. ч.: виробничі запаси	4473	7,8	3318	4,7	4368	5,5
незавершене виробництво	3365	5,8	5940	8,4	7668	9,6
готова продукція	21547	37,4	26295	37,2	31554	39,5
Поточні біологічні активи	4146	7,2	4720	6,7	5145	6,4
Дебіторська заборгованість за продукцію, послуги	1441	2,5	1485	2,1	1326	1,7
Дебіторська заборгованість:						
за виданими авансами	1684	2,9	3589	5,1	3769	4,8
з бюджетом	–	–	55	0,1	96	0,1
Інша поточна дебіторська заборгованість	39	0,1	80	0,1	122	0,2
Поточні фінансові інвестиції	–	–	–	–	–	–
Гроші та їх еквіваленти	20878	36,3	25256	35,7	25764	32,3
готівка	0,5	–	4	–	–	–
рахунки в банках	20878	–	25256	–	25764	–
Інші оборотні активи	2	–	3	–	–	–
Усього оборотних активів	57573	100	70745	100	79811	100

Найбільшу частку в структурі оборотних активів, як видно з таблиці, упродовж 2012–2014 рр. зайняли виробничі запаси, незавершене виробництво і готова продукція – відповідно: 51,0%; 50,3%; 54,6%. Позитивною тенденцією є суттєве збільшення вартості готової продукції у підприємстві та зменшення дебіторської заборгованості за реалізовану продукцію. Все це сприяло збільшенню маси грошей на депозитному рахунку в банку.

Побажаннями для аналізованого підприємства щодо поліпшення структури оборотних активів може бути: збільшення частки поточних біологічних активів; активізація капітальних інвестицій у незавершене будівництво з метою збільшення випуску готової продукції; пошук нових джерел споживання готової продукції підприємства і на цій основі збільшення чистого доходу та розширеного відтворення у господарській діяльності.

Дуже важливо забезпечити у підприємстві раціональні обсяги виробничих запасів, готової продукції шляхом дотримання правильних розрахунків їх планової потреби, поліпшення якості готової продукції,

поліпшення організації ефективного збуту виробничих запасів і готової продукції, що сприятиме збільшенню дохідності підприємства.

Оборотні активи використовуються в основній, операційній та іншій звичайній і надзвичайній діяльності агропромислових підприємств. Оборотно виробничі засоби і активи обігу знаходяться в постійному русі й забезпечують кругообіг капіталу.

Рух оборотних виробничих засобів і активів обігу складають єдиний процес, який забезпечується відповідним оборотним капіталом. Це дає можливість об'єднати оборотно виробничі засоби і активи обігу в єдине поняття – оборотно активи (оборотний капітал).

Отже, оборотний капітал – це сукупність коштів, авансованих у оборотно виробничі активи і активи обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва і реалізації продукції.

Оборотно активи, як фінансові категорії, розкривають свою сутність при виконанні наступних функцій:

- приймають участь у процесі виробництва продукції;
- беруть участь в економічних відносинах між виробниками продукції та її споживачами шляхом підготовки і складання платіжно-розрахункової документації;
- беруть участь у дотриманні розрахунково-платіжної дисципліни, встановлених вимог і правил при здійсненні розрахункових операцій.

Оборотно активи класифікують за наступними ознаками [21, с. 24]:

1) за формами:

- матеріальні оборотно активи;
- фінансові оборотно активи;

2) за характером участі в операційному процесі:

- оборотно активи сфери виробництва;
- оборотно активи сфери обігу;

3) за рівнем нормування:

- нормовані оборотно активи;
- ненормовані оборотно активи;

4) за видами:

- запаси сировини, матеріалів, напівфабрикатів;
- поточна дебіторська заборгованість;
- поточні фінансові інвестиції;
- грошові активи;

5) за характером фінансових джерел:

- чисті оборотно активи;

- власні оборотні активи;
- б) за рівнем ліквідності:
 - швидколіквідні;
 - середньоліквідні;
 - слаболіквідні;
- 7) за ризиком власних оборотних активів:
 - оборотні активи з високим ризиком вкладання;
 - оборотні активи з середнім ризиком вкладання;
 - оборотні активи з мінімальним ризиком вкладання.

Таким чином, оборотні активи відіграють важливу роль в операційному виробництві, а тому дуже важливо забезпечити раціональну структуру, ефективне використання наявних активів підприємства і на цій основі домогтися поліпшення якості продукції та конкурентоспроможності підприємства.

8.2. Джерела формування оборотних засобів

Формування оборотних засобів агропромислового підприємства здійснюють за рахунок власних і залучених фінансових ресурсів. Власні джерела фінансування оборотних засобів підприємства включають: статутний капітал; пайовий капітал; резервний і додатковий капітал; нерозподілений прибуток (табл. 8.2)

Таблиця 8.2

Джерела формування оборотних активів у ПОП «Іванівське» Теребовлянського району Тернопільської області

Елемент власного капіталу	2012 р.		2013 р.		2014 р.	
	середня сума, тис. грн	%	середня сума, тис. грн	%	середня сума, тис. грн	%
Зареєстрований (пайовий) капітал	36792	45,5	41792	41,5	46792	40,4
Додатковий капітал	4610	5,7	4335	4,3	4335	3,7
Резервний капітал	1944	2,4	1933	1,9	1933	1,7
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	37473	46,4	52725	52,3	62698	54,2
Усього власного капіталу	80819	100	100785	100	115758	100

Найпотужнішими джерелами формування оборотних засобів, як видно з таблиці, є нерозподілений прибуток і пайовий капітал. Позитивною є тенденція суттєвого збільшення частки нерозподіленого прибутку з 46,4% у 2012 р. до 54,2% у 2014 р.

Варто зазначити, що формувати оборотні активи лише за рахунок власних джерел, як свідчить література [119, с. 127], нині економічно недоцільно, оскільки це знижує можливості підприємства щодо фінансування власних витрат і збільшує ризик виникнення фінансової нестабільності підприємства. Враховуючи це, підприємство може залучати кошти, фінансові ресурси у вигляді короткострокових кредитів і позик, кредиторської заборгованості та інших зовнішніх джерел.

Зазначимо, що фінансувати формування оборотних активів можна за рахунок наступних джерел бухгалтерського балансу (ф. № 1) підприємства: власного оборотного капіталу (пайовий капітал – р. 1400, додатковий капітал – р. 1410, резервний капітал – р. 1415, нерозподілений прибуток – 1420 та ін.); позикового капіталу (усього за розділами: II – р. 1595, III – р. 1695, IV – р. 1700) та ін. (див. додаток В, табл. В.1).

При створенні аграрного підприємства обігові активи (кошти) формують за рахунок статутного капіталу. Під час функціонування підприємства його обігові кошти поповнюються в основному за рахунок нерозподіленого прибутку, дотацій, субсидій, цільового фінансування, сталих пасивів. Сталі пасиви включають перехідну заборгованість із заробітної плати, відрахування у страхові фонди, майбутні витрати і платежі тощо.

При переході на сталий та розширений розвиток галузей агропромислового підприємства виникає потреба у збільшенні коштів на формування оборотних активів як за рахунок власних, так і залучених джерел фінансування.

Таким чином, активізація використання джерела власного і позикового капіталу для формування оборотних засобів сприятиме підвищенню ефективності використання оборотних і необоротних активів підприємства. При цьому раціональне співвідношення оборотних активів у їх структурі здійснює позитивний вплив на фінансові результати та фінансовий стан підприємства.

8.3. Методи розрахунку потреби оборотних засобів для підприємства

Раціональне співвідношення оборотних засобів сприяє поліпшенню використання оборотного і основного капіталу і на цій основі підвищенню ефективності функціонування підприємства. Все це обумовлює необхідність нормування оборотних засобів підприємства у грошовому виразі.

Нормування оборотних коштів підприємства – це процес розрахунку економічно обґрунтованої величини оборотних активів, необхідних для виробництва, продажу і зберігання продукції рослинництва, тваринництва, надання послуг тощо. В процесі нормування у розрахунки необхідно закладати наукового обґрунтовані норми і нормативи оборотних засобів (насіння, корми, пально-мастильні матеріали, добрива тощо), необхідних для виробництва, зберігання і продажу сільськогосподарської продукції, враховуючи виробничий напрямок підприємства.

Норма обігових коштів – це показник, що характеризує мінімальну потребу необхідних матеріальних цінностей (насіння, добрива, корми, паливо тощо) для виробництва певних видів продукції підприємства. Норму обігових коштів визначають: на 1 га посівної площі; на 1 голову худоби; на 1 ц продукції) (в натурі, гривнях, відсотках, днях тощо). На основі окремих норм і нормативів для конкретних галузей проводять розрахунки для підприємства загалом.

Норматив обігових коштів – це нормативна потреба товарно-матеріальних цінностей і витрат підприємства у грошовому обчисленні, необхідна для його неперервної та сталої діяльності. За окремими статтями на основі діючих сільськогосподарських галузей та інших виробництв розраховують загальні нормативи обігових коштів для підприємства.

Норми оборотних коштів визначаються на кілька років, а нормативи – щорічно уточнюють з урахуванням певних умов.

Для розрахунку потреби обігових коштів в процесі нормування можна використовувати такі методи: прямого розрахунку; аналітично-статистичний; економічний (коефіцієнтів).

На практиці використовують метод прямого рахунку, який дає змогу найточніше визначити норми та нормативи обігових коштів на окремі види та групи матеріальних цінностей в умовах досягнутого організаційно-технічного рівня виробництва.

Нормування обігових коштів прямим методом здійснюється у такій послідовності:

1. Визначають норми запасів насіння та посадкового матеріалу для усіх сільськогосподарських культур в натурі (зернові – 2,5 ц/га) та грошовому вимірі. При цьому враховують забезпечення норми насінневого матеріалу за рахунок власного і залученого насіння.

2. Розраховують норми запасів кормів для основного стада корів, свиней, молодняка тварин на відгодівлі тощо, враховуючи їх продуктивність та норматив забезпечення кормів у натурі, кормових одиницях, грошовому виразі, днях, відсотках.

3. Обчислюють норму забезпечення мінеральними добривами, пально-мастильними матеріалами та ін. запасами у натуральному і вартісному вимірі.

Таким чином, обґрунтування потреби оборотних засобів для аграрних галузей і підприємств сприятиме раціональному використанню оборотного капіталу, і на цій основі підвищенню економічної ефективності агропромислового виробництва.

8.4. Економічна ефективність використання оборотних засобів підприємства

Економічну ефективність використання оборотних засобів підприємства визначають за такими показниками: загальна сума оборотного капіталу; сума власного оборотного капіталу; швидкість обертання обігових коштів; коефіцієнт обертання обігових коштів; коефіцієнт завантаження обігових коштів; коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами; коефіцієнт покриття; коефіцієнт абсолютної ліквідності.

Методичні підходи розрахунку вказаних вище показників, що характеризують економічну ефективність використання оборотних активів підприємства висвітлені в наступній послідовності. При цьому параметри показників економічної ефективності використання обігових коштів розраховано на прикладі передового підприємства ПОП «Іванівське» Тербовлянського району Тернопільської області за 2011–2014 рр. (табл. 8.3).

Загальна сума оборотного капіталу (обігових коштів) підприємства (*Зок*) визначається як сума активів (ф. 1, рядки 1100...1190) другого розділу (р. 1195) активу бухгалтерського балансу підприємства.

Сума власного оборотного капіталу (власних обігових коштів) підприємства (*Звк*) визначається, як різниця між поточними (оборотними) активами другого розділу (р. 1195) та поточними (короткотерміновими) зобов'язаннями усього за третім розділом (р. 1695) пасиву. Сума власного оборотного капіталу засвідчує його обсяг, що сформувався за рахунок власних фінансових ресурсів підприємства. Найвагомим джерелом формування капіталів є гроші та їх еквіваленти (р. 1165), готівка (р. 1166) та рахунки в банках (р. 1167) активу бухгалтерського балансу підприємства.

**Динаміка ефективності використання обігових коштів у ПОП
«Іванівське» Тербовлянського району Тернопільської області**

Показники	Роки				2014 р. +, – до:	
	2011	2012	2013	2014	2011 р.	2013 р.
Загальна сума обігових коштів, тис. грн	40744	57612	70739	79811	39067	9077
Сума власних обігових коштів, тис. грн	58138	80534	100784	115758	57620	14974
Швидкість обертання обігових коштів, днів	379,0	321,3	510,0	411,8	32,8	98,2
Коефіцієнт оборотності обігових коштів, раз	0,95	1,12	0,71	0,87	-0,08	0,16
Коефіцієнт завантаження обігових коштів	1,05	0,89	1,42	1,14	0,09	-1,28
Коефіцієнт ефективності обігових коштів	0,22	0,23	0,10	0,22	0	0,12
Коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами	1,43	1,40	1,42	1,45	0,02	0,03
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності)	1,94	5,28	12,58	19,28	17,34	6,70
Коефіцієнт загальної ліквідності підприємства (частка грошових коштів у поточних активах), %	28,4	36,2	35,7	32,3	3,9	-3,4

Швидкість обертання оборотних активів (Шо) засвідчує тривалість одного обороту обігових коштів у днях. Цей показник розраховують за формулою:

$$Шо = (Зс \times Д) / Чд,$$

де $Зс$ – середні залишки обігових коштів підприємства (ф. 1, р. 1195), грн;

$Д$ – тривалість обертання обігових коштів, днів;

$Чд$ – чистий дохід від реалізації продукції (робіт, послуг) за аналізований період (ф. 2, р. 2000), грн.

Аналіз показав, що упродовж 2011–2014 рр. швидкість обертання обігових коштів у ПОП «Іванівське» суттєво уповільнився. Так, наприклад, якщо швидкість обертання обігових коштів у 2011 р. становила 379 днів, то у 2013–2014 рр. цей показник збільшився до 510–412 днів, або відповідно на 121–33 дні. Уповільнення швидкості обертання обумовлює необхідність додаткового залучення коштів для ефективного функціонування.

Коефіцієнт оборотності обігових коштів (Ко) визначається діленням суми чистого доходу ($Чд$, ф. 2, р. 2000) на середні залишки

обігових коштів підприємства (Зс, ф. 1, р. 1195). Коефіцієнт обертання засвідчує кількість обертів обігових коштів підприємства за звітний період.

Зменшення коефіцієнта оборотності та уповільнення швидкості обертання обігових коштів, як видно з таблиці 8.3, обумовлено насамперед зменшенням обсягу чистого доходу, отриманого від виробництва і продажу продукції (виконання робіт, надання послуг). Так, обсяг чистого доходу у ПОП «Іванівське» у 2013 р. становив 49939 тис. грн, що на 23% менше порівняно із 2012 роком.

Коефіцієнт завантаження обігових коштів ($Kз$) визначається діленням суми середніх залишків обігових коштів підприємства (ф. 1, р. 1195) на обсяг чистого доходу, отриманого від реалізації продукції (ф. 2, р. 2000) за звітний період. Коефіцієнт завантаження показує суму обігових коштів на 1 грн. реалізованої продукції в підприємстві.

Коефіцієнт ефективності обігових коштів (Ke) визначається діленням суми прибутку (Π) або збитку ($З$) підприємства від реалізації продукції (ф. 2, р. 2090 або р. 2095) за аналізований період на середній залишок його обігових коштів (Зс, ф. 1, р. 1195). Збільшення Ke свідчить про підвищення ефективності використання обігових коштів. Коефіцієнт ефективності обігових коштів залежить насамперед від обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг), суми чистого доходу і повної собівартості реалізованої продукції.

Коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами ($Kвк$) визначається діленням суми власних обігових коштів (Звк, ф. 1, р. 1495) на загальну суму обігових коштів підприємства (Зс, ф. 1, р. 1195).

Варто зазначити, що коефіцієнт забезпечення обіговими коштами у аналізованому підприємстві, як видно з таблиці 8.3, досить високий. Він упродовж 2011–2014 рр. становив 1,40–1,45, що засвідчує про належне забезпечення оборотних активів підприємства за рахунок власного капіталу, а частина його виділяється на оновлення та поповнення основного капіталу.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності) ($Kал$) визначається діленням середньої суми залишків грошових коштів та їх еквівалентів (ф. 1, р. 1165) до середньої суми поточних (короткострокових) зобов'язань підприємства (ф. 1, р. 1695). Цей коефіцієнт характеризує готовність підприємства своєчасно погасити свої поточні зобов'язання.

Варто зазначити, що рекомендоване значення коефіцієнта абсолютної ліквідності (платоспроможності) має становити 0,2 і більше % [119, с. 233].

Коефіцієнт абсолютної ліквідності (*Kал*), як видно з таблиці 8.3, досить високий і має тенденцію до збільшення. Так, він збільшився з 1,9% у 2011 р. до 19,3% у 2014 р. Наведені параметри *Kал* засвідчують про високий рівень платоспроможності підприємства.

Коефіцієнт покриття (загальної ліквідності підприємства) (*Kn*) визначається діленням суми усіх оборотних активів (ф. 1, р. 1195) на суму усіх поточних зобов'язань підприємства (ф. 1, р. 1695).

Таким чином, запропоновані показники дають змогу здійснити комплексну оцінку ефективності використання оборотних засобів, виявити гальмівні фактори та обґрунтувати основні напрямки поліпшення фінансових результатів підприємства в сучасних умовах.

Контрольні питання до теми

1. Дайте визначення складу і структури оборотних засобів підприємства, їх специфічні особливості.
2. Розкрийте сутність і значення оборотних засобів підприємства.
3. Розкрийте ознаки класифікації оборотних активів підприємства.
4. Охарактеризуйте власні джерела формування оборотних активів підприємства.
5. Які залучені джерела формування оборотних активів підприємства?
6. Охарактеризуйте поняття нормування, норма і норматив обігових коштів, які відмінності між ними.
7. Назвіть методи нормування обігових коштів та їх переваги у практичному використанні.
8. Які коефіцієнти характеризують ефективність використання оборотних активів підприємства?
9. Розкрийте порядок визначення швидкості обертання оборотних активів та його значення.
10. Поясніть значення та порядок визначення коефіцієнта обігових коштів.
11. Роль і методика розрахунку коефіцієнта завантаження обігових коштів підприємства.
12. Яким чином розраховується коефіцієнт ефективності обігових коштів?
13. Розкрийте порядок розрахунку коефіцієнта забезпечення власними обіговими коштами.
14. Які методичні підходи розрахунку коефіцієнта абсолютної ліквідності підприємства?
15. Які значення коефіцієнта покриття та порядок його розрахунку?

ТЕМА 9. СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Основні терміни і поняття: податки; система оподаткування; база оподаткування; джерело податку; загальнодержавні податки; загальнодержавні збори, митні платежі, місцеві податки, місцеві збори, класифікація податків; об'єкт оподаткування; прямі податки, непрямі податки; мито; акцизний збір, податок на додану вартість, нульова ставка оподаткування; оподатковуваний прибуток; платежі за ресурси; податкові зобов'язання; податковий кредит; податок на прибуток; єдиний соціальний внесок, ставки податків; термін сплати податків; фіксований сільсько-господарський податок; єдиний податок.

9.1. Поняття, сутність і функції податків

9.2. Елементи та класифікація податків

9.3. Загальна система оподаткування підприємств агропромислового виробництва

9.4. Спрощена система оподаткування для сільськогосподарських підприємств (товаровиробників)

9.5. Непрямі податки у сфері агропромислового виробництва

9.1. Поняття, сутність і функції податків

Розвиток економіки підприємств агропромислового виробництва, його правові та економічні взаємовідносини постійно здійснюються шляхом державного регулювання за допомогою адміністративних і економічних методів та інструментів.

Податки вважають одним із основних інструментів, що можуть забезпечити ефективне регулювання економіки підприємств як АПК, так і промисловості загалом.

Поняття податки характеризує систему обов'язкових платежів підприємств, організацій, установ та населення, що є основним джерелом формування доходів державного бюджету відповідного рівня.

Економічна сутність податків полягає у відносинах, що відбуваються між державою, юридичними й фізичними особами щодо примусового стягнення частини новоствореної вартості у грошовій формі, її вилучення і перерозподілу для фінансування державних видатків.

Зазначимо, що обов'язкові платежі юридичних і фізичних осіб поділяють на такі види: податок, платіж і збір.

Податок – це обов'язковий платіж, спрямований до бюджетів усіх рівнів з юридичних і фізичних осіб у безспірному порядку.

Платіж – це сума коштів, яка сплачується державі за користування ресурсами.

Збір – це платіж, який стягується в основному до державних цільових фондів та місцевих платежів.

Податкова система – це сукупність діючих у державі податків і податкових платежів.

Система оподаткування – це сукупність форм і методів стягнення податків.

Податки, як свідчить практика, є економічною базою для функціонування і розвитку держави та найважливішою формою регулювання ринкових відносин. Обсяг податків у грошовому виразі становить 80–95% дохідної частини державного бюджету.

В історичному аспекті податкова система як в Україні, так і країнах світу постійно удосконалювалася. Еволюційні зміни оподаткування забезпечувалися тим, що значне зниження податкових ставок під час реформ поєднувалося з пошуком шляхів забезпечення податкових надходжень до бюджету. Такі зміни давали можливість запобігати швидкому нерівномірному коливанню структури податкових систем та частки податків у ВВП.

Так, за декілька років частка податків у ВВП України, як свідчить література, зросла в 1,5 раза, при тому, що за 35 років (з 1955 р. до 1990 р.) вона зросла у Швеції у 2,5 раза, Данії – 2,1 Нідерландах – 1,7, Норвегії – 1,5, Ірландії – 1,7, США – 1,3, Англії – 1,2, ФРН – 1,2 раза [31, с. 335].

Податки виконують дві основні функції, а саме: фіскальну і регулюючу. Зміст фіскальної функції полягає у стягненні встановлених державою податків та платежів для створення держаних грошових фондів, спрямованих на поліпшення матеріальної основи функціонування і розвитку національної економіки держави. Ця функція податків використовується для забезпечення і балансу між доходами і видатками держави: розподілу сум податкових надходжень між сферами бюджетної системи: стабілізації регіонального рівня соціального забезпечення громадян та їх соціальних гарантій.

Сутність регулюючої функції податків полягає у тому, що податки, як активна форма перерозподілу національного доходу здійснює потужний

вплив на процес відтворення, стимулюючи або гальмуючи надходження грошових коштів підприємств, збільшуючи або зменшуючи накопичення капіталу, розширюючи або зменшуючи платоспроможність населення. Роль регулюючої функції податків тісно пов'язана з економічними та соціальними процесами суспільства регіону і країни загалом.

Зазначимо, що фіскальна і регулююча функції функціонують невіддільно у тісному взаємозв'язку. За допомогою податків у процесі державного регулювання можна гальмувати або прискорювати розвиток економіки окремих галузей та регіонів країни.

Податки та податкова система сприяють державному регулюванню наступних економічних напрямів:

- фіскальний аспект – забезпечення надходження коштів до державного бюджету, зниження рівня інфляції, вирішення проблеми державного боргу. Це може спонукати до розширення податкової бази шляхом підвищення рівня оподаткування, розширення контингенту платників податків;

- соціальний захист – надання пільг малозабезпеченим верствам населення та утримання, звільнення від оподаткування доходів юридичних і фізичних осіб, які спрямовуються на соціально значимі заходи та благодійність;

- забезпечення необхідних темпів економічного зростання та стабілізації прогресивних економічних процесів – підтримка інвестицій, необхідних для запровадження інноваційних технологій і методів управління виробництвом тощо;

- стабілізація економічної кон'юнктури в країні – регулювання купівельної спроможності населення шляхом встановлення диференційованих ставок ПДВ, створення специфічних умов оподаткування для певного виду продукції (товару);

- перебудова податкової системи з урахуванням вимог розвитку світового господарства, створення єдиної європейської системи оподаткування в країнах – членах ЄЕС [31, с. 336].

Таким чином, податки є невід'ємною складовою фінансового господарства держави для задоволення її потреб. Це найважливіше джерело формування доходів, необхідних на витрати: державного управління; вирішення економічних, соціальних, оборонних завдань; розвитку освіти, науки тощо.

9.2. Елементи та класифікація податків

Система оподаткування має базуватися на відповідних законодавчих актах держави, які передбачають конкретні методи встановлення та стягнення податків. Складові системи є елементами податків, що включають:

- об'єкт оподаткування – предмет, що підлягає оподаткуванню (дохід, прибуток, майно, продукція тощо);

- суб'єкт податку (платник податку) – юридична або фізична особа, на яку законом покладено обов'язок сплачувати податок;

- ставка оподаткування – величина податку на одиницю оподаткування;

- база оподаткування – закріплена законодавча частина доходів чи майна платника податків, яку визначають при розрахунку суми певного податку;

- одиниця оподаткування, одиниця виміру об'єкта податку (для прибуткового податку використовують грошову одиницю; земельного – 1 га земельної ділянки);

- джерело податку – дохід суб'єкта, з якого сплачується податок (заробітна плата, прибуток, дивіденди);

- податкові пільги – повне або часткове звільнення юридичних або фізичних осіб від податків. Їх використовують для розв'язання економічних і соціальних завдань. На практиці використовують такі види податкових пільг: неоподаткований мінімальний рівень доходів; податкові знижки (для підприємців окремих галузей, регіонів), звільнення від сплати певних податків тощо.

Класифікація податків, що їх сплачують суб'єкти підприємницької діяльності, висвітлена у таблиці 9.1.

Варто зазначити, що усі платники податків зобов'язані:

- вести бухгалтерський облік, складати звітність про фінансову і господарську діяльність та проводити її зберігання згідно встановленого законодавства;

- подавати у державну податкову інспекцію бухгалтерську звітність та іншу інформацію згідно чинного законодавства;

- здійснювати оплату податків і зборів в установленій законом термін тощо.

Класифікація податків [119, с. 146]

Ознаки класифікації	Види податків
1	2
Спрямування податків	<ul style="list-style-type: none"> – податки, що їх сплачують до державного бюджету; – податки, що їх сплачують до місцевих бюджетів; – змішані податки (одну частину таких податків сплачують до державного бюджету, а іншу – в місцеві); – податки, з яких формують спеціальні позабюджетні фонди
Складові ціни, на які відносять податки	<ul style="list-style-type: none"> – податки, що їх сплачують з прибутку; – податки, що їх відносять на витрати виробництва (на собівартість продукції, робіт, послуг); – акцизи – податки, що їх включають до ціни реалізації понад відпускну ціну підприємства
Форма оподаткування (спосіб стягнення податків)	<ul style="list-style-type: none"> – прямі податки – податки, що стягуються безпосередньо з доходів чи майна юридичних осіб і громадян; – непрямі податки – податки, суми яких долучаються до ціни продукції, робіт чи послуг
Рівень державних структур, які встановлюють податки	<ul style="list-style-type: none"> – загальнодержавні податки – податки, встановлені органами законодавчої влади й обов'язкові для справляння по всій території держави; – місцеві податки і збори – їх встановлюють органи місцевого самоврядування
Співвідношення між ставкою податку та величиною об'єкта оподаткування	<ul style="list-style-type: none"> – прогресивні податки – податки, ставка яких зростає зі зростанням величини об'єкта оподаткування (доходу); – пропорційні – податки, ставка яких не залежить від величини об'єкта оподаткування; – регресивні податки – податки, ставка яких знижується зі зростанням об'єкта оподаткування
Об'єкт оподаткування	<ul style="list-style-type: none"> – податки на доходи підприємств, організацій та громадян; – податки на майно, землю, транспортні засоби тощо; – податок на додану (новостворену) вартість; – податок на використання природних ресурсів; – інші податки
Суб'єкт оподаткування	<ul style="list-style-type: none"> – податки, які сплачують підприємства та організації (юридичні особи); – податки, які сплачують громадяни (фізичні особи) – суб'єкти підприємницької діяльності
Повнота прав використання податкових надходжень	<ul style="list-style-type: none"> – закріплені – податки, які на тривалий час повністю або частково закріплені за конкретним бюджетом (бюджетами) як дохідне джерело його формування; – регулюючі – податки, що їх справляють до різних бюджетів
Спосіб стягнення податків	<ul style="list-style-type: none"> – окладні – податки, для яких спочатку встановлюють ставку, а величину податку для кожного платника визначають множенням ставки на об'єкт оподаткування;

	– розкладні – податки, які обчислюють спочатку в загальній сумі, а потім розподіляють (розкладають) між їх платниками пропорційно до певного показника чи рівними частинами
Економічний зміст об'єкта оподаткування	– податки на доходи; – податки на споживання; – податки на майно; – податки на певні дії
Податки використання податкових надходжень	– загальні – податки, які при надходженні до бюджету знеособлюються; – спеціальні (цільові) – податки, які мають чітко визначене призначення й стягуються для цільового фінансування наперед визначених заходів

Права усіх платників податків полягають в наступному:

– надавати державним податковим органам відповідні документи, що підтверджують право на пільги з оподаткування згідно законодавства України;

– отримувати акти перевірок від державних податкових органів, ознайомлюватися з ними;

– оскаржувати в установленому законом порядку рішення податкової служби, окремих посадовців.

Відповідальність за правильність обчислення, своєчасність сплати податків і зборів та дотримання законів про оподаткування несуть платники згідно прийнятого законодавства держави.

Фінансові санкції за результатами перевірок, ревізій, проведених податковими органами України, застосовуються у порядку, передбаченому законодавчими актами, чинними на день завершення цих перевірок або ревізій.

9.3. Загальна система оподаткування підприємств агропромислового виробництва

Оподаткування підприємств агропромислового виробництва здійснюється на основі податкового законодавства та законодавства у сфері державного соціального страхування.

Податкове законодавство України базується на основі Конституції України; Податкового Кодексу; Митного кодексу України та інших законів з питань митної справи у частині регулювання правовідносин щодо оподаткування митом операцій з переміщення товарів через митний кордон України; чинних міжнародних договорів та інших нормативно-правових актів, прийнятих Верховною Радою України.

В Україні станом на 1 січня 2015 року встановлені такі загальнодержавні та місцеві податки та збори.

1. Загальнодержавні податки:

- податок на прибуток підприємств;
- податок на доходи фізичних осіб;
- податок на додану вартість;
- акцизний податок;
- екологічний податок;
- рентна плата за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами природного газу та аміаку територією України;
- плата за користування надрами;
- плата за землю;
- плата за землю (фізичні особи);
- державне мито;
- рентні платежі.

2. Загальнодержавні збори:

- збір за першу реєстрацію транспортного засобу;
- збір за користування радіочастотним ресурсом України;
- збір за спеціальне використання води;
- збір за спеціальне використання лісових ресурсів;
- збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства;
- збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію крім електроенергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками;
- збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на природний газ для споживачів усіх форм власності;
- плата за використання інших природних ресурсів.

3. Митні платежі:

- мито;
- акцизний податок;
- податок на додану вартість;
- інші види надходжень;
- оподаткування громадян.

4. Місцеві податки:

- податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки;
- єдиний податок для юридичних осіб;
- єдиний податок для суб'єктів підприємницької діяльності-фізичних осіб;

- транспортний податок;
- єдиний податок для юридичних осіб – сільськогосподарських товаровиробників (IV група);
- плата за землю у складі податку на майно.

5. Місцеві збори:

- збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності;
- збір за місця для паркування транспортних засобів;
- туристичний збір.

За даними Світового банку, український бізнес в тій чи іншій формі виплачує 135 різних податків, що гальмує його розвиток. Це абсолютний світовий рекорд. На другому місці – Румунія (113 податків), на третьому – Ямайка (72 види податку).

Внаслідок такого податкового навантаження і непередбачуваності податкової системи, Україна в рейтингу сприятливості ділового середовища змістилася нижче 150 –го місця. Багато сподівань на покращення цієї ситуації було пов'язано із введенням Податкового кодексу України та на можливу лібералізацію податків. Однак стало очевидним те, що ситуація не зазнала серйозних змін на краще.

На сьогодні існує дві системи оподаткування підприємств агропромислового виробництва, незалежно від їх форм власності:

- загальна система оподаткування;
- спрощена система оподаткування.

При оподаткуванні на загальних засадах сільськогосподарські підприємства сплачують такі основні податки і збори:

- податок на прибуток підприємств;
- податок на доходи фізичних осіб;
- податок на додану вартість;
- акцизний збір;
- екологічний податок;
- плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності;
- плата за землю;
- збір за першу реєстрацію транспортного засобу;
- інші податки і збори відповідно до законодавства України.

Нарахування і сплата податку на прибуток підприємств регламентується розділом XX Податкового Кодексу України і Законом України від 28.12.2014 р. № 71-VIII. Податок на прибуток до 2015 року розраховувався шляхом вирахування витрат із суми доходів. Ставка податку у 2012 році становила 21% ; у 2013 році – 19% ; у 2014–2015 роках – 18%.

З початку 2015 року, розрахунок податку на прибуток здійснюється виходячи із бухгалтерського фінансового результату (за П(С)БО) відкорегованого на різниці, передбачені ПКУ (амортизаційні різниці, різниці при формуванні резервів, різниці, які виникають під час здійснення фінансових операцій [134].

Податок на додану вартість (ПДВ) регламентується розділом 5 ПКУ від 02.12.2010 року № 2755 – VI. ПДВ – це непрямий податок, закладений у вартість будь-якого товару чи послуги. Його оплачують покупці, але перераховує до бюджету, звітує за ним саме продавець.

Відповідно до методології, яка діє в Україні, показник доданої вартості включає валовий прибуток, заробітну плату: з нарахуваннями та інші витрати на виробництво, не пов'язані з розрахунками за матеріальні та енергетичні ресурси, послуги.

До бюджету платник перераховує суму ПДВ, яка є різницею між податковим зобов'язанням та податковим кредитом.

Податковий кредит – це сума на яку платник податку має право зменшити податкове зобов'язання за звітний період.

Податкове зобов'язання – загальна сума податку, отримана або нарахована платником у звітному періоді. Це сума податку, яку суб'єкт ведення господарської діяльності нараховує на вартість, що додається до товару або послуги.

Підприємства – юридичні особи оплачують єдиний соціальний внесок у розмірі 36,76% – 49,7% від фонду оплати праці при нарахуванні зарплати. Ставка визначається залежно від класу професійного ризику, який залежить від виду діяльності підприємства за кодами статистики.

Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО). Юридичні особи та фізичні особи підприємці (ФОП) кожен місяць повинні платити податок на доходи фізичних осіб (прибутковий податок) зі заробітної плати працівників, виступаючи при цьому податковим агентом. Ставка такого податку становить: 15%, якщо сума нарахованого доходу за місяць не вище 10-кратного розміру мінімальної заробітної плати; 20%, якщо сума нарахованого доходу за місяць вище 10-кратного розміру мінімальної заробітної плати. З 1 серпня 2014 р. введено військовий збір в розмірі 1,5% з нарахованої заробітної плати.

Крім перерахованих вище податків підприємці і підприємства агропромислового виробництва, які перебувають на загальній системі оподаткування, в залежності від здійснюваної ними діяльності, відповідно до податкового законодавства, можуть також бути платниками акцизного

та екологічного податків, збору за спеціальне використання води, збору за першу реєстрацію транспортного засобу, плати за землю та користування надрами.

Акцизний податок – це непрямий податок на споживання підакцизних товарів (продукції), що включається до ціни таких товарів (продукції). Статтею 215 Податкового кодексу України визначено наступний перелік підакцизних товарів:

- спирт етиловий та інші спиртові дистиляти, алкогольні напої, пиво;
- тютюнові вироби, тютюн та промислові замітники тютюну;
- нафтопродукти, скраплений газ;
- легкові автомобілі, причепа та напівпричепа, мотоцикли.

Платники акцизного податку – виробники та імпортери підакцизних товарів.

З набранням чинності Податкового кодексу України, з 1 січня 2011 року, загальнодержавний збір за забруднення навколишнього природного середовища замінено екологічним податком (розділ VIII “Екологічний податок” ПКУ).

Платниками екологічного податку відповідно до п. 240.1 Податкового кодексу України є суб’єкти господарювання, юридичні особи, які здійснюють підприємницьку діяльність, бюджетні установи, громадські та інші підприємства, установи та організації, постійні представництва нерезидентів, включаючи тих, які виконують агентські (представницькі) функції стосовно таких нерезидентів або їх засновників, під час провадження діяльності яких на території України і в межах її континентального шельфу та морської економічної зони здійснюються:

- викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення;
- викиди забруднюючих речовин в атмосферу пересувними джерелами забруднення у разі використання ними палива (у цьому випадку до загального переліку платників додаються громадяни України, іноземці та особи без громадянства (п. 240.2 ПКУ));
- скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об’єкти;
- розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об’єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини;
- утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені);
- тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлені особливими умовами ліцензії строк.

Ставки екологічного податку за викиди в атмосферне повітря окремих забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення наведені в (п. 243.1 ПКУ).

Ставки екологічного податку за викиди в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення забруднюючих речовин (сполук), на які встановлено клас небезпечності, наведені в (п. 243.2 ПКУ).

Для забруднюючих речовин, на які не встановлено клас небезпечності та орієнтовнобезпечний рівень впливу (крім двоокису вуглецю), ставки екологічного податку встановлюються як за викиди забруднюючих речовин I класу небезпечності (п. 243.5 ПКУ) [132, 133].

Плата за землю – так називається обов’язковий платіж з власників і користувачів земельних ділянок у відповідності з Податковим кодексом України. З 2015 року плата за землю є частиною місцевого (раніше був загальнодержавний) податку на майно і стягується в двох формах: земельний податок – податок, який стягується з власників земельних ділянок і земельних паїв та постійних землекористувачів; орендна плата за користування земельними ділянками, що знаходяться в комунальній або державній власності. Орендна плата за земельні ділянки комунальної і державної власності – це обов’язковий податок на землю, який здійснюють орендарі за користування земельною ділянкою. З січня 2015 року податкове законодавство у сфері сплати земельного податку зазнало ряд змін, зокрема: ліквідація значної кількості пільг для юросіб; збільшення податку для земель за межами населених пунктів; зменшення порогу зростання споживчих цін при якій відбувається індексація сум податку на прибуток; реструктуризація податкових ставок.

Плату за землю здійснюють наступні фізичні і юридичні особи, а також нерезиденти: власники земельних (паїв); власники земельних ділянок; орендарі земельних ділянок держвласності (в т. ч. постійні). Від сплати земельного податку звільняються платники єдиного податку за умови, що земельна ділянка використовується в підприємницьких цілях. Звільняються від податку на землю: сільськогосподарські угіддя зон відчуження, обов’язкового відселення, Об’єктом оподаткування підприємств і фізичних осіб є: землі, що знаходяться у власності або користуванні; земельні ділянки; земельні паї. Базою оподаткування є: нормативна грошова оцінка земельних ділянок з врахуванням коефіцієнта індексації. При цьому коефіцієнт щороку розраховується Держкомземом по формулі $K_i = I:100$, де I – це індекс споживчих цін за минулий рік. Особлива увага приділяється наданню права місцевим радам у межах

повноважень, визначених у ПКУ, приймати рішення щодо встановлення ставок земельного податку.

Так, ставка податку за земельні ділянки, нормативну грошову оцінку яких проведено, встановлюється у розмірі не більше 3 відсотків їх нормативної грошової оцінки, для сільськогосподарських угідь – не більше 1 відсотка їх нормативної грошової оцінки (згідно п. 274.1 ПКУ).

Ставка податку встановлюється у розмірі не більше 12 відсотків їх нормативної грошової оцінки за земельні ділянки, які перебувають у постійному користуванні суб'єктів господарювання (крім державної та комунальної форм власності).

Крім того, у статті 277 ПКУ визначено ставки земельного податку за земельні ділянки, розташовані за межами населених пунктів, нормативну грошову оцінку яких не проведено (не більше 5 відсотків нормативної грошової оцінки одиниці площі ріллі по області).

Відповідно до п. 271.2 ПКУ рішення рад щодо нормативної грошової оцінки земельних ділянок, розташованих у межах населених пунктів, офіційно оприлюднюється відповідним органом місцевого самоврядування до 15 липня року, що передує бюджетному періоду, в якому планується застосування нормативної грошової оцінки земель або змін (плановий період). В іншому разі норми відповідних рішень застосовуються не раніше початку бюджетного періоду, що настає за плановим періодом.

Обов'язковість проведення нормативної грошової оцінки земель передбачено ст. 13 Закону України “Про оцінку земель”, а періодичність проведення – статтею 18 цього Закону: не рідше ніж один раз на 5–7 років.

З 1 січня 2015 року набрала чинності стаття 267 ПКУ “Транспортний податок”, відповідно до якої введено в дію новий місцевий податок.

Підпунктом 267.1.1 пункту 267.1 статті 267 ПКУ визначено, що платниками транспортного податку є фізичні та юридичні особи, у тому числі нерезиденти, які мають зареєстровані в Україні згідно з чинним законодавством власні легкові автомобілі, що відповідно до підпункту 267.2.1 пункту 267.2 статті 267 ПКУ є об'єктами оподаткування. Об'єктом оподаткування є легкові автомобілі, які використовувалися до 5 років і мають об'єм циліндрів двигуна понад 3000 куб. см. Ставка податку встановлюється з розрахунку на календарний рік у розмірі 25 000 грн за кожен легковий автомобіль, що є об'єктом оподаткування.

Збір за спеціальне використання води – спеціальне використання води в Україні є платним. Збір за спеціальне використання води належить до загальнодержавних податків та зборів, та зараховується в рівних

частинах до Державного та місцевих бюджетів. Платниками збору є суб'єкти господарювання будь-якої форми власності (юридичні особи, їх філії, відділення, представництва, інші відокремлені підрозділи без утворення юридичної особи, постійні представництва нерезидентів, а також фізичні особи – підприємці).

Ставки збору за спеціальне використання води визначено статтею 325 Податкового кодексу України.

Збір за спеціальне використання лісових ресурсів. Платниками збору є лісокористувачі – юридичні особи, їх філії, відділення, інші відокремлені підрозділи, що не мають статусу юридичної особи. Фізичні особи (крім тих, які мають право безоплатно без видачі спеціального дозволу використовувати лісові ресурси відповідно до лісового законодавства), а також фізичні особи – підприємці, які здійснюють спеціальне використання лісових ресурсів на підставі спеціального дозволу або відповідно до умов договору довгострокового тимчасового користування лісами.

Об'єктом оподаткування збором є:

- а) деревина, заготовлена в порядку рубок головного користування;
- б) деревина, заготовлена під час проведення заходів: щодо поліпшення якісного складу лісів, їх оздоровлення, посилення захисних властивостей; з розчищення лісових ділянок, вкритих лісовою рослинністю, у зв'язку з будівництвом гідровузлів, трубопроводів, шляхів тощо.

Ставки збору за заготівлю деревини основних лісових порід визначені Податковим кодексом України з урахуванням розподілу лісів за поясами і розрядами та якості деревини (велика, середня, дрібна, дров'яна).

Збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства визначений у статті 9 Податкового кодексу як загальнодержавний збір.

Платники збору на розвиток виноградарства, садівництва та хмелярства визначені у статті 1 ЗУ «про Хмелярство».

Зазначимо, що загальна система оподаткування є складною у веденні бухгалтерського обліку, вона має багато спірних питань, не вирішених на законодавчому рівні та потребує доопрацювання.

9.4. Спрощена система оподаткування для сільськогосподарських підприємств

Аграрний сектор України до запровадження податкової реформи з 1 січня 2015 року, мав значні податкові пільги та привілеї, включаючи спеціальний режим оподаткування – фіксований сільськогосподарський

податок (ФСП); пільги зі сплати ПДВ з продажу сільгосппродукції та повернення ПДВ переробними підприємствами виробникам молока та м'яса.

Така система оподаткування сільського господарства була запроваджена з 1999 року для підтримки вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників, а також через низький рівень їх прямого бюджетного фінансування. Отже, до 1 січня 2015 року податкова система у сільському господарстві України мала фіксований сільськогосподарський податок (ФСП). Він не змінювався протягом визначеного законодавством терміну і справлявся з одиниці земельної площі. Платники ФСП та порядок і ставки його сплати визначались спочатку Законом України «Про фіксований сільськогосподарський податок», а потім розділом XIV Податкового кодексу України.

Фіксований сільськогосподарський податок (ФСП) – це податок, який обчислювався з 1 га земельної площі у відсотках її нормативної грошової оцінки на заміну сплати окремих податків і зборів.

Платниками ФСП, могли бути виробники сільськогосподарської продукції, в яких частка аграрного товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнювала або перевищувала 75 відсотків.

Базою оподаткування ФСП для сільськогосподарських товаровиробників була нормована грошова оцінка 1 га сільськогосподарських угідь та земель водного фонду, проведена за станом на 1 липня 1995 р.

Сума фіксованого сільськогосподарського податку на поточний рік визначалася платником податку виходячи з площі сільськогосподарських угідь та їх грошової оцінки, відповідно до методики нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 1995 року за № 213 і ставки фіксованого сільськогосподарського податку.

Виробники аграрної продукції самостійно обчислювали суму податку щороку за станом на 1 січня і не пізніше 20 лютого поточного року подавали у місцеві податкові органи податкову декларацію на поточний рік.

Сплата податку проводилася щомісяця протягом 30 календарних днів, що настають за останнім календарним днем податкового (звітного) місяця, у розмірі третини суми податку, визначеної на кожний квартал від річної суми податку в такому обсязі: в I і II кварталі 10%, в III – 50%; у IV – 30%.

Податкова реформа запроваджена в Україні з 1 січня 2015 р. значною мірою торкнулась і платників фіксованого сільськогосподарського податку. Так законом № 71 – VIII від 28 грудня 2014 року внесено зміни до

Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України. Зокрема виключено з Податкового кодексу главу 2 «Фіксований сільськогосподарський податок». З 1 січня 2015 року платники фіксованого сільськогосподарського податку автоматично стали платниками єдиного податку (ЄП) четвертої групи.

Насправді ці зміни досить формальні – відбулося формальне включення фіксованого сільгосподатку до складу єдиного податку (ЄП). Самі правила оподаткування сільськогосподарських товаровиробників майже не змінилися.

Таким чином, в 2015 році, як і раніше, сільськогосподарські товаровиробники можуть обрати спеціальний податковий режим. Але якщо до 2015 року це називалося фіксованим сільськогосподарським податком, який регулювався главою 2 розділу XIV ПКУ, то тепер сільськогосподарські товаровиробники сплачують єдиний податок, перебуваючи у складі четвертої групи платників ЄП [40].

Вимоги до сільгоспвиробників, які потрібно виконати для того, щоб сплачувати ЄП у складі четвертої групи, наведені у ст. 291 ПКУ. Зокрема, залишено вимогу про частку виробництва за попередній податковий (звітний) рік, яка має дорівнювати або перевищувати 75% (пп. 4 п. 291.4 ПКУ). Поняття частки виробництва для цілей глави 1 розділу XIV ПКУ визначено пп. 14.1.262 ПКУ – це «питома вага доходу сільськогосподарського виробника, отриманого від реалізації продукції власного виробництва та продуктів її переробки, у загальній сумі його доходу, що враховується під час визначення права такого виробника на реєстрацію як платника податку».

Таким чином, для того щоб визначити, чи може аграрне підприємство у 2015 р. сплачувати єдиний податок, питома вага його доходу (виручки) від реалізації власновиробленої продукції за 2014 рік має становити не менше 75% від загального доходу.

Які доходи слід включати до розрахунку єдиного податку, визначено у пп. 298.8.3 ПКУ. Зокрема, це доходи від:

- реалізації продукції рослинництва, що вироблена (вирощена) на угіддях, які належать виробнику;

- реалізації продукції рибництва, виловленої, розведеної, вирощеної у внутрішніх водоймах (озерах, ставках і водосховищах), та продуктів її переробки на власних підприємствах або орендованих виробничих потужностях;

- реалізації продукції рослинництва на закритому ґрунті та продуктів її переробки на власних підприємствах або орендованих виробничих потужностях;

– реалізації продукції тваринництва і птахівництва та продуктів її переробки на власних підприємствах або орендованих виробничих потужностях;

– реалізації сільськогосподарської продукції, що вироблена із сировини власного виробництва на давальницьких умовах, незалежно від територіального розміщення переробного підприємства.

У разі коли сільськогосподарське підприємство утворюється шляхом злиття, приєднання, перетворення, поділу або виділення, у рік такого утворення до суми, отриманої від реалізації продукції власного виробництва та продуктів її переробки (крім підакцизних товарів за винятком виноматеріалів виноградних, вироблених на підприємствах первинного виноробства для підприємств вторинного виноробства, які використовують такі виноматеріали для виробництва готової продукції) включаються також доходи, отримані протягом останнього податкового (звітного) періоду від надання супутніх послуг:

– послуги зі збирання врожаю, його брикетування, складування, пакування та підготовки продукції до збуту (сушіння, обрізування, сортування, очистка, розмелювання, дезінфекція, силосування, охолодження), які надаються покупцю такої продукції сільгосп-підприємством (з моменту набуття права власності на таку продукцію за договором до дати її фактичної передачі покупцю);

– послуги з догляду за худобою і птицею, які надаються її покупцю сільгоспвиробником (з моменту набуття права власності на таку продукцію за договором до дати її фактичної передачі покупцю);

– послуги зі зберігання сільськогосподарської продукції, які надаються її покупцю сільгоспвиробником (з моменту набуття права власності на таку продукцію за договором до дати її фактичної передачі покупцю);

– послуги з відгодівлі та забою свійської худоби і птиці, які надаються її покупцю сільгосп-підприємством-виробником (з моменту набуття права власності на таку продукцію до дати її фактичної передачі покупцю).

Крім того, у пп. 291.4.2 ПКУ вказано, що на підприємствах з племінної справи у тваринництві до продукції власного виробництва також належать племінні (генетичні) ресурси, придбані в інших селекційних центрах, на підприємствах із племінної справи у тваринництві та реалізовані вітчизняним підприємствам для осіменіння маточного поголів'я тварин.

Додаткові умови для перебування в четвертій групі платників ЄП встановлено у пп. 291.4.3 – 291.4.7 ПКУ. Перспективи щодо ЄП для тих

аграрних виробників, які утворюються шляхом реорганізації, встановлені пп. 291.4.3 – 291.4.6 ПКУ. Умова дотримання 75-% частки сільгоспвиробництва за попередній податковий рік поширюється на:

– усіх осіб окремо, які зливаються або приєднуються. У цьому випадку стати платником ЄП нове сільськогосподарське підприємство може в рік такого злиття або приєднання, якщо за попередній рік дотримано умову 75% всіма підприємствами, які взяли участь в утворенні нового аграрного виробника (пп. 291.4.4 ПКУ);

– кожну окрему особу, утворену шляхом поділу або виділу. У цьому випадку стати платником ЄП можна з наступного року, при умові дотримання частки у розмірі 75% за попередній податковий рік (пп. 291.4.6 ПКУ);

– особу, утворену шляхом перетворення. Обрати спрощену систему можна у році перетворення з дотриманням частки 75% сільськогосподарського товаровиробництва попереднього року (пп. 291.4.5 ПКУ).

Новоутворені аграрні виробники можуть стати платниками ЄП лише з наступного року, при умові дотримання частки виробництва у минулому році, яка дорівнює або перевищує 75% (пп. 291.4.7 ПКУ).

Об'єкт оподаткування ЄП для четвертої групи – сільгоспвиробників – платників ЄП залишився такий самий, що був у фіксованому сільськогосподарському податку (ст. 292-1 ПКУ) – це площа сільськогосподарських угідь або земель водного фонду, що перебуває у власності платника ЄП чи надана йому у користування, у тому числі на умовах оренди.

Згідно з п. 292-1.3 ПКУ, підставою для нарахування ЄП четвертої групи є дані державного земельного кадастру або дані з державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Для отримання витягу з держземкадастру, сільгоспвиробникам необхідно буде звернутися до Державного агентства землересурсів. Для виконання цієї вимоги органи виконавчої влади щомісяця, не пізніше 10 числа наступного місяця (а також за запитом контролюючого органу за місцезнаходженням земельної ділянки) подають інформацію, необхідну для обчислення і справляння податку [40].

З 1 січня 2015 р. у відповідності з п 2921.2 Податкового кодексу України базою оподаткування податком для платників ЄП четвертої групи є нормативна грошова оцінка одного гектара сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень), з урахуванням коефіцієнта індексації, визначеного за станом на 1 січня базового податкового (звітного) року відповідно до порядку, встановленого розділом XII цього Кодексу. Кумулятивне значення коефіцієнта індексації нормативної грошової оцінки земель з 1995 року станом на 1 січня

2015 року становить 3,997 (інформація Держземагенства на сайті : <http://dazru.gov.ua/usi-novyny.html>).

Ставки ЄП четвертої групи встановлено у відсотках від нормативної грошової оцінки землі, як це і було за часів справляння фіксованого сільськогосподарського податку. Розмір ставок залежить від категорії (типу) земель та їх розташування. Відсоткові ставки ЄП четвертої групи встановлено пп. 293.9.1 – 293.9.6 ПКУ. Єдине, що кардинально змінилося порівняно з фіксованим сільськогосподарським податком – це те, що ставки податку вирости втричі. Як і раніше, їх розмір залежить від категорії (типу) земель, їх розташування та у відповідності з пп. 293.9 ПКУ становить (у відсотках бази оподаткування):

– для ріллі, сіножатей і пасовищ (крім ріллі, сіножатей і пасовищ, розташованих у гірських зонах та на поліських територіях, а також ріллі, сіножатей і пасовищ, що перебувають у власності сільськогосподарських товаровиробників, які спеціалізуються на виробництві (вирощуванні) та переробці продукції рослинництва на закритому ґрунті, або надані їм у користування, у тому числі на умовах оренди) – 0,45;

– для ріллі, сіножатей і пасовищ, розташованих у гірських зонах та на поліських територіях, – 0,27;

– для багаторічних насаджень (крім багаторічних насаджень, розташованих у гірських зонах та на поліських територіях) – 0,27;

– для багаторічних насаджень, розташованих у гірських зонах та на поліських територіях – 0,09;

– для земель водного фонду – 1,35;

– для ріллі, сіножатей і пасовищ, що перебувають у власності сільськогосподарських товаровиробників, які спеціалізуються на виробництві (вирощуванні) та переробці продукції рослинництва на закритому ґрунті, або надані їм у користування, у тому числі на умовах оренди – 3.

Беручи до уваги, що нормативна грошова оцінка одного гектара для цілей оподаткування застосовується з урахуванням коефіцієнта індексації та той факт, що безпосередньо підвищення ставок для сільгоспвиробників зросло втричі, навантаження для сільськогосподарських товаровиробників, колишніх платників фіксованого сільськогосподарського податку зросло більш, ніж у десять разів. На жаль, значне зростання розміру податку ляже додатковим тягарем на дрібних і середніх сільськогосподарських товаровиробників.

Як і раніше, при сплаті фіксованого с.-г. податку, звітним періодом для сплати ЄП четвертої групи є календарний рік (п. 294.1 ПКУ).

Декларація складається раз на рік та подається до 20 лютого поточного року згідно пп. 295.9.1 ПКУ.

У разі надання земельних ділянок в оренду діють вимоги пп. 295.9.6 – 295.9.7 ПКУ. У разі надання сільськогосподарських угідь або земель водного фонду в оренду іншому платникові ЄП четвертої групи, орендодавець враховує орендовану площу у своїй декларації. У декларації орендаря така земельна ділянка не враховується, відповідно не є об'єктом оподаткування. Якщо сільськогосподарські угіддя та/або земля водного фонду орендується в особи, яка не є платником ЄП четвертої групи, то навпаки, орендар враховує таку площу у своїй декларації. У цьому випадку орендовані земельні ділянки є об'єктом оподаткування в орендаря. Таким чином, орендовані земельні ділянки, що підпадають під оподаткування ЄП, будуть оподатковані цим податком, якщо вони використовуються платниками ЄП, навіть на умовах оренди.

Підпунктом 295.9.2 ПКУ встановлено, що ЄП четвертої групи сплачується щоквартально протягом 30 днів, що настають за останнім календарним днем податкового кварталу, у таких розмірах від річної суми ЄП: у I кварталі – 10%; у II кварталі – 10%; у III кварталі – 50%; у IV кварталі – 30%. Раніше фіксований сільськогосподарський податок сплачувався щомісячно. Як і раніше, податок сплачується на відповідний рахунок місцевого бюджету за місцем розташування земельної ділянки (пп. 295.9.8 ПКУ) [40].

Порядок обрання або переходу на ЄП.

Згідно з п. 299.10 ПКУ реєстрація платником ЄП є безстроковою. Але разом з цим аграрні виробники мають щорічно підтверджувати своє право перебувати у складі платників ЄП четвертої групи. Отже, для переходу на ЄП четвертої групи або щорічного підтвердження права на ЄП, сільгоспвиробнику потрібно до 20 лютого поточного року подати такі документи.

1. Загальну податкову декларацію на поточний рік щодо всієї площі земельних ділянок (або земель водного фонду внутрішніх водойм), з яких справляється податок, – контролюючому органу за своїм місцезнаходженням (місцем перебування на податковому обліку).

2. Звітну податкову декларацію на поточний рік окремо щодо кожної земельної ділянки – контролюючому органу за місцем розташування такої земельної ділянки.

3. Розрахунок частки сільськогосподарського виробництва – контролюючим органам за своїм місцезнаходженням або за місцем розташування земельних ділянок.

4. Відомості (довідку) про наявність земельних ділянок – контролюючим органам за своїм місцезнаходженням або за місцем розташування земельних ділянок.

У деяких випадках потрібно подавати уточнену декларацію (пп. 295.9.4 та 295.9.5 ПКУ): у разі припинення платника ЄП шляхом злиття, приєднання, перетворення, поділу або у разі зміни площі сільськогосподарських угідь та/або земель водного фонду у зв'язку з набуттям (втратою) на неї права власності або користування.

Якщо під час проведення перевірок виявиться, що сільгоспвиробник неправомірно застосовував спрощену систему (зокрема, не відповідав вимогам пп.4 п.291.4 ПКУ або виявлено порушення будь-якої умови з п. 291.5-1 ПКУ) за весь цей період контролюючим органом нараховуються всі податки, які платник ЄП не сплачував, штрафні санкції за несплату цих податків, а також пеня. З наступного місяця після встановлення факту порушення, сільгоспвиробник зобов'язаний перейти на загальну систему оподаткування. Повернутися до четвертої групи платників ЄП можна буде у загальному порядку.

Згідно з п. 299.13 ПКУ контролюючий орган щоденно оприлюднює на єдиному державному реєстраційному веб-порталі юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців на власному офіційному сайті дані з реєстру платників ЄП.

9.5. Непрямі податки у сфері агропромислового виробництва

Непрямі податки включають: податок на додану вартість (ПДВ); акцизний збір; мито.

Платниками цього податку є підприємці агропромислового бізнесу (сільськогосподарські підприємства, підприємства переробної промисловості, підприємці з виробництва агропромислової продукції).

Розміри ставок ПДВ встановлюються від бази оподаткування в розмірах 17 і 0 відсотків, відповідно до пункту 193.1 ст. 193 Податкового кодексу України (ПКУ).

За нульовою ставкою оподатковуються окремі операції з експорту продукції (супутніх послуг), якщо їх експорт підтверджений митною

декларацією, оформленою відповідно до вимог митного законодавства (п. 195.1, ст. 195 ПКУ) [132, 133].

За останні роки ставка ПДВ дещо змінювалася за перехідним положенням, яким було передбачено застосування протягом 2011–2013 рр. ставки 20%. Відповідно до пункту 10 підрозділу 2, розділу XX «Перехідні положення» ПКУ за податковими зобов'язаннями з ПДВ, що виникли з 1 січня 2011 р. до 31 грудня 2013 р. включно ставка податку становила 20%, а з 1 січня 2014 р. – 17%.

Згідно з ПКУ (п. 197.1, ст. 197) передбачено звільнення від оподаткування ПДВ деяких операцій у галузі сільського господарства, зокрема:

– безоплатна передача працівникам сільськогосподарських та інших підприємств, що приватизовуються, частки державного майна (акцій) відповідно до Закону України від 10.07.1996 р. № 290/96-ВР «Про особливості приватизації майна (в агропромисловому комплексі);

– надання в сільській місцевості агровиробниками послуг з ремонту шкіл, дошкільних закладів, інтернатів, закладів охорони здоров'я та надання матеріальної допомоги (в межах одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян за місяць на одну особу) продуктами харчування власного виробництва та послуг з обробки землі багатодітним сім'ям, ветеранам праці й війни, інвалідам, особам, які постраждали від Чорнобильської катастрофи, школам, дошкільним закладам тощо (пп. 197.1.24, п. 197.1 ст. 197 ПКУ);

– операції щодо вивезення в митному режимі експорту зернових і технічних культур, зазначених в п. 3 (абз. 2 п. 15 підрозд. 2 розд. XX ПКУ).

Для обчислення ПДВ платникам необхідно здійснювати як бухгалтерський, так і податковий облік. Розрахунок ПДВ визначається як різниця між податковим зобов'язанням і податковим кредитом. Основним первинним документом для запису сум ПДВ є податкова накладна (п. 210.1 ПКУ). Вона зобов'язує продавця надати покупцю на його вимогу підписану уповноваженою особою продавця податкову накладну, завірену печаткою у такий спосіб: у паперовому вигляді або в електронній формі згідно вимог Єдиного реєстру податкових накладних (ЄРПН).

На реєстрацію податкової накладної в ЄРПН платнику відводиться 15 календарних днів, наступних за днем її складання.

Для включення податкової накладної (розрахунку коригування) до ЄРПН платник податку має:

- 1) скласти її за допомогою відповідного програмного забезпечення;
- 2) зберігати її в необхідному форматі;

3) підписати її за допомогою електронного цифрового підпису (ЕЦП) (перший підпис – бухгалтера / головного бухгалтера або керівника, другий – аналог відбитка печатки продавця) та зашифрувати;

4) у межах операційного дня (з 0.⁰⁰ до 23.⁰⁰) з урахуванням 15-денного терміну надіслати її в електронному вигляді до податкової інспекції (електронна адреса: zvrit@sta.gov.ua).

За умови, що постачальник не реєструє податкову накладну, яка підлягає обов'язковій реєстрації в ЄРПН, тоді покупець позбавляється права на податковий кредит з ПДВ (п. 201.10 ПКУ). З метою збереження права на податковий кредит з ПДВ за такою накладною, покупець повинен подавати скаргу на продавця. Скарга подається у вигляді додатку 8 до Декларації з ПДВ, що зумовлює податківців здійснити позапланову виїзну перевірку продавця.

Податковий кредит має право взяти підприємець для виробництва, розвитку, розширеного відтворення, збільшення робочих місць тощо.

Згідно з п. 198.1 ст. 198 ПКУ право на віднесення сум ПДВ до податкового кредиту виникає у разі:

- придбання або виробництва продукції, надання послуг;
- придбання (будівництво, спорудження, створення) необоротних активів, у тому числі при їх ввезенні на митну територію України);
- ввезення необоротних активів на митну територію України за договорами оперативного або фінансового лізингу тощо.

Відповідно до п. 209.17 ст. 209 ПКУ дія спеціального режиму оподаткування діяльності у сфері сільського та лісового господарства, а також рибальства, поширюються на наступні види діяльності (табл. 9.2).

На практиці передбачено пільговий режим оподаткування ПДВ операцій з реалізації продукції тваринництва власного виробництва сільськогосподарськими підприємствами, які відповідають критеріям спеціального режиму оподаткування ПДВ, але не обрали такий режим. Порядок переведення підприємств на пільговий режим оподаткування ПДВ передбачено ПКУ, п. 209.18 ст. 209, згідно з яким надається право за реалізовану продукцію (молоко, птицю та ін.) формувати несплачені кошти на балансових рахунках для розвитку власного виробництва, збільшення робочих місць.

**Види економічної діяльності,
які дають право на спецрежим оподаткування ПДВ [107, с. 32]**

КВЕД*	Найменування
01.11.0	Вирощування зернових та технічних культур
01.12.0	Овочівництво, декоративне садівництво та вирощування продукції розсадників
01.13.0	Вирощування фруктів, ягід, горіхів, культур для виробництва напоїв і прянощів
01.21.0	Розведення великої рогатої худоби
01.22.0	Розведення овець, кіз, коней
01.23.0	Розведення свиней
01.24.0	Розведення птиці
01.25.0	Розведення інших тварин
01.30.0	Змішане сільське господарство
02.01.1	Лісництво та лісозаготівлі
02.01.2	Одержання продукції лісового господарства
05.02.0	Рибництво
05.01.0	Послуги, пов'язані з рибальством
05.02.0	Надання послуг, пов'язаних з діяльністю риборозплідників та рибних ферм, обстеження стану водоймищ
01.41.0	Надання послуг у рослинництві, облаштування ландшафту
01.42.0	Надання послуг у тваринництві
02.02.0	Надання послуг у лісовому господарстві

Сільськогосподарські підприємства, які орендують земельні ділянки для ведення сільськогосподарської діяльності, відповідно до Розділу II Закону України від 06.10.1998 року № 161 «Про оренду землі», зобов'язані в обов'язковому порядку укладати договори оренди землі з орендодавцями. При цьому, такий договір оренди землі набирає чинності після його державної реєстрації [107].

Спеціальним режимом оподаткування до 2012 року передбачалося, що сума ПДВ, нарахована сільськогосподарським підприємством на вартість поставленої ним продукції, наданих послуг, не підлягає сплаті до бюджету та повністю залишається в розпорядженні такого сільськогосподарського підприємства для відшкодування суми податку, сплаченої (нарахованої) постачальнику на вартість виробничих фондів, за рахунок яких сформовано податковий кредит, а за наявності залишку такої суми податку – для інших виробничих цілей.

Зазначені суми ПДВ акумулювалися сільськогосподарськими підприємствами на спеціальних рахунках, відкритих в установах банків у порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до п. 1 Порядку акумулювання сільськогосподарськими підприємствами сум податку на додану вартість на спеціальних рахунках, відкритих у банках, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.11 № 11, на спеціальні рахунки перераховуються суми ПДВ, визначені сільськогосподарським товаровиробником у податковій декларації з ПДВ (скороченій).

З прийняттям Закону № 4268 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо підтримки сільськогосподарських товаровиробників» від 22 грудня 2011 року відбулося часткове повернення до системи виплати дотацій (компенсацій) сільськогосподарським виробникам молока та м'яса. Часткове – тому що раніше вся сума ПДВ, а не лише її частина безпосередньо перераховувалася переробними підприємствами сільськогосподарським товаровиробникам молока та м'яса через спеціальні рахунки.

Починаючи з 1 січня 2012 року до 1 січня 2015 року переробні підприємства суму податку на додану вартість, нараховану ним при здійсненні операцій з постачання власної виробленої продукції (молока, молочної сировини, молочних продуктів, м'яса, м'ясопродуктів, іншої продукції переробки тварин – шкур, субпродуктів, м'ясо-кісткового борошна), виготовленої із поставлених молока або м'яса в живій вазі сільськогосподарськими товаровиробниками, визначеними розділом V Податкового Кодексу і фізичними особами, які самостійно вирощують, розводять, відгодовують продукцію тваринництва, визначену розділом V Кодексу тощо, сплачували до спеціального фонду Державного бюджету України та на спеціальний рахунок, відкритий ними в органі державної казначейської служби, у відповідних розмірах, визначених підпунктом б пункту 1 підрозділу 2 розділу XX Кодексу [116].

Відповідно до пп. 3 п. 1 п. 2 розділу XX Кодексу переробні підприємства за результатами здійснення операцій із постачання власної виробленої продукції (молока, молочної сировини, молочних продуктів, м'яса, м'ясопродуктів, іншої продукції переробки тварин (шкур, субпродуктів, м'ясо-кісткового борошна), виготовленої з поставлених молока або м'яса в живій вазі сільськогосподарськими товаровиробниками, вели окремий облік та складалі податкову декларацію з податку на додану вартість.

Переробне підприємство у строки, встановлені п. 203.1 ст. 203 ПКУ, подавало до органу державної податкової служби податкову декларацію з ПДВ і податкову декларацію з ПДВ щодо діяльності з постачання продукції, де операції з постачання готової м'ясо-молочної продукції відображаються у податковій декларації з ПДВ, а інші операції – в

податковій декларації з ПДВ, за якою здійснюються розрахунки з бюджетом. Перерахування суми податку на додану вартість, визначеної у декларації з податку на додану вартість щодо діяльності з постачання продукції, підлягало перерахуванню у відповідних розмірах:

- до спеціального фонду Державного бюджету України у строки, встановлені п. 203.2 ст. 203 Кодексу, тобто протягом 10 календарних днів, що настають за останнім днем відповідного граничного строку для подання податкової декларації;

- на спеціальний рахунок, відкритий ним в органі державної казначейської служби, для виплати компенсації сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними молоко і м'ясо в живій вазі, перераховується переробним підприємством до 15-го числа місяця, наступного за звітним (податковим) періодом. При цьому таке перерахування сум податку на додану вартість до зазначеного терміну на спеціальний рахунок в органі державної казначейської служби може здійснюватись переробним підприємством декількома платежами (авансами), починаючи з 1-го числа місяця, наступного за звітним.

Отже, особливості нарахування ПДВ переробними підприємствами проводилися по трьох напрямках:

- до Держбюджету (з операцій постачання товарів/послуг, відмінних від постачання продукції, виробленої з молока і м'яса в живій вазі, поставлених сільськогосподарськими товаровиробниками);

- до спеціального фонду Держбюджету (30% – у 2012 р., 40% – у 2013 р., 50% – у 2014 р. за операціями з постачання продукції, виробленої з молока і м'яса в живій вазі, поставлених сільськогосподарськими товаровиробниками);

- на спеціальний рахунок для виплати компенсації сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними молоко і м'ясо в живій вазі (70% – у 2012 р., 60% – у 2013 р., 50% – у 2014 р. за операціями з постачання продукції, виробленої з молока і м'яса в живій вазі, поставлених сільськогосподарськими товаровиробниками).

При цьому переробне підприємство суму ПДВ, перераховану на спеціальний рахунок, повинно використовувати винятково для виплати сільськогосподарським товаровиробникам компенсації за продані ними молоко і м'ясо в живій вазі.

Отже, до 1 січня 2015 р. сума ПДВ сплачувалася до бюджету переробними підприємствами всіх форм власності за реалізовані ними молоко та молочну продукцію, м'ясо та м'ясопродукти, іншу продукцію

переробки тварин, закуплених у живій вазі (шкури, субпродукти, м'ясо-кісткове борошно) у повному обсязі та спрямовувалася винятково для виплати компенсації сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними переробним підприємствам молоко та м'ясо в живій вазі.

Спеціальний режим справляння ПДВ для аграріїв у 2015 році збережеться. Але він буде здійснюватися з урахуванням електронного адміністрування ПДВ та функціонування спеціальних ПДВ-рахунків.

Новий порядок передбачає, що для перерахування сум ПДВ із рахунку платника в системі електронного адміністрування ПДВ на спецрахунок платника в установах банків фіскальний орган буде повідомляти казначейство про суму податку, що підлягає перерахуванню. Казначейство у визначені терміни – на тридцятий день після закінчення звітного місяця – буде перераховувати суми податку на спецрахунок платника, з якого останній може здійснювати фінансування відповідних виробничих потреб. Зазначимо, що функціонування системи ПДВ-рахунків може спричинити «вимивання» частини оборотних коштів суб'єктів господарювання, в тому числі сільгосппідприємств. Тому до впровадження даного порядку слід відноситись дуже обережно, особливо в умовах нинішньої рецесії вітчизняної економіки.

Порядок бюджетного відшкодування ПДВ при експорті зернових культур (крім рису та гречки), насіння ріпаку, соняшнику також змінено. Якщо у IV кварталі 2014 року діяло відшкодування ПДВ товаровиробникам у разі самостійного експорту, то цього року можливостей для відшкодування експортерам незалежно від їх статусу – виробник чи трейдер – не передбачено взагалі [144].

Таким чином, діяльність сільськогосподарських підприємств засвідчила про нагальну потребу удосконалення як системи оподаткування підприємств загалом, так і податку на додану вартість зокрема у напрямі підтримки малого, середнього і великого агропромислового бізнесу.

Контрольні питання до теми

1. Охарактеризуйте поняття, сутність податків та системи оподаткування.
2. Назвіть основні функції податків.
3. Охарактеризуйте роль податкової системи в регулюванні економічних аспектів.
4. Назвіть основні елементи системи оподаткування.
5. Охарактеризуйте класифікацію податків.
6. Назвіть основні обов'язки платників податків.

7. Назвіть права і відповідальність платників податків.
8. Перерахувати загальнодержавні податки і збори
9. Які податки відносять до митних платежів?
10. Охарактеризуйте місцеві податки і збори.
11. Розкрийте загальну систему оподаткування підприємств агропромислового виробництва.
12. Як проводиться нарахування і сплата податку на прибуток підприємств, податку на додану вартість, єдиного соціального внеску?
13. Що таке акцизний податок, назвати об'єкт оподаткування?
14. Розкрийте особливості плати за землю.
15. Охарактеризуйте спрощену систему оподаткування для сільськогосподарських товаровиробників.
16. Охарактеризуйте фіксований сільськогосподарський податок (ФСП) та порядок його сплати.
17. Розкрийте об'єкт і базу оподаткування ФСП.
18. Назвіть терміни сплати податку та розміри його суми по кварталах звітного року.
19. Доходи від яких галузей дають право сільгоспвиробникам на сплату ФСП?
20. Які зміни відбулись у 2015 році з ФСП?
21. Які вимоги до сільськогосподарських товаровиробників треба виконати, щоб стати платником Єдиного податку у складі четвертої групи?
22. Які доходи сільськогосподарських виробників слід включати до розрахунку Єдиного податку у складі четвертої групи?
23. Назвати об'єкт, базу і ставки оподаткування Єдиним податком для четвертої групи.
24. Які податки відносять до непрямих у сфері агропромислового виробництва?
25. Назвіть ставки ПДВ і як їх розмір впливає на результати виробництва.
26. Які операції у сільському господарстві звільняються від оподаткування ПДВ?
27. Охарактеризуйте основний первинний документ для запису сум ПДВ.
28. Охарактеризуйте податковий кредит та необхідні умови на право його отримання.
29. Розкрийте поняття «спеціальний режим оподаткування ПДВ» та необхідні умови для його отримання.

ТЕМА 10 ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА АГРОПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Основні терміни та поняття: державне регулювання, державна підтримка, аграрна політика, механізм державної підтримки АПК, методи аграрної політики, принципи державної підтримки АПК, напрямки державної підтримки агропромислового сектору економіки, фінансування АПК, сільське господарство, бюджетне асигнування, дотації, пільгове кредитування, Спільна аграрна політика, Європейський Союз.

10.1. Сутність, методи і принципи державної аграрної політики

10.2. Основні напрямки державної підтримки аграрних товаровиробників

10.3. Особливості державної аграрної політики України в сучасних умовах

10.4. Зарубіжний досвід державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників

10.1. Сутність, методи і принципи державної аграрної політики

У забезпеченні життя суспільства як сфери виробництва і відтворення матеріальних благ виняткова роль належить економіці. Це змушувало державну владу в тій чи іншій мірі втручатися в економічні процеси, здійснювати їх коригування, тобто розробляти і здійснювати економічну політику.

Складність економічної політики полягає в тому, що на шляху досягнення певної цілі (виходу з кризової ситуації, стабілізації економіки, підвищення темпів економічного розвитку тощо) вона пов'язана з численними господарськими сферами: фінанси, кредит, грошовий обіг, податкова система, промисловість, сільське господарство, зовнішня торгівля тощо. Державна підтримка агропродовольчого сектора – це один з пріоритетних напрямів економічної політики в багатьох країнах світу, яка розглядається як необхідний інструмент аграрної політики держави в умовах ринку.

Аграрна політика – діяльність держави, спрямована на створення господарсько-фінансових і політичних умов в аграрному секторі, яка реалізується шляхом впливу на економічні процеси, що відбуваються через форми і методи, найбільш впливові в області аграрної економіки. Аграрна політика – складова частина економічної та загальної політики держави. Формується аграрна політика в тісному взаємозв'язку з іншими складовими політики – зовнішньоторговельною, промисловою, екологічною, соціальною тощо.

Існує два принципові підходи до розуміння аграрної політики.

У вузькому розумінні під аграрною політикою розуміють систему цілей і заходів, спрямованих на розвиток аграрного сектора економіки. У даному випадку аграрну політику можна визначити як діяльність держави, спрямовану на створення господарсько-фінансових і політичних ринкових умов в аграрному секторі, яка реалізується шляхом впливу на економічні процеси, що протікають у ньому, через форми та методи, найбільш дієві в області аграрної економіки.

У широкому розумінні до аграрної політики включають:

- політику розвитку аграрного сектора;
- продовольчу політику, що стосується споживання продуктів харчування основними групами населення;
- агропромислову політику, пов'язану з проблемами обслуговування сільського господарства, включаючи торгівлю, переробку, сферу виробництва засобів виробництва для сільського господарства;
- зовнішньоторгівельну політику [20; 28; 112; 160; 163; 186].

Таким чином, аграрна політика може бути визначена як сукупність принципів і дій, які здійснює держава у вирішенні комплексу проблем, пов'язаних з функціонуванням агропромислового комплексу.

Предмет аграрної політики – це ті сторони соціально-економічних відносин в АПК, які не можуть бути відрегульовані механізмами ринкової економіки і потребують участі держави.

Методи аграрної політики – це прийоми (інструменти) державного регулювання економіки АПК. Державне регулювання агропромислового виробництва являє собою систему законодавчого, адміністративного та економічного впливу держави на виробництво, переробку та реалізацію сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства.

За способом функціонування розрізняють методи прямого та непрямого впливу на аграрну економіку.

Методи прямого впливу передбачають таке регулювання, за якого суб'єкти економіки змушені приймати рішення, основані не на самостійному економічному виборі, а на вказівках держави. Наприклад, це можуть бути зміни в податковому законодавстві, адміністративні обмеження в галузі контролю якості продовольства тощо. Методи прямого впливу часто бувають найбільш ефективними у досягненні економічного результату, проте в них є серйозні недоліки, пов'язані зі створенням перешкод у ринковому процесі.

Методи непрямого впливу проявляються в тому, що держава, не впливаючи прямо на рішення, що приймають суб'єкти економічної діяльності, створює передумови для того, щоб при самостійному виборі суб'єкти віддавали перевагу тим варіантам економічних рішень, які відповідають цілям економічної та агропромислової політики. Ці методи не порушують ринкової ситуації, стан динамічної рівноваги.

Основними складовими агропромислової політики визначено комплекс правових, організаційних та економічних заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування аграрного сектора економіки, розв'язання соціальних проблем сільського населення та забезпечення комплексного і сталого розвитку сільських територій.

Реалізація завдань, що стоять перед аграрною політикою, здійснюється через дотримання певних **принципів** (рис. 10.1).

Принцип об'єктивності – передбачає врахування усіма складовими управлінської системи об'єктивно існуючих закономірностей розвитку аграрного сектору.

Принцип наукової обґрунтованості – полягає в тому, що державна підтримка здійснюється на основі наукового обґрунтування, тобто із застосуванням наукових підходів, методів, концепцій та прогресивного світового досвіду.

Принцип законності – його зміст означає, що державна підтримка аграрного сектору економіки повинна здійснюватись при суворому дотриманні норм закону у всіх напрямках такої підтримки.

Принцип соціальної спрямованості – передбачає пріоритет соціальних інтересів над загальнодержавними.

Принцип стимулювання – посилення залежності результатів виробничої діяльності від рівня державної підтримки

Принцип державного аграрного протекціонізму – полягає у всебічному захисті державою економічних інтересів сільськогосподарських товаровиробників на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Рис. 10.1. Принципи державної підтримки АПК

Без ефективної державної аграрної політики і державної підтримки сільського господарства, українське селянство не тільки не зможе виконати свою місію у формуванні держави, але воно просто перестане існувати. Державна підтримка має бути спрямована як на створення відносно рівних економічних умов суб'єктів для сталого розвитку, так і на підтримку депресивних регіонів з метою використання їх природно-економічних можливостей для виробництва, альтернативної діяльності і повної зайнятості сільського населення.

10.2. Основні напрямки державної підтримки аграрних товаровиробників

Державне регулювання економіки та підприємницька діяльність є органічно взаємопов'язаними процесами. Реалізація підприємницького потенціалу населення можлива лише за наявності відповідного регуляторного інституціонального середовища, державного регулювання, а в умовах кризи – ще й вагомій державній підтримці. Державна підтримка є частиною державного регулювання. Під державною підтримкою ми

розуміємо спосіб впливу на суб'єкти господарювання, спрямований на вирішення певних завдань розвитку економіки шляхом застосування сукупності інструментів і форм.

Світовий досвід свідчить про те, що державна підтримка може відрізнятися за рівнем підтримки (макро- і мікрорівень); за термінами реалізації (короткостроковий, середньо- та довгостроковий); за характером впливу (прямий, непрямий); за універсальністю (селективна, горизонтальна); за об'єктами підтримки (підприємства різних форм власності та організаційно-правових форм, види економічної діяльності, інноваційна, експортна діяльність, об'єкти інфраструктури тощо). Інструментами підтримки є дотації, субвенції, відшкодування відсотків за кредити, державні закупівлі, пільгове оподаткування, гарантування кредитів тощо.

У результаті аграрних реформ в країні сформовано багатокладне ринкове сільське господарство. Водночас лібералізація економіки країни, скорочення бюджетної підтримки, кредитна та податкова політика, яка не враховує специфіку аграрного виробництва, і ряд інших факторів призвели до негативних наслідків в економіці агропромислового комплексу країни.

У сформованих умовах неминуче постає питання про роль держави в регулюванні вітчизняного агропромислового виробництва. Необхідність бюджетної підтримки обумовлена тим, що сільське господарство в умовах ринку не може, в силу своєї специфіки, успішно брати участь у міжгалузевій конкуренції. Сільськогосподарське виробництво характеризується сезонністю і тривалістю виробничого циклу, залежністю від природно-кліматичних чинників. З наведених причин, а також через нееквівалентність в товарообміні сільського господарства з іншими галузями економіки, низької інвестиційної привабливості та купівельної спроможності населення країни і ряду інших негативних чинників сільське господарство є низькорентабельною галуззю.

Державний бюджет являє собою систему грошових відносин для утворення і використання централізованого грошового фонду держави. А це означає, що теоретично в ньому кожна галузь економіки повинна мати свої певні частки, виступаючи як джерелом формування бюджету, так і споживачем коштів. Однак на практиці у переважній більшості це не відбувається, в тому числі це стосується й агропромислового виробництва. В нашій країні існують наступні проблеми державної підтримки АПК (рис. 10.2).

Проблеми в державній політиці підтримки АПК:

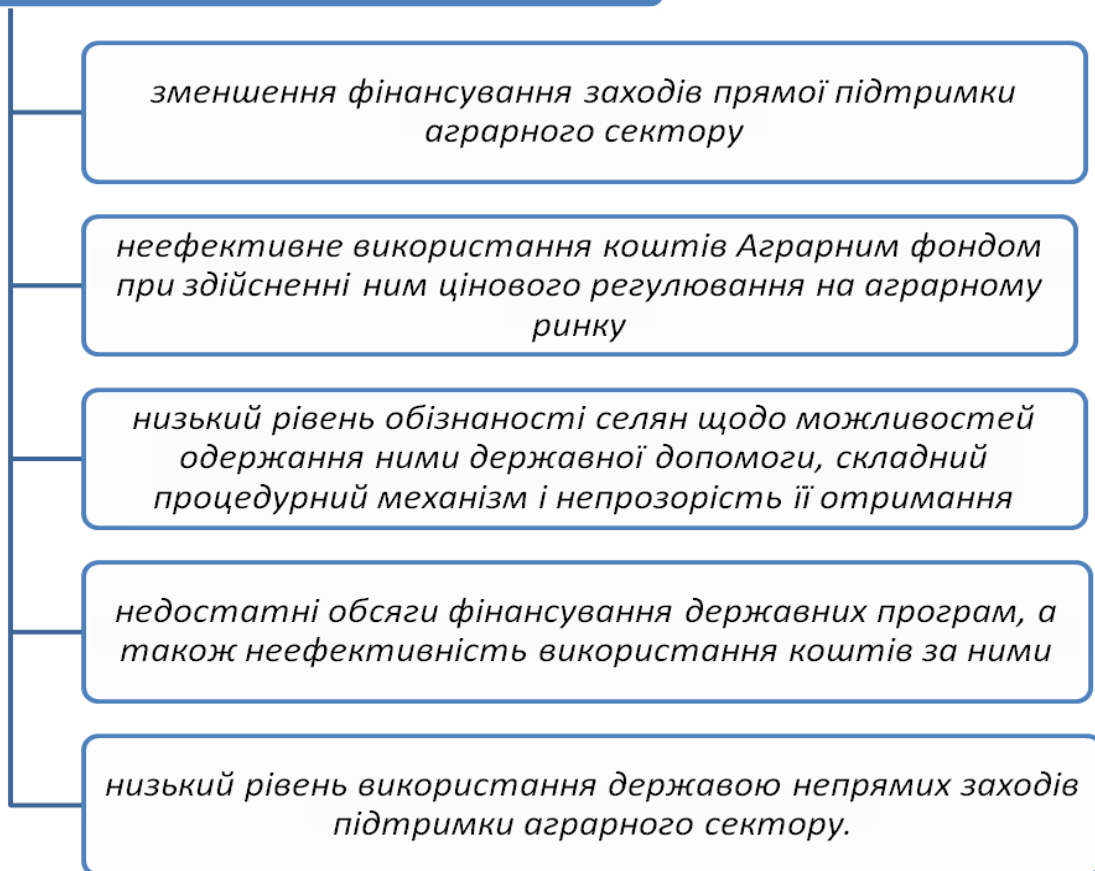

Рис. 10.2. Основні проблеми державної підтримки АПК

Основні **напрямки державної підтримки АПК** за рахунок державного бюджету є наступні (рис. 10.3) [20; 38; 98; 112; 160]:

- пряма бюджетна державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників у вигляді субсидій, дотацій і компенсацій;
- державна підтримка короткострокового грошового кредитування сезонних витрат товаровиробників АПК на пільгових умовах, а також такі форми державної бюджетної підтримки, як відшкодування різниці в процентних ставках по кредитах, що залучаються сільськогосподарськими товаровиробниками в банках, і кошти на формування фінансово-кредитної системи обслуговування товаровиробників АПК;
- державна підтримка забезпечення підприємств і організацій агропромислового комплексу машинобудівною продукцією на основі довгострокової оренди або лізингу;
- спеціалізована державна підтримка за окремими напрямками: розвиток фермерства, створення сезонних накопичень запасних частин, фонду насіння та ін.;

- державне безповоротне фінансування капітальних вкладень, інвестицій в рамках державних цільових програм;
- поворотне державне фінансування капітальних вкладень, а також надання державних гарантій за залученими інвестиційними кредитами.

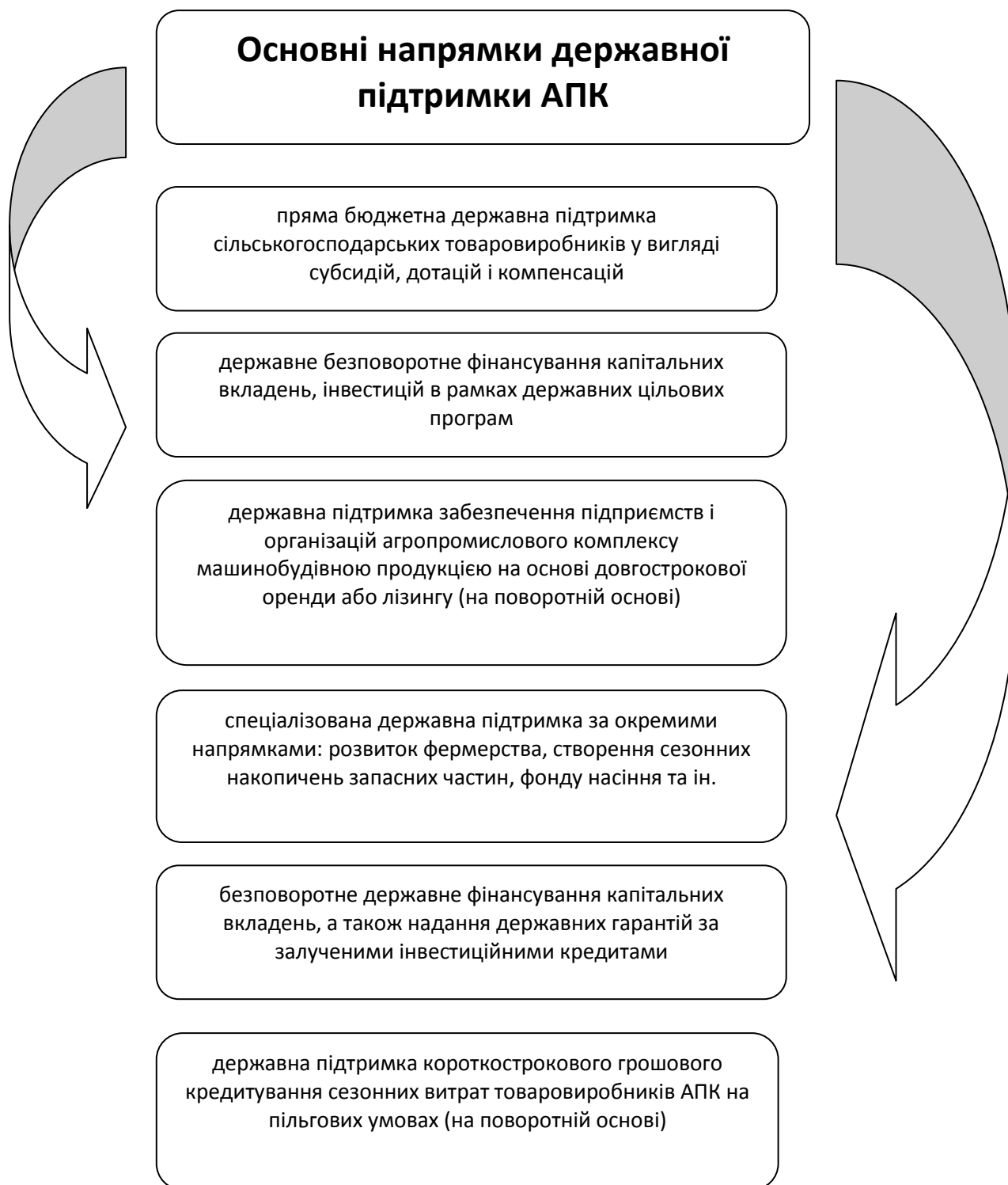

Рис. 10.3. Основні напрямки державної підтримки АПК

В даний час необхідно здійснити модернізацію існуючих форм і методів державної підтримки АПК, формування нових напрямків і механізмів її реалізації. Система державної підтримки повинна бути гнучкою, відповідати як поточним, так і довгостроковим потребам сільського господарства. При формуванні структури витрат на АПК в державному бюджеті необхідно орієнтуватися насамперед на фінансове забезпечення:

- структурних змін в агропромисловому комплексі, підтримки пріоритетних напрямів розвитку агропромислового виробництва, а також заходів з формування інфраструктури внутрішнього продовольчого ринку;
- заходів щодо створення умов оптимізації цінових співвідношень на продукцію сільського господарства та переробних галузей економіки;
- формування фінансово-кредитного механізму обслуговування товаровиробників АПК, адекватного умовам ринку, розвитку сільської кредитної кооперації, формування системи страхування сільськогосподарської діяльності.

Основна частина бюджетних витрат на аграрний сектор має припадати на прямі бюджетні субсидії, дотації і компенсації для підтримки виробництва ряду соціально значущих видів сільськогосподарської продукції та забезпечення рівня доходів сільськогосподарських товаровиробників. Вони необхідні для того, щоб поступово компенсувати сільському господарству вилучений суміжними галузями дохід, підвищити платоспроможність товаровиробників і поліпшити їх інвестиційну привабливість. З метою вдосконалення механізму використання державних інвестицій необхідно, щоб участь товаровиробників АПК у державних програмах, які передбачають бюджетне фінансування, і безпосередньо фінансування, здійснювалися на конкурсній основі під відповідні проекти або програми. Зворотність державних капітальних вкладень має бути забезпечена зобов'язаннями одержувача, які необхідно фіксувати в договорі, що укладається за підсумками конкурсу. Доцільно розширити сферу застосування бюджетних асигнувань на умовах пайової участі одержувачів.

10.3. Особливості державної аграрної політики України в сучасних умовах

В аграрному секторі економіки використовуються наступні *механізми державної підтримки* [20; 38; 112; 160]:

- податкова політика, яка здійснюється шляхом призначення і диференціації податкових ставок, введення податкових пільг, звільнення

від податків, диференціації в оподаткуванні виробництва окремих видів продукції агропромислового комплексу і т.д.;

- грошово-кредитна політика – це заходи щодо пільгового і пріоритетного кредитування інвестиційних проектів, пільгового страхування урожаю певних видів сільськогосподарських культур, особливо в регіонах ризикового землеробства і т. д.;

- бюджетна політика – державні органи мають право розподіляти засоби бюджету за різними напрямками, виділяючи галузям, соціальним групам населення, визнаним в даний проміжок часу пріоритетними, великі бюджетні асигнування. Держава здійснює субсидування процентних ставок по кредитах для агропромислових підприємств, формування регіональних продовольчих фондів, повне або пайове державне фінансування, компенсацію витрат по договорах страхування, лізинг;

- цінова політика в цілому здійснюється шляхом регулювання цін, встановлення граничних цін на деякі суспільно значущі товари і послуги, граничних рівнів рентабельності для підприємств-монополістів і параметрів, що визначають величину цін. У сільському господарстві застосовують механізм гарантованих цін, що встановлюються органами влади на рівні, що забезпечує господарствам мінімальну рентабельність виробництва і отримання доходів, достатніх для розширеного відтворення; порогових (захисних) цін, якщо ціни на внутрішньому ринку істотно вище імпортних, а збут вітчизняного продовольства ускладнений. Крім того держава повинна здійснювати моніторинг паритету цін і поліпшення їх співвідношення, закупівельних і товарних інтервенцій, диференціації транспортних тарифів на перевезення сільськогосподарської продукції і продовольства;

- планування, якому належить особливе місце в системі держпідтримки аграрного сектору. Інструментами при цьому є прогнози, цільові програми, перспективні і поточні плани, що мають рекомендаційний характер;

- дотації з бюджету – це асигнування з державного бюджету, що виділяються підприємствам за продану продукцію для покриття збитків, зокрема планових, наприклад, дотації до цін на продукти харчування для зниження витрат споживачів;

- підтримка сфер освіти, охорона здоров'я, охорона навколишнього середовища, соціальна політика – підтримка наукових досліджень з тематики, що представляє інтерес для агробізнесу, сприяння розвитку соціальної сфери села, заходи щодо захисту природи;

- державне замовлення, коли держава виступає найбільшим прямим замовником продукції;
- механізм обмежень і заборон певних видів економічної діяльності, державне ліцензування і реєстрація;
- зовнішньоекономічна політика, що визначає законодавче встановлення ставок митних зборів, обмінних курсів валют, використання іноземних позик, інвестицій, валютних обмежень. Це, наприклад, встановлення квот, митних зборів на імпорт або експорт сільськогосподарської продукції і продовольства з метою захисту вітчизняних товаровиробників і продовольчого ринку.

Усі розглянуті механізми пов'язані з певними витратами державних коштів, що направляються на вирішення таких завдань, як підвищення ефективності аграрного виробництва і його конкурентоспроможності, формування налагодженого економічного механізму функціонування сільського господарства, стимулювання інноваційної діяльності, поліпшення використання фондів, землі, розвиток ринкової і соціальної інфраструктури, усунення безробіття на селі, підвищення рівня оплати праці.

На сьогодні механізм бюджетного фінансування в аграрному секторі економіки України здатен забезпечити не більше 10–20% загальної потреби. Відтак постійне недофінансування галузі на рівні 80–90% призводить до суттєвого зниження ефективності використання бюджетних коштів та не стимулює суттєвого поліпшення показників розвитку галузі.

Державна підтримка аграрного сектору України здійснюється за наступними напрямками:

- цінове регулювання. Після ухвалення у 2004 р. Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» було запроваджено цінове регулювання ринку найважливіших видів сільгосп-продукції через введення мінімальних закупівельних цін (на зернові, насіння соняшнику, тваринницьку продукцію);
- субсидії та дотації на виробництво та придбання ресурсів;
- фінансово-кредитна підтримка. З 1.07.2012 р. набув чинності Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», який передбачає надання сільськогосподарському товаровиробнику коштів з державного бюджету у вигляді субсидій для оплати частини страхового платежу (страхової премії), нарахованого за договором страхування. Цей Закон сприятиме розвитку страхового ринку в сільськогосподарському виробництві та дозволить товаровиробникам знизити витрати на страхування сільськогосподарської продукції;

- податкове стимулювання у вигляді єдиного сільськогосподарського податку (ЄСП), а також спеціального механізму сплати податку на додану вартість (ПДВ). ЄСП – податок, який сплачують сільськогосподарські товаровиробники, в яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75% загального обсягу виробництва. Спеціальний механізм сплати ПДВ передбачає компенсацію сільськогосподарським товаровиробникам коштів за продані ними переробним підприємствам молоко і м'ясо в живій вазі. Суму ПДВ, перераховану на спеціальний рахунок, переробне підприємство використовує виключно для виплати компенсації сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними молоко і м'ясо в живій вазі;

- спеціалізована підтримка за окремими напрямками та програмами (розвиток фермерства, кредитної кооперації, рослинництва, тваринництва, підвищення родючості ґрунтів, ведення сільського господарства на радіаційно забруднених територіях тощо). Міністерством аграрної політики та продовольства спільно з Національною академією аграрних наук України розроблено Національний проект «Відроджене скотарство», який передбачає шляхи і механізми нарощування поголів'я великої рогатої худоби, її продуктивності, обсягів продукції скотарства з відповідним організаційно-економічним, технологічним, технічним та нормативно-правовим забезпеченням.

Згідно із Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України», держава здійснює регулювання гуртових цін окремих видів сільськогосподарської продукції, встановлюючи мінімальні та максимальні закупівельні ціни, а також застосовуючи інші заходи, визначені цим Законом, при дотриманні правил добросовісної конкуренції.

Стан фінансування АПК у 2014 році

Загальний фонд державного бюджету

Законом України “Про Державний бюджет України на 2014 рік” (зі змінами) Міністерства аграрної політики та продовольства України було передбачено видатки в обсязі 3428,6 млн. грн.

Станом на 31.12.2014 Державною казначейською службою України виконавцям бюджетних програм спрямовано всього – 3419,4 млн. грн.

Спеціальний фонд державного бюджету

Законом України “Про Державний бюджет України на 2014 рік” (зі змінами) Міністерства аграрної політики та продовольства України були передбачені видатки в обсязі 2524,7 млн. грн, з них на підтримку розвитку підприємств АПК – 2424,7 млн. грн (96,0% від загального обсягу).

Станом на 31.12.2014 Державною казначейською службою України спрямовано 776,9 млн. грн, в тому числі:

Аграрному фонду України – 179,0 млн. грн за програмною класифікацією видатків бюджету (КПКВ):

2801250 «Витрати Аграрного фонду, пов'язані з комплексом заходів із зберігання, перевезення, переробки та експортом об'єктів державного цінового регулювання державного інтервенційного фонду» – 99,9 млн. грн;

2801560 «Формування державного інтервенційного фонду Аграрним фондом, а також закупівлі матеріально-технічних ресурсів для потреб сільськогосподарських товаровиробників» – 79,1 млн. грн.

Крім того із:

- надання кредитів фермерським господарствам – 27,4 млн. грн;
- державної підтримки галузі тваринництва – 524,7 млн. грн;
- із державної підтримки розвитку хмелярства, овочівництва, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляду за ними – 45,2 млн. грн.

У Державному бюджеті України на 2015 рік видатки для **Міністерства аграрної політики та продовольства України** передбачено в сумі 3 092 540,0 тис. грн, у тому числі по загальному фонду – 1 132 874,4 тис. грн, по спеціальному – 1 959 665,6 тис. грн.

За бюджетною програмою «Загальне керівництво та управління у сфері агропромислового комплексу» видатки загального фонду державного бюджету передбачені в обсязі 43 022,6 тис. грн.

За бюджетною програмою «Дослідження, прикладні наукові та науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державним замовленням у сфері розвитку агропромислового комплексу, підготовка наукових кадрів, наукові розробки у сфері стандартизації та сертифікації сільськогосподарської продукції, дослідження та експериментальні розробки у сфері агропромислового комплексу» у проекті Державного бюджету України на 2015 рік передбачені видатки в цілому у сумі 79 830,4 тис. грн, у тому числі видатки загального фонду у сумі 44 510,4 тис. грн, видатки спеціального фонду – 35 320 тис. грн.

У 2015 році за рахунок видатків бюджету передбачається виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт з пріоритетних напрямів.

За бюджетною програмою «Підвищення кваліфікації фахівців агропромислового комплексу» на 2015 рік передбачені видатки в обсязі

14 434,3 тис. грн, у тому числі видатки загального фонду 7 867,3 тис. грн, спеціального фонду 6 567 тис. грн.

У проекті державного бюджету України на 2015 рік передбачаються видатки за рахунок коштів загального фонду за бюджетною програмою «Ліквідація та екологічна реабілітація території впливу гірничих робіт державного підприємства «Солотвинський солерудник» Тячівського району Закарпатської області» в обсязі 2 700 тис. грн.

У 2015 році за бюджетною програмою «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі» за рахунок спеціального фонду державного бюджету передбачено 5 000 тис. грн. на забезпечення закупівлі насіння сільськогосподарських культур до державного резервного насіннєвого фонду.

З метою забезпечення належної якості об'єктів державного цінового регулювання в державному інтервенційному фонді, підвищення маневреності в управлінні ними на 2015 рік передбачені видатки за спеціальним фондом в сумі 100 000 тис. грн за бюджетною програмою «Витрати Аграрного фонду пов'язані з комплексом заходів із зберігання, перевезення, переробки та експортом об'єктів державного цінового регулювання державного інтервенційного фонду».

Проектом державного бюджету на 2015 рік за бюджетною програмою «Організація і регулювання діяльності установ в системі агропромислового комплексу та забезпечення діяльності Аграрного фонду» передбачено видатки у обсязі 14 886,8 тис. грн, за рахунок яких буде забезпечено проведення контрольно-інспекторських функцій з реалізації державної політики у сфері агропромислового комплексу та забезпечено діяльність Аграрного фонду.

У 2015 році передбачено видатки за бюджетною програмою «Збільшення статутного капіталу НАК «Украгролізинг» для закупівлі технічних засобів для агропромислового комплексу з подальшою передачею їх на умовах фінансового лізингу» за рахунок спеціального фонду в сумі 54 000 тис. грн, які планується спрямовувати на підвищення технічної оснащеності сільськогосподарських підприємств та інших суб'єктів підприємницької діяльності агропромислового комплексу шляхом поставки їм технічних засобів на умовах фінансового лізингу.

У 2015 році буде збережена підтримка фермерських господарств за рахунок коштів спеціального фонду за бюджетною програмою «Надання кредитів фермерським господарствам» в обсязі 25 600 тис. грн, а також надання кредитів для здійснення операцій фінансового лізингу за рахунок

коштів спеціального фонду за бюджетною програмою «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу» в обсязі 3 818,4 тис. грн.

У 2015 році передбачено видатки за бюджетною програмою «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу» за рахунок спеціального фонду в сумі 3 818,4 тис. грн.

У проекті Державного бюджету України на 2015 рік обсяг коштів за бюджетною програмою «Державна підтримка Всеукраїнського фізкультурно-спортивного товариства «Колос» на організацію та проведення роботи з розвитку фізичної культури і спорту серед сільського населення» передбачені кошти в сумі 5 564,2 тис. грн, що на 23,4% більше 2014 року. За рахунок цих коштів буде надаватися фінансова підтримка на діяльність Всеукраїнського фізкультурно-спортивного товариства «Колос», центральної школи вищої спортивної майстерності Товариства, проведення Товариством навчально-тренувальних зборів, організаційно-методологічних заходів, масових фізкультурно-спортивних та фізкультурно-оздоровчих заходів і змагань серед сільського населення.

У 2015 році надання кредитів за бюджетною програмою «Формування Аграрним фондом державного інтервенційного фонду, а також закупівлі матеріально-технічних ресурсів для потреб сільськогосподарських товаровиробників» за спеціальним фондом у сумі 1 400 000 тис. грн дозволить здійснити конкретні заходи по забезпеченню стабільної цінової ситуації на організованому аграрному ринку та сприятиме підтримці належного рівня продовольчої безпеки населення.

За бюджетною програмою «Керівництво та управління у сфері ветеринарної медицини та фітосанітарної служби України» передбачено видатки у сумі 89 766,3 тис. грн, в тому числі видатки загального фонду передбачені в обсязі 64 759,1 тис. грн, видатки спеціального фонду складають 25 007,2 тис. грн.

Для забезпечення стабільної епізоотичної ситуації у країні на 2015 рік визначено видатки загального фонду державного бюджету за бюджетною програмою «Протиєпізоотичні заходи та участь у Міжнародному епізоотичному бюро» в обсязі 68 761,3 тис. грн.

Зазначені кошти передбачається спрямувати на протиєпізоотичні заходи з метою своєчасного проведення профілактичних, упереджувальних заходів та ліквідації спалахів гостроінфекційних хвороб, в тому числі спільних для тварин і людини.

З метою здійснення державного ветеринарного контролю, а також нагляду за охороною території України від занесення з території інших країн, або з карантинної зони збудників заразних хвороб під час експорту, імпорту і транзиту об'єктів ветеринарно-санітарного контролю та нагляду, що проводиться інспекторами на прикордонних і транспортних пунктах державного ветеринарно-санітарного контролю та проведення лабораторних досліджень на наявність збудників хвороб тварин і рослин на 2015 рік передбачаються видатки за бюджетною програмою «Організація і регулювання діяльності установ ветеринарної та фітосанітарної служби» в обсязі 552 894,0 тис. грн, у тому числі за рахунок загального фонду – 266 207,6 тис. грн та за рахунок спеціального фонду – 286 686,4 тис. грн.

За бюджетною програмою «Керівництво та управління у сфері рибного господарства» передбачені видатки у сумі 82 752,8 тис. грн, в тому числі видатки загального фонду передбачені в обсязі 82 702,8 тис. грн. Видатки спеціального фонду складають 50,0 тис. грн.

З метою здійснення охорони водних живих ресурсів, регулювання рибальства, відтворення рибних запасів у внутрішніх водоймах України за бюджетною програмою «Організація діяльності рибовідтворювальних комплексів та інших бюджетних установ у сфері рибного господарства» у 2015 році передбачено спрямувати видатки в обсязі 33 510,5 тис. грн у тому числі за рахунок загального фонду державного бюджету 33 490,5 тис. грн та за рахунок спеціального фонду – 20 тис. грн.

За бюджетною програмою «Прикладні науково-технічні розробки, виконання робіт за державним замовленням у сфері рибного господарства» у проекті Державного бюджету України на 2015 рік передбачені видатки загального фонду у сумі 634,7 тис. грн.

У 2015 році за рахунок видатків бюджету передбачається виконання прикладних науково-дослідних робіт.

За бюджетною програмою «Міжнародна діяльність у галузі рибного господарства» у 2015 році передбачено видатки в сумі 1 000 тис. грн за рахунок загального фонду державного бюджету, які буде спрямовано на сплату внесків до бюджетів міжнародних рибогосподарських організацій та на участь у міжнародних заходах.

За бюджетною програмою «Керівництво та управління у сфері лісового господарства» передбачено видатки у сумі 39 437,7 тис. грн, в тому числі видатки загального фонду передбачені в обсязі 39 421,9 тис. грн, видатки спеціального фонду складають 15,8 тис. грн.

За бюджетною програмою «Дослідження, прикладні розробки та підготовка наукових кадрів у сфері лісового господарства» у проекті Державного бюджету України на 2015 рік передбачено видатки у сумі 7 455,0 тис. грн, у тому числі видатки загального фонду – 4 484,6 тис. грн, спеціального фонду – 2 970,4 тис. грн.

У 2015 році за рахунок видатків бюджету передбачається виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт та здійснення підготовки наукових кадрів.

У проекті державного бюджету на 2015 рік за бюджетною програмою «Ведення лісового і мисливського господарства, охорона і захист лісів в лісовому фонді» планується спрямувати видатки у сумі 410 713,2 тис. грн, з яких за рахунок загального фонду державного бюджету 396 142,8 тис. грн та спеціального фонду – 14 570,4 тис. грн.

За рахунок вищезазначених коштів буде здійснено заходи з лісовпорядкування, авіаційної та наземної охорони лісів від пожеж, проведення боротьби зі шкідниками та хворобами лісу, забезпечення функціонування державної лісової охорони та збереження природно-заповідного фонду України, створення захисних лісових насаджень та полезахисних лісових смуг.

За бюджетною програмою «Здійснення державного контролю у галузі сільського господарства» передбачено видатки у сумі 56 757,8 тис. грн, в тому числі видатки загального фонду передбачені в обсязі 56 717,8 тис. грн, видатки спеціального фонду складають 40,0 тис. грн.

Таким чином, для ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні та підвищення його конкурентоздатності, перш за все, необхідно впорядкувати процес державного фінансування сільського господарства, забезпечити його значне зростання та ефективність використання, що відповідає як принципам ринкової економіки, так і підходам до державного стимулювання сільськогосподарського виробництва в інших країнах. Впорядкування потребує використання механізму прямої державної підтримки сільського господарства. Бюджетні дотації і компенсації потрібно виплачувати насамперед ефективно господарюючим товаровиробникам, а основну масу коштів потрібно спрямовувати на фінансування програм, здатних забезпечити сталий розвиток сільського господарства.

Державні структури повинні відповідно рівню своєї компетенції в тій або іншій формі брати участь в держрегулюванні і розвитку агропромислового виробництва, забезпеченні державної підтримки

господарюючих суб'єктів агропродовольчого сектора економіки. Зважаючи на складність проблем державної підтримки, виходячи з соціально-політичних і економічних умов, балансу податкового, фінансово-кредитного і цінового регулювання, урахування вимог ринку та інших чинників, особливу увагу необхідно звернути на рівень компетентності органів управління агропродовольчого сектора, на готовність організацій до сприйняття встановлених правил, використання наданих ним можливостей; а також на наявність і вірне використання наявних державних ресурсів.

10.4. Зарубіжний досвід державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників

Необхідність державної підтримки аграрного сектора в ринковій економіці доведена досвідом західних країн, у яких склалися різноманітні форми, системи і методи цієї підтримки.

Аналіз фінансової політики в сільському господарстві розвинених країн Заходу показав, що конкретні заходи цієї політики можуть бути згруповані за цільовою ознакою. Основними з них є наступні:

1. Підтримка доходів виробників. Сюди входять: компенсаційні витрати, у тому числі пов'язані з дією природних рентоформуєчих факторів; платежі за збиток, пов'язаний з реорганізацією виробництва.

2. Цінове втручання, що припускає ряд засобів впливу на ринок: підтримка внутрішніх цін на сільськогосподарську продукцію; встановлення квот, податків на експорт і імпорт продовольчої продукції.

3. Компенсація витрат. Сюди входять заходи для субсидування виробників, що купують засоби виробництва: субсидування чи пільгове оподаткування при придбанні добрив, кормів і отрутохімікатів; субсидування виплат відсотків за отриманими кредитами; субсидування виплат із страхування майна.

4. Сприяння розвитку ринку, що передбачає державне фінансування, розробку і здійснення різних програм; витрати на збереження продукції, а також проведення транспортних робіт з перевезення продукції всіх ланок АПК.

5. Сприяння розвитку виробничої структури. Передбачає виділення бюджетних засобів на проведення заходів довгострокового характеру, що забезпечують ріст ефективності виробництва; субсидії на будівництво господарських приміщень; субсидії на здійснення іригаційних проектів;

субсидії на рекультивацію земель; сприяння створенню фермерських об'єднань.

6. Здійснення регіональних програм (виділення коштів на здійснення державних програм розвитку виробництва). Дані заходи державної підтримки поширені в Канаді, ЄС, США й ін. країнах.

7. Макроекономічна політика. У цій групі представлені заходи державного регулювання сільського господарства, які не пов'язані безпосередньо з даною галуззю, але впливають на ефективність її функціонування – проведення пільгової податкової політики; підтримка національної валюти; зовнішньоторговельна діяльність [20].

Державне регулювання сільського господарства за кордоном – це складний механізм, який включає інструменти впливу на прибуток фермерів, структуру сільськогосподарського виробництва, аграрний і продовольчий ринок, соціальну структуру села, міжгалузеві і міжгосподарські відносини з метою створення стабільних економічних, правових і соціальних умов для розвитку сільського господарства, задоволення потреб населення в якісних продуктах харчування за соціально прийнятними цінами. При цьому регулювання здійснюється відповідними державними органами, що діють через визначену систему інститутів, створених як сільськогосподарськими товаровиробниками, так і підприємствами оптової торгівлі, переробки, реалізації.

Для стабілізації аграрного виробництва та підвищення ефективності функціонування аграрного ринку в зарубіжних країнах використовується система прямих і непрямих важелів державного впливу: регулювання цін і фермерських доходів, бюджетне фінансування, кредитування, оподаткування, стабілізація ринку сільськогосподарської продукції тощо. При цьому практично всі західні країни у відносинах сільського господарства з іншими галузями, у питаннях експорту й імпорту сільськогосподарської сировини дотримуються принципу аграрного протекціонізму. Більше того, успіхи сільського господарства країн Західної Європи, США, Канади, Японії, Китаю зобов'язані не стільки розвитку ринкових відносин у цих країнах, скільки обмеженню дій ринкових механізмів саморегулювання з використанням зовнішніх важелів впливу. Це державна підтримка сільського господарства через дотації, ціни, квоти, кредитну й податкову політику тощо.

Досвід країн ЄС, Канади, США свідчить, що основними важелями фінансової державної підтримки є: регулювання цін на сільськогосподарську продукцію для забезпечення сільських товаровиробників

ефективними умовами господарювання, податкове регулювання, спрямоване на стимулювання розвитку аграрних підприємств, кредитна підтримка через механізм здешевлення відсотків і відстрочення платежів основної суми заборгованості, економічна підтримка аграрних підприємств, що потрапили в несприятливі природно-кліматичні умови, державне фінансування найважливіших програм розвитку аграрного сектора.

У сучасних умовах метою прямих державних виплат в аграрному секторі у розвинених західних країнах є не стільки стимулювання виробництва, скільки рішення соціальних завдань – підтримка рівня доходів фермерів, постачання населення доступними продуктами харчування, розвиток сільських територій та аграрної інфраструктури, проведення природоохоронних заходів. У цьому є зміст сучасної Спільної аграрної політики (САП) Європейського Союзу (ЄС). Спільна аграрна політика ЄС була започаткована в 1957 р. Римським договором, підписаним шістьма країнами (ФРН, Францією, Італією, Нідерландами, Бельгією і Люксембургом), в якому йшлося про утворення Європейського Союзу.

Згідно зі ст. 33 Договору про створення Європейського Союзу одними з головних цілей Спільної аграрної політики є постачання населенню аграрної продукції за прийнятними цінами та збільшення доходів селян, насамперед за рахунок підвищення доходів сільгоспвиробників у розрахунку на душу населення й забезпечення їм життєвого рівня, порівняного з міським.

Одним з важливих важелів регулювання в ЄС є ізоляція від світового ринку дешевої сільськогосподарської продукції та продовольства. В останні 15 років частка витрат на підтримку цін в країнах ЄС скоротилася в загальній частці підтримки аграрного сектора з 3/4 до 2/3, але зросла частка прямих платежів. Вони мають різну спрямованість: компенсаційні платежі, субсидії в розрахунку на одиницю площі або голову худоби, страхові платежі, фінансування закупівель для виробництва. Із загального обсягу прямих платежів найбільша частка витрат на тваринництво у Фінляндії, Норвегії, Швейцарії. Якщо в 60–70-і роки прямі платежі грали роль стимулу виробництва, направлялися на засоби виробництва, будівництво та інше, то зараз це виплати по відсотках за кредити, витрати з надання допомоги починаючим фермерам, покриття частини витрат на несприятливі умови [26, 63, 167].

Високий рівень підтримки забезпечується суб'єктам аграрного ринку і в межах спільної аграрної політики ЄС, щороку із бюджету ЄС витрачається на ці цілі близько 40 млрд. євро. З 2013 року спільна аграрна

політика Євросоюзу зазнала змін, але вони мало торкнулися обсягів фінансування, змінилися, переважно, напрями використання коштів. Субсидії спрямовуються не лише на підтримку виробництва продукції, а й на вирішення екологічних і суспільних завдань. Виробники, які претендуватимуть на отримання допомоги від держави, мають дотримуватися значної кількості вимог щодо захисту природи і тварин і забезпечення продовольчої безпеки.

На захист національних ринків і товаровиробників у західних країнах спрямовано механізм зовнішньоторговельних відносин, головною складовою якого є цінове регулювання. Так, світові ціни формуються на основі витрат у кращих умовах виробництва, під якими розуміється сукупність природних, техніко-технологічних і соціально-економічних умов. Такі умови для виробництва більшості сільськогосподарських товарів мають США, де на біржах і відбувається формування світових цін. Однак у більшості країн умови виробництва сільськогосподарської продукції гірші, ніж в основних країнах-експортерах. І якби функціонував абсолютно вільний світовий ринок, то внутрішнє виробництво сільськогосподарської продукції в багатьох державах було б витиснуте імпортом. Тому такі країни застосовують захисні механізми, які стимулюють розвиток власного аграрного виробництва й обмежують імпорт. Такі механізми створені в країнах ЄС, США, Японії та інших, де умови для вирощування багатьох сільськогосподарських культур гірші. Розроблені механізми в цих країнах захищають від дешевого імпорту окремих видів сільськогосподарської продукції і одночасно регулюють надходження продукції, що не виробляється або виробляється не в достатній кількості всередині країни.

До основних заходів державної підтримки аграрного сектора Японії належать встановлення гарантованих закупівельних цін і державних закупівель сільськогосподарської продукції, підтримка сільськогосподарської науки та сільськогосподарського машинобудування. Значне місце в аграрному бюджеті займають екологічні програми й програми сільського розвитку, а також державна політика, спрямована на укрупнення ферм [26].

В інших країнах застосовуються відмінні форми державного регулювання ринку зерна. В Угорщині держава гарантує виробникові прийнятні ціни на пшеницю, що використовується на виробництво борошна. У Румунії в складі мінімальної ціни за пшеницю включено гарантований бонус. У Польщі створене спеціальне державне агентство, яке для підтримки ринкових цін і гарантування додаткового прибутку фермерам за спеціальною програмою здійснює інтервенційні операції під

час перенасичення зерном внутрішнього ринку країни. В Узбекистані, відповідно до програми щодо самозабезпечення зерном з метою подвоєння його виробництва, держава збільшила закупівельні ціни на пшеницю, жито і ячмінь до 300% від рівня ринкових цін. У країнах Північної Африки, які часто потерпають від посух, держава оперативно реагує підвищенням мінімальної ціни, насамперед на продовольчу пшеницю для запобігання збитків фермерів. В Індії діють не тільки програми підвищення мінімальної ціни підтримки на пшеницю, рис, сорго, кукурудзу і ячмінь, але й програма підтримки експорту пшениці через значні субсидії, які роблять її значно дешевшою на зовнішньому ринку. У Таїланді для збільшення виробництва рису, держава реалізує програму продажу фермерам насіння гібридів рису за ціною майже в 10 разів меншою, ніж їхня комерційна вартість.

Зауважимо, що у всіх розвинених країнах існують програми зі страхування врожаю зернових культур. Система компенсаційних платежів із державного бюджету страхує фермерів на випадок несприятливих погодних умов, повеней, епідемій тощо. Також існують бюджетні платежі, пов'язані з “регіональною підтримкою”, завдяки яким у фермерів з'являється можливість ведення сільськогосподарського виробництва на розширеній основі в зонах із несприятливими погодними умовами [4].

За федеральними сільськогосподарськими програмами у США фермери, що вирощують зернові, одержують від Міністерства сільського господарства кредити для фінансування виробництва. Зібраний урожай фермери продають за ринковими цінами й розраховуються за кредити. Якщо ж ринкові ціни знижуються нижче рівня контрольних цін, установлених Конгресом, то фермер може передати врожай державі за контрольними цінами, розрахувавшись із кредитом і діставши прибуток. Аналогічно регулюються ціни в молочній промисловості. Конгрес визначає “справедливий” рівень контрольних цін на молоко, масло, сир. Якщо ринкові ціни опускаються нижче цього рівня, то продукти скуповує держава.

Система фінансування аграрного сектора в різних країнах Західної Європи й Америки має свою специфіку. Наприклад, у Великобританії немає спеціалізованої системи аграрних кредитів, і фермерські господарства підтримуються за допомогою державних субсидій. У Німеччині, Бельгії, Данії, Франції, США, навпаки, історичний розвиток фермерського укладу привів до створення спеціалізованих установ кредитування фермерів.

У Польщі з метою стабілізації ринку й захисту доходів фермерів через встановлення інтервалу допустимого коливання ринкових цін на внутрішньому ринку держава проводить інтервенційні закупівлі сезонних надлишків сільськогосподарської продукції й продовольства і продаж цих продуктів у період дефіциту. Цю функцію виконує державне Агентство аграрного ринку, що діє на ринках зерна, молочної продукції, м'яса, цукру, хмелю й продуктів переробки картоплі. Агентство надає гарантовані кредити на закупівлю цих продуктів за мінімальними цінами, виплачуючи їм 45% мінімальної ціни. Агентство також встановлює експортні субсидії на експорт продукції.

У Німеччині діє програма стимулювання інвестицій, що дозволяє знизити процентну ставку на 4% (на 6% – в економічно відсталих районах) для довгострокових кредитів. У рамках цієї програми можна також одержати пільгову державну позику (1% річних у рахунок погашення 3,5% на будівництво житлових будинків й інших споруджень).

Фермери Франції одержують субсидії на підвищення ефективності виробництва, поліпшення умов життя, під виведення орних земель із сільськогосподарського виробництва, на підтримку родючості земель, компенсаційні виплати за роботу в районах з несприятливими природними умовами.

Усі напрями державної підтримки аграрного сектора в зарубіжних країнах займають значну питому вагу в загальній вартості сільськогосподарської продукції. Так, найбільший цей показник зафіксовано у Швейцарії – 82%, Норвегії – 75%, Ісландії – 73%. В Японії цей показник становив 74%, країнах ЄС – 49%, а в США – 30%. До країн з найменшим рівнем субсидування сільськогосподарської продукції відносять Австралію (10%) і Нову Зеландію (3%). До країн з мінімальним рівнем субсидування аграрного сектора можна віднести й Україну – 4,5% у вартості сільськогосподарської продукції [26].

Таким чином, розвинені країни активно стимулюють національне сільське господарство, в якому витрати на виробництво одиниці продукції, зазвичай, вище світових. У цьому випадку враховуються імпортно-експортні можливості товаровиробників, а особливості механізму підтримки аграрного сектора в кожній країні залежать від природно-економічних, географічних, зовнішньоекономічних умов. Загальносвітовими особливостями державного регулювання аграрного ринку є:

- посилення регуляторної ролі держави та протекціонізму щодо національного сільськогосподарського виробника розвинених країн,

незважаючи на вимоги СОТ, які вимагають зниження підтримки аграрного виробництва;

- дотаційність аграрного сектора, рівень якої у розвинених країнах коливається, як правило, в діапазоні 30–80% у вартості виробленої продукції;
- державне сприяння розширенню ємності національного аграрного ринку і стимулювання експорту аграрної продукції на світовий ринок;
- розвинуті країни домагаються відкриття аграрних ринків країн, що розвиваються, закриваючи при цьому свої ринки, що в умовах глобальної конкуренції приводить до стагнаційного розвитку аграрного сектора та згортання сільськогосподарського виробництва в країнах з перехідною економікою.

Суттєво впливає на концептуальні підходи до державного регулювання аграрного ринку окремих країн світу Світова організація торгівлі. Однак за роки свого існування ця організація так і не спромоглася знайти оптимальне рішення аграрних проблем таким чином, щоб це задовольнило інтереси як розвинених країн, так і країн, що розвиваються до яких належить Україна.

Європейський підхід до підтримки аграрного сектору характеризується комплексністю, забезпечує належну прибутковість більшості видів сільськогосподарської продукції та галузі сільського господарства в цілому, дозволяє охопити підтримкою велику кількість видів сільськогосподарської продукції та значні обсяги її виробництва, однак при цьому здійснює значний вплив на рівень цін, знижує конкурентні переваги сільськогосподарської продукції на світових ринках, характеризується слабкою адаптацією до змін ринкових умов та складним механізмом функціонування з нерівномірним розподілом підтримки між регіонами та виробниками продукції, а також потребує значних бюджетних витрат.

На відміну від Європи, у США мета аграрної політики менше залежить від соціальних завдань. Головна мета державної підтримки у США – сприяти розвитку конкурентоспроможності та допомогти фермерам пережити несприятливий період. Цим визначається вибір інструменту державного захисту сільгоспвиробника. Таким інструментом є заставні ціни. Під час падіння цін американський фермер має можливість здати державі на зберігання свою продукцію за заставними цінами. Це дозволяє без втрат продовжувати виробничий процес. У випадку покращання цінової ситуації виробник має змогу забрати свою продукцію на реалізацію, повернувши з виручки отримані від держави кошти.

Аграрна політика США, так само як і в ЄС, характеризується гнучкістю, постійними змінами відповідно до потреб економіки сільського господарства та країни, що досягається прийняттям законів на період 5–6 років.

Для України повчальним в царині державної підтримки аграріїв є досвід Японії. Аналіз державної підтримки сільськогосподарського виробництва цієї країни свідчить, що майже 80% обсягу сільськогосподарської продукції підпадає під дію урядових програм та заходів, зокрема: закупівельні ціни на рис встановлюються у розмірах, необхідних для забезпечення відшкодування витрат на його виробництво; на окремі види сільськогосподарської продукції встановлюється верхня і нижня межа ціни, однак, якщо вони не збігається із ринковими, держава гарантує закупівлю цих видів продукції; уряд забезпечує виробникам мінімальний рівень ціни або компенсацію різниці між нормативною ціною і чинною реалізаційною у разі її зниження.

Досвід країн Європейського Союзу свідчить, що пільгове кредитування є одним із пріоритетних важелів підтримки сільськогосподарського виробництва. Так, пільгові кредити фермерським господарствам, з яких майже 40% мають потребу у банківському кредитуванні, надають сільськогосподарські кооперативні банки.

Країни ЄС постійно працюють над питанням зменшення податкового тягаря для сільськогосподарських товаровиробників. Так, фермери ЄС отримують значні пільги при оподаткуванні. Зокрема, при розрахунку прибуткового податку з доходів враховуються пенсійні внески, внески на страхування життя, відсотки за позики на будівництво життя. Таким чином, оподатковуваний рівень доходу, зокрема у Франції, для робітників складає 42%, а для фермерів – 34%. Крім того, у країнах ЄС оподатковуються також податком на додану вартість окремі види сільськогосподарської продукції за зниженими ставками, застосовуючи при цьому диференціацію ставок. Так, у Великобританії ставка ПДВ становить 15%, тоді як в Італії на продукцію тваринництва – 19%, а на продукцію рослинництва – 4%.

Державна підтримка аграрного сектору в Іспанії надається через механізм страхування сільськогосподарських ризиків. Відповідно до закону про страхування, який набрав чинності ще у 1978 році, в країні функціонує змішана система страхування. Ця система включає в себе:

- страхування озимих культур та страхування врожаю на випадок стихійного лиха (повені, пожежі, приморозки, засухи, знищення продукції шкідниками тощо);

- страхування врожаю вибагливих та нестійких до погодних умов культур (мак, виноград, тютюн).

В Італії основним елементом підтримки сільськогосподарських товаровиробників є система кредитної кооперації. У Греції застосовують податкові стимули, відповідно до яких сільськогосподарські товаровиробники взагалі звільнені від оподаткування. У Данії держава надає гарантії фермерам на їхні позики та пільгові кредити молодим фермерам, що придбали власне господарство.

Державна підтримка сільськогосподарського виробництва у зарубіжних країнах дає свої позитивні наслідки. Однак, застосовувати окремі інструменти державної підтримки в Україні на основі зарубіжного досвіду неможливо через ряд причин. По-перше, у країнах ЄС та розвинених країнах світу аграрний сектор характеризується перевиробництвом сільськогосподарської продукції, в той час як в Україні обсяги виробництва власної сільськогосподарської продукції потребують збільшення. По-друге, перед визначенням методів державної підтримки слід врахувати рівень бюджетного дефіциту при якому окремі заходи в Україні порівняно з іншими країнами застосовувати неможливо. Так, без наявних бюджетних коштів нереально забезпечити відповідний рівень розвитку аграрного сектору економіки України.

Сучасні світові підходи до регулювання аграрного сектору характеризуються різними цілями та значним різноманіттям використовуваних інструментів, проте відзначаються головним досягненням поставлених завдань. В Україні використовується більшість інструментів державного регулювання сільгоспвиробництва: дотації, субсидії, регулювання експорту та імпорту, регулювання цін. Проте, на нашу думку, відсутнє головне – системність підходу та спрямованість на кінцевий результат. Це відрізняє нас від інших країн, де обсяг державної підтримки залежить від визначених стратегічних цілей та закріплений у законодавстві, яке регулярно корегується відповідно до завдань конкретного етапу розвитку економіки і сільського господарства. Суттєвим позитивним кроком є розробка українськими вченими-аграріями «Стратегічних напрямів розвитку сільського господарства України на період до 2020 року». Проте без законодавчого закріплення задекларованих стратегічних напрямів та без забезпечення їх бюджетного фінансування очікувати на досягнення поставлених завдань не доводиться.

Отже, система механізмів державної підтримки аграрної сфери в розвинених зарубіжних країнах характеризується не стільки

стимулюванням виробництва, скільки рішенням соціальних завдань - підтримка рівня доходів фермерів, розвиток сільської інфраструктури й природоохоронні заходи. Що стосується державної політики підтримки аграрного сектора в Україні, то вона повинна в сучасних умовах стосуватися насамперед стимулювання вітчизняного виробництва сільськогосподарської продукції та реалізації експортноорієнтованої стратегії його розвитку, що слугуватиме поштовхом для зростання всієї економіки країни і на цій основі підвищення рівня життя населення України.

Контрольні питання до теми

1. Що таке аграрна політика?
2. Які основні складові аграрної політики?
3. Назвати методи аграрної політики.
4. Охарактеризуйте принципи державної підтримки АПК.
5. В чому полягають особливості аграрної політики України в сучасних умовах?
6. Обґрунтуйте необхідність бюджетного фінансування аграрного сектора економіки.
7. Визначити основні проблеми державної підтримки АПК.
8. Охарактеризуйте напрямки державної підтримки АПК.
9. Які існують механізми державної підтримки АПК?
10. Охарактеризуйте податкове стимулювання аграрних товаровиробників в Україні.
11. В чому полягає специфіка державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників в країнах Європейського Союзу?
12. Як здійснюється державне регулювання аграрного ринку в США?

ТЕМА 11. ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ АПК

Основні терміни та поняття: ринок цінних паперів, фондовий ринок, фондова біржа, емітент, цінний папір, акція, облігація, вексель, дериватив, опціон, ф'ючерс, первинний ринок цінних паперів, вторинний ринок цінних паперів, державне регулювання ринку цінних паперів, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

11.1. Ринок цінних паперів – обов'язковий елемент ринкової економіки

11.2. Сучасний стан і перспективи розвитку національного ринку цінних паперів

11.3. Ринок цінних паперів в АПК: соціально-економічні передумови створення та подальший розвиток

11.4. Державне регулювання ринку цінних паперів в Україні

11.1. Ринок цінних паперів – обов'язковий елемент сучасної економіки

В економіці кожної країни постійно відбувається кругообіг фінансових ресурсів. Його головними суб'єктами виступають підприємства, організації, приватні фірми, корпорації, держава, індивідуальні господарники, різноманітні фінансові інститути (комерційні банки, страхові компанії, інвестиційні фонди та компанії, пенсійні фонди). При цьому в одних суб'єктів виникає потреба в додаткових коштах, а в інших – накопичуються заощадження, які можуть бути використанні для інвестування. Метою ж фінансового ринку є і акумуляція та ефективне розміщення заощадження в економіці.

Таким чином, фінансовий ринок являє собою грошові відносини, що складаються в процесі купівлі-продажу фінансових активів під впливом попиту і пропозиції на позичковий капітал, рух якого втілюється в цінних паперах.

Фінансовий ринок є цілісною системою, яка складається із взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих елементів, кожний з яких спроможний окремо впливати на розвиток всієї системи.

Розглянемо більш детально ринок цінних паперів та принципи його функціонування.

Ринок цінних паперів (фондовий ринок) – це у широкому сенсі такий сектор фінансового ринку, на якому за незначний час створюються необхідні умови та відбуваються швидка мобілізація, ефективний перерозподіл і раціональне розміщення фінансових ресурсів у соціально-економічному просторі держави з урахуванням інтересів та потреб суспільства шляхом здійснення емісії цінних паперів різними емітентами. У вузькому ж розумінні ринок цінних паперів, як правило, означає взаємодію, що відбувається на ринку між його суб'єктами з приводу випущення цінних паперів.

Ринок цінних паперів є багатофункціональною системою, яка сприяє акумуляції капіталу для інвестицій у виробничу і соціальну сфери, структурній перебудові економіки, позитивній динаміці соціальної структури суспільства, покращенню добробуту громадян за рахунок володіння і вільного розпорядження цінними паперами, підготовленості населення до ринкових відносин.

Ринок цінних паперів являє собою особливий сегмент фінансового ринку, на якому складаються відносини з приводу купівлі-продажу спеціальних документів (цінних паперів), які мають свою вартість, вільно обертаються і засвідчують відносини співволодіння, займу і похідні від них між тими, хто залучає ресурси, випускаючи цінні папери (емітентами), і тими, хто їх купує (інвесторами), опосередкованих, як правило, участю особливих суб'єктів підприємницької діяльності – фінансових посередників.

Первинний ринок цінних паперів – ринок перших і повторних емісій (випусків) цінних паперів, на якому здійснюються їх початкові розміщення серед інвесторів

Вторинний ринок цінних паперів – сукупність правовідносин, пов'язаних з обігом цінних паперів. Це місце основної купівлі-продажу раніше випущених активів.

Цінні папери як грошові документи характеризуються наступними ознаками: документарним характером; матеріальною формою; наявністю певного набору взаємних прав і обов'язків, що витікають із власності на цінний папір.

Цінний папір як грошовий документ являє собою закріплену на матеріальному носії офіційну інформацію емітента, що передбачає виникнення взаємних прав і обов'язків між емітентом і власником даного документа.

Цінний папір вважається своєрідним аналогом грошей у вигляді документа, що дає його власникові гарантоване право на одержання визначеної суми грошей або засвідчує його право майнового володіння у встановленому для даного виду документів порядку.

За своєю природою цінні папери є борговими зобов'язаннями організацій, осіб, що випустили ці документи, перед особами, що, купивши такі документи, стали їх власниками. Зобов'язання передбачають виплату власникам цінних паперів доходу у вигляді дивідендів чи процентів.

Цінні папери завжди містять певне майнове право, реалізація якого можлива тільки за умови їх пред'явлення. Дана ознака юридичного характеру є єдиною, спільною для всіх видів цінних паперів і означає, що цінність паперу підкріплена майновим комплексом, на частину вартості якого має право претендувати власник цінного паперу.

У Законі України «Про цінні папери і фондову біржу» цінні папери визначаються як грошові документи, що засвідчують право володіння або боргові відносини, визначають взаємовідносини між особою, яка їх випустила, і їх власником, та передбачають, як правило, виплату доходу у виді дивідендів або процентів, а також можливість передачі грошових чи інших прав, які витікають з цих документів, іншим особам.

Цінні папери діляться на наступні групи:

- пайові цінні папери, за якими емітент не несе зобов'язання повернути грошові засоби, інвестовані в його діяльність, але які свідчать про участь у статутному фонді, надають їх власникам право на участь в управлінні справами емітента і отримання частини прибутку у вигляді дивідендів і частини майна у випадку ліквідації емітента;

- боргові цінні папери, за якими емітент несе зобов'язання повернути у визначений термін засоби, інвестовані в його діяльність, але які не надають їх власникам права на участь в управлінні справами емітента;

- похідні цінні папери, механізм обігу яких пов'язаний з пайовими, борговими цінними паперами, іншими фінансовими інструментами або правами у відношенні до них.

До пайових цінних паперів належать акції та інвестиційні сертифікати.

Акція – це цінний папір, що є свідченням вкладів інвестора до статутного капіталу акціонерного товариства, на основі чого він одержує права, передбачені установчими документами.

Інвестиційний сертифікат відображає частку активів його власника в капіталі інституту спільного інвестування.

Боргові цінні папери – це цінні папери, які засвідчують відносини позики. Вони передбачають, що емітент має зобов'язання сплатити їх власнику в установлений термін номінальну вартість цінного папера та виплатити дохід чи надати інші майнові права. Боргові цінні папери надають інвестору право участі не у власному капіталі, а в залученні активів за умов боргу. Вони відрізняються від пайових цінних паперів порядком погашення, обігом, виплатою доходів та іншими ознаками. В Україні до боргових цінних паперів належать:

- облігації (державні, місцевих позик, підприємств);
- казначейські зобов'язання України;
- ощадні (депозитні) сертифікати;
- векселі.

Облігація – це цінний папір, що засвідчує внесення інвестором коштів емітенту на визначений термін на умовах повернення та платності. За складом ціни розміщення облігації можуть бути відсотковими, цільовими, дисконтними.

В свою чергу, державні облігації можуть здійснювати обіг на внутрішньому (внутрішня позика) та на зовнішньому (зовнішня позика) ринках.

Казначейські зобов'язання – це боргові цінні папери, що емітуються державою в особі її уповноважених органів, розповсюджується винятково на добровільних засадах серед фізичних та юридичних осіб і засвідчують до бюджету та дають право на отримання фінансового доходу, або інші майнові права, відповідно до умов їх випуску.

Вексель – це цінний папір, за яким боржник має безумовне грошове зобов'язання (векселедавця або платника) сплатити у певний період зазначену суму грошей власникові векселя.

Ощадний (депозитний) сертифікат – цінний папір, випущений банком, як письмове свідоцтво про депонування грошових коштів, яке засвідчує право вкладника на отримання після завершення встановленого строку суми депозиту та відсотків за ним.

До похідних цінних паперів належать фондові деривативи.

Дериватив – це стандартний документ, що засвідчує право та/або зобов'язання придбати чи продати цінні папери, кошти, валютні цінності, товари на визначених умовах в майбутньому.

До фондових деривативів належать варанти, опціони, ф'ючерси.

Варрантом визнається цінний папір, що випускається разом з облігаціями або привілейованими акціями і дає право його власнику

протягом встановленого терміну на купівлю простих акцій за обумовленою ціною.

Опціон – це договір (контракт) між партнерами, один із яких виписує і продає опціонний сертифікат, а інший купує його і отримує право купити до встановленої дати за фіксованою ціною певну кількість акцій у особи, яка виписала опціон – опціон на купівлю, або продати їх – опціон на продаж.

Ф'ючерс – це контракт, у відповідності з яким особа, що його заключає, бере на себе зобов'язання після закінчення певного терміну продати своєму клієнту (або купити у нього) відповідну кількість фінансових інструментів за встановленою ціною.

Головною метою ринку цінних паперів кожної країни має стати становлення цілісного, високоліквідного, ефективного і справедливого ринку, регульованого державою та інтегрованого у світові фондові ринки.

Створення ринку цінних паперів України вимагає врахування відомих загальносвітових принципів і стандартів функціонування фондового ринку.

Щоб фондовий ринок України став ефективним механізмом обігу цінних паперів, він має будуватися на таких **принципах**:

- *соціальної справедливості* – забезпечення створення рівних можливостей і спрощення умов доступу інвесторів та позичальників до ринку фінансових ресурсів, недопущення монопольних проявів дискримінації прав і свобод суб'єктів ринку цінних паперів;

- *надійності захисту інвесторів* – створення необхідних умов для реалізації інтересів суб'єктів фондового ринку та забезпечення їхніх майнових прав;

- *регульованості* – створення гнучкої та ефективною системи регулювання фондового ринку;

- *контрольованості* – створення надійного механізму обліку і контролю, запобігання і профілактики зловживань та злочинності на ринку цінних паперів;

- *ефективності* – максимальна реалізація всього потенціалу фондового ринку в мобілізації та розміщенні фінансових ресурсів у перспективні сфери національної економіки, що сприятиме забезпеченню її прогресу та задоволенню життєвих потреб населення;

- *правової впорядкованості* – створення розвиненої правової інфраструктури забезпечення діяльності фондового ринку, яка чітко регламентує правила поведінки і взаємовідносини його суб'єктів;

- *прозорості, відкритості* – забезпечення надання інвесторам повної і доступної інформації, що стосується умов випуску і обігу на ринку цінних паперів, гласності фінансово-господарської діяльності емітентів, усунення проявів дискримінації суб'єктів фондового ринку;

- *конкурентності* – забезпечення необхідної свободи підприємницької діяльності емітентів і ринкових посередників, створення умов для змагання за найбільш вигідне залучення вільних фінансових ресурсів та встановлення немонопольних цін на послуги фінансових посередників за умов контролю дотримання правил добросовісної конкуренції учасниками фондового ринку;

- *цілісності ринку* – забезпечується функціонуванням єдиної біржової системи, що діє під егідою Національної фондової біржі, систем Національного депозитарію і клірингу (розрахунків) за цінними паперами. Принцип цілісності потребує впровадження єдиних основних правил щодо ціноутворення на ринку цінних паперів на всій території України.

11.2. Сучасний стан і перспективи розвитку національного ринку цінних паперів

Недовіра та низький рівень інформованості населення стосовно діяльності фондового ринку є однією з причин слабого розвитку біржового ринку, що призводить до низької активності фізичних осіб на фондовій біржі, незважаючи на те, що вони є одним з головних інвесторів у розвинених країнах. Особлива увага має приділятися розвитку Інтернет-технологій, які мають заохотити дрібних інвесторів і населення до активнішої участі на ринку.

У цілому ситуація з фінансовими інструментами фондового ринку характеризується такими негативними моментами: надто вузький спектр доступних для роботи фінансових інструментів, що ускладнює диверсифікацію портфелів і можливостей для інвестування; низька якість цінних паперів, що перебувають в обігу; низька ліквідність та висока волатильність цін лістингових цінних паперів; низький рівень розвитку ринку дериватів; відсутність в обігу на біржах цінних паперів іноземних емітентів, активи яких розташовані в Україні.

Вважаємо, що такий стан пов'язаний з наступними обставинами:

- самі емітенти – акціонерні товариства, що з'явилися після приватизації, не надто прагнуть до вільного обігу власних акцій на ринку;

- вся наявна інфраструктура та система регулювання орієнтовані на великих емітентів, масштаби яких дозволяють працювати з ними іноземним інвесторам;

- відсутність ефективного захисту прав інвесторів у цінні папери, незацікавленість потенційних інвесторів придбавати цінні папери через низький рівень корпоративного управління.

Варто наголосити на проблемі обрахунку кількості акцій емітентів у вільному обігу. Це зумовлено тим, що законодавчо в Україні не встановлена суть показника «акції у вільному обігу», а також тим, що інформацією простратегічних інвесторів, так званих, інсайдерів, не володіють навіть самі біржі.

Однією із умов досягнення та збереження конкурентоспроможності сучасного біржового фондового ринку є забезпечення фондовою біржею високого рівня ліквідності торгів через надання інвесторам максимально доступної кількості фінансових інструментів для диверсифікації напрямів інвестування, створення можливості реалізації учасниками ринку та інвесторами різноманітних стратегій інвестування та поведінки на біржовому ринку. Напрямами, спрямованими на розширення кола інструментів в Україні є:

- зниження вимог до фінансових показників, що обумовлюють допуск цінних паперів у лістинг;

- надання дозволу на включення цінних паперів до біржового реєстру біржі за наслідками їхнього обігу на інших фондових біржах, не вимагаючи регулярних торгів на цій біржі протягом найменше півроку за умови достатньої стартової ліквідності;

- посилення вимог до ліквідності цінних паперів (визнати за обов'язкову умову для перебування у лістингу наявність маркет-мейкера та збільшення обсягу торгів);

- для емітентів першого рівня лістингу зробити вимогу щодо дотримання принципів корпоративного управління обов'язковою, а не рекомендованою;

- посилення вимог до інформаційної прозорості емітентів;

- надання фінансових (податкових) привілеїв емітентам цінних паперів у разі їхнього публічного обігу та проведення лістингу на фондовій біржі;

- спрощення біржового обігу іноземних цінних паперів.

Регулятивна структура українського фондового ринку має свої особливості. Характерною її ознакою є активне втручання держави у

біржовий процес, але слабкий нагляд за діяльністю емітентів, а також непорозуміння в законодавчих основах функціонування ринку фінансових інвестицій. Державне регулювання ринку цінних паперів забезпечується нормами цивільного, господарського, податкового, валютного, банківського, фінансового, митного й земельного законодавства, правовими актами про приватизацію, цінні папери та фондовий ринок тощо.

Разом з тим, незважаючи на значний перелік регулятивних законодавчих актів, за дослідженням Рахункової палати України за 2009–2013 роки, в країні відсутні дієві механізми державного регулювання ринку цінних паперів, а також вказано на неефективність використання Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку бюджетних коштів, передбачених для реалізації державної політики у сфері обігу цінних паперів та функціонування фондового ринку.

За висновками аудиторів Рахункової палати України однією з причин такої ситуації є недосконале нормативно-правове забезпечення роботи національного фондового ринку. Зокрема: 1) законодавчо не стимулюється розширення біржового ринку фінансових інструментів; 2) не створена централізована депозитарна система, яка мала б забезпечувати повноцінний захист прав власності інвесторів; 3) відсутній спеціальний закон щодо похідних фінансових інструментів (деривативів) та інше [102; 117].

Рівень розвитку та якість функціонування фондового ринку залежить від ступеня розвитку інфраструктури біржових торгів. Діяльність суб'єктів інфраструктури відіграє визначальну роль у взаємодії учасників фондового ринку. Не є виключенням і біржовий ринок України.

Важливим аспектом реформування є якісні зміни, спрямовані, перш за все, на формування консолідованої інфраструктурної складової біржової діяльності. З метою упорядкування біржової діяльності, створення організаційно-економічних умов для її удосконалення і поширення в 2012 році було прийнято Закон України «Про депозитарну систему», яким передбачена модернізація існуючої моделі Національної депозитарної системи України (НДСУ). Зміни торкнулися визначення Центрального депозитарію, створення єдиної розрахунково-клірингової установи – Розрахункового центру, остаточного об'єднання депозитарної діяльності реєстраторів та зберігачів. Зокрема визначено, що проведення грошових розрахунків за правочинами щодо цінних паперів за принципом «поставка цінних паперів проти оплати» здійснюється через Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках. Депозитарна діяльність являє собою комплекс заходів із надання послуг, що пов'язані зі

зберіганням сертифікатів цінних паперів й (або) обліку та переходу прав на цінні папери. Після набрання чинності Закону «Про депозитарну систему» (12 жовтня 2013 року) всі розрахунки за угодами, укладеними на біржі, здійснює «Розрахунковий Центр», у якого вже налагоджений механізм взаємодії з біржами.

Суть нової системи, яка працює з 14 жовтня 2013 року, полягає в тому, що держава вирішила рознести розрахунки по операціях на фондовому ринку в дві різні площини. Будь-яка угода передбачає перерахування цінних паперів і розрахунок грошима. До 14 жовтня, за поточною схемою, це робив на біржових угодах один депозитарій – Всеукраїнський депозитарій цінних паперів (ВДЦП), що створювало ризики концентрації управління активами (коли обома активами управляє одна юридична особа). Тому була розроблена нова концепція, згідно з якою ці функції розділяються між двома окремими організаціями. Облік прав власності та переказ усіх прав власності в депозитарній системі буде відбуватися в національному депозитарії України – НДУ. Грошові розрахунки будуть проходити в Розрахунковому центрі, основна функція якого полягатиме у забезпеченні розрахунків за операціями за принципом T+0 (поставки проти платежу): одна сторона депонує потрібну кількість цінних паперів, а інша – депонує потрібну кількість грошей. Таким чином, забезпечується виконання зобов'язань обома сторонами. Сьогодні модель розрахунків «поставки проти платежу» вже застосовується на ринках акцій та строковому ринку «Української біржі» та «Перспективи».

Гроші під біржову торгівлю страхує Фонд гарантування вкладів. НБУ видав Розрахунковому центру обслуговування договорів на фінансових ринках банківську ліцензію. Згідно з українським законодавством, Розрахунковий центр автоматично був внесений до реєстру учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Наявність ліцензії також дозволяє Розрахунковому центру відкривати поточні банківські рахунки фізичним особам для торгівлі цінними паперами.

Незважаючи на досягнення певних успіхів у справі створення необхідних інститутів ринку фондових деривативів, сьогодні перед українською біржовою спільнотою постають нові завдання і виклики, значною мірою пов'язані з характером процесів, що відбуваються на біржовому просторі всього світу. Основними тенденціями у світовій фінансовій системі є консолідація біржової торгівлі та ліквідація «зайвих» депозитаріїв на національних та глобальних ринках.

На основі проведеного аналізу сучасного стану функціонування фондового ринку України [39] серед нагальних проблем його розвитку виділимо:

- надмірна кількість фондових бірж (окремі біржі здійснюють операції нерегулярно і в незначних обсягах);
- низький рівень капіталізації, ліквідності та волатильності ринку;
- висока фрагментарність біржової та депозитарної структури, відсутність досконалого механізму взаємодії бірж з депозитарною системою та єдиних стандартів проведення розрахунків і клірингу;
- фондовий ринок не приносить прибутку торговцям, що нівелює їх зацікавленість, знижує ліквідність ринку;
- обмежена кількість ліквідних та інвестиційно привабливих фінансових інструментів, відсутність ліквідних цінних паперів публічних акціонерних компаній;
- низький ступінь використання похідних цінних паперів;
- недостовірність інформації щодо загального обсягу торгів на біржовому ринку (зокрема, стосовно позалістингових цінних паперів), що не сприяє прозорості й відкритості ринку, а отже, й знижує довіру до вітчизняних цінних паперів;
- незадовільний рівень інформованості населення про діяльність фондового ринку, що призводить до незначної активності фізичних осіб на фондовій біржі, тобто психологічне неприйняття та недооцінка потенціалу фондового ринку;
- закритість компаній, чії акції проходять лістинг на біржі та в першу чергу тих, хто входить до індексу українських акцій;
- недостатнє законодавче регулювання ціноутворення;
- низький рівень гарантії повернення інвестицій для іноземних інвесторів через недосконалість валютного регулювання, як наслідок іноземні інвестори, навіть одноосібні, покидають вітчизняний ринок;
- масштабний дефіцит внутрішніх грошових ресурсів для інвестицій.

Ці проблеми заважають подальшому розвитку фондового ринку України, стримують розвиток економіки, приплив інвестицій, а також істотно обмежують можливості професійних учасників.

Напрямами модернізації біржового фондового ринку є:

- укрупнення та консолідація, в першу чергу, існуючих фондових бірж, що сприятиме формуванню стандартних критеріїв лістингу та формування справедливих ринкових цін за будь-якими фінансовими інструментами;

- зростання ліквідності і прозорості фондового ринку за допомогою збільшення пропозиції фінансових інструментів шляхом запровадження нових боргових інструментів, перш за все біржових та інфраструктурних облігацій, інноваційних структурованих продуктів, продуктів фінансового інжинірингу, зокрема, біржових валютних деривативів та ф'ючерсного контракту на ціну золота;
 - активне вдосконалення технологій торгівлі, розвиток Інтернет-технологій, впровадження нових торгових систем та платформ;
 - подальше вдосконалення інфраструктури ринку та забезпечення її надійного та ефективного функціонування;
 - створення відповідної законодавчої бази з метою забезпечення організаційно-правових засад формування та функціонування фондового ринку;
 - вдосконалення державного регулювання та нагляду на фондовому ринку, захист прав інвесторів, забезпечення на державному рівні низки заходів спрямованих на збільшення показника free-float акцій українських компаній;
 - створення ринку залучення капіталу для мало- та середньо-капіталізованих емітентів.

11.3. Ринок цінних паперів в АПК: соціально-економічні передумови створення та подальший розвиток

Найважливішою передумовою формування в Україні ринку цінних паперів є участь у його діяльності такого потужного сектора економіки України, як агропромисловий комплекс (АПК).

Ринок цінних паперів управляє фінансовими потоками, спрямовуючи їх у найперспективніші виробництва або вилучаючи ресурси з галузей, що працюють неефективно. Цінні папери системи АПК з цього погляду мають перевагу, пов'язану з тим, що їх основна маса значною мірою забезпечується вартістю землі і нерухомого майна, тобто АПК володіє найнадійнішою з усіх видів заставою, під яку випускаються цінні папери або беруться кредити.

З огляду на зазначене треба створити такі умови, щоб інвестори мали цілковиту впевненість і гарантії того, що цінні папери, випущені емітентами АПК України, як і акції найбільших банків і компаній, також будуть котируватися на світовому ринку цінних паперів. Створення таких

умов передбачає передавання якомога більшої частини землі та майна суб'єктів господарювання у приватну і кооперативну власність. Тільки якщо земля і майно стануть заставою в угоді з потенційним інвестором, можна очікувати інтенсивне залучення інвестицій у цей сектор економіки.

Необхідною соціально-економічною передумовою створення і розвитку ринку цінних паперів є наявність у системі АПК власників землі, майна, грошових заощаджень, під які можуть бути видані тимчасово або постійно вільні ресурси для залучення їх в економічний оборот. Економічні, соціальні та правові передумови мають бути реалізовані державою шляхом створення інфраструктури ринку цінних паперів у економіці АПК.

Для мобілізації фінансових ресурсів у складі ринку цінних паперів держава створює Українську фондову біржу як місце торгівлі цінними паперами [39; 117].

Фондова біржа – це організаційна форма ринку, на якому здійснюється торгівля цінними паперами – акціями, облигаціями, зобов'язаннями державної скарбниці, сертифікатами, документами, пов'язаними з рухом кредитних ресурсів і валютних цінностей. На відміну від товарних бірж, що регулюють рух товарів, фондова біржа забезпечує рух капіталу, адже цінні папери – не що інше, як різні форми його еквіваленту. Прискорення руху капіталу сприяє підвищенню ефективності економіки, що є важливим завданням фондової біржі.

Фондова біржа сприяє придбанню на певних умовах і на певний строк вільних грошей, залученню коштів за рахунок випуску і продажу акцій, облигацій і спрямування їх на технічне оновлення підприємства, його переорієнтацію на випуск продукції, яка має найвищий попит. Біржа може сприяти переливу капіталу з однієї галузі в іншу, а завдяки державному регулюванню цих процесів він може спрямовуватись у ті соціально важливі сфери, які найбільше його потребують

Як вторинний ринок цінних паперів фондова біржа сприяє здійсненню переходу фондових цінностей від одного суб'єкта до іншого. На первинному ринку цінності емітуються, тобто випускаються в обіг і розповсюджуються серед інвесторів. В окремих випадках на біржах можуть розповсюджуватися цінні папери.

Емітентами цінних паперів можуть бути юридичні особи, держава, державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, іноземні юридичні особи. Громадяни або юридичні особи, що купують цінні папери від свого імені та за свій рахунок, є інвесторами. Ними можуть бути також іноземні громадяни та юридичні особи.

Ще один учасник ринку цінних паперів – *інвестиційна інституція*, якій надається право юридичної особи, що дає їй можливість виконувати функції посередника (фінансового брокера), інвестиційного консультанта, інвестиційної компанії, інвестиційного фонду. Інвестиційні компанії можуть займатися організацією випуску цінних паперів та видаванням гарантій щодо розміщення їх на користь третім особам, вкладати кошти у цінні папери від свого імені та за свій рахунок, у тому числі через котирування цінних паперів, за якими інвестиційна компанія зобов'язується їх продавати і купувати.

Поява цінних паперів АПК на вторинному ринку (продаж на біржах) неможлива без посередників, які знають правову, податкову, організаційну, страхову й інші фінансові основи діяльності на ринку. Тому мають бути створені спеціалізовані брокерсько-дилерські фірми для надання допомоги суб'єктам господарювання АПК під час виходу їх на ринок цінних паперів, а також аудиторські фірми для надання консультативних послуг у процесі приватизації й акціонування державного сектору АПК.

Одна з особливостей цінного паперу – ризик. Отже, будь-яка пов'язана з операціями на ринку цінних паперів угода має бути застрахована. Для цього створюються страхові компанії, які є потужними фінансовими інститутами в системі ринку цінних паперів.

Аграрне страхування має розвиватися за такими напрямками:

- ✓ удосконалення законодавства України, яке регулює надання страхових послуг аграрному ринку та надання сільськогосподарським виробникам державної підтримки зі страхування аграрних ризиків;
- ✓ інституційна розбудова, спрямована на зростання спроможності держави здійснювати свої функції у цій системі;
- ✓ стимулювання та сприяння розвитку та консолідації страхового сектора, спрямованого на підвищення його спроможності надавати кваліфіковані послуги аграрному сектору.

Можливості фондового ринку для залучення інвестиційних ресурсів в аграрний сектор економіки обмежуються, як правило, тільки *акціями*, за допомогою яких формується найбільш дешеві фінансові ресурси. На жаль, в Україні цей інструмент використовується досить рідко, що зумовлюється пануючою організаційно-правовою формою бізнесу, яка домінує в аграрній сфері. Переважна частина підприємницьких структур, що працюють тут, є товариствами з обмеженою відповідальністю (понад 80%). Акціонерні товариства в аграрній сфері представлені усього декількома десятками компаній. І хоча окремі з них вже мають досвід публічного розміщення

своїх акцій, навіть на зарубіжних торговельних майданчиках, зокрема на Лондонській фондовій біржі, про масштабне застосування цього фондового інструменту не йдеться.

Ситуація докорінним чином може змінитися тільки після укрупнення аграрного бізнесу, інтеграції фермерських господарств та їх об'єднання з промислово-торговельними групами шляхом утворення акціонерних товариств. Це доцільно також і з точки зору можливостей використання такого ефективного фондового інструменту залучення довгострокових фінансових ресурсів як *корпоративні облигації*. Стосовно облигацій, що випускаються підприємствами аграрного сектора, це пояснюється неможливістю використання землі у якості такого забезпечення. Певним способом вирішення проблеми підвищення надійності та інвестиційної привабливості даного фінансового інструменту міг би стати випуск конвертованих облигацій.

Конвертовані облигації – це боргові цінні папери, умови випуску яких передбачають конвертацію їх в акції (обмін на акції того ж емітента). Конвертовані облигації надають інвестору додаткові можливості, а отже, і більш високу надійність, ніж звичайні незабезпечені облигації, оскільки він отримує право в будь-який час протягом терміну, на який випущена облигація, обміняти її на акції емітента. Конвертована облигація має параметр, який називається курсом конверсії. Останній являє собою ціну акцій, за якою емітент зобов'язався обмінювати конвертовані облигації на акції. Звичайно цей курс перевищує той, що існує на момент емісії.

Таким чином, ринкова вартість конвертованих облигацій формується дуже своєрідно: вона «прив'язана» до курсу акцій і здатна істотно відриватися від номіналу навіть при незмінних процентних ставках. Але зв'язок цей проявляється після того, як поточний ринковий курс акцій перевищить курс конверсії. До цього моменту ринкова вартість конвертованих облигацій формується під дією тих самих факторів, що утворюють ринковий курс звичайної облигації.

На фондових ринках популярність конвертованих облигацій циклічна, і залежить від домінуючої тенденції в динаміці біржової кон'юнктури. При довгостроковому зниженні загального рівня курсової вартості акцій, конвертовані облигації втрачають привабливість. І навпаки, при перевазі зростаючої тенденції на ринку акцій перспективи для емісії конвертованих облигацій поліпшуються.

Конвертовані облигації поводяться майже так само, як звичайні корпоративні облигації, коли ціна акцій далека від рівня конверсії, і майже

як акції, коли ціна акцій наближена або вища від рівня конверсії. Така подвійність створює гарні можливості для здійснення арбітражних операцій і тим самим робить конвертовані облигації привабливими також і для спекулянтів. З позиції інвестора, ці папери можуть характеризуватися як такі, що об'єднують у собі кращі риси двох головних сегментів фондового ринку – облигаційного та акціонерного. Власник конвертованих облигацій піддається меншому ризику, ніж акціонер, і до того ж одержує переваги, які є, зазвичай, тільки у власників акцій – користуватися результатами підвищення курсової вартості акцій. Однак при несприятливій динаміці курсової вартості акцій власник конвертованих облигацій не тільки втрачає переваги, але й зазнає прямих збитків, оскільки за такими облигаціями встановлюється нижчий відсоток, ніж за звичайними облигаціями, які випускаються на той самий термін обігу. Якщо немає можливості обміняти їх на акції, власники конвертованих облигацій змушені задовольнитися меншим доходом. Емісію конвертованих облигацій часто здійснюють компанії, які ще не мають гарної репутації у фінансових колах. Тому конвертовані облигації випускаються ними на таких умовах, що обмін їх на акції стає доцільним і при відносно невеликому підвищенні ринкового курсу акцій.

Конвертовані облигації емітують як малі, так і великі компанії, що прагнуть забезпечити обіг своїх акцій за кордоном. На міжнародному фондовому ринку розмістити акції значно складніше, ніж на національному, а конвертовані облигації пропонують зручний непрямий шлях, що дозволяє подолати існуючі перешкоди. Усі ці властивості конвертованих облигацій дають підстави вважати їх ***досить привабливим інструментом фінансування аграрного сектору української економіки.***

Важливим завданням розвитку ринку цінних паперів у економіці АПК є формування банківської підсистеми, що обслуговує АПК. У цій підсистемі першочергове значення має створення селянського банку на кооперативних (акціонерних) засадах. По своїй суті це не комерційний банк, а централізовано-організаційне кредитне товариство аграрників, головною метою якого є пільгове кредитування своїх акціонерів, випуск-придбання цінних паперів. У міру розвитку товарних відносин у АПК, визнання землі повноцінним товаром та права приватної власності на її володіння та розпорядження, виникне необхідність у створенні земельного та іпотечного банків.

Однією з причин повільного розвитку ринку цінних паперів є недосконалість нормативно-правової бази, законодавчого і підзаконного

регулювання. Основою правового регулювання даного ринку мають бути насамперед економічний і правовий захист інтересів інвесторів, формування інфраструктури фондового ринку.

11.4. Державне регулювання ринку цінних паперів в Україні

Державне регулювання ринку цінних паперів полягає в здійсненні державою комплексних заходів щодо упорядкування, контролю, нагляду за ринком цінних паперів та запобіганні зловживанням і порушенням у цій сфері.

Державне регулювання ринку цінних паперів здійснюється з метою [39; 117; 118]:

- створення умов для ефективної мобілізації та розміщення на ринку вільних фінансових ресурсів;
- захисту прав інвесторів та інших учасників фондового ринку;
- контролю за прозорістю та відкритістю ринку цінних паперів;
- дотримання учасниками ринку цінних паперів вимог актів законодавства;
- запобігання монополізації та сприяння розвитку добросовісної конкуренції на ринку цінних паперів.

Хоча в процесі регулювання ринку цінних паперів державою реалізуються різні підходи до регулювання діяльності професійних та інших учасників ринку – інвесторів і емітентів, державне регулювання повинно забезпечувати рівні права та однаковий доступ до ринку всіх його суб'єктів, максимальну прозорість ринку, конкурентне середовище, не допускати монополізації ринку.

Основними формами державного регулювання ринку цінних паперів є:

- прийняття актів законодавства з питань діяльності учасників ринку;
- регулювання випуску та обігу цінних паперів;
- реєстрація випусків (емісій) цінних паперів та інформації про випуск (емісію) цінних паперів; контроль за дотриманням емітентами порядку реєстрації випуску цінних паперів та інформації про випуск цінних паперів, умов продажу (розміщення) цінних паперів, передбачених такою інформацією;
- регулювання прав та обов'язків учасників ринку цінних паперів;

- видача спеціальних дозволів (ліцензій) на здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів та забезпечення контролю за такою діяльністю;

- заборони та зупинення на певний термін (до одного року) професійної діяльності на ринку цінних паперів у разі відсутності спеціального дозволу (ліцензії) на цю діяльність та притягнення до відповідальності за її здійснення згідно з чинним законодавством;

- створення системи захисту прав інвесторів і контролю за дотриманням цих прав емітентами цінних паперів та особами, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів;

- контроль за достовірністю інформації, що надається емітентами та особами, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів, контролюючим органом;

- контроль за дотриманням антимонопольного законодавства на ринку цінних паперів тощо.

Державне регулювання ринку цінних паперів покладено на *Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку*. Інші державні органи здійснюють контроль за діяльністю учасників ринку цінних паперів у межах своїх повноважень, визначених чинним законодавством.

Основними завданнями Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку є:

- формування та забезпечення реалізації єдиної державної політики щодо розвитку та функціонування ринку цінних паперів в Україні, сприяння адаптації національного ринку до міжнародних стандартів;

- координація діяльності державних органів із питань функціонування в Україні ринку цінних паперів;

- здійснення державного регулювання та контролю за випуском і обігом цінних паперів в Україні;

- захист прав інвесторів через застосування заходів щодо порушень законодавства на ринку цінних паперів;

- сприяння розвитку ринку цінних паперів;

- узагальнення практики застосування законодавства України з питань випуску та обігу цінних паперів в Україні, розробка пропозицій щодо його вдосконалення.

Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку відповідно до покладених на неї завдань встановлює вимоги щодо випуску та обігу цінних паперів, інформації про їх випуск та розміщення, у тому числі іноземних емітентів, які здійснюють випуск і розміщення цінних паперів

на території України, а також встановлює порядок реєстрації випуску цінних паперів та інформації про випуск цінних паперів, видає дозволи на обіг цінних паперів українських емітентів за межами України, здійснює реєстрацію випусків цінних паперів та інформації про випуск цінних паперів, у тому числі цінних паперів іноземних емітентів, що є в обігу на території України, веде загальний реєстр випуску цінних паперів.

Державна комісія цінних паперів та фондового ринку встановлює порядок та видає дозволи на здійснення діяльності з випуску та обігу цінних паперів, на депозитарну, реєстраційну, розрахунково-клірингову діяльність з цінними паперами та інші передбачені законодавством спеціальні дозволи (ліцензії) на здійснення окремих видів професійної діяльності на ринку цінних паперів, анулює ці дозволи у разі порушення вимог законодавства про цінні папери, визначає перелік відомостей, які торговці цінними паперами повинні подавати протягом терміну дії дозволу. Комісія також встановлює порядок і здійснює державну реєстрацію фондових бірж та позабіржових торговельно-інформаційних систем, призначає державних представників на фондових біржах, державних представників на депозитаріях і торговельно-інформаційних системах.

Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку встановлює вимоги та стандарти щодо обов'язкового розкриття інформації емітентами та особами, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів, забезпечує створення інформаційної бази даних про ринок цінних паперів відповідно до чинного законодавства, встановлює порядок здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів іноземними юридичними особами та підприємствами з іноземними інвестиціями тощо. Комісія не може виступати засновником підприємств, що здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів і підпадають під її пряме регулювання, та управляти часткою держави в цих підприємствах.

Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку є державним органом, підпорядкованим Президенту України і підзвітним Верховній Раді України. Вона утворюється у складі Голови та шести членів комісії. Голова комісії, її члени призначаються та звільняються Президентом України за погодженням з Верховною Радою України. Основною формою роботи комісії є засідання, які проводяться за рішенням Голови комісії у разі потреби, проте не рідше одного разу на місяць. При Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку створюється Консультаційно-експертна рада, інші органи та установи.

Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку накладає на юридичних осіб штрафи [39; 117]:

- за випуск в обіг та розміщення незареєстрованих цінних паперів відповідно до чинного законодавства – у розмірі до 10 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або в розмірі до 150% прибутку (надходжень), одержаних у результаті цих дій;

- за діяльність на ринку цінних паперів без спеціального дозволу, отримання якого передбачено чинним законодавством, – у розмірі до 5000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

- за ненадання, несвоєчасне надання або надання свідомо недостовірної інформації – у розмірі до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

- за ухилення від виконання або несвоєчасне виконання розпоряджень, рішень про усунення порушень щодо цінних паперів – у розмірі до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку про накладення штрафу може бути оскаржено в суді.

Посадові особи, які порушують законодавство про цінні папери, несуть кримінальну і майнову відповідальність, установлену відповідними законодавчими актами України.

Державна комісія з цінних паперів і фондового ринку та її територіальні відділення здійснюють контроль за випуском й обігом цінних паперів, за винятком приватизаційних. Контроль за обігом приватизаційних паперів здійснює Фонд державного майна України. Державною комісією призначаються державні представники на фондових біржах. Вони уповноважені здійснювати контроль за додержанням положень статуту і правил фондової біржі та мають право брати участь у роботі керівних органів фондових бірж.

Державна комісія з цінних паперів і фондового ринку та її територіальні відділення у разі відхилення від умов, визначених у дозволах на здійснення діяльності по випуску й обігу цінних паперів, а також у статуті та правилах фондової біржі, можуть застосовувати такі санкції [39; 117]:

- а) виносити попередження;

- б) призупиняти на термін до одного року підписку на цінні папери та їх продаж;

- в) призупиняти на певний термін укладання угод з окремих видів діяльності по випуску й обігу цінних паперів;

г) анулювати дозвіл, виданий на ведення діяльності з випуску й обігу цінних паперів у разі повторного застосування санкцій, передбачених підпунктами а) та в).

Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку може призупинити діяльність фондової біржі в разі порушення нею статутної діяльності і вимагати приведення її відповідно до статуту та правил фондової біржі. Якщо міжнародним договором України встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про цінні папери і фондову біржу, застосовуються правила міжнародного договору.

Антимонопольний комітет України здійснює контроль за дотриманням вимог антимонопольного законодавства при обігу цінних паперів.

Вихід України із кризи, стабілізація економічного становища, підвищення добробуту людей неможливі без розвиненого ринку цінних паперів. А для цього, крім подолання гіперінфляції, необхідне здійснення ряду невідкладних заходів. До першочергових тут можна віднести:

- прискорити процеси приватизації перш за все шляхом корпоратизації та акціонування державної власності;
- здійснити випуск і обіг державних всеукраїнських та муніципальних цінних паперів, відновивши довіру до них з боку населення;
- на державному рівні вирішити комплекс питань щодо вільного обігу в Україні цінних паперів іноземних компаній, купівлі українських цінних паперів іноземними інвесторами;
- привести чинне законодавство у відповідність з потребами сьогоденного функціонування та подальшого розвитку українського фондового ринку;
- більш ефективно використовувати наявні можливості структур, що вже працюють на національному ринку цінних паперів, насамперед Української фондової біржі з її інфраструктурою;
- законодавчо передбачити гарантії держави по збереженню грошових заощаджень населення;
- створити державні органи управління і контролю за функціонуванням ринку цінних паперів.
- здійснення тих чи інших заходів дозволить прискорити формування в Україні ринку цінних паперів.

Саме централізований та регульований ринок стає універсальним механізмом, за допомогою якого врегульовуються не лише економічні, а й соціальні і навіть політичні відносини. В макроекономічному плані він

дозволяє державним органам завдяки отриманню щоденного загального балансу ринку безпосередньо контролювати його стан і своєчасно попереджати кризові ситуації. Стабільність ринку сприятиме зміцненню довіри населення до цінних паперів, залучить іноземних інвесторів, а наявність єдиного центру котирування створить сприятливі умови для здорової конкуренції торговців з одночасним збереженням гарантій для інвесторів та емітентів.

Контрольні питання до теми

1. Що таке цінні папери?
2. Що таке ринок цінних паперів?
3. Назвати типи ринку цінних паперів.
4. На які основні групи поділяються цінні папери?
5. Дати визначення окремих видів цінних паперів.
6. Охарактеризувати основні проблеми розвитку фондового ринку України.
7. Назвати принципи формування ринку цінних паперів.
8. Перелічити основні напрями модернізації біржового фондового ринку України.
9. Визначити специфіку розвитку ринку цінних паперів в АПК.
10. Обґрунтувати доцільність використання корпоративних та конвертованих облігацій в АПК.
11. Перелічити основні форми державного регулювання ринку цінних паперів.
12. Охарактеризувати основні повноваження Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

ТЕМА 12. КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Основні терміни та поняття: кредит; класифікація кредитів; банківський кредит; комерційний кредит; державний кредит; лізинговий кредит; форма забезпечення кредиту; ризики кредитування; особливості кредитування АПК; сільськогосподарські підприємства; державна підтримка.

12.1. Кредитування підприємств: сутність, види, форми

12.2. Особливості кредитування аграрного сектора економіки

12.3. Позикове фінансування сільськогосподарських підприємств

12.1 Кредитування підприємств: сутність, види, форми

Значення розвитку кредитного ринку в Україні полягає у значному впливі системи кредитування на розвиток економіки в цілому. Метою розвитку кредитного ринку в Україні є створення ефективних ринкових механізмів залучення фінансових ресурсів у фінансово-кредитну сферу та забезпечення функціонування на цій основі ринку кредитування зі застосуванням сучасної ринкової інфраструктури та фінансових інструментів, що дозволить поступово знизити вартість кредитів та збільшити строки кредитування для суб'єктів господарювання та населення.

З економічного погляду *кредит* – це форма позичкового капіталу (в грошовій або в товарній формах), що надається на умовах повернення і обумовлює виникнення кредитних відносин між тим, хто надає кредит, і тим, хто його отримує.

Кредит виступає опорою сучасної економіки, невід'ємним елементом економічного розвитку. Його використовують як великі підприємства та об'єднання, так і малі, а також держава та окремі фізичні особи.

Кредити, які можуть отримати підприємства, класифікуються за такими *ознаками* [28]:

- за кредиторами;
- за видами;
- за метою використання;
- за терміном надання;
- за формою забезпечення;
- за строками погашення.

Кредиторами підприємства можуть бути:

- банки та спеціалізовані фінансово-кредитні інститути (банківський, лізинговий кредити);
- підприємства (комерційний кредит);
- держава (державний кредит, який надається через уповноважені банки);
- міжнародні фінансово-кредитні установи (відкриття кредитних ліній через уповноважені банки).

Кредити поділяють на такі **види** [28; 29; 66]:

- банківський;
- комерційний;
- державний;
- лізинговий.

Банківський кредит – це економічні відносини між кредитором та позичальником з приводу надання коштів банком підприємству на умовах терміновості, платності, повернення, матеріального забезпечення. Банківський кредит надається суб'єктам господарювання всіх форм власності на умовах, передбачених кредитним договором.

Комерційний кредит – це економічні кредитні відносини, які виникають між окремими підприємствами.

Державний кредит – це економічні кредитні відносини, які виникають між державою та суб'єктами господарювання.

Лізинговий кредит – це стосунки між суб'єктами господарювання, які виникають в результаті оренди майна.

Банківський та державний кредити надаються підприємствам у грошовій формі, лізинговий та комерційний – у товарній.

Банківський та державний кредити погашаються у грошовій формі. Комерційний кредит також повертається у грошовій формі. В Україні кредитні послуги у вигляді факторингу надають тільки комерційні банки. Лізингові послуги надають переважно лізингові компанії. У зв'язку з цим лізинговий кредит умовно віднесений до групи небанківських кредитів.

Залежно від **мети використання** розрізняють кредити, що спрямовані на фінансування:

- оборотних коштів;
- основних засобів.

Підприємство має можливість отримувати кредити на придбання товарно-матеріальних запасів, обладнання, інших активів, розширення та

модернізацію виробничих потужностей, викуп окремих виробничих комплексів або цілих підприємств.

За **терміном надання** розрізняють короткострокові, середньострокові, довгострокові кредити.

Короткострокові кредити підприємства можуть отримувати у разі фінансових труднощів, які виникають у зв'язку з витратами виробництва та обороту. Термін короткострокового кредиту не перевищує одного року.

Середньострокові кредити (від одного до трьох років) надаються на поточні витрати, оплату обладнання та фінансування капітальних вкладень.

Довгострокові кредити (понад 3 роки) можуть надаватися для формування основних фондів. Об'єктами кредитування є капітальні витрати на реконструкцію, модернізацію, розширення вже діючих основних фондів, нове будівництво, приватизацію та корпоратизацію підприємств тощо.

В Україні кредити за терміном надання можна поділити на дві групи: короткострокові та довгострокові. Кредити, термін надання яких перевищує один рік, вважаються довгостроковими.

За **формою забезпечення** кредити поділяються на:

- забезпечені заставою (майном, майновими правами, цінними паперами);
- гарантовані (банками, фінансами чи майном третьої особи);
- з іншим забезпеченням (поручительством, свідоцтвом страхової організації);
- незабезпечені (банкові).

За **строками погашення** кредити класифікують на:

- кредити, що погашаються одноразово, тобто кредит повертається у повній сумі у певний термін;
- кредити, для яких передбачається періодичне погашення суми позички і відсотків по ній певними частинами, що пов'язане з періодичністю надходження виручки від реалізації продукції (виконання робіт, надання послуг);
- кредити, що погашаються достроково (за вимогою кредитора або заявою позичальника);
- кредити з регресією платежів.

Найпоширенішим видом кредиту в умовах сьогодення є банківський. За такого кредитування підприємство виступає тільки в ролі позичальника. Підприємства отримують кредити на умовах терміновості, повернення, цільового характеру, забезпечення, платності.

Відносини між кредитором і позичальником будуються таким чином, що перший здійснює постійний контроль за другим. Якщо виникає загроза поверненню кредиту, то кредитор проводить певні заходи щодо її запобігання, аж до дострокового стягнення заборгованості по позичці. Водночас і сам позичальник зацікавлений, щоб позичені кошти швидше обертались. Адже чим коротшим буде цикл кругообігу авансованих коштів, тим швидше повернеться позичка, а отже, і меншу суму процентів доведеться сплатити за користування нею.

Отже, у народному господарстві постійно є кошти, які можуть використовуватись як кредитні ресурси для надання позичок. Сукупність цих коштів становить позичковий фонд країни. Характер і структура ресурсів суттєво впливає на напрями надання позичок, а також строки користування ними.

12.2 Особливості кредитування аграрного сектора економіки

Велике значення для розвитку сільськогосподарського виробника має державна підтримка. На сьогоднішній день її механізм є малоефективним і не дає змоги задовільнити бажані потреби аграріїв.

Виведення аграрного сектору ринкової економіки з кризового стану неможливе без фінансової допомоги виробникам сільськогосподарської продукції з боку джерел фінансування та інвестування. Саме створення сприятливих умов для здійснення інвестицій у цей сектор є одним із головних завдань реформування сільського господарства та його підтримки.

Кредитування аграрних підприємств базується на певних таких принципах, що і галузей національної економіки, але має суттєві особливості.

Одні з цих особливостей мають сталий характер (сезонність сільськогосподарського виробництва, підвищена потреба аграрних підприємств в основному капіталі тощо), інші – зумовлені сучасним станом аграрного сектора економіки (незадовільний фінансовий стан більшості підприємств, значний фізичний і моральний знос основних засобів тощо).

До специфічних *ризиків кредитування аграрних підприємств* відносять:

- підвищену нестійкість фінансового стану, невідповідність довготермінових запитів підприємств короткотерміновості наявних у банку ресурсів, нестабільність бюджету, невиконання тих його статей, які пов'язані з фінансуванням сільського господарства;

- сезонні особливості сільськогосподарського виробництва, його залежність від природно-кліматичних умов;

- труднощі, пов'язані з реалізацією продукції, неплатежі та затримки надходження виручки від реалізації, відсутність у позичальника ліквідного забезпечення кредиту.

Таким чином, **кредитування сільськогосподарських товаровиробників** має свої **особливості**, які визначаються особливостями відтворювального процесу в галузі і полягають в тісному зв'язку процесу відтворення в сільському господарстві з природними умовами, який визначає [66]:

по-перше, чітку періодизацію процесу виробництва та унеможливило перерви в ньому, що викликає потребу в забезпеченні надання кредитів для товаровиробників галузі у чітко визначений час і в повному обсязі;

по-друге, уповільнений оборот капіталу потребує збільшення термінів залучення кредитних ресурсів та зниження плати за кредит;

по-третьє, нееквівалентність обміну та понижений рівень прибутковості сільськогосподарського виробництва потребує зниження плати за кредит;

по-четверте, низький рівень технічної озброєності виробництва, при високому рівні зносу техніки та використанні застарілої технології, потребує значного обсягу кредитного забезпечення інвестиційного характеру;

по-п'яте, підвищений рівень ризиковості галузі потребує застосування адекватного рівня страхового захисту.

На рисунку 12.1. наведена типова класифікація банківських кредитів підприємствам АПК.

Кредитування сільськогосподарських підприємств комерційними банками у нинішніх умовах ускладнилось або й зовсім неможливе з причини їхньої недостатньої дохідності, невисокої віддачі на вкладений капітал і низької ліквідності майна. Існуюча система кредитування орієнтована на дохідність у галузях із відносно високою оборотністю капіталу. Пропоновані відсоткові ставки та умови не дають змоги сільськогосподарським підприємствам бути повноправними учасниками ринку кредитних ресурсів.

Разом із тим, у ринкових умовах сільськогосподарське виробництво ефективно не функціонуватиме без залучення коштів. Труднощі з реалізацією продукції і зниження обсягів державної бюджетної підтримки загострили потребу у кредитуванні сільськогосподарських підприємств.

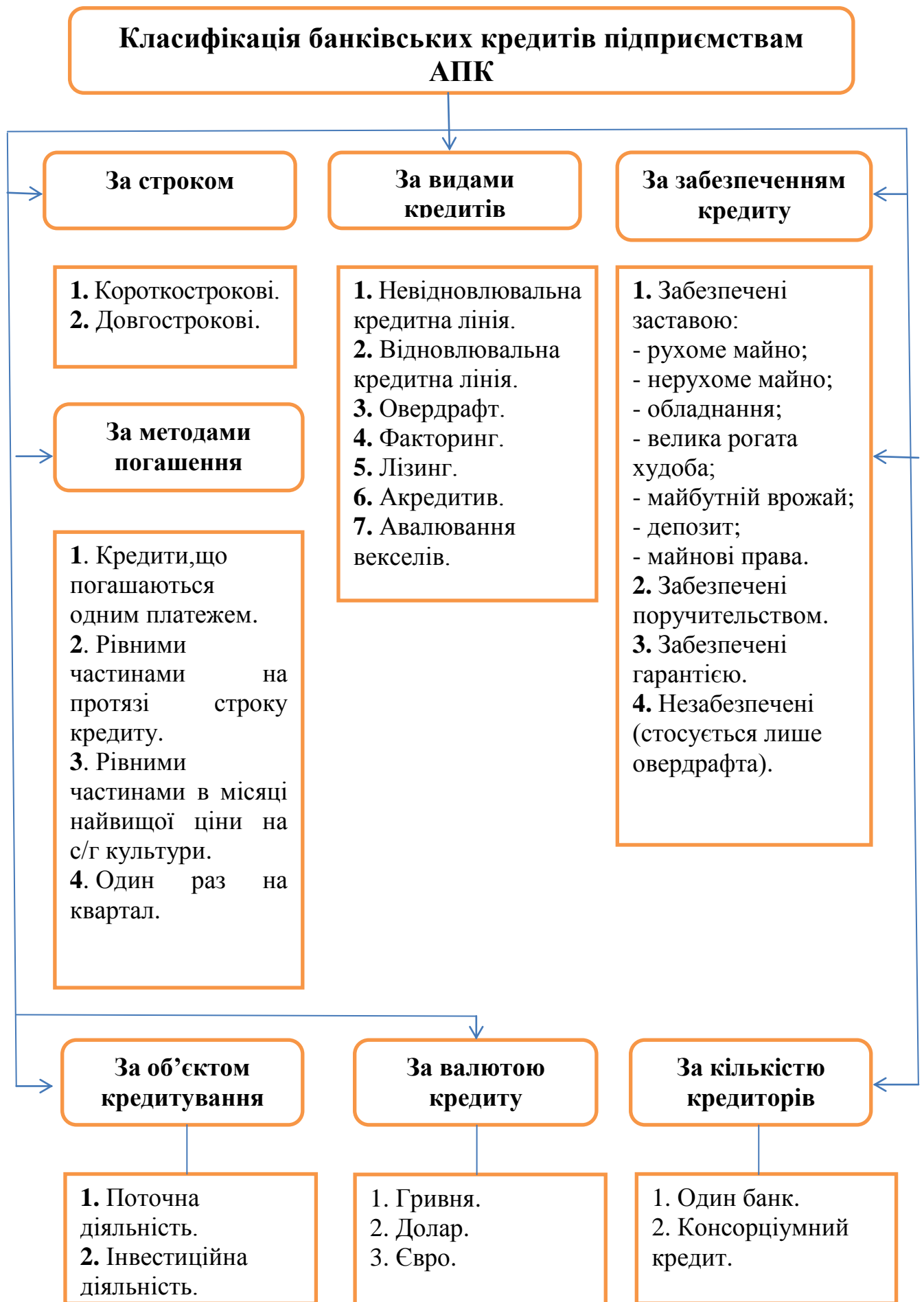

Рис.12.1. Класифікація кредитів аграрним підприємствам

Для стабільного функціонування виробничого процесу сільськогосподарським підприємствам слід мати певні запаси матеріальних і фінансових ресурсів. Закономірним явищем для підприємств галузі є формування ресурсів, в першу чергу, за рахунок власних джерел. Однак через різноманітні обставини як загальні, так і специфічні для кожного сільськогосподарського підприємства, потреба в додаткових фінансових ресурсах може раптово і стрімко зростати, що й зумовлює необхідність одержання кредиту.

Сільськогосподарські підприємства, головним чином, використовують кредити передусім на закупівлю пального та мастил, закупівлю засобів захисту рослин, придбання посівного матеріалу та інші цілі, пов'язані з поточною сільськогосподарською діяльністю.

Досвід банківського кредитування підприємств аграрної галузі свідчить, що збитковість галузі, відсутність ліквідної застави, висока ймовірність неповернення кредитів та недосконалість законодавчих механізмів зробили їх непривабливими для банків. Значний ризик неповернення кредитів змушує банки встановлювати високу процентну ставку за цими кредитами.

Кредитування сільськогосподарських підприємств залишається досить ризиковою справою, а аграрний сектор інвестиційно-непривабливим через наступні причини [28; 29]:

- сезонні особливості сільськогосподарського виробництва і залежність від природо-кліматичних умов;
- відсутність у позичальників ліквідного забезпечення кредитів;
- проблеми, пов'язані із реалізацією продукції, в т. ч. неплатежі або несвоєчасні надходження виручки від реалізації;
- підвищена нестійкість фінансового стану аграрних підприємств;
- невідповідність потреб сільськогосподарських підприємств у кредитних ресурсах і бажань та можливостей банківських установ та інвесторів.

Важливим проблемним питанням у кредитуванні сільськогосподарського виробництва є рівень повернення наданих кредитів. Головна причина неповернення або несвоєчасного повернення кредитів – це відсутність прибутків через проблеми із реалізацією продукції та високі процентні ставки.

По-друге, розвиток системи страхування сільськогосподарського виробництва є необхідною передумовою розвитку кредитування господарств.

На основі вище наведеного, можна зробити важливий висновок щодо причин, які гальмують подальший розвиток кредитного забезпечення підприємств агропромислового комплексу. Насамперед, розвиток кредитування потребує збільшення кількості прибуткових підприємств, але протягом декількох років зміцнення фінансового стану сільськогосподарських підприємств не відбувається.

Сільське господарство є кредитомісткою галуззю, її прибуткове функціонування без кредитних ресурсів практично неможливе. Кредити для аграрних підприємств є одним з найважливіших зовнішніх джерел інвестиційної діяльності поряд із бюджетним фінансуванням.

У ринкових умовах банківські установи мають стати активними учасниками і партнерами у кредитуванні сільськогосподарських підприємств. Тому в умовах розвитку ринкових відносин необхідно:

- максимально враховувати особливості аграрного виробництва та кругообігу засобів виробництва при виборі форм і методів кредитування;
- враховувати базові принципи кредитування й об'єктивні вимоги галузі щодо обґрунтованості строку, обсягу, вартості кредиту, своєчасності його надходження, порядку погашення та сплати відсотків за користування ним;
- сприяти поширенню використання таких важливих для сільськогосподарських підприємств видів кредиту як довгострокові, іпотечні, вексельні, овердрафтні, факторингові, лізингові.

Крім того у створенні вітчизняної системи кредитування сільського господарства основну роль має відігравати держава шляхом регулювання та послаблення негативного впливу факторів, які визначають розвиток кредитних відносин. Удосконаленню кредитування аграріїв може сприяти диференціація умов їхнього кредитування та застосування диференційованих відсоткових ставок за користування кредитом. У такий спосіб банківський сектор може впливати на поліпшення в підприємствах показників їхньої діяльності, таких як, наприклад, дебіторська та кредиторська заборгованість, які впливають на фінансовий стан.

12.3 Позикове фінансування сільськогосподарських підприємств

АПК є життєво необхідною галуззю національної економіки, оскільки він покликаний задовольняти продовольчу безпеку країни. На відміну від інших галузей національного господарства, аграрний сектор як основа

агропромислового комплексу, має ряд специфічних особливостей, основними з яких є:

1. Природно-кліматичні фактори, які визначають:

- наявність сезонного розриву між вкладенням коштів та їх надходженням від реалізації виробленої продукції;
- безперервність процесів відтворення в агропромисловому виробництві, які не можуть бути зупинені і тому потребують постійного та своєчасного вкладення коштів та своєчасного надання кредитів;
- необхідність тримати в обороті значний запас сировини та матеріалів, що уповільнює швидкість обігу коштів і потребує відповідних форм кредитного забезпечення необхідного обсягу оборотних засобів;
- потребу в швидкій переробці або реалізації виробленої продукції, яка не може довгий час зберігатись, що потребує гарантованих видів оплати.

2. Соціально-економічні та політичні фактори обумовили:

- значне відставання агропромислового виробництва від інших галузей національної економіки у рівні фондоозброєності праці, що потребує значного обсягу інвестиційного забезпечення галузі, в тому числі кредитного характеру;
- надмірний моральний і фізичний знос засобів виробництва, потребу у значних довгострокових вкладеннях;
- недостатній рівень забезпечення аграрного сектору авансовими платежами, що збільшує потребу в кредитному забезпеченні галузі;
- випередження темпів росту витрат виробництва над темпами зростання реалізаційних цін на вироблену продукцію;
- вилучення значної частини доходів сільського господарства платежами в бюджет і особливо в позабюджетні фонди;
- високий ризик, невідповідність ступеня ризику та прибутковості.

Агропромисловий комплекс України – це один із вагомих та життєво важливих секторів економіки. Недивлячись на те, що в останні роки в аграрному виробництві вдалося покращити економічний стан, в цілому існують і негативні тенденції:

- низька дохідність аграрного виробництва в умовах наявного диспаритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію;
- зниження фінансових ресурсів для використання досягнень науково-технічного прогресу, освоєння новітніх технологій;
- низька оплата праці;

- слабка соціальна інфраструктура села та нерівні з міськими умовами життя громадян;
- зниження виробничого потенціалу, особливо машинно-тракторного парку;
- низька конкурентоздатність продукції аграрного виробництва.

У цих умовах для загального відновлення виробничого потенціалу в аграрній сфері, для подолання економічного та технологічного відставання аграрного виробництва, необхідно передбачити залучення довгострокових інвестицій, направлених на технічну модернізацію та перехід на інвестиційний шлях розвитку. Останнє потребує пошуку нових джерел фінансових ресурсів для аграрного виробництва.

Основним фактором притоку інвестицій в аграрне виробництво є банківський капітал. Загальна потреба галузі в субсидованому фінансуванні зі сторони всіх кредитних підприємств складає не менш 1,5 млрд. грн. Хоча використовувати банківський капітал можуть не всі, остільки існують проблеми доступу до довгострокових кредитних ресурсів, пов'язані з відсутністю в аграрних підприємствах заставного майна, достатнього для забезпечення повернення кредиту та відсутністю програм довгострокового кредитування.

Перспективним вважається для аграрних підприємств кредитування за рахунок ресурсів іноземних банків. Дане кредитування в аграрному секторі АПК не застосовується, крім поодиноких випадків, що свідчить про недостатній рівень використання тих потенціальних можливостей і переваг, які закладено в такій формі вкладання коштів в основні засоби, як кредитування за рахунок кредитних ресурсів іноземних банків.

Основними проблемами сільського господарства, які потребують негайного вирішення, це застаріла техніка, якої знос відбувся 20 років тому, але вона ще досі використовується. Виходом з цієї ситуації є лізинг – він допоможе оновити технічну базу аграрних підприємств, при цьому не витрачаючи великі кошти на купівлю самого устаткування і не витягуючи ці кошти з обороту, бо, як ми знаємо, сільськогосподарська техніка, особливо новітні розробки, коштують чималі кошти, яких наші підприємства далеко не всі мають.

На даний час банки використовують вісім технологій кредитування лізингових проектів агроформувань. Як правило, за угодами лізингу для сільськогосподарських підприємств виступають високоліквідні об'єкти, такі як транспортні засоби – 45% і сільськогосподарська техніка – 31%. Але безпосереднє кредитування агроформувань займає лише 8% від

загального і не перевищує 10–12% попиту інвестицій за лізинговими технологіями.

Цей вид кредитування необхідно використовувати в даних умовах розвитку економіки України, він приведе не тільки до оновлення матеріально-технічної бази, а й до підвищення якості виробництва, продукції і стану сільськогосподарських підприємств, можливості більшого виходу української продукції на світовий ринок.

В останні роки єдиним шляхом виходу аграрного сектора економіки із кризи практично всі визнають необхідність впровадження державної фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Ідея пільгового кредитування й дотації сільського господарства України розглядається базовою як селянами, так й усіма, хто причетний до управління цією галуззю. Фінансові кошти витрачаються на підтримку конкурентного середовища – стабілізацію обсягів виробництва на рівні внутрішнього й зовнішнього попиту на сільськогосподарську продукцію. Наприклад, у США й Франції цілою системою економічних заходів і системою цільових програм з випередженням на рік гарантується конкурентний рівень ринкових цін. Разом з тим, фермери постійно працюють над удосконаленням організації виробництва, управлінням технологічних процесів і, як результат, отримують надзвичайно високі показники врожайності культур, продуктивності тварин, якості продукції, низьку собівартість виробництва. В Україні, за винятком деяких підприємств, всі надії щодо результативного господарювання покладають на дотації, пільгове кредитування технологічних процесів, субсидування експорту надлишків продукції і т. д.

Кожна країна, вирішуючи питання державної підтримки вітчизняних сільгоспвиробників, виходила й виходить зі своїх фінансових можливостей. Механізм пільгового кредитування в основі своїй передбачає компенсацію з бюджету комерційним банкам різниці, що вони втратили внаслідок кредитування по неринковим (пільговим) процентним ставкам.

Одна із цілей державної підтримки сільськогосподарського товаровиробника в кожній розвинутій країні – стабілізувати обсяги виробництва на рівні сукупного попиту (внутрішні потреби плюс експортні угоди) на сільськогосподарську продукцію. У результаті гарантується підтримка конкурентного середовища, а відповідно, стабільні закупівельні ціни на продукцію аграрного сектора. У ситуації ринкової стабільності пільгове кредитування розглядається як одноразова акція, спрямована на рішення проблеми поповнення оборотних коштів в області АПК до

повного освоєння ними виробничих потужностей на рівні сукупних потреб держави. Комерційні банки при цьому нічим не ризикують – суми кредитів будуть повернуті товаровиробниками, і пільгова різниця буде компенсована державою.

Запровадження механізму державної підтримки і стимулювання кредитування аграрного сектора забезпечило б не тільки зростання обсягів кредитних ресурсів, а й підвищило б ефективність використання бюджетних коштів. Потрібно зауважити, що для покращення кредитного забезпечення аграрного сектору економіки варто активізувати розвиток нових форм кредитування у сільському господарстві, які давали б можливість отримувати кредити без участі держави. До них можна віднести факторингові операції, кредити під заставу виробленої продукції та ін.

Отже, сільське господарство України потребує значних кредитних ресурсів. Нині відпрацьовуються різні механізми кредитування аграрних підприємств для того, щоб фінансовий ринок міг задовольнити їх різноманітні потреби за цільовим призначенням і вартістю.

Контрольні питання до теми

1. Дати визначення поняття «кредит».
2. Перелічіть ознаки класифікації кредитів.
3. Що таке банківський кредит?
4. Дати визначення поняття «комерційний кредит».
5. Що таке державний кредит?
6. Дати визначення поняття «лізинговий кредит».
7. На які види поділяються кредитиза формою забезпечення?
8. Як класифікують кредити за строками погашення?
9. Які існують ризики кредитування аграрних підприємств?
10. В чому полягають особливості кредитування сільськогосподарських товаровиробників?
11. Прокласифікуйте банківські кредити, які видаються підприємствам АПК.
12. Обґрунтуйте основні проблеми сільського господарства, пов'язані із кредитуванням.

Тема 13. Лізинг в агропромисловому виробництві

Основні терміни і поняття: лізинг; лізингодавець; лізингоодержувач; фінансовий лізинг; об'єкт лізингу; лізингові відносини; чистий лізинг; повний лізинг; частковий лізинг; види фінансування лізингу-терміновий, поновлюваний, генеральний; види лізингу за угодою суб'єктів – прямий, непрямий, роздільний; цінова політика щодо розвитку лізингу, податкова і фінансово-кредитна політика щодо розвитку лізингу.

13.1. Суть лізингу, історія виникнення та основні його форми

13.2. Об'єкти та суб'єкти лізингових відносин. Види лізингу

13.3. Оформлення лізингових відносин

13.4. Проблеми та перспективи розвитку лізингу в Україні

13.1. Суть лізингу, історія виникнення та основні його форми

Термін «лізин» походить від англійського «to lease» – орендувати, і лізинг історично починався дійсно як довгострокова оренда.

Прийнято вважати, що всі економіко-правові відношення, пов'язані з лізингом, відносяться до новітнього періоду історії господарських взаємозв'язків. Проте це не так. Як свідчать документи, оренда (лізинг) була відома людині ще з прадавніх часів. Лізингові угоди беруть свій початок ще за далеких часів Арістотеля (384/383–322 рр. до н. е.). Саме йому належить назва одного з трактатів в «Риторичі»: «Багатство полягає в користуванні, а не в праві власності». Іншими словами, не обов'язково для отримання доходу мати у власності будь-яке майно, потрібно лише мати право користуватися ним і в результаті цього отримувати дохід.

Орендні (лізингові) угоди були відомі і за часів, що набагато передують IV ст. до н. е., тобто рокам, коли жив Арістотель. Вони укладалися ще в стародавній державі Шумер і датуються приблизно 2000 роком до н. е. Так, глиняні таблички, знайдені в шумерському місті Ур, містять відомості про оренду сільськогосподарського знаряддя, землі, водних джерел, волів та інших тварин.

Англійський історик Т. Кларк виявив декілька положень про лізинг в Законах Хаммуралі, прийнятих між 1775–1750 рр. до н. е. Група статей, що

торкалися власності – найбільша в збірці. Статті ґрунтовно розглядали всі випадки оренди і норми орендної плати, умови застави майна.

Інші стародавні цивілізації, включаючи греків, римлян, єгиптян, вважали оренду привабливим, доступним, а часом і єдино можливим засобом придбання устаткування, землі та худоби.

Лізинг в давнину не був обмежений орендою будь-яких конкретних видів власності. Фактично з історії відомо, що орендувалися не тільки різні типи сільськогосподарської техніки і ремісничого устаткування, але навіть і військова техніка.

Перша згадка про практично проведену лізингову угоду відноситься до 1066 року, коли Вільгельм Завойовник орендував у норманських судновласників кораблі для вторгнення на Британські острови.

В 1572 році у Великобританії був прийнятий законодавчий акт, який дозволяв використовувати тільки дійсний, а не удаваний лізинг, тобто законними визнавалися орендні договори, підписані на розумних засадах.

Таким чином, оригінальна ідея розділення користування і власності і можливості діставати вигоду з користування відома праву з найдавніших часів.

На початку ХХ сторіччя у Великобританії в зв'язку з розвитком промисловості, збільшенням виробництва різних видів устаткування зростає кількість товарів, що здавалися в лізинг. Особливу роль в цьому зіграв розвиток залізничного транспорту та кам'яновугільної промисловості.

Власники кам'яновугільних копалень спочатку купували вагони для перевезення вугілля, однак скоро стала очевидною не вигідність та неможливість такого фінансування. Видобуток вугілля збільшувався, відкривалися нові шахти, потрібна була все більша кількість вагонів. Цілком слушно, що невеликі підприємства вирішили скористатися цією ситуацією для вигідного вкладення капіталу. Вони купували вагони для вугілля і здавали їх в оренду (лізинг) залізничним компаніям. З'явилися компанії, єдиною метою яких був лізинг потягів та залізничних вагонів.

Розвиток економічних відносин визначив зацікавленість виробників техніки та устаткування в отриманні необхідного фінансування виготовлення своєї продукції. Ця обставина, в свою чергу, викликала в США на початку ХХ сторіччя хвилю нового виду кредитування – кредиту, що виплачувався частинами. Виробники і продавці вважали, що вони зможуть продати більше, якщо разом з необхідним устаткуванням запропонують більш привабливий для клієнта план – графік виплат. Звідси бере початок практика лізингового фінансування, що забезпечується

продавцями – даний вид лізингових відносин залишається й понині досить важливим інструментом поставок по лізингу.

Перше відоме вживання терміну «лізинг» (про це пише австрійський дослідник В. Хойер у своїй книзі «Як робити бізнес в Європі») відноситься до 1877 року, коли телефонна компанія «Белл» прийняла рішення не продавати свої телефонні апарати, а здавати їх в оренду, тобто встановлювати устаткування в будинку чи офісі клієнта тільки на основі орендної плати.

Після Другої світової війни став швидко нарощувати масштаби лізинговий бізнес, пов'язаний з транспортними засобами. Ще в 30-ті роки Генрі Форд ефективно використовував оренду для розширення збуту своїх автомобілів. Проте «законним батьком» автомобільного лізингового бізнесу вважається Золлі Френк – торговий агент з Чікаго, який на початку 40-х років запропонував довгострокову оренду автомобілів.

Зазначимо, що справжня революція в орендних відносинах відбулася в Америці на початку 50-х років нашого сторіччя. В оренду стали масово здаватися засоби виробництва: технологічне устаткування, машини та механізми, судна, літаки тощо. Уряд США, оцінивши це явище, оперативно розробив і реалізував державну програму його стимулювання.

Перше акціонерне товариство, для якого лізингові операції стали основним видом діяльності було створено у 1952 році в Сан-Франціско – відомому американську компанію «United States Leasing Corporation».

Згодом лізингові операції досить швидко перетнули межі США і, з'явилося таке важливе для розвитку лізингового бізнесу поняття як «міжнародний лізинг».

В 1982 році відбулася подія, знаменна для лізингу авіаційної техніки. В цей рік корпорація Мак-Доннела Дугласа змогла за рахунок нової фінансової політики за допомогою лізинга завоювати ринок для літака ДС-9-80 в конкуренції з Боїнгом-727. Запропонована Дугласом концепція була названа «fly before buy» («політати, перед тим як купувати»).

На думку таких спеціалістів, як О. Н. Чекмарєва, К. Г. Сусанян, В. А. Перов, в Радянському Союзі лізинг застосовувався до початку 90-х років у порівняно невеликих масштабах і лише в міжнародній торгівлі. Проте і раніше напрокат здавалися легкові автомашини, а прокат за своєю сутністю близький до оперативного лізингу.

В 70–80-ті роки лізинг розглядався радянськими зовнішньоторговими організаціями передусім як одна з форм придбання та реалізації такого устаткування, як великогабаритні універсальні та інші коштовні верстати,

конвеєрні лінії, дорожно-будівниче, ковальсько-пресове, енергетичне устаткування, а також ремонтні майстерні, літаки, морські судна, автомашини, обчислювальна техніка на базі ЕОМ тощо, з використанням специфічної форми кредиту. Лізинг звичайно фіксувався в угодах, укладених між радянськими та іноземними партнерами на певний строк.

На умовах «бербоут-чартер» Мінморфлот СРСР придбав значний тоннаж – вантажні, пасажирські судна, танкери, що знаходилися в експлуатації на протязі 6–12 років.

Досить активно застосовувався лізинг міжнародних автомобільних перевезень зовнішньоторговим об'єднанням «Совтрансавто», яке придбавало за кордоном на умовах оренди з подальшою купівлею різні види вантажного автомобільного транспорту: тягачі, рефрижераторні та тентові напівпричепи, кузови, контейнерні шасі. На умовах оренди в СРСР використовувались іноземні контейнери.

В червні 1991 року була створена, а з грудня того ж року почала діяти міжнародна радянсько-німецько-французька лізингова компанія «Євролізинг». Її засновниками з радянської сторони стали Внешкноомбанк СРСР, Радморфлот, Госнаб СРСР, з французької – один з найбільших банків Європи «Вапк ІюпаІ йе Рагіз», а з німецької – одна з найбільших лізингових компаній Західної Німеччини – «Мітфінанц ГмбХ».

Розвиток лізингових операцій на внутрішньому ринку започатковано СРСР у 1989 року в зв'язку з переведенням підприємств на орендні форми господарювання. Сприяли застосуванню лізингу: «Основи законодавства Союзу РСР та союзних республік про оренду від 23 листопада 1989 року № 810-1 та лист Держбанку СРСР від 16 лютого 1990 року № 270 «Про план рахунків бухгалтерського обліку», в якому був поданий порядок відображення лізингу в бухгалтерському обліку. Розвиток мережі комерційних банків сприяв впровадженню лізингових операцій в банківську практику.

В Україні, лізинг розвивається і проходить певні етапи становлення, виділяють п'ять основних етапів розвитку вітчизняного ринку лізингу.

Перший етап (1991–1996 рр.) характеризувався зародженням лізингових відносин в Україні. Позитивно вплинуло на процес становлення вітчизняного ринку лізингу запровадження з 1 січня 1991 р. нових норм амортизаційних відрахувань, що передбачали прискорену амортизацію з метою швидкого оновлення основних засобів. У 1991 р. був прийнятий Закон УРСР «Про банки і банківську діяльність», згідно з яким банкам

було дозволено здійснювати таку операцію, як «придбання за власні кошти засобів виробництва для передачі їх в оренду (лізинг)».

Водночас вимога здійснювати лізингову діяльність лише за рахунок власних коштів стримувала банки від надання лізингових послуг клієнтам.

Тоді на український ринок виходять відомі іноземні компанії виробників (постачальників) транспортних засобів, які пропонували своїм клієнтам лізинг автотранспорту з метою стимулювання збуту власної продукції. Зокрема, 1991 р. лізингові послуги почало надавати компанія «Renault V.I.» (лізинг вживаної техніки), 1993 р. – «Scania» та «DAF», 1994 р. – «Mercedes-Benz», 1995 р. – «IVECO», 1997 р. – «Volvo» та інші [92, с. 42].

Другий етап (1997–2003 рр.) можна охарактеризувати як період формування вітчизняного законодавства в галузі лізингу. 16 грудня 1997 р. було ухвалено Закон України «Про лізинг». Незважаючи на те, що цей законодавчий акт був спрямований на врегулювання лізингових відносин у країні та максимальне наближення їх до міжнародних стандартів, він фактично унеможлиблював розвиток фінансового лізингу в Україні. Можна визначити такі сумнівні положення цього Закону: лізинг визначався як підприємницька діяльність, спрямована на інвестування; лізингоодержувачем міг виступати лише суб'єкт підприємницької діяльності; віднесення лізингу до фінансового або оперативного залежно від співвідношення строку договору лізингу та строку амортизації предмета лізингу; обов'язковість переходу у власність лізингоодержувача предмета договору фінансового лізингу після закінчення строку договору; надмірна кількість істотних умов договору лізингу тощо.

Недосконалість основного законодавчого акту в лізинговій галузі, відсутність недорогих фінансових ресурсів та гарантій для здійснення лізингової діяльності, а також платоспроможних лізингоодержувачів призвели до припинення діяльності багатьох лізингових компаній, які працювали в середині 90-х років минулого століття. Якщо 1997 р. в Україні функціонувало близько 40 лізингових компаній, то після 1998 їх кількість стрімко зменшилася – до 12–15.

В той же період вітчизняні банки почали створювати дочірні лізингові компанії, зокрема АК АПБ «Україна» (Фінансово-лізинговий дім «Україна», 1996 р.), АППБ «Аваль» (ТОВ «Аваль-лізинг», 1997 р.), ВАТ «Укрексімбанк» (ДП «Укрексімлізинг», 1997 р.), АКІБ «УкрСиббанк» (ТОВ «Українська лізингова компанія», 1999 р.).

17 січня 2001 р. набрала чинності нова редакція Закону України «Про банки і банківську діяльність», де зазначено, що на підставі ліцензії банки можуть надавати лізингові послуги, і було усунуто вимогу про здійснення таких операцій лише за рахунок власних коштів. Таким чином, відбулося розширення джерел фінансування банками лізингових операцій.

З квітня 2003 р. було затверджено Положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України. З того часу для здійснення операцій фінансового лізингу лізингові компанії повинні були набути статус фінансової установи та зареєструватися в спеціальному реєстрі Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України (з 08.01.2012 р. – Національна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України – НКРРФПУ) або стати на спеціальний облік у такій комісії та надавати в установленому порядку відповідну звітність щодо своєї діяльності. Таким чином, починаючи з 2004 р., в Україні з'явилася офіційна статистика про ринок лізингу.

11 грудня 2003 р. було ухвалено Закон України «Про фінансовий лізинг», відповідно до якого Закон України «Про лізинг» втратив свою чинність. Проведений аналіз основного законодавчого акта в галузі лізингу дозволяє виділити такі позитивні зміни в ньому [54]:

- скорочення кількості істотних умов укладення договору лізингу з чотирнадцяти до трьох (предмет лізингу, розмір лізингових платежів і строк, на який лізингоодержувачеві надається право користуватися предметом лізингу);

- скасування залежності терміну дії договору фінансового лізингу від ступеня амортизації об'єкта лізингу;

- скасування норми, що лізингоодержувачем може бути лише суб'єкт підприємницької діяльності;

- введення поняття «сублізингу»;

- забезпечення прав лізингоодержувача на предмет лізингу; вилучення положення щодо бухгалтерського обліку, звітності, порядку сплати мита й податку на додану вартість, оскільки ці питання регулюються спеціальними законодавчими та нормативно-правовими актами тощо.

Суттєвим недоліком чинної редакції Закону України «Про фінансовий лізинг» є відсутність норм щодо законодавчого регулювання оперативного лізингу. Також у Законі України «Про фінансовий лізинг» у визначенні договору фінансового лізингу немає жодної якісної ознаки, яка є характерною лише для цього виду лізингу і не може бути використаною

для характеристики оперативного лізингу. Лише вимога стосовно мінімального терміну договору фінансового лізингу (не менше ніж один рік) може слугувати відмінністю. Однак у загальному цей законодавчий акт можна оцінити як такий, що не створює суттєвих перешкод для розвитку лізингових відносин у країні.

Третій етап (2004 р. – перше півріччя 2008) – це період стрімкого зростання вітчизняного ринку лізингу.

Стабільна економічна ситуація в країні, сформована нормативно-правова база (яка, незважаючи на наявні недоліки, створює основи для розвитку лізингу в країні та регулює основні відносини між суб'єктами на ринку), прихід іноземних інвесторів, стрімкий розвиток ринку банківських послуг позитивно відобразилися на поширенні та популярності лізингу як інструменту фінансування капіталовкладень вітчизняних суб'єктів господарювання.

Серед договорів фінансового лізингу в Україні переважають договори в галузі транспорту, сільського господарства, будівництва та сфери послуг.

Така структуризованість договорів фінансового лізингу свідчить, що за рахунок лізингу відбувається модернізація тих галузей, де знос основних фондів є найбільшим.

Четвертий етап (друге півріччя 2008–2009 р.) – кризовий період розвитку вітчизняного ринку лізингу.

Глобальна фінансово-економічна криза, що розпочалася з іпотечної кризи в США, вплинула на розвиток практично всіх сфер вітчизняної економіки. Перші прояви негативних тенденцій у лізинговій галузі були відчутні у першому півріччі 2008 р. Криза ліквідності на вітчизняному фінансовому ринку спричинила ускладнений доступ лізингодавців до фінансування, що, перш за все, вплинуло на незалежні лізингові компанії.

У кризових умовах відбулося суттєве погіршення фінансового стану лізингодавців та їхньої платоспроможності. Особливо гостро відчули всі негативні наслідки кризи ті лізингові компанії, які погано структурували власний лізинговий портфель, не приділяючи достатньої уваги ризик-менеджменту та аналізу кредитоспроможності лізингоодержувачів. Окрім того, у складному становищі опинилися незалежні лізингові компанії, у структурі акціонерів яких не було потужної банківської установи або виробника (постачальника) предметів лізингу. Так, 2009 р. 14 незалежних лізингових компаній припинили діяльність, а в першому кварталі 2010 р. – ще 24.

П'ятий етап (бере початок в 2010 р.) – післякризове відновлення ринку лізингу в Україні.

Незважаючи на песимістичні прогнози економістів та аналітиків, ринок лізингу зміг досить швидко подолати негативні, наслідки фінансово-економічної кризи. Відбулося зростання як кількості договорів фінансового лізингу, так і їх вартості. Протягом 2010–2012 рр. була помітна стійка тенденція до нарощення лізинговими компаніями обсягів лізингового портфеля. Як наслідок, ринок лізингу України перевищив навіть докризові показники свого розвитку. Однак якісні показники лізингової діяльності залишаються досить низькими.

Безумовно, що стабілізація на фінансових ринках та покращення макроекономічної ситуації в Україні відіграли важливу роль у швидкому відновленні вітчизняного ринку лізингу.

Щодо економічної сутності лізингу поки що не існує єдиної думки серед економістів. Його зміст і роль в теорії та практиці трактуються по-різному. Одні розглядають лізинг як своєрідний спосіб кредитування підприємницької діяльності; інші повністю ототожнюють його з довгостроковою орендою або з однією з її форм, яка в свою чергу зводиться до найманих чи підрядних відносин; треті вважають лізинг завуальованим способом купівлі-продажу засобів виробництва чи права користування чужим майном; а четверті визначають лізинг як дії за чужий рахунок, тобто управління чужим майном за дорученням довірителя.

В законі України «Про фінансовий лізинг» дано таке визначення цьому поняттю; лізинг – це підприємницька діяльність, яка спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів і полягає в наданні лізингодавцем у виключне користування на визначений строк лізингоодержувачу майна, що є власністю лізингодавця або набувається ним у власність за дорученням і погодженням із лізингоодержувачем у відповідного продавця майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів. Тобто лізинг можна розглядати як форму забезпечення вкладень, як прогресивний метод матеріально-технічного забезпечення, як активний інструмент маркетингу, як одну із форм кредитних надходжень, як альтернативу банківському кредиту.

Лізинг в широкому сенсі є організаційною формою підприємницької діяльності, яка виражає відносин власності, особливу систему господарювання. Однак, як і кожне самостійне явище, як економічна категорія, він має свій власний зміст та різні форми виявлення, які можна подати з різним ступенем конкретності.

Оскільки лізинг виражав певну взаємодію елементів виробничих сил та виробничих стосунків, то він має матеріально-речову основу та соціально- економічну форму.

Соціально-економічний зміст лізингу визначається відносинами власності і спільної економічної діяльності по вертикалі і горизонталі (з власником, суспільством тощо), а також умовами трансформації власності. Матеріально-речовий бік лізингу характеризується організаційно-правовими формами виробництва, наймом усіх або частини речових елементів підприємницької діяльності, купівлею-продажем майна та умовами кредитування.

Вважається загальновизнаним, що лізинг тісно пов'язаний з орендним механізмом, але в діловому обігу він має більш широку, складну трієсту основу і містить в собі одночасно істотні якості кредитної угоди, інвестиційної та орендної діяльності, які тісно сполучаються та взаємопроникають одна в одну, створюючи нову організаційно-правову форму бізнесу. В ньому реалізується комплекс майнових відносин, пов'язаних з передачею засобів виробництва у тимчасове користування шляхом їх купівлі-продажу та подальшої здачі в оренду.

Лізинг відноситься до підприємницької діяльності більш високого рівня, в порівнянні з орендою, банківською чи комерційною, оскільки він передбачає і вимагає широкого діапазону знань і фінансового бізнесу, і положення у виробництві, на ринках устаткування та нерухомості, а також мінливих потреб клієнтів та особливостей оренди.

Отже, лізинг включає в себе три форми організаційно-економічних відносин: орендні, кредитні та торговельні.

Лізинг як складне соціально-економічне явище виконує дуже важливі функції з формування багатоукладної економіки та активізації виробничої діяльності.

Розглянемо чотири найважливіші з них: фінансову, виробничу, постачальницьку та використання податкових пільг.

Фінансова функція виражається у звільненні товаровиробника від одноразової оплати повної вартості необхідних засобів виробництва і як би в наданні йому довгострокового кредиту.

Виробнича функція лізингу полягає в оперативному вирішенні виробничих задач шляхом тимчасового використання, а не купівлі дорогих та морально старіючих машин. Це ефективний спосіб матеріально-технічного постачання виробництва та доступу до новітньої техніки, до результатів науково-технічного прогресу. При повному лізингу передача майна може

супроводжуватись різноманітним сервісом: технічне обслуговування, страхування, забезпечення сировиною, робочою силою тощо.

Постачальницька функція – це розширення кола споживачів та освоєння нових ринків збуту, залучення в сферу лізингу тих, хто не може відразу купити те чи інше майно.

Функція використання податкових та амортизаційних пільг має деякі особливості:

а) взятє за лізингом майно відображається на балансі користувача або лізингодавця по узгодженню між ними;

б) орендна плата відноситься на собівартість продукції (послуг), що виробляється і відповідно зменшує прибуток, який підлягає оподаткуванню;

в) застосування прискореної амортизації, яка обчислюється, виходячи із строку контракту, що зменшує оподаткований прибуток та прискорює оновлення матеріально-технічної бази. В результаті лізинг сприяє диверсифікації пропозицій, залучаючи нові об'єкти до своєї сфери; розвиває та диверсифікує ринок засобів виробництва, скорочує цикл освоєння нових поколінь техніки.

13.2 Об'єкти та суб'єкти лізингових відносин. Види лізингу

Визначення об'єкту (предмету) лізингу є істотною умовою, без якої угода вважається недійсною. В залежності від конкретних обставин об'єктом лізингу може бути будь-яке рухоме і нерухоме майно, що відноситься за діючою кваліфікацією до основних засобів, окрім майна, яке заборонене для вільного обігу на ринку. Всі об'єкти лізингу в загальному виді можна класифікувати за різними сутнісними ознаками. Як вже відмічалось, обов'язкова умова лізингу полягає в тому, що об'єкти, які передаються в лізинг, можуть бути використані лише для підприємницьких цілей. Згідно з дійсним положенням до виробничих основних засобів відносяться такі засоби, які пов'язані із здійсненням підприємницької діяльності, тобто з виробництвом промислової продукції, будівництвом, сільським господарством, торгівлею та громадським харчуванням, заготівлею сільськогосподарської продукції та іншими видами діяльності. Тому, якщо в лізингову компанію з пропозицією взяти в оренду оргтехніку звернулися, наприклад, дві організації: одна з них комерційна, що здійснює підприємницьку діяльність, а друга – некомерційний благодійний фонд, то лише в першому випадку операція може вважатися предметом лізингової угоди.

Іншим важливим критерієм визначення майна, що може бути предметом лізингу є неспоживаність речей у виробничому процесі. Прийнято, що не споживані речі не втрачають своїх натуральних якостей в процесі використання, тобто по закінченні строку лізингу предмет має бути придатним для продажу або подальшої передачі в оренду. Цій вимозі відповідають основні засоби виробництва.

Широкого розповсюдження набула класифікація об'єктів лізингу за ознакою рухомості майна і відповідне виділення рухомих речей та нерухомість. На відміну від звичайної оренди в лізинг не можуть передаватися земельні ділянки та інші природні об'єкти, єдині майнові комплекси підприємств та відокремлених структурних підрозділів (філій, цехів, дільниць).

У всіх випадках об'єкт лізингу має бути найбільш точно визначений, ідентифікований.

Якщо предметом лізингу являється товар зі складними технічними характеристиками, то подається їх детальний опис.

У практичній діяльності в лізинг найчастіше передається різноманітне технологічне устаткування з високими темпами морального старіння, коштовні машини, верстати, прилади, будівельна техніка, автомобілі, морські та річкові судна, обчислювальна техніка, трактори, комбайни, будівлі, споруди та ін.

Суб'єктами (учасниками) класичного лізингу являються три основних особи: лізингодавець, лізингоодержувач та виробник (продавець) предмета лізингу.

Лізингодавець – юридична особа, яка передає право володіння та користування предметом (об'єктом) лізингу лізингоодержувачу.

Лізингоодержувач – фізична або юридична особа, яка отримує право володіння і користування предметом (об'єктом) лізингу від лізингодавця.

Продавець (постачальник) – фізична або юридична особа, в якій лізингодавець набуває річ, що в наступному буде передана як предмет лізингу лізингоодержувачу. Суб'єктами лізингу можуть бути інші юридичні або фізичні особи, які є сторонами багатостороннього договору лізингу.

Функції лізингодавців виконують лізингові компанії (фірми) – комерційні організації, які у відповідності до законодавства України здійснюють свою діяльність. Засновниками лізингових компаній можуть бути фізичні та юридичні особи.

Ринок лізингових послуг характеризується багатоманітністю форм лізингу, моделей лізингових контрактів та юридичних норм, які регулюють лізингові операції.

При виділенні видів лізингу виходять передусім з ознак їх класифікації, які характеризують відношення до орендованого майна, тип фінансування лізингової операції, тип лізингового майна, склад учасників лізингової угоди, ступінь окупності лізингового майна, сектор ринку, де проводяться лізингові операції, відношення до податкових, митних та амортизаційних пільг та преференцій, порядок лізингових платежів.

У відношенні до орендованого майна (чи по об'єму обслуговування) лізинг поділяється на:

– чистий (net leasing), коли всі витрати по обслуговуванню майна приймає на себе лізингоодержувач. При цьому перераховує лізингодавцю чисті, або нетто, платежі. Більшість послуг на вітчизняному лізинговому ринку устаткування є чистими.

– повний, або, як його ще називають «мокрый» лізинг (wet leasing), коли лізингодавець приймає на себе всі витрати по обслуговуванню майна. Його використовують, як правило, самі виробники устаткування. За вартістю повний лізинг один з найдорожчих, так як у лізингодавця збільшуються витрати на технічне обслуговування, супроводження кваліфікованим персоналом, ремонт, постачання необхідних запчастин та комплектуючих виробів тощо;

– частковий (з частковим набором послуг), коли на лізингодавця покладаються лише окремі функції з обслуговування майна.

За видами фінансування лізинг поділяється на:

– терміновий, коли має місце одноразова оренда майна;

– поновлюваний (револьверний), при якому після закінченні першого строку угода продовжується на наступний період. При цьому об'єкти лізингу через певний час в залежності від зносу та за бажанням лізингоодержувача змінюються на більш досконалі зразки. Лізингоодержувач приймає на себе всі витрати на зміну устаткування. Кількість об'єктів лізингу і строки їх використання при поновлюваному лізингу заздалегідь сторонами не визначаються;

– генеральний лізинг є різновидом поновлюваного лізингу, який дозволяє лізингоодержувачу доповнити список орендованого устаткування без укладання нових угод. Це дуже важливо для підприємств з безперервним виробничим циклом та при жорсткій контрактній кооперації з партнерами. Генеральний лізинг використовується, коли вимагається термінова поставка чи заміна вже отриманого по лізингу устаткування, а часу, необхідного на опрацювання та укладання нової угоди, як правило, немає. За умовою угоди в режимі генерального лізингу лізингоодержувачу

у випадку виникнення термінової непередбаченої необхідності в отриманні додаткового устаткування достатньо направити лізингодавцю запит на поставку потрібного устаткування із посиланням на узгоджений перелік чи каталог. В кінці періоду, на який була укладена угода, відбувається перерахунок лізингових платежів з урахуванням різночасовості витрат лізингодавця і укладається нова угода.

В залежності від складу учасників (суб'єктів) угоди розрізняють наступні види лізингу.

– прямий лізинг, при якому власник майна (постачальник) самостійно здає об'єкт в лізинг (двостороння угода). По суті, цю угоду не можна назвати класичною лізинговою угодою, оскільки в ній не бере участь лізингова компанія;

– непрямий лізинг, коли передача майна в лізинг відбувається через посередника. Угода такого роду схожа на класичну лізингову операцію, так як в ній бере участь постачальник, лізингодавець і лізингоодержувач, до того ж кожний з них виступає самостійно;

– роздільний лізинг (лізинг за участю багатьох сторін) – leveraged leasing. Цей вид лізингу розповсюджений як форма фінансування складних великомасштабних об'єктів, таких, як авіатехніка, морські та річкові судна, залізничні поїзди, бурові платформи тощо. Такий лізинг називається ще груповим, або акціонерним, лізингом за участю декількох компаній постачальників, лізингодавців та залученням кредитних коштів у ряду банків, а також страхуванням лізингового майна і повернення лізингових платежів за допомогою страхових пулів. Такий вид лізингу вважається найскладнішим, оскільки йому властиве багатоканальне фінансування. Специфічною особливістю даного виду лізингу є те, що лізингодавці забезпечують лише частину суми, необхідної для купівлі об'єкта лізингу. Ці кошти залучаються та акумулюються шляхом випуску акцій і розповсюджуються серед лізингодавців, які беруть участь у фінансуванні угоди. Частина контрактної вартості об'єктів лізингу, що залишилися, фінансується кредиторами (банками, іншими інвесторами). Характерно, що при цьому кредитори не мають, як правило, права вимагати погасити заборгованість по кредитах безпосередньо у лізингодавців. В цих угодах через велику кількість учасників присутні: повірений кредиторів – для координації дій позикодавців, і повірений лізингодавців – для управління спільними діями контрагентів.

Повірений лізингодавців діє в якості номінального лізингодавця і отримує титул власника устаткування. Він же розподіляє прибуток між

акціонерами. Однією з форм прямого лізингу є зворотний лізинг (sale and leaseback arrangement). Зворотний лізинг являє собою систему взаємопов'язаних угод, за якої фірма – власник землі, будівель, споруд чи устаткування продає цю власність фінансовому інституту (банку, страховій компанії, інвестиційному фонду, фірмі, спеціально орієнтованій на лізингові операції) з одночасним оформленням угоди про довгострокову оренду своєї колишньої власності на умовах лізингу.

Зворотний лізинг виступає в даному випадку як альтернатива заставній операції, причому продавець власності, котрий в результаті угоди стає її орендарем, негайно отримує в своє розпорядження від покупця взаємно узгоджену суму угоди купівлі-продажу, а покупець продовжує брати участь в цій операції, але уже в якості орендодавця. Зворотний лізинг необхідний, передусім, для тих господарюючих об'єктів, яким терміново потрібні значні обсяги оборотних коштів.

Важливою перевагою зворотного лізингу є використання устаткування, що вже знаходиться в експлуатації, в якій джерела фінансування нових об'єктів, які лише будуються, з можливістю використання податкових пільг, що надаються учасникам лізингових операцій. Зворотний лізинг дає можливість рефінансувати капітальні вкладення з меншими затратами, ніж при залученні банківських позик, особливо якщо платоспроможність підприємства ставиться кредитними організаціями під сумнів через несприятливе співвідношення між його уставним капіталом та позиченими фондами.

При зворотному лізингу плата встановлюється за такою схемою: сума платежів повинна бути достатньою для повного відшкодування інвестору всієї суми, яка була виплачена ним при купівлі, і на додачу забезпечувати середню норму прибутку на інвестований капітал.

У відповідності до класифікації майна розрізняють:

- лізинг рухомого майна (устаткування, техніка, автомобілі, судна, літаки тощо), в тому числі нового і такого, що використовувалося;
- лізинг нерухомості (будівлі, споруди).

За ступенем окупності майна лізинг поділяється на:

- лізинг з повною окупністю (чи близькою до повної), коли протягом дії одного лізингового договору відбудеться повна чи близька до повної амортизації майна і окупається лише частина його.

Відповідно до ознак окупності (умов амортизації майна) розрізняють фінансовий та оперативний лізинг. Фінансовий (капітальний, прямий) лізинг – financial, capital leases – являє собою договір лізингу, в результаті

укладання якого лізингоодержувач на своє замовлення отримує в платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу на визначений строк, не менше одного року за встановлену плату.

Характерними рисами фінансованого лізингу є:

– метою лізингоодержувача є або придбання об'єкта лізингу, або користування ним протягом майже всього його строку служби;

– усі права та обов'язки, що випливають із права економічної власності на об'єкт лізингу, несе лізингоодержувач;

– лізингоодержувач має намір сплатити повну або майже повну вартість майна проявом строку лізингу, а відтак швидше отримати об'єкт лізингу у власність по закінченні строку лізингу;

– лізингоодержувач сам обирає об'єкт лізингу, а потім звертається до лізингодавця за коштами. Це важливо, оскільки лізингова компанія, що фінансує угоду, не повинна нести відповідальність за якість, технічні характеристики, навіть якщо вона є його юридичним власником;

– лізингоодержувач має право (а згідно з Законом України «Про лізинг» –забов'язаний) отримати об'єкт лізингу у власність;

– оперативний (сервісний) лізинг – *service, operating leases* – являє собою орендні відносини, за яких витрати лізингодавця, пов'язані з придбанням і утриманням предметів, що здаються в оренду, не покриваються орендними платежами на протязі одного лізингового контракту. Укладається він, як правило, на 2–5 років. При оперативному лізингу ризик псування чи втрати об'єкту лежить в основному на лізингодавці. Ставка лізингових платежів зазвичай вища, ніж при фінансовому лізингу, через відсутність гарантії окупності витрат. По закінченні оперативного лізингового договору лізингоодержувач має право: продовжити строк договору на більш вигідних умовах; повернути устаткування лізингодавцю; купити устаткування лізингодавця за наявності погодження (опціона) на придбання за ринковою вартістю.

В залежності від сектора ринку, де проводяться лізингові операції, розрізняють:

– внутрішній лізинг, коли всі учасники угоди представляють одну країну;

– зовнішній (міжнародний) лізинг – до нього відносяться угоди, в яких хоча б одна із сторін належить іншій країні. До цього ж виду лізингу відносять і угоди, які укладаються між лізингодавцем і лізингоодержувачем однієї країни, якщо хоча б одна із сторін веде свою діяльність та має капітал спільно з іноземною фірмою.

Зовнішній лізинг, в свою чергу, поділяється на імпорتنний, коли іноземною стороною є лізингодавець, і експортний, коли іноземною стороною є лізингоодержувач.

За характером лізингових платежів здійснюється розподіл лізингу по видах в залежності від:

- виду лізингу (фінансовий, оперативний);
- форми розрахунків між лізингодавцем та лізингоодержувачем:
 - а) грошові, коли всі платежі здійснюються в грошовій формі;
 - б) компенсаційні, коли платежі здійснюються у формі поставки товарів, вироблених на зданому у лізинг устаткуванні (по суті, це бартер), чи шляхом зарахування послуг, які надають один одному лізингоодержувач і лізингодавець;
 - в) змішані, коли застосовуються обидві вказані форми платежів.

13.3 Оформлення лізингових відносин

Фінансовий лізинг – це вид цивільно правових відносин, що виникають із договору фінансового лізингу.

У відповідності до статті в Закону України «Про фінансовий лізинг» обумовлені наступні вимоги до договору лізингу:

1. договір лізингу має бути укладений в письмовій формі;
2. істотними умовами договору лізингу в обов'язковому порядку повинні бути:
 - предмет лізингу;
 - строк, на який лізингоодержувачу надається право користування – предметом лізингу (строк лізингу);
 - розмір лізингових платежів;
 - інші умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди.

На практиці крім суттєвих умов в договорі фінансового лізингу визначають багато інших умов, а саме:

- права і обов'язки сторін;
- строк лізингу і термін дії договору;
- порядок придбання лізингодавцем предмета лізингу, дії сторін в разі виявлення недоліків у предметі лізингу, що має придбатися;
- порядок передачі предмета лізингу, якщо він підлягає державній реєстрації;

- порядок використання (експлуатації) предмета лізингу, контроль лізингодавця за використанням предмету лізингу;
- права на поліпшення предмета лізингу;
- дії, права і обов'язки сторін при пошкодженні предмета лізингу;
- забезпечення забор'язань, порядок дострокового розірвання договору лізингу;
- порядок повернення предмета лізингу;
- відповідальність сторін за порушення забор'язань;
- обставини непереборної сили;
- відступлення прав за договором;
- перехід права власності на предмет лізингу до лізингоодержувача.

Досить важливо під час укладання договору фінансового лізингу звернути увагу на наступні моменти:

1. Ідентифікація майна.

Передаючи те чи інше майно в лізинг, принципово важливим є ідентифікація цього майна. Якщо передається автомобіль, його відмінною ознакою є номер кузова (шасі), для літака – бортовий номер. Щодо будівель і споруд такою ознакою виступає адреса, площа, технічні характеристики, зазначені в паспорті. А коли мова йде про обладнання, трапляються упущення і згодом неможливо ідентифікувати об'єкт, який був переданий у лізинг.

Наприклад, виконання судового рішення, яким зобов'язано відповідача повернути майно, може вкрай ускладнитися через відсутність ознак, що визначають конкретне майно. Аналогічна проблема існує під час накладення арешту і встановлення заборони на відчуження майна. Вступаючи у лізингові відносини, необхідним є зазначення в договорі або акті приймання-передавання не лише назви та основних характеристик предмета лізингу, але і тих відомостей, які будуть ідентифікувати (виділяти) це майно. Така інформація має бути в паспорті або може бути отримана від заводу-виробника.

2. Термін передавання майна лізингоодержувачу.

Якщо визначена і надана відповідна інформація про майно, яке лізингодавець зобов'язується передати лізингоодержувачу, необхідно пам'ятати про наступне. Згідно зі ст. 1 Закону за договором фінансового лізингу лізингодавець зобов'язується набути у власність певну річ у продавця (постачальника) відповідно до визначених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингоодержувача на визначений термін не менше одного разу за встановленою платою.

Зазвичай у договорах передбачається термін передавання речі в користування лізингодержувачу. Визначений термін, на перший погляд, здається незначною умовою, але його виконання може зумовити всю подальшу долю лізингових платежів і стати каменем спотикання. З огляду на це, лізингодавцю слід неухильно дотримуватися виконання цього зобов'язання, оскільки відповідно до ч. 3 ст. 538 Цивільного кодексу України у разі невиконання однією зі сторін свого зобов'язання або за існування очевидних підстав вважати, що вона не виконає своє зобов'язання, у визначений термін, інша сторона має право зупинити виконання свого зобов'язання, відмовитися від його виконання частково або повністю. Тому лізингодавцю краще перестраховатися і на випадок невиконання свого зобов'язання продавцем (постачальником) передбачити в договорі лізингу перенесення термінів передавання речі лізингодержувачу через прострочення продавця (постачальника).

3. Повноваження особи, яка підписує акт приймання – передавання майна.

Необхідно пам'ятати, що передавання майна за договором лізингу оформляється актом приймання-передавання. Оскільки цей акт є невід'ємною частиною договору фінансового лізингу, підписувати його має особа, уповноважена від імені товариства укладати договори. Тож особа, що підписує акт та інші додатки до договору (його невідомі частини), повинна бути належним чином уповноваженою – у договорі мають бути детально описані всі документи, що підтверджують повноваження підписантів.

Сторонам договору слід дотримуватися цих формальностей і перевіряти документи, що підтверджують відповідні повноваження (статут, положення, накази, доручення). В іншому випадку договір і додаткові угоди до нього, а також додані документи можуть бути визначені недійсними, а факт передавання майна може бути не доведеним, що спричинить проблеми з поверненням майна і очікуванням лізингових платежів. Таке ж правило поширюється на відносини за договором страхування і договором зберігання предмета лізингу.

4. Індекссування платежів.

Договір фінансового лізингу – це форма фінансово-правових відносин, яка уможливорює співіснування трьох видів правовідносин: постачання, оренди та купівлі-продажу. Така специфіка обґрунтовує прагнення учасників таких правовідносин застрахувати себе від настання

негативних фінансових наслідків, пов'язаних з інфляційними процесами і закласти в умови договору можливість коригування його ціни.

Як і передбачено ст. 16 Закону, сторони, як правило, до лізингових платежів включають суму, яка відшкодовує частину вартості предмета лізингу та винагороду лізингодавцю за отримане у лізинг майно. Найчастіше сторони обумовлюють, що лізингові платежі підлягають подальшому коригуванню з урахуванням зміни курсу гривні до долара США чи іншої валюти на час сплати лізингового платежу. При цьому платежі здійснюються в національній валюті.

5. Порядок платіжного документообігу.

Слід звернути увагу на те, що при здійсненні взаєморозрахунків важливим чинником виступає умова про порядок перерахування платежів. Коли договором передбачено, що лізингоодержувач зобов'язаний здійснити платіж на підставі виставленого рахунку лізингодавцем, необхідно пам'ятати, що підставою для оплачування є саме рахунок. І на випадок звернення до суду з позовом про стягнення заборгованості лізингоодержувачу потрібно буде довести, що рахунки були направлені лізингоодержувачу в порядку, передбаченому договором, і, як наслідок, виник обов'язок щодо оплачування.

6. Порядок проведення лізингових відносин.

Договір фінансового лізингу передбачає два варіанти (дві мети) завершення лізингових відносин – повернення майна лізингодавцю або перехід майна у власність лізингоодержувача. Незважаючи на кінцеву мету сторін договору, в цього умовах необхідно передбачити порядок, який регулює обидва варіанти розвитку правовідносин.

Під час повернення майна лізингоодержувачем лізингодавцю слід чітко визначити термін повернення і конкретно певний порядок дій.

Якщо це питання не буде врегульовано положеннями договору, стає актуальним застосування ч. 2 ст. 530 Цивільного кодексу України. Ця стаття визначає, що якщо термін виконання боржником зобов'язання не встановлений або визначений момент подання вимоги, кредитор має право вимагати його виконання у будь-який час. Боржник повинен виконати таке зобов'язання у 7-денний термін з дня подання вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не вказаний у договорі або акті цивільного законодавства. Тобто необхідно направити відповідну вимогу лізингоодержувачу про повернення майна. Тож для виконання всіх вищевказаних обов'язків у лізингоодержувача (повернення майна, сплата штрафу) в договорі або вимозі повинен бути визначений момент, коли майно

необхідно передати лізингодавцю. В іншому випадку вимоги про проведення майна, стягнення його з чужого володіння, так само як і стягнення штрафу не матимуть правового підґрунтя. Такий висновок можна зробити на підставі постанови ВГСУ від 22.11.2010р. у справі № 16/33.

У разі переходу права власності від лізингодавця до лізингоодержувача порядок такого переходу має бути регламентований у договорі. Ч. 2 ст. 8 Закону визначено, що якщо сторони договору фінансового лізингу уклали договір купівлі-продажу предмету лізингу, то право власності на предмет лізингу переходить до лізингоодержувача у випадку з моменту сплати ним визначеної договором ціни, якщо інше не передбачено договором.

Тож за відсутності в договорі іншого порядку переходу права власності, крім як укладення договору купівлі-продажу, лізингоодержувач не зможе претендувати на автоматичний перехід права власності. Для уникнення непорозумінь, пов'язаних із переходом права власності, слід обґрунтувати, що перехід/достроковий перехід права власності на предмет фінансового лізингу оформляється актом, який підписують уповноважені представники сторін і стверджується їхніми печатками.

А в разі невиконання цього зобов'язання лізингодавець несе відповідальність через сплату штрафу. Після чого, на випадок ухиляння лізингодавця від свого обов'язку щодо оформлення акта, у лізингоодержувача виникне право на визнання за собою права власності в судовому порядку.

Характерною ознакою лізингових відносин є те, що сторони мають право відмовитися від договору за настання певних умов. І таке право може бути передбачено не лише договором, але і визначено в ст.7 Закону.

Такими умовами є:

1. Прострочення постачання предмета лізингу лізингодавцем, що спричиняє виникнення права на відмову від договору лізингоодержувачем, якщо прострочення становить більше 30 днів.

2. Прострочення платежів з боку лізингоодержувача дає право лізингодавцю відмовитися від договору і вимагати повернення майна, а також сплати боргу, якщо прострочення становить більше 30 днів.

Якщо в першому випадку, сторони ще не вступили у ту стадію лізингових відносин, коли виникає фактичне користування майном і відповідно обов'язок сплати лізингових платежів, то в іншому – сторонами може бути вже виконана велика частина договору. Це часто зумовлює виникнення суперечок між учасниками договору лізингу. Тому звертаємо увагу на наступне.

Як регламентує ч. 2, 3 ст. 7 Закону, лізингодавець має право відмовитися від договору лізингу і вимагати повернення предмета лізингу від лізингоодержувача у безсуперечному порядку на підставі виконавчого напису нотаріуса, якщо лізингоодержувач не сплатив лізинговий платіж частково або повністю і прострочення становить більше 30 днів.

Таким чином, сторонам договору фінансового лізингу необхідно виважено і досить уважно ознайомитися із наявністю необхідних документів, порядком оформлення лізингових відносин, формування умов та їх дотримання на термін дії договору.

13.4 Проблеми та перспективи розвитку лізингу в Україні

В сучасних умовах фінансової системи, ринок лізингових послуг в Україні перебуває на стадії становлення. Практика показала, що активізація лізингових операцій істотно впливає на розширення реального сектору економіки України, виступає одним із факторів зростання конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, підвищення ефективності виробництва, покращення якості послуг, а в результаті – виходу на світовий ринок.

Досить актуальною для України залишається проблема забезпечення сільськогосподарських підприємств основними виробничими засобами. У такій ситуації сільськогосподарські підприємства вимушені закрити сторонні організації для виконання основних технологічних операцій. Саме лізинг, як інструмент кредитно-фінансового обслуговування дає можливість запровадження інновацій, полегшує доступ споживача до передової техніки.

Лізинг в порівнянні з іншими методами фінансування інвестицій характеризується багатьма перевагами для всіх учасників лізингової угоди. Переваги його застосування для лізингоотримувача полягають у наступному:

- відсутня необхідність у стопроцентній оплаті об'єкта лізингу відразу;
- процедура оформлення лізингової угоди є простішою, ніж – кредиту;
- відсутня необхідність пошуку застави;
- перевищення величини лізингових платежів над купівельною ціною обладнання є не обтяжливою для лізингоотримувача, тому що вони сплачуються протягом всього терміну дії лізингової угоди ;

– лізинг сприяє підвищенню мобільності інвестиційного і фінансового планування;

– фінансування здійснюється протягом всього терміну використання активу;

– умови лізингових контрактів можуть бути досить гнучкими;

– тимчасово вільні фінансові ресурси лізингоотримувача можна використати на інші цілі і тим самим розширити виробничі потужності;

– об'єкт лізингу не підлягає інфляційному впливу.

Для лізингової компанії також існує ряд переваг, зокрема:

– зменшення ступеня ризику, оскільки лізингова компанія є власником активу до повної сплати лізингових платежів лізингоотримувачем;

– можливість прибуткового вкладення тимчасово вільних коштів;

– комісійна вигода, яку отримує лізингова компанія при організації та проведенні лізингової угоди;

– фінансові ресурси лізингу спрямовуються безпосередньо на придбання матеріальних активів тим самим, усуваючи можливість нецільового використання кредитних ресурсів;

– інвестиції у виробниче обладнання через лізинг гарантує генерування доходу, що покриває лізингове зобов'язання.

Окрім цього, позитивні наслідки лізингу відображаються і на країні, які здійснюють лізингові операції:

– розширення кола потенційних інвесторів, оскільки в лізинговій угоді беруть участь щонайменше три сторони – продавець-виробник, покупець (лізингова компанія) і користувач лізингового активу (лізингоотримувач).

Також учасниками лізингової операції можуть бути банки, страхові компанії та інші інституціональні інвестори;

– розподіл ризиків лізингового проекту між всіма учасниками угоди;

– в умовах становлення ринкової економіки та дефіциту фінансових ресурсів ставка позичкового відсотку не може бути низькою, тому використання лізингу стає більш прийнятним;

– лізинг переорієнтовує кредитну діяльність на потреби виробництва і дозволяє здійснювати виробничі інвестиції в умовах високих темпів науково-технічного прогресу, а також при високій ставці позичкового капіталу.

Для більш ефективного впровадження лізингових відносин в агропромисловому комплексі слід розв'язати низку проблем до яких відносять:

– несформованість на загальнодержавному рівні політики перспектив розвитку лізингового кредиту;

- надто жорстка система оподаткування лізингових операцій;
- низький попит на товари вітчизняного виробництва;
- низька платоспроможність усіх категорій споживачів при імпорті споживчих товарів;
- недосконала нотаріальна реєстрація договорів лізингу;
- слабка державна підтримка, відсутність податкових пільг, у тому числі для структур, готових надати довгострокове кредитування;
- брак кваліфікованих фахівців з питань лізингу як на рівні державних службовців, так і серед безпосередніх учасників лізингових відносин;
- відкритість стимулів для суб'єктів господарювання у застосуванні лізингу.

Отже проблеми розвитку лізингу в Україні лежить в трьох площинах: удосконалення законодавчої бази, здійснення та покращення умов користування кредитними ресурсами, зменшення податкового тиску на підприємства.

Однак, для задоволення інтересів усіх учасників лізингових операцій ці проблеми необхідно вирішувати в комплексі, за такими напрямками.

Цінова політика: гарантовані закупівельні й заставні ціни; дотації і надбавки; перерозподіл прибутку за кінцеву продукцію між суб'єктами лізингу; обмеження на підвищення цін і встановлення граничних цін на техніку і ресурси; надання субсидій заводам-виробникам і встановлення цін на техніку; застосування прискореної амортизації і використання амортизаційних відрахувань на придбання нової техніки.

Податкова політика: зменшення кількості податків і зниження їх загальної суми; звільнення лізингової фірми від сплати на лізингові платежі протягом року; звільнення лізингодавача від сплати податку на прибуток при строку дії договору лізингу не менше 3-х років; звільнення банків та інших кредитних установ від податку на прибуток при наданні кредитів на 3 роки і більше; звільнення лізингодавача від ПДВ на здійснювані лізингові послуги.

Фінансово-кредитна політика: посилення зв'язку між інвестиціями і результатами виробництва; припинення списання боргів і покриття збитків товаровиробників; відмова від безповоротного бюджетного фінансування; використання виборчого принципу виділення засобів з врахуванням платоспроможності лізингоодержувача; використання не прямого інвестування, а надання технічних засобів і ресурсів під гарантію; цільове кредитування лізингових угод під гарантії уряду суб'єктів України.

Оцінюючи привабливість лізингу для усіх учасників такої співпраці, можна сказати, що фінансовий лізинг є вигідним як для суб'єктів, що надають лізингові послуги, так і для користувачів таких послуг, розглядаючи стан розвитку фінансового лізингу в Україні, можна зазначити, що найбільш актуальним він є у аграрному секторі економіки країни, адже з часу набуття незалежності, стан матеріального забезпечення сільськогосподарських підприємств щороку погіршувався. Зовнішня економічна політика України орієнтована на побудову соціально-орієнтованої ринкової економіки та інтеграцію країни у світовий економічний простір, але це неможливо без забезпечення інноваційного розвитку, якому повинна спонукати потужна матеріально-технічна база, сучасні енергозберігаючі системи і прогресивні технології. Перш за все це стосується однієї з найважливіших сфер економічної діяльності, а саме сільського господарства, де ситуація стосовно технічного оснащення основними засобами досить складна, адже рівень оснащеності сільськогосподарських підприємств основними видами техніки дуже низький, до того ж близько 90% наявної відпрацювали більше одного терміну експлуатації. Фінансовий лізинг є одним з небагатьох фінансових ресурсів у малого та середнього сільськогосподарського виробника та фермера, так як банки поки що залишаються недоступними і не поспішають надавати кредити із доступними відсотками під малий бізнес, який характеризується своїми особливостями, в іншому випадку відсоткові ставки настільки високі, що не залишають надії на взаємовигідну співпрацю суб'єктів господарювання з банківськими установами. Досить доступним є фінансовий лізинг з позиції участі у державних лізингових програмах. Лізинговий механізм за такими програмами дозволяє без складних процедур взяти таку сільськогосподарську техніку, як трактор, сівалку, комбайн, обладнання для птахоферм або міні-елеватор тощо. Малі підприємства не можуть собі дозволити купити таке майно, адже бракує обігових коштів, а в даному випадку відповідно до лізингової угоди, платять помірний перший внесок та мають зручний графік сплати лізингових платежів упродовж від 3 до 7 років дії такої угоди і в той же час лізингоодержувач користується технікою за помірний відсоток, що складає близько 7% від несплаченої вартості техніки. В даний час для забезпечення аграріїв сільськогосподарською технікою та обладнанням за державними програмами на аграрному ринку працює НАК «Украгролізинг».

Головне завдання компанії – сприяти реалізації державної політики в агропромисловій сфері, забезпечувати ефективне функціонування і розвиток сільськогосподарського виробництва шляхом передачі сільськогосподарським товаровиробникам на умовах лізингу машин та обладнання [30].

Фінансовий лізинг в агропромисловому комплексі є вигідною формою діяльності для всіх учасників цього виду інвестицій – сільськогосподарським виробникам, і машинобудівникам.

Необтяжливий він і для державного бюджету. Для сільськогосподарських товаровиробників фінансовий лізинг дає можливість заощаджувати кошти для інвестування в інші більш ефективні види діяльності та придбати техніку, вартість якої перевищує річні фінансові можливості.

Наприклад, витрати на придбання машини вартістю 100 тис. грн у перший рік становитимуть із:

- попереднього лізингового платежу за користування технікою в частині відшкодування її вартості (15% ціни машини з ПДВ) – 15 тис. грн;

- винагороди лізингодавцю за передану в лізинг техніку (7% від невідшкодованої вартості) – 6 тис. грн;

- чергового лізингового платежу та винагороди лізингодавцю відповідно 10 і 3 тис. грн. Разом за рік – 34 тис. грн.

Баланс лізингових платежів і надходжень від використання заощаджених коштів становитиме 66 тис. грн. (100 тис. грн. – 34 тис. грн). Заощаджені 66 тис. грн. господар може використати для інвестування у виробництво з рентабельністю не нижче розміру депозитних відсотків. Але й депозитні вклади з рівнем 14% за 5 років нарощують заощаджену суму до 127 тис. грн.

У підсумку за 5 років:

- виплати за придбану машину дорівнюватимуть 114 тис. грн, а з урахуванням інфляції (6% річних) – 103 тис. грн;

- надходження від інвестування у виробництво заощаджених коштів дорівнюватимуть 61 тис. грн., а з початковими 66 тис. грн. – 127 тис. грн;

- у власності залишається машина первісною вартістю 100 тис. грн, яка може працювати ще 5 років, або продана за залишковою ціною.

Для машинобудівників фінансовий лізинг – захід, що сприяє нарощуванню обсягів виробництва, бо дозволяє на кожні 100 млн. грн, наявних у сільськогосподарських товаровиробників коштів, придбати техніки на суму 260 млн. грн, тобто збільшити валове виробництво

підприємств сільгоспмашинобудування на 160 млн. грн. Додаткове виробництво техніки на 160 млн. грн означає для машинобудівників:

- збільшення робочих місць на 2 тисячі;
- вирішення соціальних проблем виробничих колективів;
- збільшення на 30-32 млн. грн прибутків;
- збільшення потенційних можливостей для оновлення матеріально-технічної бази підприємств;
- гарантію передоплати виготовленої продукції;
- оптові й навіть, несезонні форми торгівлі;
- можливість використання лізингодавців, як партнерів у створенні дилерської мережі;
- стабілізацію положення у конкурентному середовищі, бо лізингові інвестиції спрямовуються лише на техніку вітчизняного виробництва.

Упродовж часу діяльності фінансового лізингу в Україні для деяких заводів це були вагомі інвестиції. В окремі роки обсяги закупівель для них складала більше половини валового виробництва.

Обсяги закупівель у фінансовий лізинг окремих видів машин (% до вироблених в Україні).

Для державного бюджету фінансовий лізинг є необтяжливим заходом, бо з кожних 100 млн. грн видатків на фінансовий лізинг отримає надходжень:

- у перший рік видатків – 54,45 млн. грн;
- у наступні 4 роки – 75 млн. грн. Разом – 129,45 млн. грн.

Крім того, до соціальних фондів надійде – 5,7 млн. грн.

Збільшення надходжень до бюджету проти видатків обумовлюється збільшенням податкових надходжень від машинобудівних підприємств.

НАК “Укراгролізинг” постійно працює над можливістю нарощувати обсяги лізингових інвестицій через залучення банківського капіталу. Ситуацію в сільському господарстві й машинобудуванні можна окреслити так:

- потреба сільського господарства у придбанні технічних засобів механізації праці – 15–20 млрд. грн, а купівельна спроможність – 2,5 млрд. грн;
- виробничі потужності сільськогосподарського машинобудування – 9–10 млрд. грн а фактичне завантаження виробничих потужностей. обумовлене купівельною спроможністю селян, – 2,5 млрд. грн.

Тобто, у селян немає можливостей збільшити купівельну спроможність, а у машинобудівників – завантажити свої потужності. Припустимо, країна інвестує у фінансовий лізинг 300 млн. грн., як це було у 2004 році.

Завдяки цьому зростає можливість наповнити ринок техніки для селян із одночасним збільшенням завантаження потужностей машинобудівників.

А як із бюджетом? Бюджет через 1–2 місяці після передачі коштів отримає від машинобудівників у вигляді ПДВ 60 млн. грн і у вигляді податку на прибуток – 18 млн. грн. Разом – 78 млн. грн, або 26 відсотків видатків. Через ті ж 1–2 місяці бюджет отримає від селян у вигляді передоплати 45 млн. грн, а через півроку ще 22 млн. грн у вигляді чергового лізингового платежу, що разом становить 67 млн. грн, або 22 відсотки. Як бачимо, у перші ж півроку з початку здійснення видатків до бюджету вже повернуться 48 відсотків.

Але й це ще не все. Збільшення обсягів виробництва машин – це збільшення робочих місць. І не тільки на підприємствах сільсько-господарського машинобудування (бо збільшаться поставки метало-прокату, лакофарбових, гумовотехнічних виробів тощо). Враховуючи, що частка узагальненої заробітної плати у складі вартості готової машини становить 15–20 відсотків, маємо збільшення фонду заробітної плати на 54 млн. грн це, з одного боку, близько 6 тис. робочих місць і поліпшення життя такої ж кількості сімей, це – збільшення на таку ж суму внутрішнього споживчого ринку, а відтак – нарощування виробництва споживчих товарів, а з іншого – 7 млн. грн відрахувань до бюджету у вигляді податку на доходи фізичних осіб та 20,5 млн. грн відрахувань у соціальні фонди.

У підсумку: протягом незначного часу (у вигляді податків на додану вартість, на прибуток та на доходи фізичних осіб, з першими платежами) до бюджету повертаються понад 50 відсотків видатків. Крім того, від загальної суми лізингової інвестиції до соціальної сфери надходить майже 7 відсотків (20,5 млн. грн) коштів.

А що ж дає така інвестиція сільському господарству і країні в цілому?

Важко оцінити й наочно показати вплив таких лізингових інвестицій загалом, без конкретних прикладів. Найбільш наглядним і зрозумілим для загалу є приклад інвестування у придбання зернозбиральних комбайнів.

Сьогодні всі сільськогосподарські підприємства мають для збирання зернових (12-13 млн га. без кукурудзи) близько 50 тис. зернозбиральних комбайнів. Таким чином, на кожний з наявних комбайнів припадає 250 гектарів. Фізичний знос, а відтак і технічний стан переважної більшості комбайнів призводить до частих поломок, а відсутність розгалуженої мережі сервісних підприємств – до непомірних простоїв задля усунення несправностей. У таких комбайнів середньодобовий наробіток протягом

сезону не перевищує 7 гектарів. А це означає, що термін збирання зернових розтягується на 30 і більше днів.

Показники осипання зерна давно відомі: у перші сім діб після оптимальних – 2,6 відсотка, у другі 7 діб – 14,5 відсотка, у треті 7 діб – 21,6 відсотка, у четверті – понад 30 відсотків і так далі. Рахуймо (врожайність – 3,5 т на га):

- за перші сім діб, теоретично без втрат від осипання, буде зібрано 8,75 млн. т зерна із 2,5 млн. га;

- за другі сім діб з втратою 2,6 відсотка – 8,5 млн. т зерна (втрати – 0,25 млн. т) на тих самих 2,5 млн. га;

- за треті сім діб – 7,5 млн. т зерна (втрати – 1,25 млн. т);

- за четверті сім діб – 6,9 млн. т зерна (втрати – 1,85 млн. т);

- за п'яті сім діб – 6,1 млн. т зерна (втрати – 2,65 млн. т).

Таким чином, за сучасних умов із 12,5 млн. гектара зернових за п'ять семиденок буде фактично зібрано 37,75 млн. тонн зерна, при цьому втрачено лише від осипання 6 млн. тонн, або майже 14 відсотків вирощеного. За оптимальною ціною у 600 грн за тонну втрати країни дорівнюватимуть 3,6 млрд. грн! За такі кошти можна придбати близько 7 тисяч зернозбиральних комбайнів!

І це лише теоретичні міркування. Адже є ще дуже багато втрат, обумовлених технічними параметрами застарілих, недосконалих машин. Навіть нові машини, за технічними умовами, допускають 1,5–2 відсотки втрат.

За аналогією з наведеним прикладом можна обрахувати прибутковість лізингових інвестицій і в інші сільськогосподарські машини: у ґрунтообробні, посівні, для захисту рослин від шкідників і хвороб тощо. Більшість технологічних операцій у сільському господарстві вимагає виконання їх у стислі агротехнічні строки. Відсутність достатньої кількості машин подовжує ці строки і призводить до значного зменшення врожайності.

Повертаючись до прикладу з комбайнами, додамо отримані 120 млн. грн попереджених втрат зерна до тих, що повернуться до бюджету у вигляді податків. Держава у перший же рік інвестицій у лізинг отримає:

- повернення до бюджету у вигляді всіх видів податків – 85 млн. грн;

- перші лізингові платежі – 67 млн. грн;

- відрахування до с'юціальних фондів – 20,5 млн. грн;

- попередження втрат продукції – 120 млн. грн.

Разом протягом першого ж року з 300 млн. грн бюджетних видатків країна повертає 292,5 млн. грн, тобто майже всю витрачену суму, а у наступні п'ять років отримає залишок лізингових платежів – ще 233 млн. грн.

Згадувані 300 млн. грн становлять лише 12 відсотків до купівельної спроможності селян і всього 2,5 відсотка до потреби в щорічному придбанні техніки для простого відтворення наявного машинно-тракторного парку в сільськогосподарському виробництві. У порівнянні з частками лізингових інвестицій у загальних інвестиціях, що практикуються у розвинутих країнах, Україна відстає у десятки разів.

Вищенаведені розрахунки дають змогу зробити висновок, що лізингова діяльність є перспективним видом бізнесу. Так світовий досвід показує, що на частку лізингу в нових інвестиціях на устаткування припадає 15–20%, крім того, лізинг є одним з основних джерел активізації інвестиційної діяльності.

Для активного розвитку ринку лізингу в Україні в тому числі в сільському господарстві доцільно провести комплекс заходів, який має передбачати:

- удосконалення цивільного та фінансового законодавства з питань лізингу;
- інтеграція національного законодавства в міжнародне;
- розроблення державної програми підтримки лізингу, яка б передбачала залучення банківського сектора до розвитку лізингових послуг;
- запобігання монополізації та створення умов для розвитку добросовісної конкуренції на ринку лізингу;
- розширення кількості компаній, які займатимуться фінансуванням саме фізичних осіб;
- створення лізингових центрів, які б спеціалізувалися на обслуговуванні малих підприємств.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що важливою передумовою розвитку лізингового ринку в Україні є створення сучасного мобільного законодавства, яке має стимулювати ділову активність усіх учасників лізингових угод, та цілеспрямований вплив органів державного управління на економічні інтереси учасників лізингових відносин із метою створення умов для виконання лізингом його інвестиційних, виробничих та інших функцій на мікро- та на макроекономічному рівнях.

Таким чином, розвиток лізингового ринку в Україні дає змогу збільшити робочі місця в усіх сферах АПК, прискорити забезпечення потреби агропромислових підприємств у технічних засобах, використувати новітні технології і на цій основі підвищення економічної ефективності агропромислового виробництва.

Контрольні питання до теми

1. Дайте визначення поняття лізингу і лізингових відносин.
2. Охарактеризуйте історичний розвиток лізингу в країнах світу.
3. Назвіть етапи розвитку лізингу в Україні та дайте їм характеристику.
4. Яка економічна сутність лізингу?
5. Охарактеризуйте п'ятий етап розвитку лізингу в Україні. (Проблеми і шляхи розвитку лізингу).
6. Які особливості функції використання податкових та амортизаційних пільг?
7. Назвіть об'єкти і суб'єкти лізингових відносин.
8. Які є види лізингових відносин?
9. Охарактеризуйте порядок оформлення лізингових відносин.
10. Назвіть певні умови правової відмови сторін при укладанні лізингового договору.
11. Назвіть переваги лізингових угод порівняно з іншими методами фінансування інвестицій.
12. Які основні проблеми необхідно розв'язати при запровадженні лізингових відносин?
13. Які проблеми необхідно вирішити у ціновій, податковій, фінансово-кредитній політиці України?
14. Які вигоди дає фінансовий лізинг для АПК?
15. Які основні заходи необхідно вирішити для активного розвитку ринку лізингу в Україні?
16. Які вигоди дає розвиток лізингу для підприємств-виробників технічних засобів для АПК?
17. Яке економічне значення має лізинг для галузей сільськогосподарських підприємств?
18. Яке триєдине завдання необхідно вирішити органом державного управління для прискорення розвитку фінансового лізингу?

ТЕМА 14 ФІНАНСОВИЙ СТАН ПІДПРИЄМСТВА АПВ

Основні терміни і поняття: фінансовий стан (ФС); мета аналізу ФС; ліквідність і платоспроможність; фінансова стійкість; ділова активність; акціонерний капітал; коефіцієнт автономії; коефіцієнт фінансової стабільності; маневровість власних коштів; коефіцієнт оборотності власного капіталу і обігових коштів; дебіторська заборгованість; кредиторська заборгованість; грошовий потік; рентабельність продажу; рентабельність продукції, оперативної діяльності, активів, власного капіталу, основного капіталу, прибутковості; коефіцієнт дохідності; акціонерний капітал; цінні папери; власна емісія; невласна емісія; дивіденди; ринкова ціна акції; номінальна ціна акції; коефіцієнт котування.

14.1 Фінансовий стан підприємства, інформаційне забезпечення та показники аналізу

14.2. Оцінка майнового стану

14.3. Ліквідність та платоспроможність агропромислового підприємства

14.4. Фінансова стійкість і стабільність

14.5 Ділова активність

14.6. Оцінка прибутковості та рентабельності

14.7. Оцінка акціонерного капіталу

14.1 Фінансовий стан підприємства, інформаційне забезпечення та показники аналізу

Фінансовий стан підприємства характеризує рівень економічної ефективності функціонування підприємства агропромислового виробництва.

Поняття фінансового стану підприємства полягає в наступному – це результат взаємодії всіх складових фінансових відносин підприємства, що формується під впливом сукупності виробничих і господарських чинників та характеризується системою показників наявності, розміщення і використання фінансових ресурсів агропромислового підприємства.

Процес агропромислового виробництва здійснюється під впливом операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, що обумовлюють постійний кругооборот капіталу, зміну структури коштів і джерел їх

формування, наявність та потребу фінансових ресурсів. Все це здійснює потужний вплив на формування фінансового стану агропромислового підприємства, результатом якого є рівень його платоспроможності.

Фінансовий стан підприємства характеризується такими рівнями – стійкий, нестійкий (передкризовий) та кризовий.

Стойкий фінансовий стан агропромислового підприємства характеризується можливістю вчасно проводити платежі, фінансувати свою діяльність на розширеній основі, підтримувати свою платоспроможність за несприятливих обставин.

Нестійкий (передкризовий) фінансовий стан – це неспроможність підприємства до фінансування процесів агропромислового виробництва на розширеній основі, підтримувати свою платоспроможність в конкурентному середовищі.

Кризовий фінансовий стан – це розорення підприємства, що обумовлює розробку комплексу заходів, спрямованих на підвищення його фінансової стійкості або банкрутство.

Мета аналізу фінансового стану агропромислового підприємства полягає у пошуку резервів поліпшення результатів фінансової та господарської діяльності, ефективного використання фінансових ресурсів і на оцій основі підвищення конкурентоспроможності виробництва.

Інформаційні джерела показників оцінювання фінансового стану аграрного підприємства включають: звітність фінансового стану підприємства – баланс (ф. № 1); звіт про фінансові результати (ф. № 2); звіт про рух грошових коштів (ф. № 3); звіт про власний капітал (ф. № 4); звіт про основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств (ф. № 50-сг). Ці форми звітності представлені на прикладі підприємства ПОП «Іванівське», с. Іванівка Теребовлянського району Тернопільської області, вони наведені відповідно у додатках: В (ф. 1); Г (ф. 2); Д (ф. 3); Е (ф. 4); Ж (ф. 50 сг).

Опрацювання спеціальних джерел літератури [19; 21; 31; 103; 119; 156; 174; 176; 179; 185; 195] дало змогу сформувати групи показників, які характеризують фінансовий стан агропромислових підприємств:

- 1) група – оцінка майнового стану;
- 2) група – ліквідності та платоспроможності;
- 3) група – фінансової стійкості та стабільності;
- 4) група – ділової активності та руху грошових коштів;
- 5) група – прибутковості та рентабельності;
- 6) група – оцінка акціонерного капіталу.

Фінансовий стан агропромислового підприємства, його стабільна стійкість залежать від належної організації виробничої, комерційної та фінансової діяльності. Потужний вплив на фінансовий стан здійснює виконання виробничих і фінансових планів розвитку агропромислового підприємства.

За умови спаду обсягів виробництва і продажу відбувається підвищення собівартості певної продукції, зменшення виручки і суми прибутку, внаслідок чого погіршується фінансовий стан та платоспроможність агропромислового підприємства.

Таким чином, домогтися стабільної фінансової стійкості можна шляхом грамотного та вмілого управління всією системою чинників, що забезпечують добрі результати господарської діяльності агропромислового виробництва.

Основні завдання аналізу фінансового стану агропромислового підприємства полягають у наступному:

- об'єктивна і своєчасна оцінка фінансового стану, рентабельності, ліквідності та платоспроможності;
- дослідження рівня забезпечення підприємства фінансовими ресурсами та власними обіговими коштами, ефективності використання матеріально-технічних, трудових та інших ресурсів;
- оцінювання конкурентоспроможності та ділової активності підприємства у ринковому середовищі.

Результати аналізу фінансового стану мають використовуватися для поточного управління підприємством, усунення наявних недоліків та виявлення можливих резервів збільшення фінансових ресурсів, планування та прогнозування розширеного відтворення на основі використання прогресивних, ресурсощадних технологій виробництва конкурентоспроможної агропромислової продукції.

14.2 Оцінка майнового стану

Рівень забезпеченості агропромислового виробництва майном, структура активів, основного і оборотного капіталу здійснюють потужний вплив на фінансові та господарські результати діяльності підприємств.

Інформацію про розміщення наявного капіталу підприємства відображено в активі балансу. Кожний вид розміщеного капіталу має певну статтю балансу, що дає змогу визначити структурні зміни активів, основного і оборотного капіталу.

Фінансовий стан агропромислового підприємства в значній мірі залежить від доцільності та правильності інвестування у необхідне майно (активи).

Агропромислове підприємство, як правило, має використовувати свої активи для виробництва необхідної, високоякісної продукції або надання певних послуг, які здатні задовольнити вимоги споживачів, що сприятиме активізації надходження грошових коштів, необхідних для розширеного відтворення на інноваційній основі.

З метою аналізу активи агропромислового підприємства класифікують за наступними ознаками (табл. 14.1).

Таблиця 14.1

Класифікація активів агропромислового підприємства

Активи (майно) підприємства
<p>1. За формою функціонування:</p> <p>1.1. Матеріальні активи (основні засоби, запаси, незавершене будівництво).</p> <p>1.2. Нематеріальні активи (патенти, авторські права та ін.).</p> <p>1.3. Фінансові активи (дебіторська заборгованість, фінансові інвестиції, грошові кошти).</p>
<p>2. За характером участі в господарському процесі:</p> <p>2.1. Необоротні активи (основні засоби, нематеріальні активи, незавершене будівництво, довгострокові фінансові інвестиції).</p> <p>2.2. Оборотні активи (запаси, дебіторська заборгованість, поточні фінансові інвестиції, грошові кошти).</p>
<p>3. За належністю:</p> <p>3.1. Валові активи.</p> <p>3.2. Чисті активи (активи за вирахуванням зобов'язань).</p> <p>3.3. Робочий капітал (оборотні активи за вирахуванням поточних зобов'язань).</p>
<p>4. За фінансуванням:</p> <p>4.1. Постійні активи [сформовані за рахунок постійного (довгострокового) капіталу].</p> <p>4.2. Змінні активи [сформовані за рахунок змінного (короткострокового) капіталу].</p>
<p>5. За ступенем ліквідності:</p> <p>5.1. Високоліквідні (абсолютно ліквідні) активи (грошові кошти, поточні фінансові інвестиції).</p> <p>5.2. Швидколіквідні активи (дебіторська заборгованість).</p> <p>5.3. Повільноліквідні активи (запаси, витрати майбутніх періодів та інші оборотні активи, зокрема прострочена дебіторська заборгованість).</p> <p>5.4. Важколіквідні активи (необоротні активи).</p>

Оцінку майнового стану агропромислового підприємства здійснюють за такими показниками (табл. 14.2).

**Показники першої групи оцінювання майнового стану
агропромислового підприємства**

№ п/п	Назва показника	Порядок розрахунку	Джерела інформації (форми фінансової звітності)	Економічний зміст показника
1	2	3	4	5
1.	Коефіцієнт зношення основних засобів	Сума зношення основних засобів / Первісна вартість основних засобів	Ф-1, р. 1012 / Ф-1, р. 1011	Фізичний і моральний знос основних засобів, позитивний напрямок – зменшення рівня коефіцієнта
2.	Коефіцієнт придатності основних засобів	Залишкова вартість основних засобів / Первісна вартість основних засобів	Ф-1, р. 1010 / Ф-1, р. 1011	Придатність основних засобів до використання, позитивний напрямок – збільшення рівня коефіцієнта
3.	Коефіцієнт оновлення основних засобів	Балансова вартість придбаних у звітному періоді основних засобів / Балансова вартість основних засобів на кінець звітного періоду	Ф-1, р. 1095 / Ф-1, р. 1010-к.	Оновлення основних засобів, позитивний напрямок – збільшення рівня коефіцієнта (при виключенні впливу інфляції)
4.	Коефіцієнт вибуття основних засобів	Балансова вартість вибулих у звітному періоді основних засобів / Балансова вартість основних засобів на початок звітного періоду	Ф-1, р. 1095 / Ф-1, р. 1010-п.	Рівень вибуття основних засобів, позитив – зменшення рівня коефіцієнта
5.	Коефіцієнт реальної вартості основних засобів у вартості майна підприємства	Балансова (залишкова) вартість основних засобів / Вартість активів підприємства	Ф-1, р. 1010 / р. 1300	Вартість основних засобів на 1 грн вартості активів підприємства, позитив – 0,3 і більше.

Показники першої групи, що характеризують оцінку майнового стану агропромислового підприємства, дають змогу здійснити аналіз наявності майна, його структуру, зношеність, ефективність використання та оновлення.

14.3. Ліквідність та платоспроможність агропромислового підприємства

Поняття ліквідності активу полягає у здатності активу перетворитися на гроші. Доведено, що чим легше обернути актив на гроші, тим ліквіднішим вважається актив. Водночас на практиці часто буває ситуація, коли актив продається дуже швидко за значно меншою ціною.

В сучасних умовах агропромислового виробництва розрізняють ліквідність активів, ліквідність балансу та ліквідність підприємства.

Ліквідність активів визначається відносно до пасиву балансу, а ліквідність балансу віддзеркалює міру узгодженості обсягів і ліквідності активів з розмірами і термінами погашення зобов'язань.

Ліквідність балансу характеризується на основі рівноваги активів і пасивів та показує ступінь покриття боргових зобов'язань підприємства його активами, строк перетворення яких на гроші відповідає терміну погашення зобов'язань.

Ліквідність підприємства засвідчує можливість надходження грошових коштів як за рахунок реалізації активів, так і залучення додаткових зовнішніх коштів.

Ліквідність (платоспроможність) характеризує здатність підприємства перетворити активи на гроші.

В економічній літературі розрізняють поточну (короткострокову) та перспективну платоспроможність.

Поточна платоспроможність характеризує спроможність підприємства сплатити свої поточні зобов'язання негайно та в найближчому майбутньому. Поточна платоспроможність тотожна поняттю ліквідності, тобто здатності реалізувати активи за короткий час і без значних втрат.

Перспективна платоспроможність показує здатність підприємства розплатитися за своїми зобов'язаннями в середньостроковій та довгостроковій перспективі

Аналіз ліквідності та платоспроможності підприємства проводять за показниками, наведеними у таблиці 14.3.

Показники оцінки ліквідності (друга група) характеризують спроможність підприємства вчасно і повною мірою здійснити розрахунки за своїми поточними фінансовими зобов'язаннями за рахунок своїх поточних активів. Ці активи називають ліквідними, тобто це оборотні активи, які можна реалізувати й отримати готівку (грошові кошти, виробничі запаси, запаси готової продукції на складах, дебіторська заборгованість тощо).

Показники другої групи оцінювання ліквідності (платоспроможності) підприємства

№ п/п	Назва показника	Порядок розрахунку	Джерела інформації (форми фінансової звітності)	Економічний зміст показника
1	2	3	4	5
1.	Сума власних обігових коштів	Поточні активи – Поточні зобов'язання	Ф–1 (р. 1195 – р. 1695)	Загальна величина власного функціонуючого капіталу підприємства
2.	Маневреність власних обігових коштів	Грошові кошти та їх еквіваленти / Сума власних обігових коштів підприємства	Ф–1 [(р. 1165) / (р. 1195 – р. 1695)]	Частка грошових коштів та їх еквівалентів у власних обігових коштах підприємства
3.	Коефіцієнт покриття загальний	Поточні активи / Поточні зобов'язання	Ф–1 (р. 1195 / р. 1695)	Характеризує достатність обігових коштів для погашення боргів протягом року, позитив – 2,0%
4.	Коефіцієнт швидкої ліквідності	(Грошові кошти та їх еквіваленти + Поточні фінансові інвестиції + Дебіторська заборгованість) / Поточні зобов'язання	Ф–1 [(р. 1165 + р. 1160 + р. 1120 + р. 1125 + р. 1130 + р. 1135 + р. 1140 + р. 1155 + р. 1160) / (р. 1695)]	Величина ліквідних активів на одиницю короткострокової заборгованості, позитив від 0,7 до 1,0%
5.	Коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності)	Грошові кошти та їх еквіваленти / Поточні зобов'язання	Ф–1 [(р. 1165) / (р. 1695)]	Характеризує готовність негайно погасити короткострокову заборгованість, позитив – 0,2 і більше %
6.	Частка обігових коштів у активах підприємства	Поточні активи / Балансова вартість активів підприємства	Ф–1 [(р. 1195) / р. 1300]	Частка ліквідних активів у загальній вартості активів підприємства
7.	Частка власних обігових коштів у покритті запасів	(Власні обігові кошти / Вартість запасів) x 100	Ф–1 [(р. 1195 – р. 1695) / (р. 1100 + р. 1101 + р. 1102 + р. 1103 + р. 1104 + р. 1110)] x 100	Характеризує здатність підприємства фінансувати запаси власними обіговими коштами, позитив не менше 50%
8.	Коефіцієнт загальної ліквідності (частка грошових коштів та їх еквівалентів у поточних активах)	(Грошові кошти та їх еквіваленти / Поточні активи) x 100 %	Ф–1 [(р. 1165) / (р. 1195)]	Частка абсолютно-ліквідних активів у загальному обсязі оборотних активів підприємства

14.4. Фінансова стійкість і стабільність

Стабільність агропромислового виробництва в сучасних умовах ринкового середовища забезпечується фінансовою стійкістю підприємства. На стійкість підприємства здійснює вплив комплекс внутрішніх і зовнішніх чинників. Розрізняють такі види стійкості господарюючого суб'єкта: внутрішня стійкість; фінансова стійкість; загальна стійкість.

Внутрішня стійкість – характеризує такий фінансовий стан галузей і підприємства, що дає змогу забезпечувати порівняно високі результати їх функціонування.

Фінансова стійкість характеризує постійне стабільне перевищення доходів над витратами, здатність підприємства вільно використовувати грошові кошти, забезпечувати розширене виробництво і продаж продукції на інноваційній основі.

Загальна стійкість характеризує рух грошових потоків, що забезпечує перевищення надходження доходів над витратами. Необхідною умовою загальної стійкості – це здатність суб'єкта господарювання вільно розвиватися в умовах ринкового середовища.

Загальна стійкість підприємства досягається за рахунок її головної складової – фінансової стійкості, яка формується лише при ефективній фінансово-господарській діяльності.

Отже, фінансова стійкість – це такий фінансовий стан підприємства, яке вільно розпоряджається грошовими коштами, забезпечує розширене відтворення на інноваційній основі та здійснює виробництво конкурентоспроможної продукції.

Аналіз фінансової стійкості підприємства здійснюють за такими показниками (табл. 14.4).

Таблиця 14.4

Показники третьої групи оцінювання фінансової стійкості та стабільності підприємства

№ п/п	Назва показника	Порядок розрахунку	Джерела інформації (форми фінансової звітності)	Економічний зміст показника
1	2	3	4	5
1.	Коефіцієнт автономії (незалежності)	Власний капітал / Сума власного і залученого капіталу підприємства	Ф–1 (р. 1495 / р. 1900)	Характеризує незалежність підприємства від позикових коштів, позитив – 0,5 і більше %

Продовження табл. 14.4

1	2	3	4	5
2.	Коефіцієнт співвідношення залученого та власного капіталів	Залучений капітал / Власний капітал	$\Phi-1$ [(р. 1595 + р. 1510 + р. 1695) / р. 1495]	Величина залученого капіталу на одиницю власного капіталу, позитив 1 : 1
3.	Коефіцієнт фінансової залежності	Залучений капітал / Вартість майна підприємства	$\Phi-1$ [(р. 1595 + р. 1510 + р. 1695) / р. 1900]	Величина залученого капіталу на одиницю загального капіталу підприємства, позитив – 0,5 і менше
4.	Коефіцієнт фінансової стабільності	Власний капітал / Залучений капітал	$\Phi-1$, р. 1495 / (р. 1595 + р. 1580 + р. 1695)	Характеризує співвідношення між власними та залученими коштами, позитив 1 : 1
5.	Маневреність власних коштів	Власні обігові кошти / Власний капітал + Довгострокові зобов'язання	$\Phi-1$, (р. 1195 – р. 1695) / (р. 1495 + р. 1510)	Частка капіталу підприємства, що перебуває в обороті, тобто дає змогу підприємству маневрувати його власним та довгостроково залученим капіталом, позитив 0,3 і більше
6.	Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	Довгострокові зобов'язання / (Власний капітал + Довгострокові зобов'язання)	$\Phi-1$, р. 1510 / (р. 1495 + р. 1510)	Частка довготермінових зобов'язань у сумі капіталу підприємства та його довгострокових зобов'язань
7.	Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	Власні обігові кошти / Оборотні активи	$\Phi-1$ (р. 1195 – р. 1695) / (р. 1195)	Характеризує рівень фінансування оборотних активів за рахунок власних коштів підприємства, позитив 0,1 і більше

Наведені показники фінансової стійкості (третя група) характеризують структуру капіталу (власного, залученого) аналізованого підприємства, його фінансовий запас міцності та стабільності на довгострокову перспективу.

14.5 Ділова активність

Ділова активність в ринковому середовищі охоплює всі аспекти і зусилля підприємства, спрямовані на підвищення його конкурентоспроможності.

Підвищення ділової активності передбачає, в першу чергу, зосередження уваги, зусиль і коштів на рівні поточної операційної і комерційної діяльності усіх складових агропромислового підприємства.

Спочатку оцінюють ефективність використання наявних матеріально-технічних, фінансових та інших ресурсів, виявляють проблемні місця і причини їх виникнення та визначають можливі резерви щодо підвищення їх використання. Поліпшення ефективності використання ресурсів здійснює потужний вплив на фінансові результати діяльності господарюючого суб'єкта.

Економічна сутність ділової активності підприємства полягає у прискоренні швидкості обороту його засобів.

Оцінку ділової активності підприємства проводять за наступними показниками (табл. 14.5).

Таблиця 14.5

Показники четвертої групи оцінювання ділової активності і руху грошових коштів підприємства

№ п/п	Назва показника	Порядок розрахунку	Джерела інформації (форми фінансової звітності)	Економічний зміст показника
1	2	3	4	5
1.	Коефіцієнт оборотності всього капіталу підприємства	Дохід від реалізації продукції та ін. доходи підприємства / Середнє значення суми власного і залученого капіталу	Ф-2 (р. 2000 + р. 2120 + р. 2200 + р. 2220 + р. 2240) / Ф-1 (р. 1900-п. + р. 1900-к.) / 2	Кількість оборотів усього капіталу підприємства
2.	Коефіцієнт оборотності оборотних активів (оборотних коштів)	Дохід від реалізації продукції / Середні залишки оборотних активів	Ф-2, р. 2000 / Ф-1 (р. 1195-п + р. 1195-к.) / 2	Кількість оборотів поточних активів підприємства

Продовження табл. 14.5

1	2	3	4	5
3.	Коефіцієнт оборотності власного капіталу	Дохід від реалізації продукції та ін. доходи підприємства / Середнє значення власного капіталу	$\Phi-2$ (р. 2000 + р. 2120 + р. 2200 + р. 2220 + р. 2240) / $\Phi-1$ (р. 1495-п. + р. 1495-к.) / 2	Кількість оборотів власного капіталу підприємства
4.	Коефіцієнт оборотності власних обігових коштів	Дохід від реалізації продукції / Середні залишки власних обігових коштів	$\Phi-2$, р. 2000 / $\Phi-1$ (р. 1195-п.і.к. + р. 1695-п.і.к.) / 2	Кількість оборотів власних обігових коштів
5.	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	Дохід від реалізації продукції / Середнє значення дебіторської заборгованості	$\Phi-2$, р. 2000 / $\Phi-1$ (р. 1125 + р. 1135 + р. 1140 + р. 1145 + р. 1155 п.і.к.) / 2	Кількість оборотів дебіторської заборгованості
6.	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості за продукцію, роботи, послуги	Дохід від реалізації продукції / Середнє значення кредиторської заборгованості	$\Phi-2$, р. 2000 / $\Phi-1$ (р. 1615-п + р. 1615-к.) / 2	Кількість оборотів кредиторської заборгованості за продукцію, роботи, послуги
7.	Оборотність обігових коштів підприємства	Середні залишки обігових коштів / Дохід від реалізації продукції	$\Phi-1$ (р. 1195-п. + р. 1195-к.) / 2] / $\Phi-2$, р. 2000	Середня тривалість одного обороту обігових коштів підприємства
8.	Фондовіддача основних засобів та інших необоротних активів	Дохід від реалізації продукції / Середня вартість основних засобів та інших необоротних активів підприємства	$\Phi-2$, р. 2000 / $\Phi-1$ (р. 1095-п + р. 1095-к.) / 2	Сума доходу від реалізації продукції на одиницю вартості основних засобів та інших необоротних активів підприємства
9.	Обсяг грошового потоку	Чистий прибуток + Амортизаційні відрахування	$\Phi-2$ (р. 2350) + $\Phi-5$ (р. 080 + р. 260)	Характеризує величину грошового потоку
10.	Коефіцієнт співвідношення обсягу грошового потоку і нетто поточної заборгованості підприємства	Обсяг грошового потоку / (Поточна кредиторська заборгованість – Залишки грошових коштів і їх еквівалентів – Коротко-строкові фінансові інвестиції)	$\Phi-2$ (р. 2350) + $\Phi-5$ (р. 080 + р. 260) / $\Phi-1$ (р. 1695 – р. 1165 – р. 1160)	Рівень покриття грошовим потоком поточної заборгованості підприємства

Розраховані показники четвертої групи, оцінка ділової активності і руху грошових коштів дають змогу виявити швидкість обертання наявного капіталу, активів у процесі господарської діяльності підприємства та розширення ринків збуту.

14.6. Оцінка прибутковості та рентабельності

Фінансові результати суб'єкта господарювання оцінюють за головними: абсолютними показниками (доходи, витрати, прибутки, збитки); відносними (рентабельність і дохідність продажу, рентабельність капіталу тощо). Ці показники завжди закладають в основу для обґрунтування прогностичних параметрів з операційної, фінансової, інвестиційної та іншої діяльності як окремих галузей, так і агропромислових підприємств загалом.

З метою порівняльного аналізу фінансових результатів використовують абсолютні показники (маса доходу і витрат, прибутку та ін.). Для підприємств, що мають різні розміри земельних угідь, основного і оборотного капіталу необхідно розраховувати обсяг прибутку: на 1 ц реалізованої продукції; на 1 га зібраної площі в рослинництві; на 1 голову тварин; на 100 га сільгоспугідь та ін.

Поряд з використанням абсолютних показників, важливе значення для оцінки фінансових результатів підприємств різних розмірів мають відносні показники. Їх розраховують шляхом співвідношення отриманого ефекту (доходу, прибутку) із використаними ресурсами, тобто визначають рентабельність, коефіцієнт дохідності. Ці показники показують, скільки доходу, прибутку (збитків) отримало підприємство на одну гривню, вкладених інвестицій безпосередньо у виробництво і продаж продукції.

Якщо на 1 грн витрат (інвестицій), вкладених у виробництво, підприємство отримало більше 1 грн доходу, то це свідчить про його прибуткове функціонування, а при отриманні доходу менше 1 грн – збиткове.

При фінансовому аналізі використовують різні показники рентабельності, вони відносні та показують, скільки прибутку (балансовий, чистий, операційний та ін.) підприємство використовує на одиницю реалізованої продукції, 1 грн. активів, власного капіталу тощо.

Оцінку прибутковості та рентабельності підприємства здійснюють за такими показниками (табл. 14.6).

Показники п'ятої групи оцінювання прибутковості та рентабельності підприємства

№ п/п	Назва показника	Порядок розрахунку	Джерела інформації (форми фінансової звітності)	Економічний зміст показника
1	2	3	4	5
1.	Рентабельність продажу	(Прибуток від реалізації продукції / Дохід від реалізації продукції) x 100	Ф-2 [(р. 2090 / р. 2000) x 100]	Частка прибутку від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) на одиницю доходу (виручки) підприємства
2.	Рентабельність продукції	(Прибуток від реалізації продукції / Повну собівартість реалізованої продукції) x 100	Ф-2 [(р. 2090 / р. 2050) x 100]	Частка прибутку від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) на одиницю повних витрат продукції, підприємства
3.	Рентабельність операційної діяльності	(Прибуток від операційної діяльності / (Собівартість реалізованої продукції + операційні витрати)) x 100	Ф-2 [р. 100 / (р. 2050 + р. 2130 + р. 2150 + р. 2180)] x 100	Частка прибутку від операційної діяльності на одиницю витрат підприємства
4.	Рентабельність активів	(Прибуток після сплати податків і дивідендів на привілейовані акції / (Усього активи – нематеріальні активи)) x 100	[(Ф-2, р. 2290 / Ф-1 [(р. 1300-п. – р. 1010) + (р. 1300-к. – р. 1010-к.)] / 2] x 100	Частка прибутку після сплати податків і дивідендів на привілейовані акції на одиницю активів підприємства
5.	Рентабельність власного капіталу	(Чистий прибуток / Середня величина власного капіталу) x 100	[Ф-2, р. 2350 / Ф-1 (р. 1495-п. + р. 1495-к.) / 2] x 100	Частка чистого прибутку на одиницю власного капіталу підприємства
6.	Рентабельність основного капіталу	Чистий прибуток / Середня величина основного капіталу	[Ф-2, р. 2350 / Ф-1 (р. 1095-п. + р. 1095-к.) / 2] x 100	Частка чистого прибутку на одиницю основного капіталу підприємства
7.	Рентабельність всього капіталу підприємства	Прибуток від звичайної діяльності / Середня величина капіталу підприємства	[Ф-2, р. 2290 / Ф-1 (р. 1900-п. + р. 1900-к.) / 2] x 100	Частка прибутку від звичайної діяльності на одиницю капіталу підприємства

1	2	3	4	5
8.	Основний показник прибутковості	Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування / (Всього активи – Нематеріальні активи) x 100	$[\Phi-2, \text{ р. } 2290 / \Phi-1, [(\text{ р. } 1300\text{-п.} - \text{ р. } 1010\text{-п.} + (\text{ р. } 1300\text{-к.} - \text{ р. } 1010\text{-к.})] / 2] \times 100$	Сума прибутку від звичайної діяльності на одиницю поточних активів підприємства
9.	Коефіцієнт дохідності галузі підприємства	Дохід галузі підприємства / Повні витрати галузі підприємства	$[\Phi-50\text{-сг, р. } 7 / \Phi-50\text{-сг, р. } 6]$	Сума прибутку, збитку на одиницю повних витрат, інвестованих у виробництво і продаж продукції галузі, підприємства

Вказані показники оцінки рентабельності (п'ята група) дають змогу виявити рівень економічної ефективності фінансової та господарської діяльності агропромислового виробництва.

14.7. Оцінка акціонерного капіталу

Показники оцінки акціонерного капіталу характеризують прибутковість і цінність акцій підприємства та їх віддачу в дивідендах.

Важливе значення для розвитку агропромислового виробництва має формування механізму ринку цінних паперів, зростання акціонерного капіталу.

Формування ринку цінних паперів АПК розпочалося із процесами реструктуризації підприємств та трансформації економічних відносин у ринкову економіку.

За даними Міністерства аграрної політики України в АПК створено понад 6 тисяч відкритих акціонерних товариств та більше тисячі закритих акціонерних товариств. В основному, це приватизовані підприємства хлібоприймального, переробного, сервісного напрямків діяльності.

Серед сільськогосподарських підприємств найбільше акціонерних товариств створено на базі колишніх радгоспів – 750. В процесі реформування колгоспів упродовж 1993–1999 рр. було створено 550 акціонерних товариств, що складало лише 5% від загальної їх кількості.

Слід зазначити, що ринок цінних паперів в Україні знаходиться на стадії формування, має значні потенційні можливості розвитку. Сучасна

діяльність задіює лише частину учасників фондового ринку і поки що в недостатній мірі здійснює залучення в АПК додаткових фінансових ресурсів через емісію цінних паперів.

Гальмівними чинниками розвитку акціонерного капіталу, насамперед, є слабка інфраструктура фондового ринку АПК, не створено належних законодавчих передумов формування та ефективного функціонування фондового ринку в сільськогосподарських підприємствах. В АПК необхідно активніше створювати власну інфраструктуру ринку цінних паперів, яка б змогла об'єднати важливі складові, зокрема: земельний, корпоративний та іпотечний банки, інвестиційні фонди, страхові компанії, брокерські та ін. ланки.

В економічній літературі [185, с. 317] наведено перелік цінних паперів, з якими працюють підприємства АПК (рис. 14.1).

Рис. 14.1. Цінні папери агропромислового підприємства

Враховуючи тісний виробничий взаємозв'язок сільськогосподарських підприємств із переробними та сервісними підприємствами різних напрямків, які переважно мають форму акціонерних товариств, власниками частини акцій цих товариств є товаровиробники – селяни як фізичні особи або сільськогосподарські підприємств як юридичні особи. При придбанні значного пакету цих акцій сільськогосподарські товаровиробники мають можливість впливати на подальший розвиток підприємств, обслуговуючих та переробних галузей АПК.

Агропромислові акціонерні товариства, сільськогосподарські формування можуть випускати і розповсюджувати акції і пайові сертифікати в межах їх статутних фондів. Випуск та розповсюдження підприємствами АПК облігацій, векселів, термінових контрактів розглядається як додаткове джерело фінансування їх господарської діяльності.

Для отримання додаткових доходів підприємствам АПК необхідно здійснювати фінансові вкладення, купувати всі види цінних паперів.

Підприємства переробних, сервісних та інших галузей АПК здійснюють фінансові вкладення в акції сільськогосподарських підприємств з метою участі їх в управлінні, впровадженні необхідних прогресивних технологій та отримання додаткових прибутків.

Підприємства АПК з придбанням цінних паперів стають учасниками фондового ринку на правах інвестора, а ті підприємства АПК, що випускають власні цінні папери, стають учасниками фондового ринку на правах емітентів.

Для проведення оцінки акціонерного капіталу, використовують показники, що характеризують прибутковість і цінність акцій підприємства та їх віддачу в дивідендах.

Систему показників оцінки акціонерного капіталу підприємства, порядок їх розрахунку та економічний зміст наведено в таблиці 14.7.

Таблиця 14.7

Група показників оцінки акціонерного капіталу

№ п/п	Назва показника	Порядок розрахунку	Джерела інформації (форми фінансової звітності)	Економічний зміст показника
1	2	3	4	5
1.	Чистий прибуток на одну просту акцію	Чистий прибуток / Середньорічна кількість простих акцій	Ф-2 (р. 2350) / Ф-2 (р. 2605)	Характеризує суму чистого прибутку на одну просту акцію
2.	Дивіденди на одну просту акцію	Сума дивідендів / Середньорічна кількість простих акцій	Ф-2 (р. 2650)	Характеризує суму виплачених підприємством дивідендів на одну просту акцію
3.	Коефіцієнт котування акцій	Ринкова ціна акцій / Номінальна ціна акції		Характеризує ринкове котування акцій підприємства

Таким чином, організація фінансового аналізу є важливою ланкою фінансової роботи на підприємстві агропромислового виробництва. Оцінку

фінансового стану підприємства здійснюють за системою показників, основними з яких є: майновий стан, ліквідність й платоспроможність; фінансова стійкість й стабільність; ділова активність; рентабельність та ін. Інформаційною базою для проведення фінансового аналізу є дані фінансової звітності підприємства.

Результати фінансового аналізу використовують для поточного управління в підприємствах АПК, виявлення і усунення вузьких місць, пошуку резервів зміцнення фінансового стану, планування та прогнозування на перспективу.

Розрахунок конкретних показників фінансового стану агропромислового підприємства можна проводити за допомогою комп'ютерної програми (Excel), що значно прискорить якісно здійснити фінансовий аналіз.

Контрольні питання до теми

1. Поняття та рівні фінансового стану підприємства.
2. Основні завдання фінансового стану підприємства.
3. Класифікація активів підприємства за різними ознаками.
4. Показники майнового стану аграрного підприємства.
5. Поняття ліквідність, розкрийте ліквідність активів, балансу і підприємства.
6. Економічний зміст показників оцінки ліквідності підприємства.
7. Суть фінансової стійкості й стабільності підприємства та основні показники їх оцінки.
8. Економічна сутність та показники оцінки ділової активності підприємства.
9. Вплив фондівдачі основних засобів та обсяг грошового потоку на фінансові результати підприємства.
10. Поняття та показники прибутковості й рентабельності.
11. Економічний зміст та визначення рентабельності продукції, продажу.
12. Економічний зміст та визначення рентабельності активів, власного капіталу.
13. Економічний зміст та визначення рентабельності основного і всього капіталу.
14. Поняття, значення та перелік цінних паперів підприємства.
15. Економічний зміст та порядок розрахунку показників оцінки акціонерного капіталу.
16. Чинники, які сприяють розвитку акціонерного капіталу підприємства.

ТЕМА 15. ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ У ПІДПРИЄМСТВІ АПВ

Основні терміни і поняття: фінансове планування (ФП), сутність; фінансові ресурси; фінансові відносини; моніторинг фінансового стану; фінансова стратегія; балансовий метод; метод «витрати – обсяг – прибутки»; оптимізація планових рішень; джерела формування фінансових ресурсів; фінансова політика держати; стратегічне ФП; оперативне ФП; поточне ФП; мета поточного ФП; етапи поточного ФП; джерела фінансування; дохід; витрати; інфляція; фінансові результати; платіжний календар; фінансовий план; фінансовий бюджет.

15.1. Сутність, мета і завдання фінансового планування у підприємстві

15.2. Фінансова стратегія і методи фінансового планування у підприємстві

15.3. Планування джерел формування фінансових ресурсів у підприємстві

15.4. Фінансове планування розвитку аграрних галузей підприємства

15.1. Сутність, мета і завдання фінансового планування у підприємстві

Фінансове планування (ф. п.) – це об'єкт управління фінансовими ресурсами, визначенням потреби інвестицій для забезпечення поточної діяльності та перспективного виробничо-соціального розвитку підприємства, а також визначення джерела покриття потреби в коштах.

Сутність ф. п. полягає у плануванні процесів формування, розподілу, перерозподілу і використання фінансових ресурсів у підприємстві. Система фінансових планів охоплює баланси доходів і витрат на рівні підприємства.

Мета ф. п. полягає у визначенні можливих обсягів фінансових ресурсів, капіталу і резервів на основі прогнозування необхідного рівня грошових потоків за рахунок власних, позичкових і залучених джерел інвестування.

Завдання ф. п. діяльності підприємства полягає у наступному:

– забезпечення потреби фінансових ресурсів для операційної, інвестиційно-інноваційної та фінансової діяльності;

- визначення основних напрямків ефективного вкладання капіталу та оцінки його використання;
- встановлення раціональних фінансових відносин з бюджетом, банками та іншими суб'єктами господарювання;
- передбачення несприятливих ситуацій, аналіз можливих ризиків та розроблення заходів щодо їх зниження;
- моніторинг фінансового стану, платоспроможності та кредитоспроможності аграрного підприємства.

Процес формування системи фінансових планів за окремими напрямками фінансової діяльності підприємства має забезпечувати його фінансову стратегію на плановий період. При цьому вихідними основними передумовами ф. п. на підприємстві мають бути:

- фінансова стратегія підприємства на плановий період;
- фінансова політика з окремих напрямків фінансової діяльності підприємства;
- планові обсяги операційної та інвестиційної агропромислової діяльності підприємства;
- показники, що характеризують розвиток фінансового ринку за окремими його сегментами;
- фінансові результати діяльності за попередній період та оцінка фінансового стану аграрного підприємства на початок планового періоду та ін.

15.2. Фінансова стратегія і методи фінансового планування у підприємстві

Фінансова стратегія підприємства – це спосіб реалізації підприємством довгострокових цілей фінансової діяльності, усунення суперечності між потребою у фінансових ресурсах і можливостями її забезпечення.

Завдання фінансової стратегії полягає у наступному:

- визначення способів реалізації успішної фінансової стратегії та використання фінансових можливостей;
- розробка перспективних фінансових взаємовідносин із суб'єктами господарювання, бюджетом, банками та іншими фінансовими інститутами;
- фінансове забезпечення операційної та інвестиційно-інноваційної діяльності на перспективу;
- вивчення економічних та фінансових можливостей передових підприємств-конкурентів, розробка та використання заходів щодо забезпечення фінансової стійкості;

– розробка способів підвищення конкурентоспроможності окремих галузей і підприємства загалом;

– прийняття відповідних управлінських рішень щодо поліпшення рівня забезпечення потреби підприємства фінансовими ресурсами.

Зазначимо, що об'єктами фінансового планування виступають:

- 1) рух фінансових ресурсів;
- 2) фінансові відносини, які виникають при формуванні, розподілі та використанні фінансових ресурсів;
- 3) вартісні пропорції, які утворюються в результаті розподілу фінансових ресурсів.

Змістом стратегії фінансового планування аграрного підприємства є визначення його центрів прибутків і витрат. Центр прибутків підприємства – це підрозділ (бригада, галузь), який приносить йому максимальний прибуток. Центр витрат – це підрозділ (бригада, галузь) підприємства, який є малорентабельним або взагалі некомерційним, але відіграє значну роль у загальному виробничо-торговельному процесі. Наприклад, машино-тракторна бригада – є некомерційною, але вона здійснює підготовку і ремонт наявних технічних засобів для збору і доставки врожаю, продукції тваринництва тощо.

В процесі проведення фінансового планування застосовують такі методи фінансових показників: балансовий, нормативний, розрахунково-аналітичний, метод «витрати – обсяг – прибутки», оптимізації планових рішень і економіко-математичного моделювання.

Сутність балансового методу планування фінансових показників полягає в узгодженні (збалансуванні) наявних фінансових ресурсів і фактичної потреби в них. Цей метод застосовують насамперед при плануванні розподілу прибутку та інших фінансових ресурсів, планування потреби надходжень коштів до фінансових фондів (нагромадження, споживання та ін.), тобто для кожної статті витрат (видатків) визначають конкретні джерела їх покриття.

Збалансування доходів і витрат фінансових ресурсів здійснюють за формулою:

$$З_n + Н = В + З_k,$$

де $З_n$ – залишок фінансового фонду на початок планового періоду, грн;

$Н$ – надходження коштів до фонду, грн;

$В$ – витрати коштів фонду, грн;

$З_k$ – залишок коштів фонду на кінець планового періоду, грн.

Сутність нормативного методу планування фінансових показників полягає в розрахунку потреби підприємства у фінансових ресурсах та джерела їх покриття на основі установлених норм і техніко-економічних нормативів (ставки податків, норми амортизації, нормативи потреби в оборотних коштах та ін.).

Сутність розрахунково-аналітичного методу полягає у розрахунку планових показників на підставі фактичних даних за базовий період та індексів їх зміни у плановому періоді. Цей метод широко застосовують при плануванні суми доходів і прибутку, визначенні розміру відрахувань від прибутку у фонди (нагромадження, споживання, резервний), використання фінансових ресурсів за окремими їх видами.

Сутність методу «витрати – обсяг – прибутки» полягає у пошуку нульового прибутку (точка беззбитковості), за яких валовий дохід підприємств від реалізації дорівнює його валовим витратам. Таку рівність між доходами і витратами можна записати рівнянням:

$$OP \cdot ЦР = ПВ + ЗВ \cdot OP,$$

де OP – обсяг реалізованої продукції;

$ЦР$ – ціна реалізації;

$ПВ$ – постійні витрати;

$ЗВ$ – змінні витрати на одиницю продукції.

Точку беззбитковості виробництва у кожній галузі визначимо за формулою:

$$OPБ = \frac{ПВ}{ЦР - ЗВ},$$

де $OPБ$ – точка беззбитковості, за якої обсяг реалізації, отримання доходу буде перевищувати витрати на виробництво і збут продукції.

Отже, цей метод дає змогу збільшити гнучкість фінансового планування і знизити фінансовий ризик за рахунок зміни структури витрат, необхідних для виробництва та реалізації продукції.

Сутність методу оптимізації планових рішень полягає в розробці декількох варіантів планових розрахунків, з метою вибору найоптимальнішого. При цьому використовують різні критерії вибору варіантів: мінімум приведених витрат; мінімум поточних витрат; максимум приведенного прибутку; максимум прибутку на 1 грн. вкладеного капіталу тощо.

Зазначимо, що на практиці приймають критерій – мінімум приведених витрат, які є сумою поточних витрат і капіталовкладень, приведених до однакової розмірності відповідно до нормативних показників ефективності. Обчислюють їх за формулою:

$$N + E_n \cdot k = \min,$$

де N – поточні витрати, грн;

E_n – нормативний коефіцієнт ефективності капіталовкладень;

k – одноразові витрати (капіталовкладення), грн.

Нормативний коефіцієнт ефективності капіталовкладень прийнято у розмірі 0,15, що відповідає нормативному терміну їх окупності – 6,7 року:

$$T_{ок} = \frac{1}{E_n} = \frac{1}{0,15} = 6,7,$$

де $T_{ок}$ – термін окупності, років.

Сутність економіко-математичного моделювання у плануванні фінансових показників полягає у визначенні кількісного вираження взаємозв'язків між фінансовими показниками і визначеними чинниками. Цей зв'язок виражається через економіко-математичну модель. До моделі включають тільки основні (впливові) фактори. Функціональний зв'язок виражається наступним рівнянням:

$$y = f(x),$$

де y – головний показник,

x – основні фактори.

За допомогою наведеного рівняння можна визначити кількісне вираження взаємозв'язку між рівнем собівартості одиниці певного виду продукції і головними чинниками його впливу; обсягом прибутку і головними чинниками його формування та ін.

Планування основних фінансових показників на основі економіко-математичного моделювання є основою для функціонування автоматизованої системи управління фінансами (АСУФ).

15.3. Планування джерел формування фінансових ресурсів у підприємстві

Фінансові ресурси є визначальними факторами ефективного виробництва і продажу продукції, поліпшення фінансових результатів підприємства.

Рациональне формування фінансових ресурсів сприяє підвищенню як платоспроможності підприємства, так і ефективності усієї його господарської діяльності.

Формування фінансових ресурсів у аграрних підприємствах України здійснюється за рахунок власних і залучених коштів (рис. 15.1).

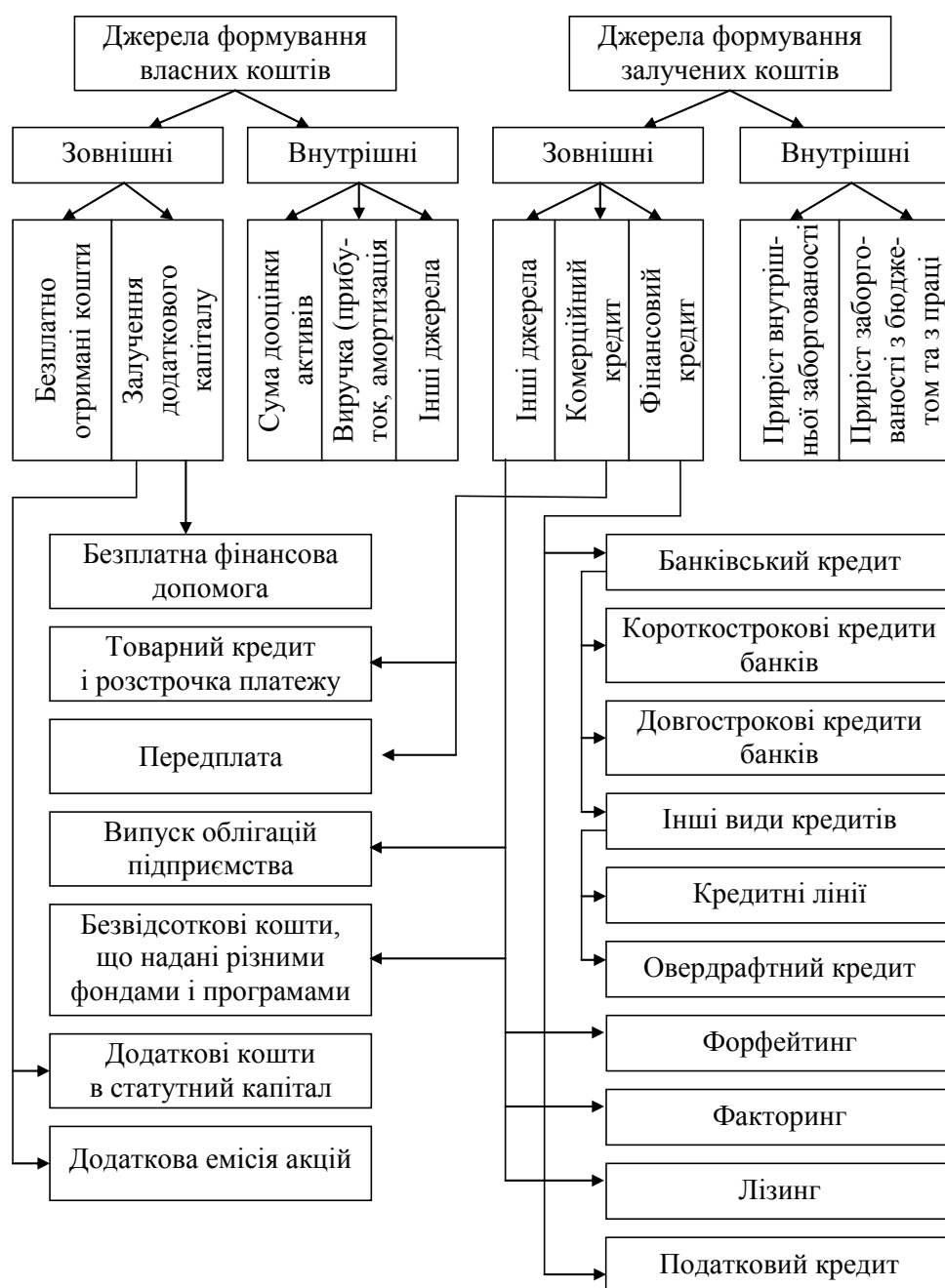

Рис. 15.1. Джерела формування фінансових ресурсів підприємства [36, с. 57]

Найпотужнішими зовнішніми джерелами формування фінансових ресурсів підприємства є банківські кредити, фінансові та комерційні кредити, кошти яких використовуються на внутрігосподарські потреби (оплата праці, придбання матеріально-технічних засобів тощо).

Основними внутрішніми джерелами формування фінансових ресурсів є виручка (дохід), отримана від операційної діяльності підприємства (реалізації сільськогосподарської продукції, виконання робіт і надання послуг тощо). Тому зміцнити вказане джерело фінансових ресурсів можна шляхом збільшення обсягів виробництва і продажу певних видів агропромислової продукції, надання послуг і на цій основі збільшити доходи окремих галузей і підприємства загалом.

Врахувавши різноманітність складових джерел фінансових ресурсів виникає потреба у їх систематизації. З метою поглибленого аналізу процесу формування фінансових ресурсів та визначення факторів, які впливають на формування джерел в економічній літературі запропоновано виділяти умовно власні джерела (табл. 15.1) Частина виручки від реалізації продукції надходить на виплату заробітної плати, сплату податків (зборів), відсотків за кредит. Час надходження виручки від реалізації на банківський рахунок, як правило, не співпадає з її використанням на здійснення цих платежів. Тому, вказані кошти до їх використання за призначенням, використовуються на фінансування поточної діяльності підприємства.

Ці кошти мають ознаки фінансових ресурсів, зокрема: джерело і мету формування, напрям використання і цільове призначення. Кошти, отримані від виручки, транзитом проходять через підприємство, а тому їх називають – повернуті фінансові ресурси.

Основою формування фінансових ресурсів сільськогосподарських джерел є власні фінансові ресурси, серед яких на початковому етапі є внески засновників у статутний фонд, далі виручка (дохід) від операційної діяльності підприємств та ін. (рис. 15.2).

Динаміку формування фінансових ресурсів за рахунок власних джерел розглянемо на прикладі усіх категорій господарств Тернопільської області (табл. 15.2).

Як видно з таблиці, вартість валової продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств області зросла з 5267,8 млн. грн у 2005 р. до 8051,4 млн. грн у 2013 р. або на 52,8%. Виручка від реалізації сільськогосподарської продукції, як основне джерело надходження фінансових ресурсів, за аналізований період збільшилася відповідно з 411,6 млн. грн до 3717,4 млн. грн або у 9,0 раз.

Джерела формування фінансових ресурсів аграрних підприємств [36, с. 58]

Джерело надходження				Джерело повернення	
власних фінансових ресурсів	запозичених фінансових ресурсів, у тому числі			власних фінансових ресурсів	запозичених фінансових ресурсів
	позичкових	залучених	умовно-власні		
1) внески юридичних і фізичних осіб, акумульовані у статутному фонді (кошти, авансовані в основні та оборотні засоби підприємства); 2) емісійний дохід; 3) безоплатно отримані фінансова допомога, вартість основних засобів та нематеріальних активів; 4) дооцінка основних і оборотних засобів; 5) кошти, отримані в результаті цільового фінансування; б) чистий прибуток.	1) довгострокові кредити; 2) короткострокові кредити; 3) поворотна фінансова допомога.	1) кредиторська заборгованість за товари і послуги; 2) кредиторська заборгованість з отриманих авансів; 3) векселі видані.	1) не сплачені суми заробітної плати; 2) не сплачені суми податків (зборів); 3) не сплачені суми відсотків за користування позичковими фінансовими ресурсами.	1) вартість оборотних засобів, що повернута в складі виручки від реалізації продукції (матеріальні витрати); 2) частина вартості основних засобів, що повернута в складі виручки від реалізації продукції (амортизаційні відрахування); 3) виручка від реалізації (по залишковій вартості) основних засобів, нематеріальних активів, поточних та довгострокових фінансових інвестицій за мінусом витрат на їх придбання та реалізацію.	1) частини на виручки від реалізації в складі якої повертаються авансовані в основні та оборотні засоби запозичені кошти.

Варто зазначити, що збільшення виручки від реалізації сільськогосподарської продукції сприяло поліпшенню фінансових результатів діяльності суб'єктів господарювання. Так, за аналізований період маса прибутку до оподаткування відповідно збільшилась з 23,2 млн. грн (у 2005 р.) до 279,3 млн. грн (у 2013 р.) або у 12,0 раз. Рівень рентабельності продажу продукції сільського господарства за аналізований період також збільшився. Однак її рівень в динаміці має суттєву диференціацію і тенденцію до зменшення.

Рис. 15.2. Джерела формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств [36, с. 59]

Аналіз показав, що головною причиною зменшення обсягу прибутку й рівня рентабельності реалізованої продукції є суттєве збільшення витрат на її виробництво та збут. За останні (2010–2013) роки повна собівартість реалізованої сільськогосподарської продукції збільшилась відповідно з 2002,4 млн. грн до 3438,1 млн. грн або на 71,7%. За цей період доход від продажу сільськогосподарської продукції збільшився лише на 59,9%. Тобто темпи зростання повних витрат на виробництво і збут продукції за 2010–2013 роки були на 11,8% вищі порівняно із темпами збільшення цін її реалізації.

Таблиця 15.2

**Динаміка виручки від реалізації продукції та фінансових результатів у аграрних підприємствах Тернопільської області, млн. грн
(валова продукція у постійних цінах 2010 р.)**

Показник	Роки					2013 р. в % до 2010 р.
	2005	2010	2011	2012	2013	
Валова продукція сільського господарства усіх категорій господарств	5267,8	5825,6	7295,0	7949,3	8051,4	152,9
У т. ч. валова продукція сільськогосподарських підприємств	1535,9	2381,8	3262,4	3715,4	3781,8	246,2
Виручка (дохід) від реалізації продукції аграрних підприємств	411,6	2324,9	3408,1	3831,7	3717,4	9,0 раз
Повна собівартість реалізованої продукції	388,4	2002,4	2613,4	3324,1	3438,1	8,9 раз
Прибуток до оподаткування	23,2	322,5	734,7	507,6	279,3	12,0 раз
Рентабельність, %	6,0	16,1	27,5	15,3	8,1	-8,0

В таких умовах (інфляція) великого значення для планування фінансових показників набув метод «витрати – обсяг – прибутки». Цей метод дає змогу визначити такий мінімальний обсяг реалізації продукції, починаючи з якого підприємство не буде мати збитків. При цьому витрати на виробництво і реалізацію продукції підприємства будуть дорівнювати його доходам.

Аналіз «витрати – обсяг – прибуток» дає змогу збільшити гнучкість фінансового планування і зменшити фінансовий ризик за рахунок зміни структури витрат, необхідних для виробництва та реалізації продукції.

Встановлено, що у складі всіх доходів сільськогосподарських підприємств України питома вага виручки від реалізації продукції знаходилась у межах 70–90%. Це свідчить про те, що основна частина джерел фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств формується в результаті їх операційної діяльності за рахунок виручки від реалізації продукції.

Частка інших фінансових доходів (дивіденди, доходи від фінансової оренди активів та ін. доходи) перебувала у межах 0,5–1,5%.

Певне місце у формуванні фінансових ресурсів займають амортизаційні відрахування. Величина їх залежить від таких складових: від обсягу основних засобів і нематеріальних активів; рівня зношеності

основних засобів та їхньої своєчасної об'єктивної оцінки; обраного методу розрахунку амортизації і списання амортизаційних відрахувань на продукцію; законодавчо встановлених норм амортизації.

Зазначимо, що потужним джерелом збільшення обсягу власних фінансових ресурсів є зменшення та ліквідація збиткових галузей і підприємств у районах, області та країні загалом.

Залучені найбільші джерела формування фінансових ресурсів для сільськогосподарських підприємств є короткострокові й в менших масштабах – довгострокові кредити банків. Однак цих кредитів недостатньо для вирішення проблем переоснащення та запровадження інноваційних методів виробництва аграрної продукції. Водночас кошти банківського кредитування через високу вартість малодоступні суб'єктам господарювання.

Кредитування агропромислового виробництва в Україні має поліпшуватися завдяки державній підтримці кредитування суб'єктів господарювання комерційними банками.

Держава проводить пряму і непрямую фінансову підтримку діяльності підприємств, яка, залежно від галузей та видів виробництва, надається на безповоротній, платній, поворотній та безплатній поворотній основі.

У формуванні фінансових результатів аграрних підприємств держава, поки що відіграє недостатню роль за останні роки (табл. 15.3).

Таблиця 15.3

**Державна підтримка розвитку галузей
у аграрних підприємствах Тернопільської області, тис. грн**

Показник	Роки				
	2005	2010	2011	2012	2013
Отримано коштів за рахунок бюджетних дотацій – всього	433261	3385,0	1118,1	1188,9	13802,5
– на аграрне підприємство	128,2	12,8	4,2	4,7	51,1
У тому числі:					
– для підтримки галузей рослинництва	–	–	188,9	202,6	–
– для розвитку галузей тваринництва	43198,0	3095,0	291,4	669,3	3343,5
– для ін. видів	128,1	290,0	637,8	317,0	10459,0
Отримано коштів за рахунок ПДВ – всього	6195,2	17016,2	172781,1	156702,9	128476,7
У тому числі:					
– для галузей рослинництва	–	–	167695,0	141731,2	76851,7
– для галузей тваринництва	6195,2	17016,2	5086,9	14971,7	51625,1

Сучасна фінансова політика держави щодо розвитку сільськогосподарського виробництва має такі негативні тенденції: відсутність цільових галузевих програм обумовлює недостатній взаємозв'язок з результатами виробництва; недостатня участь місцевих бюджетів тощо.

Розвиток ринкових відносин сприяє створенню нових внутрішніх і залучених джерел формування фінансових ресурсів для сільськогосподарських підприємств, які широко використовуються у ЄС (банківське довгострокове кредитування, кредитні лінії, випуск облігацій підприємства, безвідсоткові кошти, надані різними фондами і програмами тощо).

При плануванні джерел формування фінансових ресурсів важливо визначити коефіцієнт автономії (відношення власного капіталу до підсумку балансу підприємства). Він показує питому вагу власного капіталу в загальному обсязі засобів, авансованих у діяльність підприємства.

Встановлено, що передові сільськогосподарські підприємства мають коефіцієнт автономії на достатньому рівні (від 0,6–0,89) [36, с. 72], що дає змогу здійснювати розширене відтворення в основному за рахунок власних джерел формування фінансових ресурсів.

Таким чином, більшість аграрних підприємств аналізованого регіону та країни загалом не мають необхідного обсягу фінансових ресурсів для забезпечення розширеного ефективного відтворення. А тому при плануванні формування фінансових ресурсів необхідно активно створювати власні та залучати зовнішні різні джерела надходження коштів.

15.4. Фінансове планування поточного розвитку аграрних галузей підприємства

Фінансове планування – процес систематичної підготовки управлінських рішень, спрямованих на збільшення обсягів фінансових ресурсів, ефективне їх використання, поліпшення фінансових результатів у кожній галузі та аграрному підприємстві загалом.

Порядок фінансового планування починається з визначення цілей фінансової політики підприємства, розробки фінансової стратегії і тактики. Головна мета фінансової політики підприємства передбачає підвищення ефективності системи управління фінансовими ресурсами.

Головне завдання фінансового планування полягає у максимізації прибутку, оптимізації витрат, забезпеченні фінансової стійкості галузей підприємства, створенні інвестиційної привабливості та ефективного розширеного відтворення.

Фінансове планування проводять на основі аналізу досягнутих результатів за останні роки. Фінансові плани поділяють на: стратегічні, поточні й оперативні. Кожний з них має своє чітке призначення та форму реалізації.

Стратегічне фінансове планування визначає найважливіші показники, пропорції, темпи розширеного відтворення та шлях досягнення мети підприємства. Стратегічне фінансове планування включає розробку фінансової стратегії підприємства та прогнозування його фінансової діяльності.

Оперативне фінансове планування у підприємстві проводять на декаду, місяць, квартал.

Поточне фінансове планування проводиться на основі розробленої фінансової стратегії та фінансової політики підприємства на один рік з розбивкою по кварталах.

Поточне фінансове планування передбачає розроблення фінансових планів, спрямованих на визначення джерел фінансування на майбутній період, формування структури доходів і витрат, забезпечення сталої платоспроможності, визначення структури активів і капіталу аграрного підприємства на кінець планового року.

Мета поточного фінансового планування полягає у забезпеченні сталої платоспроможності аграрного підприємства.

Фінансовий план є обов'язковим для державних аграрних підприємств і рекомендований для суб'єктів господарювання інших форм власності. Поточний фінансовий план розробляють за двома частинами: перша – формування чистого прибутку; друга – джерела формування і використання коштів. Структура фінансового плану державного підприємства представлена на рисунку (додаток Б. рис. Б. 1).

В процесі поточного фінансового планування виділяють наступні етапи [154, с. 351]:

- 1) аналіз фінансового стану підприємства;
- 2) розрахунок планових надходжень грошових коштів;
- 3) розрахунок планових витрат грошових коштів;
- 4) визначення потреби у додаткових джерелах фінансування;
- 5) вибір джерел фінансування;
- 6) підготовка плану фінансування;
- 7) оцінка плану фінансування.

Фінансовий план державного підприємства складають за формою, затвердженою Міністерством економіки України.

Зазначимо, що фінансові плани у підприємствах недержавної форми власності розробляють у довільній формі. Найпоширенішою формою фінансових планів у недержавних підприємствах є баланс доходів і видатків, в якому виділяють такі розділи: доходи і надходження коштів підприємства; витрати і відрахування; виділення обов'язкових платежів до бюджету, на податки; взаємовідносини з кредитними та іншими установами.

Доходи і надходження коштів планують в основному за рахунок операційної діяльності підприємства – виробництва і збуту сільськогосподарської продукції.

Обсяг доходу та основні джерела його надходження у 2015 році розраховано на прикладі ПОП «Іванівське» с. Іванівка Теребовлянського району Тернопільської області (табл. 15.4).

Таблиця 15.4

**План надходження доходу на прикладі ПОП «Іванівське»
Теребовлянського району Тернопільської області на 2015 р., тис. грн**

Галузі та продукція	Всього на 2016 р.	у т. ч. квартали			
		I	II	III	IV
Рослинництво – всього	42148	–	–	16866	25282
у т. ч.: зернові та зернобобові	23408	–	–	9471	13937
з них: пшениця озима	10987	–	–	6593	4394
кукурудза на зерно	8102	–	–	2020	6082
Технічні – всього	18627	–	–	8395	10232
з них: озимий ріпак	9600	–	–	8395	1205
цукрові буряки	7620	–	–	–	7620
Інша продукція рослинництва	113	–	–	113	–
Тваринництво – всього	16054	2871	4848	4626	3709
у т. ч.: молочне скотарство	10162	1829	3558	2743	2032
м'ясне скотарство	3665	659	808	1136	1062
свинарство	2121	383	466	657	615
Інша продукція тваринництва	106	–	16	90	–
Надані послуги у сільському господарстві	308	93	56	61	98
Підприємство – всього	58510	2964	4904	21553	29089

Особливістю планування надходження доходу в рослинництві є те, що його продукція починає надходити на реалізацію лише в третьому кварталі поточного року. А витрати на її виробництво і збут відбуваються протягом року (підготовка ґрунту і насіння до сівби, міндобрива, пальне і мастильні матеріали, оплата праці тощо). Ця обставина обумовлює суб'єктів господарювання брати кредити на інвестування процесів виробництва і збуту рослинницької продукції.

Зазначимо, що на обсяг доходу від реалізації продукції значний вплив здійснює структура сільськогосподарського виробництва (додаток Б, табл. Б.1). В аналізованому підприємстві, як видно з додатку Б, табл. Б.1, за останні (2011–2013) роки найбільше доходу забезпечили: серед зернових і зернобобових – пшениця озима, кукурудза, ячмінь ярий; з технічних – ріпак і цукрові буряки; у тваринництві – молочно-м'ясне скотарство.

При плануванні розвитку галузей рослинництва у підприємстві необхідно враховувати рівень прибутковості продукції, її попит на споживчому ринку, зональної особливості виробництва та конкурентоздатність.

Конкурентоздатність в значній мірі обумовлюється рівнем повної собівартості 1 ц продукції, її якісними параметрами. В зв'язку з цим при плануванні витрат на виробництво продукції необхідно дотримуватися рекомендованих нормативів, тобто планувати статті витрат на основі нормативного методу із врахуванням інфляції (за 2014–2015 рр. – 1–12%).

Розрахунок витрат на плановий обсяг виробництва і збут продукції на 2016 р. наведено у таблиці 15.5.

Таблиця 15.5

**Планування витрат на виробництво і продаж аграрної продукції
та надання послуг на прикладі ПОП «Іванівське»
Теребовлянського району Тернопільської області на 2015 р., тис. грн**

Галузі та продукція	2016 р.	у т. ч. квартали			
		I	II	III	IV
Рослинництво – всього	33277	2808	2560	15643	12266
у т. ч.: зернові та зернобобові	19556	1760	1212	10717	5867
з них: пшениця озима	9692	814	582	7269	1027
кукурудза на зерно	7246	833	413	1485	4515
Технічні – всього	13615	1048	1348	4820	6399
з них: озимий ріпак	7820	477	625	5936	782
цукрові буряки	4857	442	582	243	3589
Інша продукція рослинництва	106	–	–	106	–
Тваринництво – всього	14861	4287	3532	3186	3856
у т. ч.: молочне скотарство	9437	2831	2265	1887	2454
м'ясне скотарство	3411	921	819	785	886
свинарство	1912	535	440	421	516
Інша продукція тваринництва	101	–	8	93	–
Надані послуги у сільському господарстві	301	51	94	99	58
Підприємство – всього	43178	7098	5961	18835	15150

Порівнюючи обсяг витрат на виробництво і збут продукції та надходження доходу від її реалізації, визначаємо потребу грошових коштів на кожний квартал певного року.

Розрахунки показали, що плановий обсяг прибутку на 2015 рік становитиме 3637 тис. грн (табл. 15.6).

Таблиця 15.6

**Планування фінансових результатів на прикладі ПОП «Іванівське»
Теребовлянського району Тернопільської області, тис. грн**

Показник	2015 р.	у т. ч. квартали			
		I	II	III	IV
Доход від реалізації продукції – всього	58510	2964	4904	21553	29089
Податок на додану вартість	11702	593	981	4311	5817
Чистий доход – всього	46808	2371	3923	17242	23272
Повна собівартість реалізованої продукції	43178	7098	5961	18835	15150
Валовий прибуток					
Інші операційні доходи	308	93	56	61	98
Інші операційні витрати	301	51	94	98	58
Фінансові результати від операційної діяльності до оподаткування:					
прибуток	3637	–	–	–	8162
збиток	–	4685	2076	1630	–

Водночас потреба у грошових коштах на операційні витрати на перші три квартали, як видно з таблиці, становитиме на суму 9391 тис. грн., що свідчить про необхідність залучення додаткових джерел фінансових ресурсів. Для покриття дефіциту фінансових ресурсів при фінансовому плануванні можливі наступні джерела: амортизаційні відрахування; короткотермінова банківська позичка; комерційний кредит; прострочена заборгованість; інші операційні доходи; надзвичайні доходи тощо.

Варто зазначити, що в сучасних умовах сільськогосподарські підприємства України ще недостатньо використовують джерела формування фінансових ресурсів, які широко практикуються у країнах ЄС, США та інших країнах.

В аграрних підприємствах необхідно ширше планувати і використовувати ринкові джерела формування фінансових ресурсів, зокрема: активізація інвестиційної, фінансової, лізингової та страхової діяльності; виконання робіт, послуг, оренда; створення робочих місць щодо ремонту основних засобів; розвитку виробничої й соціальної інфраструктури тощо.

З метою контролю за надходженням і вибуттям грошових коштів та оцінки платоспроможності підприємства своєчасно виконувати свої

поточні зобов'язання, розробляють платіжний оперативний календар (табл. 15.7).

Таблиця 15.7

Платіжний календар підприємства, грн

Показник	Місяць		
	I декада	II декада	III декада
Залишок коштів на початок періоду			
Доходи:			
від реалізації аграрної продукції			
від реалізації промислової продукції			
виконання робіт і надання послуг			
від реалізації необоротних активів			
від реалізації оборотних активів			
від інвестиційної фінансової діяльності			
надходження кредитів			
надзвичайні доходи			
інші доходи			
Надійшло доходів – всього			
Видатки:			
на виробництво і збут продукції			
на сплату податків і зборів			
на виконання робіт і надання послуг			
на оплату рахунків постачальників			
на погашення позик у банку			
на сплату відсотків за кредит			
інші витрати			
Видатки – всього			
Перевищення суми доходів над видатками			
Перевищення суми видатків над видатками			
Залишок коштів на кінець періоду			

Платіжний календар – це оперативний фінансовий план, що складається на кожний місяць із розбивкою на декади (тижні). В ньому планують грошові потоки за напрямками й термінами надходження і використання, їх залишки на конкретний період.

Збалансований оперативний та поточний фінансовий план підприємства називають фінансовим бюджетом.

Таким чином, фінансове планування є важливою складовою фінансової роботи кожного підприємства, дає змогу визначити потребу і надходження доходів для операційної діяльності ефективніше використовувати фінансові ресурси.

Контрольні питання до теми

1. Визначення, сутність, мета і завдання фінансового планування.
2. Визначення фінансової стратегії підприємства та її завдання.
3. Зміст стратегії фінансового планування та методи розрахунку його показників у підприємстві.
4. Сутність балансового методу та порядок його використання при плануванні фінансових показників.
5. Сутність нормативного методу планування фінансових показників галузі, підприємства.
6. Сутність методу «витрати – обсяг – прибутки», формула рівності між витратами і доходами.
7. Поняття точки беззбитковості виробництва у галузі та формула її визначення.
8. Сутність методу оптимізації планових рішень та основні критерії при фінансовому плануванні галузі, підприємстві.
9. Сутність економіко-математичного моделювання та модель визначення кількісного впливу факторів на фінансовий результат галузі, підприємства.
10. Охарактеризуйте джерела формування фінансових результатів підприємства.
11. Джерела надходження власних фінансових ресурсів.
12. Джерела надходження позичкових і залучених фінансових ресурсів.
13. Джерела повернення власних фінансових ресурсів.
14. Охарактеризуйте джерела формування фінансових ресурсів аграрних підприємств.
15. Охарактеризуйте динаміку фінансових результатів у аграрних підприємствах Тернопільської області.
16. Головні завдання та види фінансового планування.
17. Охарактеризуйте план надходження доходу на прикладі ПОП «Іванівське» Тернопільської області.
18. Охарактеризуйте планування витрат на виробництво і продаж аграрної продукції на прикладі ПОП «Іванівське» Тернопільської області.
19. Охарактеризуйте планові фінансові результати на прикладі ПОП «Іванівське» Тернопільської області.
20. Визначення платіжний календар, його значення і поняття фінансовий бюджет.

ТЕМА 16. ФІНАНСОВА ОСНОВА РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА – ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Основні терміни і поняття: інтегровані об'єднання агропромислового виробництва; інтегровані формування; корпоративи; агрохолдинги; кластери; кластерна політика; горизонтальна і вертикальна інтеграція; логістика; паритетний обмін; трансфертні ціни; передумови формування кластерів; порядок створення агропромислового кластера; підготовчий, основний і завершальний етапи створення кластерів; засновницький договір кластера; примірний статут кластера; організаційна структура кластера; засновники, учасники і асоційовані учасники кластера; економічний механізм взаємовідносин; мета, цілі й стратегія кластера; загальна; конкурентна і функціональна стратегії; основні положення державної підтримки й сприяння створення кластерів.

16.1. Об'єктивна необхідність створення інтегрованих формувань – основи фінансових результатів агропромислового виробництва

16.2. Поняття, види та порядок створення агропромислових кластерів, їх організаційна структура

16.3. Законодавче поле для створення кластера, права та обов'язки його учасників

16.4. Економічний механізм формування взаємовідносин між складовими кластера

16.5. Мета, цілі, стратегія та показники ефективності розвитку регіонального агропромислового кластера

16.6. Державна підтримка і сприяння розвитку інноваційних агропромислових кластерів

16.1. Об'єктивна необхідність створення інтегрованих формувань – основи фінансових результатів агропромислового виробництва

В сучасних умовах основні галузі більшості аграрних підприємств України функціонують неефективно, збиткові. Збитковість їх в значній мірі обумовлена низькою урожайністю сільськогосподарських культур та продуктивністю тварин, що обумовило суттєве зростання собівартості

одиниці продукції і на цій основі зменшення конкурентоспроможності галузей, збитковості підприємств. Такий стан головних галузей аграрного сектору не відповідає сучасним вимогам ринкової економіки і прагненню України інтегруватися в ЄС.

Поліпшення якісних параметрів продукції та підвищення її конкурентоспроможності обумовлює об'єктивну необхідність запровадження прогресивних, ресурсощадних технологій як у виробництві сільськогосподарської сировини, так і у переробних підприємствах харчової промисловості. Все це потребує залучення значних інвестицій, які необхідно спрямовувати на забезпечення необхідної потреби новітніх технічних засобів; запровадження інноваційних технологій агропромислового виробництва, поліпшення менеджменту і маркетингу, підготовку кадрів масових професій тощо.

Прискорити вирішення цієї архіважливої проблеми в значній мірі можна, на наш погляд, шляхом розвитку горизонтальної та вертикальної інтеграції, створення інтегрованих формувань (агрохолдинги, асоціації, кластери тощо) агропромислового виробництва й виготовлення кінцевої конкурентоспроможної продукції на базі діючих продовольчих підкомплексів АПК (олієжировий, молокопродуктовий, м'ясопродуктовий, цукробуряковий та ін.).

Агропромислова інтеграція – це закономірний процес суспільного поділу праці, суть і зміст якого обумовлюються рівнем розвитку продуктивних сил, ступенем впливу промислового та сільського господарства на кінцевий продукт споживання.

Зазначимо, що агропромислова інтеграція є суттю процесу об'єднання в одно ціле сільського господарства і переробної промисловості на основі еквівалентних відносин, що дає змогу досягти синергетичного ефекту, поліпшити фінансові результати та забезпечити конкурентоспроможність продукції та галузей АПК.

Інтегровані формування (кластери), як свідчать літературні джерела, активно створюються і функціонують в країнах: Європи (Данія, Німеччина, Франція, Фінляндія, Норвегія, Швеція, Польща та ін.); Америки (США, Канада); Латинської Америки (Аргентина, Бразилія, Чилі та ін.); Азії (Японія, Китай, Індія) та інших країнах світу [5; 12; 65; 83; 89; 90; 151; 186; 196]. У названих країнах держава проводить активну кластерну політику розвитку галузей національної економіки, а діючі кластери засвідчують високі фінансові результати та конкурентоспроможність кінцевої продукції на світовому ринку.

На Україні упродовж 2000–2014 рр. найактивніше здійснювали формування інтегрованих об'єднань (корпоративи, агрохолдинги, кластери) у різних галузях національної економіки в Запорізькій, Хмельницькій, Харківській, Київській, Львівській, Кіровоградській, Миколаївській, Одеській, Житомирській, Черкаській, Херсонській, Івано-Франківській та інших областях [5; 12; 89; 145].

У 2012 р. сільськогосподарську діяльність здійснювали 129 агрохолдингів, які поглинули 6000 агропідприємств і контролюють близько 8,7 млн. га (21,0%) сільськогосподарських угідь країни. Через 2–3 роки кількість агрохолдингових формувань може збільшитися до 170–180 і вони контролюватимуть 28–30% земель сільськогосподарського призначення [89, с. 7–8].

Відомо, що агрохолдинги формуються як за рахунок оренди земельних паїв селян, так і поглинання сільськогосподарських підприємств-банкрутів.

Очевидно, що подальше збільшення підконтрольних цим структурам площ сільськогосподарських угідь в недалекому майбутньому може загрожувати діяльності середніх і малих форм аграрного бізнесу, тобто агрохолдинги стануть монополістами у сфері оренди земель сільськогосподарського призначення.

Досвід наявних агрохолдингів показав вищу економічну ефективність їх діяльності порівняно зі звичайними агропідприємствами, переваги й недоліки у агропромисловому виробництві продукції.

Агрохолдинги мають ряд суттєвих переваг, зокрема:

– це крупні агропромислові формування, в яких досягнуто реальну інтеграцію сільського господарства, підприємств переробної промисловості й торгівлі без участі посередників, що сприяє збільшенню частки прибутку в межах агрохолдингу;

– більшість агрохолдингів мають свої материнські компанії, зареєстровані за кордоном і будують схеми корпоративного контролю за дочірніми структурами аграрного бізнесу в Україні;

– вони мають сприятливіші умови для залучення іноземних інвестицій, забезпечення інноваційними технічними засобами і на цій основі запровадження новітніх, ресурсощадних технологій з виробництва конкурентоспроможної продукції тощо.

До недоліків у діяльності агрохолдингів необхідно віднести наступне:

– недостатня їх соціальна спрямованість діяльності, вони збільшують масу прибутків лише для власних потреб, не вирішуючи соціальні проблеми на селі;

– площа сільськогосподарських угідь (150–300 тис. га), яка використовується більшістю агрохолдингів розпорошена і знаходиться у багатьох адміністративних районах та областях, що обумовлює зростання витрат на логістику та ускладнює порядок справляння податків;

– дві третини агрохолдингів спеціалізуються на вирощуванні високорентабельних зернових і технічних культур за інтенсивними технологіями, що обумовлює порушення агротехнічних вимог, призводить до виснаження ґрунтів та зменшення їх родючості;

– на виробництві продукції тваринного походження спеціалізуються лише 15% агрохолдингів, більшість з них виробляє молокопродукти на експорт та молоко- і м'ясопродукти для потреб внутрішнього ринку;

– більшість агрохолдингів, маючи материнські компанії за кордоном, прагнуть до зменшення податкових зобов'язань, що зумовлює їх активізувати діяльність в офшорних зонах, тінізацію внутрішніх економічних відносин, уникнення формалізації та узаконення статусу агрохолдингів. Все це суттєво ускладнює процедури обліку і контролю за діяльністю материнських й дочірніх структур та встановлення взаємозв'язків між ними.

Агрохолдингами у 2011 р. було вироблено з використанням сучасних інноваційних технологій і реалізовано близько 46% озимої пшениці, 53% кукурудзи на зерно, 38% ріпаку, 31% соняшнику, 77% цукрових буряків та 81% м'яса птиці від загального обсягу виробництва цих видів продукції в сільськогосподарських підприємствах усіх форм власності [89, с. 10].

Зазначимо, що більш прогресивною формою агропромислового виробництва порівняно із агрохолдингами є кластерні формування в рамках адміністративних районів, області, в основу діяльності яких покладені корпоративні відносини спільної діяльності та державно-приватного партнерства. Кластерні об'єднання організуються на основі укладання договорів про спільну діяльність без створення юридичної особи, механізм укладання яких передбачений Цивільним кодексом України і їх діяльність скеровується Радою учасників кластера. Кластерні агропромислові формування об'єднують виробників сировини, переробні підприємства, наукові установи та інші інфраструктурні складові. Вони характеризуються високою конкурентоспроможністю, порівняно з агрохолдингами мають більшу соціальну спрямованість, зокрема [1, с. 7]:

– кластер є неантогоністичною формою об'єднання великих, середніх і малих форм підприємництва в рамках спільної діяльності на договірних засадах, із збереженням юридичної самостійності учасника;

– учасники кластера формують замкнений продуктивий ланцюг просування продукції виробників до споживачів, при потребі розбудовуючи внутрішню інфраструктуру для надання послуг з агросервісного обслуговування сільськогосподарського виробництва, переробки, зберігання та реалізації, що створює сприятливі умови для виробництва і реалізації продукції учасників кластера;

– між учасниками кластера зберігаються кооперація і довіра, що ґрунтуються на паритетному обміні між учасниками продуктивного ланцюга через застосування взаємовигідних внутрішньокластерних трансфертних цін;

– тісна взаємодія кластерного об'єднання з органами влади та місцевого самоврядування з використанням механізмів приватно-державного партнерства.

Діючі агропромислові кластери, як свідчать літературні джерела [1; 5; 7; 12; 41; 68; 83; 124; 188], демонструють інноваційну, ресурсозберігаючу технологію виробництва конкурентоспроможної продукції, домагаються високих фінансових результатів, поліпшують соціальні умови життя населення.

Таким чином, організація агропромислових кластерів формує економічну основу (базис) для прискорення регіонального розвитку економіки галузей сільського господарства і харчової промисловості. Тому владні структури мають бути зацікавлені у створенні та розвитку агропромислових кластерів, здійснювати належну підтримку їх діяльності, поліпшувати регулювання попиту й пропозиції продукції та управління агропромисловим виробництвом на регіональному і державному рівнях.

16.2. Поняття, передумови, порядок утворення агропромислових кластерів та їх організаційна структура

Поняття кластеру в економіці полягає у концентрації на території групи взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих виробників певного виду продукції та надання послуг.

Кластер агропромислового виробництва – це об'єднання сільськогосподарських та переробних підприємств, організаційно пов'язаних з ними за територіальною й функціональною ознаками органів державного управління, науково-навчальних закладів на засадах спільної діяльності в конкретному регіоні з виробництва і продажу конкурентоспроможної кінцевої продукції та збільшення прибутків учасників кластера.

Кластеризація, як свідчить світовий досвід, це прогресивна організація високотоварного виробництва й управління, ефективний інтеграційний механізм підвищення конкурентоспроможності підприємств і галузей АПК [1; 5; 7; 12; 41; 83; 188].

Створення інтегрованого об'єднання (кластера) в рамках адміністративного району, області потребує, щоб для цього були певні передумови (організаційні, правові, економічні, соціальні та екологічні чинники), які б сприяли завершальному оформленню цього агропромислового об'єднання та ефективному функціонуванню. Найголовнішими такими передумовами є:

– добровільна згода виробників певного виду продукції (сировини) й переробних підприємств та наявність у межах району, регіону матеріально-технічних, трудових ресурсів, здатних замкнути процес «виробництво – реалізація кінцевої продукції» в інтегровану агропромислову структуру;

– відповідність виробничих умов (спеціалізація, концентрація, рівень технічної оснащеності, потужність сировинної та переробної промисловості, наявність кадрів) потребам забезпечення ефективної діяльності кластера;

– місткість і рівень насичення внутрішнього ринку готовою продукцією запровадженого кластера (попит, пропозиція, купівельна спроможність споживачів), можливості збуту даної продукції в межах регіону, країни та експорт;

– готовність складових майбутнього кластера забезпечити єдиний технологічний процес виготовлення високоякісної та конкурентоспроможної продукції;

– відповідність системи управління вимогам ефективного менеджменту, спрямованого на забезпечення інноваційного розширеного відтворення в усіх структурних підрозділах кластера, поєднання їх інтересів й зацікавленості у досягненні високих фінансових результатів.

Порядок створення агропромислового кластера здійснюється, як правило, за галузевим принципом та відповідними етапами у такій послідовності (табл. 16.1).

Порядок створення агропромислового інтегрованого кластера

Етапи	Дії щодо створення кластера
1	2
I – підготовчий	<ul style="list-style-type: none"> – Визначення кількості учасників кластера, його виробничої діяльності, організаційної структури, органів управління, виконавчої дирекції; – обґрунтування і ув'язка виробничих потужностей сировинної бази та переробної промисловості згідно попиту в конкретному регіоні; – визначення мети, стратегії та завдань кластера; – обґрунтування організаційно-правових та нормативних положень створюваного кластера.
II – основний	<ul style="list-style-type: none"> – Розрахунок планових балансів щодо попиту і пропозиції за видами агропродукції й готових продуктів на внутрішньому та зовнішньому ринках; – обґрунтування планового замовлення на реалізацію певної агропродукції й продуктів харчування та галузевої виробничої структури кластера; – організація та розвиток структурних підрозділів кластера за виробничим напрямком, робочими місцями, професійно-фаховим складом та виробничою інфраструктурою; – обґрунтування системи економічних взаємовідносин: внутрішніх (ціноутворення між складовими кластера) та зовнішніх відносин кластера із суб'єктами зовнішнього середовища (ціни на кінцеву продукцію); – розроблення бізнес-плану та конкурентної стратегії кластера.
III – завершальний	<ul style="list-style-type: none"> – Рішення загальних зборів засновників кластера щодо затвердження підготовлених документів (договір, статут, контракт заготівлі агропродукції, протокол зборів) до реєстрації в адміністративних органах району (регіону); – розробка механізму взаємодії кластера з органами влади району, регіону; – вихід на ринок збуту продукції, щорічне внесення конкретних поправок до бізнес-плану, розроблення брэнда продукції кластера; – аналіз сильних і слабких сторін діяльності складових об'єднання, усунення ризиків в його роботі, інновації менеджменту на закріплення ринкових позицій, конкретної стратегії та зміцнення фінансового стану усіх учасників кластера.

На **першому – підготовчому етапі** створення кластера, як видно з таблиці, розпочинають із визначення кількості учасників кластера, його виробничої діяльності, організаційної структури, органів управління, виконавчої дирекції. На цьому етапі обґрунтовують і здійснюють ув'язку виробничих потужностей сировинної бази й переробної промисловості згідно попиту в регіоні, визначають мету, стратегію і завдання кластера, обґрунтовують його організаційно-правові та нормативні положення тощо.

Другий – основний етап формування кластера полягає в обґрунтуванні та розрахунках планових балансів попиту і пропозиції за видами аграрної сировини й готових продуктів на внутрішньому і зовнішніх ринках, розвитку структурних підрозділів кластера, забезпечення потреби технічними, трудовими та іншими ресурсами, формування системи економічних внутрішніх і зовнішніх взаємовідносин, розроблення бізнес-плану та конкурентної стратегії кластера. Водночас здійснюють підготовку необхідних документів (засновницький договір про створення кластера, статут, контракт на закупівлю певного виду продукції в товаровиробників – учасників кластера).

Зазначимо, що зміст примірної засновницького договору про створення асоціації з виробництва, переробки молока і реалізації молокопродуктів; статуту асоціації та контракту заготівлі молока асоціацією, висвітлено у монографії [124, с. 323–342], може бути основою для розробки аналогічних документів кластера з відповідним доопрацюванням.

Примірний засновницький договір кластера включає наступні пункти: склад учасників; предмет договору; загальні положення; юридичний статус; предмет та види діяльності; статутний фонд; органи управління; права і обов'язки членів кластера; інші умови; термін дії і порядок розриву договору.

Примірний статут кластера висвітлює такі пункти: загальні положення; мета та предмет господарської діяльності; юридичний статус; членство в кластері; права і обов'язки членів кластера; органи управління; виконавча дирекція; ревізійна комісія та її функції; майно кластера; прибуток (виручка) та їх розподіл; майнова відповідальність кластера; облік і звітність; праця у кластері; реорганізація і ліквідація кластера; заключні положення статуту.

Примірний контракт заготівлі аграрної продукції кластером включає наступні пункти: товаровиробник зобов'язується (помісячно, на протязі року, реалізовувати аграрну сировину переробному підприємству); кластер зобов'язується; майнова відповідальність сторін; термін дії даного контракту; спірні питання сторін; юридичні адреси сторін.

Примірну організаційно-виробничу структуру кластера «Молоко» наведено на прикладі складових молокопродуктового підкомплексу району, регіону, держави (рис. 16.1).

Створення кластера «Молоко» забезпечує виробникам молока його своєчасний збут, транспортування і термінову переробку. За рахунок коштів інтегрованих виробників молока у кластері створюються належні

умови для підвищення технічної оснащеності виробництва, запровадження інноваційних, безвідходних технологій переробки молока. Все це сприятиме розширенню асортименту продукції, підвищення її конкурентоспроможності, розроблення бранда і на цій основі поліпшення фінансових результатів складових кластера.

Рис. 16.1. Організаційна структура кластера «Молоко» та його зв'язки у системі управління національними АПК

* Розробка автора

Не дивлячись на суттєві переваги економічної і соціальної діяльності кластерів порівняно з сільськогосподарськими підприємствами й агрохолдингами, процес створення кластерів в Україні здійснюється вкрай повільно. Постає запитання – які причини гальмують процес формування кластерів у АПК?

До головних причин, що гальмують процес створення агропромислових кластерів, на наш погляд, необхідно віднести наступні:

– більша частина переробних підприємств вже є складовими агропромислових холдингів, які зайняли монопольне становище щодо сільськогосподарських товаровиробників;

– мета агрохолдингів – збільшення прибутку (доходу) для власних потреб, що цілком влаштовує прагнення підприємств переробної промисловості;

– ініціатива створення агропромислових кластерів має бути зверху шляхом підтримки й сприяння їх розвитку з боку владних структур району, регіону;

– активну позицію щодо створення агропромислових кластерів мають займати сільськогосподарські виробники на місцях;

– посилити роз'яснювальну роботу щодо об'єктивної необхідності прискорення процесу створення та розвитку агропромислових кластерів у регіоні, державі мають науково-дослідні установи, дорадча служба, навчальні заклади тощо.

Таким чином, прискорити процес формування агропромислових кластерів в межах району, регіону можна шляхом: створення необхідних організаційно-економічних передумов; активізації ініціативи як спеціалістів й керівників на місцях, так і владних структур у напрямі підтримки й сприяння розвитку кластерів; посилення роз'яснювальної роботи науково-дослідних установ, дорадчої служби й навчальних закладів регіону щодо об'єктивної необхідності прискорення створення і розвитку агропромислових кластерів в умовах глобалізації економіки, входження України в Європейський Союз.

16.3. Законодавче поле для створення кластера, права та обов'язки його учасників

У законодавстві України поняття «кластер» упорядковано відносно інноваційної сфери як «інноваційний кластер». Так, Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» № 3715-VI від

8.09.3011 р. зазначає, що інноваційні кластери є одним із заходів реалізації середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності (ст. 6, п. 3.1).

У Постанові Президії Національної академії наук України № 220 від 08.07.2009 р. «Про формування та функціонування інноваційних кластерів в Україні» інноваційні кластери характеризуються як тип інноваційної структури і поділяються за рівнями – національні інноваційні кластери (верхній рівень) та виробничі інноваційні кластери (нижній рівень).

Щодо діяльності агропродуктових і територіально-виробничих кластерів в агропродовольчій сфері, як свідчить література [1, с. 25], то на теперішній час їх функціонування може базуватися лише на нормах Господарського та Цивільного кодексів, переважно в рамках законодавчого регулювання діяльності господарських асоціацій.

За участю у роботі агропромислового кластера виділяють такі категорії його учасників:

1. Засновники – ініціативна група суб'єктів господарювання інтегрованого об'єднання, представники якого визначають мету, головні цілі кластера, складають установчий його договір, здійснюють організаційні процедури та державну реєстрацію. Засновники кластера після його державної реєстрації переходять до категорії учасників. Суб'єкти господарювання, що не були засновниками, після вступу до кластера також набувають статус учасників кластера.

2. Учасники – юридичні особи, що працюють в структурі кластера, які зробили вступний і сплачують членські внески в розмірах, визначених установчим договором кластера, дотримуються вимог установчих документів, а також обов'язкових рішень органів управління кластера і користуються правом ухвального голосу при прийнятті колективних рішень.

3. Асоційовані учасники – фізичні або юридичні особи, які мають з учасниками кластера спільний колективний інтерес, визнають установчі документи, договори та здійснюють фінансову, майнову й інтелектуальну інвестиційну підтримку його діяльності згідно з встановленими правилами.

Засновники й учасники кластера мають однакові права, зокрема:

– обирати і бути обраними в керівні органи, брати участь в управлінні справами та діяльності кластера;

– брати участь своїми коштами у заходах, які здійснює кластер;

– вимагати захисту своїх економічних інтересів;

– отримувати частину доходу від спільної господарської діяльності, відповідно до положень укладених угод;

– користуватися необхідною інформацією в процесі господарської діяльності.

Асоційовані учасники об'єднання мають такі права:

– обговорювати питання діяльності з правом дорадчого голосу, а в обговоренні питань реалізації проекту, який він інвестує, з правом голосу учасника;

– отримувати частку доходу за результатами реалізації проекту кластера, що підлягає розподілу між його асоційованими учасниками;

– вільно припиняти асоційоване членство;

– інші права, що не вступають у протиріччя з даним Законом, установчими документами кластера та укладеними угодами.

Всі категорії учасників кластера зобов'язані:

– дотримуватися вимог установчих документів;

– виконувати взаємні зобов'язання та рішення органів управління кластера;

– своєчасно сплачувати обов'язкові та цільові внески згідно із установчими документами і укладеними угодами.

Таким чином, в Україні розроблено законодавче поле щодо створення агропромислових кластерів різних видів, визначені права і обов'язки засновників і учасників інтегрованого об'єднання, що свідчить про поліпшення певних передумов для розвитку інтегрованих агропромислових об'єднань, кластерів тощо.

16.4. Економічний механізм формування взаємовідносин між складовими кластера

Економічний механізм має відповідати таким основним вимогам: своєчасно регулювати виробничо-економічні відносини у напрямку підвищення ефективності кінцевих результатів; створювати суб'єктам інтеграції умови зацікавленості у розширеному відтворенні на принципах самоокупності, еквівалентного обміну, що сприятиме підвищенню ефективності спільного виробництва тощо.

Ринкова економіка зумовлює підпорядкувати економічні взаємовідносини дії закону вартості, що «підтримує» їх до оптимального

ринкового обороту ресурсів, відповідності до основних принципів ринку, зокрема:

- добровільна участь в об'єднанні та добровільне користування послугами кластера;
- рівноправність усіх форм власності у використанні матеріальних, трудових та фінансових ресурсів;
- еквівалентність обміну результатами виробничої діяльності партнерів інтегрованого виробництва;
- суспільно необхідні витрати сукупного робочого часу формуються за принципом «максимум вигоди – мінімум витрат»;
- урівнені співвідношення суспільного попиту і пропозиції;
- пріоритет споживача при оцінці результатів суспільного виробництва;
- прийняття рішень за схемою «один учасник – один голос»;
- неприбутковий статус самоврядного господарського об'єднання;
- обов'язковість виконання спільно прийнятих рішень та укладених об'єднанням угод;
- пріоритетність захисту інтересів учасників кластера;
- врахування в діяльності кластера інтересів зацікавлених сторін (держави, виробників, трудових колективів, споживачів, організацій тощо);
- відкритість та доступність інформації про діяльність об'єднання, що не становить комерційної таємниці.

Зазначимо, що як доходи, так і ризики, отримані в процесі діяльності складових кластера розподіляються пропорційно їх вкладу у виробництво кінцевої продукції відповідно із положеннями чинного спільного договору та визначеними й затвердженими цінами.

Отриманий кластерним об'єднанням прибуток, після сплати податків, інших обов'язкових платежів, розподіляється між його учасниками відповідно до затвердженого внутрішніми документами порядку кластера.

Таким чином, економічний механізм формування взаємовідносин між учасниками кластера буде сприяти забезпеченню: рівноправності усіх форм власності у використанні матеріальних, трудових і фінансових ресурсів; еквівалентному обміну результатами виробничої діяльності партнерів інтегрованого виробництва; розподілу прибутку згідно пропорційного вкладу у виробництво кінцевої продукції; високих фінансових результатів інтегрованого об'єднання.

16.5. Мета, цілі, стратегія та показники ефективності розвитку регіонального агропромислового кластера

Мета, цілі та стратегія мають бути тісно ув'язані із бізнес-планом та стратегічним планом розвитку певного виду агропромислового кластера на 1–3 роки, що здійснює вагомий вплив на його фінансовий результат. За свідченням Ансоффа, в США 98% усіх невдач в бізнесі пов'язані з відсутністю у бізнесменів конкретних і зрозумілих цілей [7; 8].

Метою кластера є досягнення високих фінансових і соціальних результатів (низки найважливіших цілей, які відображають бажаний майбутній його стан) у функціонуванні всіх структурних підрозділів інтегрованого об'єднання.

Цілі агропромислового кластера полягають у досягненні бажаного сталого економічного розвитку всіх його учасників; планового обсягу виробництва і продажу конкурентоспроможних сировини і кінцевої продукції; чистого доходу; прибутку; рентабельності продажу та інших показників на кінець стратегічного періоду.

Зазначимо, що цілі й стратегія агропромислового кластера на певних етапах його розвитку можуть змінюватися залежно від конкретних внутрішніх і зовнішніх умов (факторів), насамперед, кон'юнктури ринку, платоспроможностей тощо.

В процесі виробничої діяльності фахівцям агропромислового кластеру доцільно використовувати наступні основні види стратегії: загальна; диверсифікації діяльності підприємства; конкурентна та функціональні.

Загальна (корпоративна) стратегія кластера полягає у визначенні керівництвом загального напрямку його функціонування і передбачає такі основні завдання:

- розроблення головного напрямку діяльності кластера і його структурних підрозділів;
- оцінка ролі кожного структурного підрозділу в реалізації загальної стратегії розвитку об'єднання;
- визначення потреби обсягу необхідних ресурсів (інвестицій) та способів їх розподілу між підрозділами кластера.

Стратегія диверсифікації діяльності кластера полягає в оновленні (диверсифікації) одночасно кінцевої продукції й ринку об'єднання, виготовленні бренду нової продукції, проникнення в нові галузі та сфери економіки.

Конкурентна стратегія кластера – спосіб забезпечення стійких конкурентних переваг продукції як у кожному структурному підрозділі, так і в об'єднанні загалом шляхом конкурентної боротьби (поліпшення якості продукції, зменшення її собівартості тощо).

Функціональні стратегії кластера полягають у визначенні стратегічної орієнтації функціональних напрямків управління підсистемами кластера (маркетингова, виробнича, фінансова, науково-дослідна, управління персоналом, соціальна й екологічна) і забезпечують досягнення їх цілей, керованість процесу реалізації корпоративної й конкурентної стратегій.

Практика засвідчила, що функціональні стратегії, як правило, узгоджуються і працюють на корпоративну та конкурентну стратегії. Водночас корпоративна і конкурентна стратегії обумовлені функціональними, тобто вони взаємодіють між собою. Однак базовою серед стратегій, діючих в ринковому середовищі, є маркетингова стратегія. Остання дає стратегічні установки всім іншим функціональним стратегіям при відповідних змінах ринкового середовища (рис. 16.2) [152, с. 251].

Рис. 16.2. Система функціональних стратегій кластера

Кожна функціональна стратегія має свої специфічні характеристики, за якими їх розрізняють:

- мета;
- інформаційна база;
- методи прийняття, оформлення і доведення рішень;
- кадри певної кваліфікації;
- спеціальна технічна база і обладнання;

- специфіка планування;
- організація діяльності і управління;
- мотивація діяльності і контроль.

Ці характеристики є одночасно специфічними чинниками, що впливають на розробку тієї або іншої функціональної стратегії.

Враховуючи те, що різні рівні економіки виробників сільськогосподарської продукції, то ці підприємства кластера будуть використовувати відповідні функціональні стратегії, які сприятимуть прискоренню розвитку економіки як окремо конкретного підприємства, так і кластера загалом.

З метою раціонального управління агропромисловим виробництвом, оцінювання діяльності складових кластера необхідно використовувати відповідні критерії та показники ефективності його функціонування.

Зазначимо, що ефективність діяльності агропромислового об'єднання залежить від збалансованого розвитку всіх складових організаційної структури кластера, належного державного регулювання, підтримки й сприяння розвитку агропромислової інтеграції.

Критеріями ефективності функціонування агропромислового кластера є:

- використання найменшої кількості ресурсів й невиробничого потенціалу на виробництво одиниці продукції;
- підвищення конкурентоспроможності як підрозділів, так і кластера загалом;
- поліпшення соціальних умов проживання населення на місцевій території кластера;
- зменшення негативного впливу діяльності кластера на навколишнє середовище.

Опрацювання літературних джерел [121, с. 30–54; 124, с. 28–49; 187, с. 57–62] дало змогу запропонувати систему показників ефективності функціонування агропромислового кластера у наступному порядку.

На регіональному рівні – частка аналізованого агропромислового кластера регіону (області) у використанні виробничого потенціалу, фінансових ресурсів, виробництві валової продукції, отриманні чистого доходу (прибутку) на 1 грн виробничого потенціалу, роль кластера у формуванні регіонального сировинного і продовольчого ринку, самозабезпечення регіону продовольчими товарами, рівень споживання кінцевої продукції на одну особу населення, обсяги експорту та імпорту регіону та ін.

На локальному рівні – вартість валової і товарної продукції; чистого доходу і прибутку з розрахунку на 1 грн виробничого потенціалу кластера; ефективність виробництва і переробки сировини; вартість кінцевої продукції з розрахунку на одиницю витрат; матеріаломісткість, фондомісткість і трудомісткість продукції; співвідношення чистого доходу (прибутку) до сукупних витрат по кожному структурному підрозділу та ін.

Викладені основні показники ефективності роботи кластерів на регіональному і локальному рівнях можуть бути доповнені іншими показниками залежно від конкретного виду виробництва продукції.

Для підприємницьких структур агропромислового виробництва, що працюють в умовах ринкового середовища, головним критерієм ефективності господарювання є прибутковість. Збільшення маси прибутку дає змогу виробникам продукції поліпшити фінансові результати, здійснювати розширене відтворення у галузях АПК на інноваційній основі та підвищити конкурентоспроможність як продукції, так і підприємств загалом.

16.6. Державна підтримка і сприяння розвитку інноваційних агропромислових кластерів

Практика функціонування країн в умовах ринкової економіки та її глобалізації переконує, що роль держави в економічному житті суспільства постійно зростає. Це обумовлено об'єктивною необхідністю розробки системи нормативно-правових актів, спрямованих на розвиток і регулювання ринку, банківської діяльності, системи кредитування й оподаткування, митних правил, цін і заробітної плати, соціального захисту населення та ін.

В сучасних умовах у більшості країн Західної Європи й Америки роль держави посилюється в напрямі активізації політики державних закупівель аграрної продукції, регулювання економічних взаємовідносин, особливо ціноутворення; оподаткування; кредитної діяльності та страхування; концентрації зусиль на пріоритетних напрямках інноваційного розвитку в галузях АПК та ін. Там уряд спрямовує ринковий механізм на формування належних пропорцій через фінансову, цінову, податкову та кредитку політику розвитку необхідних галузей АПК певних регіонів і спеціалізованих виробництв.

Опрацювання літературних джерел [1, с. 25–26; 5; 17; 68; 83; 98; 124; с. 278–293; 12; 160; 188; 196] дало змогу запропонувати рекомендації щодо

державної підтримки й сприяння формування і розвитку інтегрованих формувань (кластерів) у галузях АПК. Їх зміст і порядок використання полягають у наступному:

- забезпечення і гарантування однакових правил ринкової поведінки на міжгалузовому та міжрегіональному рівнях національного та регіонального АПК;

- створення на макроекономічному рівні правил підприємницької діяльності всіх структурних підрозділів агропромислового виробництва на принципах еквівалентного міжгалузового обміну та підпорядкування внутрігалузевих і внутрігосподарських відносин інтересам інтегрованого виробництва;

- спрямування механізму державного регулювання на підтримку економічних еквівалентних відносин між фондозабезпечуваними галузями й аграрною сферою, останньою та підприємствами переробної харчової промисловості, стимулювання інноваційного розвитку пріоритетних галузей АПК;

- сприяння підготовці проектів щодо забезпечення створення регіональних агропродуктових інноваційних кластерів та включення їх у державні й регіональні програми соціально-економічного розвитку із відповідним державним фінансуванням підтримки їх функціонування;

- активізувати роз'яснювально-організаційну роботу на регіональному, районному та місцевому рівнях щодо об'єктивної необхідності створення та розвитку вертикальних інтегрованих агропромислових кластерів;

- зобов'язати МОН України включити у тематику планів науково-дослідної роботи вузів на госпрозрахункових основах розробку проектів із створення та функціонування відповідних агропромислових кластерів на регіональному і місцевих рівнях;

- сприяти розвитку виробничої інфраструктури на сільських територіях (дороги, електро-, газо-, водопостачання і агросервісне обслуговування) згідно потреб для функціонування агропромислових кластерів;

- надання пільгових оподаткування, кредитування та коштів державного і місцевих бюджетів, виділених на підтримку створення і функціонування агропромислових кластерів.

Таким чином, зацікавленість, підтримка і сприяння владних структур щодо розвитку вертикальної інтеграції буде сприяти прискоренню створення агропромислових інноваційних кластерів і на цій основі підвищенню конкурентоспроможності як кінцевої продукції, так і галузей

АПК загалом, що дасть змогу збільшити обсяги експорту продуктів харчування та зміцнити економіку АПК.

Контрольні питання до теми

1. Охарактеризуйте об'єктивну необхідність створення інтегрованих агропромислових об'єднань.
2. Об'єктивні причини необхідності інтеграції сільського господарства і переробної промисловості.
3. Зміст агропромислової інтеграції, її суть та причини виникнення.
4. Охарактеризуйте форми інтегрованих об'єднань, їх переваги та недоліки порівняно із аграрними підприємствами.
5. Необхідні організаційно-економічні передумови для створення інноваційного агропромислового кластера.
6. Охарактеризуйте порядок створення агропромислового кластера.
7. Які питання висвітлює примірний статут кластера?
8. Які питання включає примірний контракт заготівлі продукції кластером?
9. Охарактеризуйте організаційну структуру кластера.
10. Які причини гальмують процес створення агропромислового кластера?
11. Охарактеризуйте учасників кластера (засновники, асоційовані учасники), їх обов'язки і права.
12. Яким основним вимогам має відповідати економічний механізм взаємовідносин між складовими кластера?
13. Які основні принципи економічних взаємовідносин між партнерами інтегрованого об'єднання?
14. Як розподіляються доходи (прибуток) і ризики, отримані в процесі діяльності кластера між його учасниками?
15. Охарактеризуйте мету та цілі розвитку регіонального агропромислового кластера.
16. Охарактеризуйте види та зміст стратегій агропромислового кластера.
17. Розкрийте зміст і мету функціональних стратегій кластера.
18. Назвіть показники ефективності діяльності агропромислового кластера на регіональному рівні.
19. Які показники характеризують ефективність агропромислового кластера на локальному рівні?
20. Чому держава має підтримувати і сприяти розвитку інноваційних агропромислових кластерів?
21. Назвіть основні напрямки та зміст державної підтримки і сприяння розвитку агропромислових кластерів.

ТЕМА 17. БАНКРУТСТВО І ФІНАНСОВА САНАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Основні терміни і поняття: банкрутство; кризовий стан підприємства; фінансові результати підприємства; банкрутство фінансове; банкрутство злісне; банкрутство приховане; банкрутство умисне; банкрутство фіктивне; фінансова санація; досудова санація; мирова угода; дебіторська заборгованість; кредиторська заборгованість; реструктуризація активів і пасивів; фінансове оздоровлення і санація.

17.1. Економіко-фінансові результати підприємств агропромислового виробництва

17.2. Поняття та фактори формування банкрутства підприємств агропромислового виробництва

17.3. Фінансова санація, її економічний зміст та порядок проведення в сучасних умовах

17.4. Організаційно-економічні засади фінансового оздоровлення підприємств агропромислового виробництва

17.1. Економіко-фінансові результати підприємств агропромислового виробництва України

За останні роки виявлено тенденції поліпшення економіко-фінансових результатів галузей у агропромислових підприємствах України. Суттєво збільшилась частка прибуткових аграрних підприємств (табл. 17.1). Так, наприклад, якщо у 2010 р. частка прибуткових агропідприємств становила 69,3%, то у 2014 р. цей показник збільшився до 84,8% або на 15,5%. За цей період аграрні підприємства України отримали чистого прибутку до оподаткування на суму 50732,5 млн. грн, що у 2,3 рази більше порівняно з 2010 роком.

За аналізований період, як видно з таблиці 17.1, зменшено частку збиткових аграрних підприємств. Водночас за цей період збільшилася сума збитків сільгоспідприємств до оподаткування. Так, якщо обсяг збитків агропідприємств у 2010 р. становив на суму 5193, млн. грн, то у 2014 р. цей показник збільшився до 30686,9 млн. грн, або у 5,9 рази.

Таблиця 17.1

**Фінансові результати діяльності підприємств
агропромислового виробництва України [24; 25]**

Показники	Роки					2014 р. в % до 2010 р.
	2010	2011	2012	2013	2014	
1	2	3	4	5	6	7
II сфера АПК (сільське господарство)						
Чистий прибуток до оподаткування – всього, млн. грн	17089,6	25267,0	26960,8	15114,8	20262,9	118,6
Частка підприємств, що отримали чистий прибуток, %	69,3	83,5	78,6	81,0	84,8	15,5
Чистий прибуток до оподаткування, млн. грн	22282,9	30182,3	33716,7	25528,6	59732,5	227,7
Частка підприємств, що отримали збиток, %	30,7	16,5	21,4	19,6	15,2	-15,5
Сума збитків до оподаткування, млн. грн	-5193,3	-4915,3	-6755,9	-10608,4	-30686,9	5,9 рази
III сфера АПК (переробна промисловість)						
Чистий прибуток до оподаткування – всього, млн. грн	4920,1	4716,5	10421,2	9447,9	-14723,6	3,0 рази
Частка підприємств, що отримали чистий прибуток, %	60,4	59,4	61,7	62,9	62,4	2,0
Чистий прибуток до оподаткування, млн. грн	10541,5	12201,0	15708,9	14816,5	13887,8	131,7
Частка підприємств, що отримали збиток, %	39,6	40,6	38,3	37,1	37,6	-2,0
Сума збитків до оподаткування, млн. грн	-5621,4	-7484,5	-5287,7	-5368,6	-28611,4	5,1 рази
Підприємства II і III сфери АПК – всього						
Частка підприємств, що отримали збиток, %	35,2	28,6	29,8	28,4	26,4	-8,0
Сума чистих прибутків до оподаткування, млн. грн	32824,4	42383,3	49425,6	40345,1	64620,3	2,0 рази
Сума збитків до оподаткування, млн. грн	-10814,7	-12399,8	-12043,6	-15977,0	-59298,3	5,5 рази

Слід зазначити, що економічно-фінансовий стан підприємств переробної промисловості, як видно з таблиці, за аналізований період суттєво погіршився. Наприклад, якщо обсяг чистого прибутку до оподаткування підприємств переробної промисловості України у 2010 р. становив 4920,1 млн. грн, то у 2014 р. переробні підприємства стали збитковими – (-14723,6 млн. грн). Загальні збитки у підприємствах агропромислового виробництва в 2014 р. становили 59298,3 млн. грн, що у 5,5 рази більше проти 2010 р.

Варто підкреслити, що саме отримана сума збитків у АПК 59,3 млрд. грн, як свідчить література, могла б забезпечити потребу аграрного сектора АПК технічними ресурсами, необхідними для модернізації виробництва і збуту аграрної продукції в контексті вимог ЄС. Це засвідчує про надзвичайно важливу актуальність – необхідність розробки заходів, спрямованих на недопущення банкрутства агропромислових підприємств, а у випадку кризового стану – прискорення їх санації.

Низький рівень фінансових результатів агропромислових підприємств (особливо за регіонами країни) обумовлений комплексом зовнішніх і внутрішніх факторів. До зовнішніх чинників насамперед необхідно віднести природно-кліматичні умови, рівень цін та платоспроможність, попит на продукцію.

Головним внутрішнім чинником, що здійснює найбільший вплив на фінансові результати галузей аграрних підприємств, є рівень витрат наявних ресурсів на виробництво й збут продукції (повна собівартість одиниці продукції). Рівень останньої обумовлений низкою агротехнічних, організаційно-економічних та інших факторів.

Важливим організаційним фактором поліпшення фінансових результатів є вміння керівництва агропромисловим підприємством обрати його мету, поставити цілі й організувати функціонування агропромислового бізнесу, спрямованого на збільшення обсягів прибутку.

Водночас керівництво багатьох агропромислових підприємств України поки що не готове оперативно реагувати і розробляти дійові заходи щодо недопущення банкрутства, подолання кризових ситуацій як у розвитку окремих галузей, так в агропромисловому бізнесу загалом.

За даними літератури [31, с. 388] сьогодні для кризового стану підприємств України характерні дві особливості: висока собівартість продукції і відсутність попиту на неї; великі обсяги кредиторської та дебіторської заборгованостей, половина з яких прострочена.

Неплатоспроможність агропромислових підприємств негативно впливає на функціонування галузей АПК, відтворювальний цикл агропромислового виробництва, економічно-соціальні умови життя тощо.

Таким чином, збільшення кількості неплатоспроможних агропромислових підприємств зумовлює створення низки актуальних проблем, а саме: гальмується техніко-економічний розвиток галузей АПК в контексті вимог ЄС; знижується конкурентоспроможність продуктів харчування на внутрішньому і зовнішньому ринках; погіршується економічно-соціальні умови життя тощо.

17.2. Поняття та фактори формування банкрутства підприємств агропромислового виробництва

Банкрутство – це неспроможність боржника (підприємства агропромислового виробництва чи окремої особи) платити за своїми борговими зобов'язаннями, сплатити податки, кошти в бюджет тощо.

Банкрутство підприємств у агропромисловому виробництві може мати різні форми, зокрема: фінансове банкрутство; злісне банкрутство; приховане і умисне банкрутство.

Банкрутство фінансове – офіційно визнана неплатоспроможна юридична чи фізична особа, сума боргу якої перевищує задокументовану вартість її рухомого й нерухомого майна.

Банкрутство злісне – оголошення підприємства або підприємця стану банкрутства здійснюється з метою не сплатування боргів і приховання наявних коштів та інших активів.

Банкрутство приховане – це навмисне приховування факту стійкої фінансової неспроможності підприємства та пов'язане з цим подання недостовірної інформації кредиторам, державним органам, іншим зацікавленим особам. Мета прихованого банкрутства – одержання кредиту, вигідного державного замовлення та ін.

Банкрутство умисне – свідоме доведення агропромислового підприємства до стійкої фінансової неспроможності. Мета – корисливі мотиви власника або посадової особи задля приватизації, реструктуризації тощо.

Для прикладу, упродовж 2006–2010 рр. більшість цукрових заводів Тернопільської області була доведена до умисного банкрутства (шляхом високої собівартості 1 ц цукрових буряків, що надходили на переробку). В результаті, вісім цукрових заводів були викуплені за низькою вартістю агрохолдингом «Мрія» Гусятинського району. Для національної економіки було нанесено значної шкоди, розвалено галузь цукробуряківництва.

Банкрутство фіктивне – свідомо навмисне повідомлено інформацію щодо фінансової неспроможності підприємства. Мета – ухилення від

оплати своїх зобов'язань або шантажу кредиторів для отримання в них відтермінування платежів, зменшення суми основного боргу та ін.

Варто зазначити, що за доведення підприємства до банкрутства (злісного, умисного і фіктивного) передбачається кримінальна відповідальність згідно законодавства України.

В країні створено Агентство з питань банкрутства. Видано Указ Президента України від 8 липня 1998 р. за № 753/98 «Про додаткові заходи щодо посилення ефективності застосування процедур банкрутства». В ньому передбачено такі заходи:

- 1) арбітражний суд призначає розпорядника майна боржника;
- 2) розпорядник майна має право забороняти боржникові передавати чи повертати майно;
- 3) арбітражний суд має право призначати розпорядником майна Агентство з питань банкрутства;
- 4) Агентство з питань банкрутства може доручити виконувати відповідні функції юридичної чи фізичної особи, що будуть діяти від його імені;
- 5) арбітражний суд за узгодженням із кредиторами може прийняти рішення про проведення спрощеної процедури банкрутства;
- б) для проведення процедури можуть залучати фахівців, що діють на основі ліцензії. Розмір оплати цих послуг визначають кредитори, але не більше як 5% від суми задоволених боргів.

В літературі [31, с. 361] вказується про використання методики оцінки інвестиційної привабливості підприємства, згідно з якою рекомендується визначати інтегральний показник за кожним підприємством. Розрахунки згідно із запропонованою Методикою оцінки інвестиційної привабливості агропромислового підприємства рекомендується проводити з використанням табличного процесора Excel з офіційного пакета Microsoft Office.

Використання діючих методик проведення фінансового аналізу з урахуванням Національних стандартів бухгалтерської та фінансової звітності дає можливість сформулювати систему показників, які пропонується для використання в процесі аналізу фінансового стану агропромислового підприємства. Ці показники і порядок проведення аналізу фінансового стану агропромислового підприємства наведено у темі 13 (табл. 13.2–13.6).

Формування банкрутства у підприємствах агропромислового виробництва, як свідчить література [31; 36; 91; 103; 119; 135; 154; 176; 178; 179; 180; 185] і практика, відбувається поступово під дією зовнішніх і внутрішніх факторів (рис. 17.1).

17. 3. Фінансова санація, її економічний зміст та порядок проведення

Аналіз фінансових результатів агропромислових підприємств України показав, що поряд зі зменшенням частки збиткових виробників, збільшилась, як видно із таблиці 17.1, сума отриманих збитків, особливо у 2014 р. Це свідчить про необхідність активізації фінансової санації підприємств АПК.

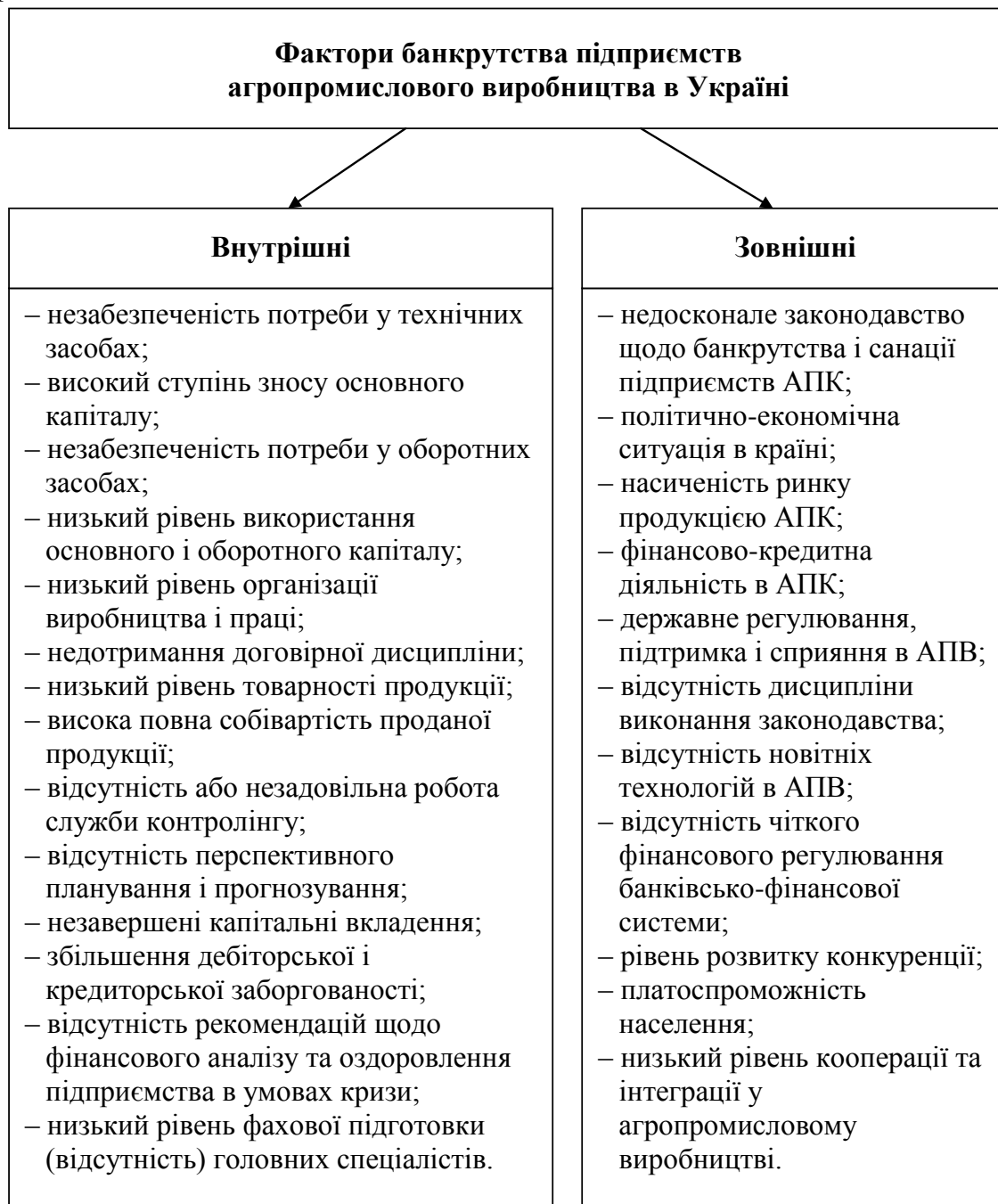

Рис. 17.1. Основні фактори банкрутства підприємств агропромислового виробництва в Україні*

* Розробка автора.

Поняття санація (від лат. sanatio – оздоровлення, лікування) – оздоровлення фінансового стану підприємства через систему фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційних та соціальних заходів для запобігання банкрутства чи підвищення конкурентоспроможності [43, с. 824].

Задля поліпшення фінансового стану агропромислового підприємства на практиці необхідно проводити фінансову санацію. Що характеризує фінансова санація?

Фінансова санація характеризує систему фінансово-економічних оздоровчих заходів, спрямованих на покриття поточних збитків, усунення причин їх виникнення, відновлення ліквідності й платоспроможності, зменшення усіх видів заборгованості – особливо дебіторської та кредиторської, поліпшення структури оборотних фондів та формування фінансових ресурсів, необхідних для проведення санаційних заходів організаційно-економічного характеру.

Мета фінансової санації полягає у мобілізації фінансових ресурсів задля поліпшення платоспроможності та ліквідності, формування фінансових ресурсів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності агропромислового підприємства.

Джерела для мобілізації фінансових ресурсів поділяють за такими видами санації:

– автономна санація (використовують власні кошти і капітал підприємства);

– зовнішня санація (залучають кошти кредиторів, держави, надання податкових пільг тощо).

Рішення про проведення санації у випадку виникнення фінансової кризи та банкрутства агропромислового підприємства приймають:

– у досудовому порядку;

– під час судових процедур після порушення справи про банкрутство підприємства-боржника [119, с. 247].

Досудова санація включає систему організаційно-аналітичних заходів, спрямованих на відновлення платоспроможності боржника, які проводять до початку порушення справи про банкрутство. Досудову санацію проводять з ініціативи власників чи керівників підприємства, його кредиторів, органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, відповідних контрольних органів у межах їх повноважень. При проведенні досудової санації підприємства може бути надана фінансова допомога за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел у розмірі, необхідному для погашення його зобов'язань та відновлення платоспроможності. Термін проведення досудової санації має не перевищувати 12 місяців.

У рамках судових процедур при проведенні справи про банкрутство господарський суд може прийняти такі рішення [119, с. 247] про:

- а) розпорядження майном боржника;
- б) мирову угоду – процедуру досягнення домовленості між боржником і кредиторами щодо пролонгації термінів сплати належних кредиторам платежів або зменшення суми боргів;
- в) санацію боржника;
- г) ліквідацію банкрута.

Рішення про проведення санації приймає суд у таких випадках:

а) за пропозицією боржника, який за власним бажанням звернувся до господарського суду зі заявою щодо порушення справи про банкрутство підприємства, водночас запропонував умови укладення мирової угоди та проведення санації;

б) після закінчення місячного терміну від дня опублікування в офіційному друкованому органі ВР України чи КМ України оголошення про порушення справи про банкрутство підприємства у випадку подання певними юридичними особами пропозиції щодо задоволення ними вимог кредиторів до боржника, а також подання ними до суду акцентованих комітетом кредиторів і господарським судом пропозицій щодо санації чи реорганізації неплатоспроможного підприємства.

Фінансову санацію підприємств у країнах із розвинутою ринковою економікою проводять за класичною моделлю, яка передбачає процес фінансової санації підприємства здійснити за такими етапами [119, с. 248]:

- виявлення фінансової кризи;
- аналіз рівня, причин і факторів фінансової кризи, діагностика фінансового стану підприємства, визначення його сильних і слабких сторін та оцінювання санацій платоспроможності на підставі результатів санаційного аудиту;
- прийняття рішення щодо ліквідації (добровільної чи примусової) або санації підприємства;
- визначення завдань і тактики проведення санації (визначення можливої сфери діяльності, нового асортименту продукції, переліку споживачів, обґрунтування основних вартісних фінансових показників діяльності підприємства тощо);
- формування стратегії санації щодо варіантів розвитку підприємства та оптимізації політики капіталовкладень;
- розроблення програми санації – переліку основних етапів і заходів фінансового оздоровлення підприємства;

– розроблення проекту санації, який містить техніко-економічне обґрунтування санації, розрахунок потреби обсягів фінансових ресурсів, необхідних для досягнення стратегічних цілей, графіки та методи мобілізації фінансового капіталу (скорочення витрат, додаткове залучення капіталу тощо), терміни освоєння інвестицій та їх окупність, очікувані результати виконання проекту;

– реалізація, координація і контроль за якістю реалізації запланованих заходів (санаційний контролінг).

Процес проведення фінансової санації агропромислових підприємств передбачає розробку основних аспектів санаційної діяльності, зокрема:

– об'єднання підприємства-боржника із економічно сильним підприємством (злиття, поглинання), виконання зобов'язань боржника його новим власником, перетворення в акціонерне товариство та ін.;

– реструктуризація пасивів, коригування статутного капіталу;

– ліквідація дебіторської заборгованості, перетворення короткострокової заборгованості у довгострокову;

– випуск нових акцій і облігацій для збільшення грошових коштів;

– укладання мирової угоди про відстрочку боргів або про їх прощення;

– збільшення банківських кредитів на основі надання державних гарантій;

– підтримка держави шляхом надання субсидій, державного пільгового кредитування, купівлі акцій підприємства тощо.

17.4. Організаційно-економічні засади фінансового оздоровлення підприємств агропромислового виробництва

До організаційно-економічних засад фінансового оздоровлення підприємств агропромислового виробництва необхідно віднести наступні основні внутрішні заходи:

– збільшення обсягів грошових надходжень від продажу агропромислової продукції;

– проведення реструктуризації активів підприємства;

– зменшення повних витрат шляхом раціонального використання наявних ресурсів.

Варто зазначити, що збільшення обсягів грошових надходжень шляхом підвищення рівня товарності продажу продукції, поліпшення її

якості та дохідності у кожній галузі агропромислового виробництва є основним завданням антикризового управління.

Виходячи із цього завдання, вся система антикризових заходів має будуватися у напрямі збільшення обсягів реалізації продукції, поліпшення її параметрів якості та зменшення повної собівартості.

Збільшувати обсяги продажу продукції в сучасних умовах необхідно насамперед шляхом підвищення ефективності збутової (маркетингової) політики агропромислового підприємства. Маркетинг у сільсько-господарських підприємствах має будуватися на основних наступних принципах:

- досягнення фінансових результатів у відповідності з окресленими стратегічними цілями підприємства (отримання прибутку шляхом виробництва й збуту визначеної кількості та встановленої якості продукції за асортиментом);

- перевага стратегічних цілей над оперативними (поточними) шляхом забезпечення управлінського персоналу максимально повною інформацією про ринкову кон'юнктуру задля аналізу дієвої ситуації та прогнозу основних тенденцій розвитку.

Необхідно наголосити, що в системі маркетингу агропромислового виробництва варто приділити особливу увагу наступним напрямам діяльності:

- виявлення впливу окремих напрямів господарської діяльності підприємства на фінансовий результат задля забезпечення основної стратегії розвитку;

- обґрунтування планово-нормативних головних показників, спрямованих на раціональне використання наявних ресурсів та зменшення повної собівартості реалізованої продукції;

- враховуючи певні особливості аграрної продукції (молоко, м'ясо, овочі, ягоди тощо) – короткий термін зберігання, що зобов'язує створити особливі умови зберігання, оперативної доставки продукції до споживача та збереження якісних параметрів продукції;

- моніторинг порядку ціноутворення на агросировину та необхідну промислову продукцію (добрива, засоби захисту рослин і тварин, паливо-мастильні матеріали тощо).

Зазначені вище вказані напрями збільшення обсягів збуту продукції та отримання чистого доходу в підприємстві мають стратегічний аспект і можуть бути досягнуті у довгостроковій перспективі. Водночас підприємству дуже важливо отримати позитивні результати в

короткостроковому періоді, що можна досягти за рахунок мобілізації резервів шляхом реструктуризації активів. Для цього визначають на продаж окремих об'єктів основних і оборотних засобів, які безпосередньо не пов'язані з процесом виробництва (будівлі та споруди невикористаного призначення, здача в оренду основних засобів, які не використовуються, боргові цінні папери, нематеріальні активи, наднормові запаси сировини й матеріалів тощо).

Досить важливим напрямом мобілізації внутрішніх джерел фінансового оздоровлення має спрямовуватися на зменшення потреби у фінансових ресурсах підприємства. Цього можна домогтися шляхом зменшення рівня витрат на виробництво і збут агропродукції, згортання трудомістких галузей і, навпаки, – збільшення обсягу виробництва і продажу маловитратних і високорентабельних видів продукції (зерно гречки, ячменю, ріпаку, сої тощо).

Важлива роль щодо зниження рівня витрат належить керівництву й управлінському персоналу, які мають здійснити радикальні зміни у галузях підприємства, спрямовані на ощадливе використання всіх наявних ресурсів та підвищення продуктивності праці.

Необхідною передумовою оптимізації управлінських рішень, спрямованих на зниження витрат, як свідчить література [165, с. 185], є запровадження управлінського обліку, в основу якого покладено розрахунок, планування та аналіз витрат. До характерних ознак управлінського обліку слід віднести такі:

- орієнтація виключно на внутрішніх користувачів;
- пріоритетність розрахунку факторів, які є важливими для прийняття оперативних управлінських рішень;
- розрахунок втраченої вигоди від можливого альтернативного використання наявних ресурсів (витрат утрачених можливостей);
- групування витрат залежно від обраних класифікаційних критеріїв: постійні та змінні; прямі й непрямі; на окремі види продукції; центри затрат тощо;
- визначення реальної бази для ціноутворення.

У практиці діяльності вітчизняних агропромислових підприємств, як свідчать літературні джерела [31; 119; 165; 166], питанню запровадження управлінського обліку як базової складової управління витратами приділяється недостатня увага. Водночас на переважній більшості підприємств у країнах з ринковою економікою розрахунок та планування

затрат, факторний аналіз відхилень фактичних показників від планових розглядаються як важливий інструмент зниження витрат.

Опрацювання літературних джерел [19; 31; 87; 119; 165; 166; 167] дало змогу сформулювати основні завдання, загальні передумови, вимоги та інструменти управління витратами у агропромислових підприємствах за такою структурно-логічною схемою (рис. 17.2).

Вважаємо, що виявити резерви зниження рівня витрат можна на усіх стадіях управління витратами: планування, облік, порівняльний аналіз використання тощо. В рамках антикризового управління, як свідчить передовий досвід [31; 119; 136; 154; 165; 166], має розроблятися комплекс організаційно-технічних, економічно-фінансових та інших заходів, спрямованих на запровадження жорсткого контролю за використанням наявних ресурсів, зниження витрат на виробництво й збут одиниці продукції, поліпшення її якості та підвищення конкурентоспроможності.

Важливим напрямом оздоровлення економіко-фінансової діяльності агропромислових підприємств є приведення у відповідність політики українського уряду у сфері сприяння й підтримки економіки АПК до загальноєвропейських стандартів.

Варто зазначити, що політика країн ЄС щодо державного сприяння підприємствам зорієнтована на пошук розумного компромісу між необхідністю збереження конкурентного середовища на європейському ринку та політичними інтересами країн-учасниць, які мають власні пріоритети в економічній та соціальній сферах. Обсяг і структура державної підтримки підприємств у країнах ЄС наведена у таблиці 17.2 [165, с. 249–251].

На жаль, в Україні державне сприяння і підтримка виробників АПК знаходяться на низькому рівні та має тенденцію до зниження. Все це обумовлено відсутністю достатнього обсягу фінансових ресурсів, проведенням війни Росією з Україною.

Управління витратами

Рис. 17.2. Структурно-логічна схема управління витратами у агропромислового підприємстві

**Обсяг та частка окремих видів державної підтримки підприємств
у країнах ЄС, 1999–2001 рр.**

Країна	Обсяг державної підтримки, всього, млн. євро	% до ВВП	у тому числі, %					
			дотації (на безповоротній основі)	податкові пільги	участь у статутному капіталі підприємства	пільгове кредитування	відстрочення сплати податків	державні гарантії та поручительства
ЄС – всього	85694	1,01	63,3	26,1	0,3	6,6	0,5	3,1
Бельгія	3321	1,36	78,7	14,9	0,2	5,5	0,3	0,4
Данія	2357	1,38	86,7	10,0	–	2,5	–	0,9
Німеччина	24799	1,23	49,9	35,8	0,2	7,2	0,9	6,1
Греція	1261	1,04	81,2	18,7	–	0,0	–	0,1
Іспанія	5049	0,83	88,1	–	0,7	11,1	–	0,1
Франція	16443	1,17	47,1	38,7	–	10,4	0,3	3,5
Ірландія	1302	1,29	18,9	76,8	4,3	–	–	0,0
Італія	11694	1,01	77,9	17,5	0,3	4,1	–	0,3
Люксембург	274	1,35	94,3	–	–	5,7	–	–
Нідерланди	3891	0,97	78,1	8,7	–	5,8	4,9	2,5
Австрія	2056	1,00	82,2	–	0,1	12,3	–	5,4
Португалія	1306	1,14	78,3	11,0	0,9	8,5	–	1,4
Фінляндія	2221	1,73	93,8	1,5	–	4,6	–	0,1
Швеція	1859	0,72	73,8	14,2	1,0	10,8	–	0,2
Велика Британія	7812	0,50	96,2	2,6	1,1	0,1	–	–

Враховуючи те, що упродовж 2016–2017 рр. має відбутися перехід до європейської моделі регулювання споживчого ринку, яка ґрунтуватиметься на сучасних вимогах до безпеки продукції – стандартах відповідності «ISO 2001», Верховна Рада України 15 січня 2015 р. ухвалила закон про адаптацію українського законодавства до норм Європейського Союзу.

Зазначимо, що надання Україні можливості виходу на європейські ринки з 1 січня 2016 р. обумовлює підприємства агропромислового виробництва прискорити розробку комплексу заходів, спрямованих на оздоровлення економіки галузей АПК, активізувати формування кооперації та вертикальної інтеграції, запровадження інноваційних технологій виробництва конкурентоспроможної продукції.

Таким чином, організаційно-економічні засади фінансового оздоровлення підприємств агропромислового виробництва мають здійснюватися за рахунок розроблення внутрішніх і зовнішніх заходів.

Внутрішні заходи мають включати насамперед: проведення реструктуризації активів підприємств; збільшення обсягів продажу продукції і на цій основі зростання грошових надходжень; зниження повної собівартості продукції шляхом раціонального використання наявних ресурсів; запровадження управлінського обліку, в основу якого покладено розрахунок, планування та аналіз витрат тощо.

До зовнішніх напрямів оздоровлення підприємств АПК слід віднести: поліпшення державного сприяння та підтримки трудомістких галузей; пом'якшення податкового тиску; активізації формування кооперації та вертикальної інтеграції тощо.

Контрольні питання до теми

1. Назвіть головні показники фінансових результатів підприємства АПК.
2. Які тенденції економіко-фінансового стану підприємства АПК?
3. Які головні внутрішні чинники, що впливають на фінансові результати підприємства АПК?
4. Які головні зовнішні чинники, що впливають на фінансові результати підприємства АПК?
5. Назвіть форми банкрутства.
6. Які заходи з питань банкрутства передбачено в Указі Президента України від 8 липня 1998 р. за № 753/98 «Про додаткові заходи щодо посилення ефективності застосування процедур банкрутства»?
7. Які внутрішні фактори банкрутства підприємств АПК?
8. Які зовнішні фактори банкрутства підприємств АПК?
9. Розкрийте поняття «фінансова санація підприємств».
10. Охарактеризуйте порядок досудової санації підприємств АПК?
11. Назвіть етапи процесу фінансової санації підприємств АПК.
12. Назвіть і охарактеризуйте основні внутрішні заходи фінансового оздоровлення підприємств АПК.
13. Розкрийте основні принципи функціонування маркетингу в аграрних підприємствах.
14. Охарактеризуйте напрями діяльності маркетингу агропромислового підприємства.
15. Які характерні ознаки управлінського обліку?
16. Назвіть основні завдання управління витратами у підприємстві АПК.
17. Які передумови управління витратами у підприємстві АПК?
18. Які методи й способи розрахунків управління витратами у підприємстві АПК?
19. Назвіть заплановані результати управління у підприємстві АПК?
20. Назвіть види державної підтримки підприємств АПК у країнах ЄС і в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аграрні кластери у запитаннях та відповідях / [Кропивко М. Ф., Лупенко Ю. О., Малік М. Й. та ін.] ; за ред. М. Ф. Кропивка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 30 с.
2. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Інформаційно-аналітичний збірник (випуск 6) / За ред. П. Т. Саблука та ін. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 764 с.
3. Амбросов В. Забезпечення державної підтримки сільськогосподарського виробництва в умовах членства України у СОТ / В. Я. Амбросов, В. М. Онегіна // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С.15–22.
4. Андрійчук В. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти / Андрійчук В., Зубець М., Юрчишин В. – К. : Аграрна наука, 2005. – 140 с.
5. Андрійчук В. Г. Агропромислові формування нового типу в контексті стратегії розвитку вітчизняного сільського господарства / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2013. – № 1. – С. 3–15.
6. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
7. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия : пер. с англ. – СПб. : Питер, 1999, – С. 69–121.
8. Ансофф И. Стратегическое управление : пер. с англ. – М. : Экономика, 1989. – С. 40–45.
9. Аранчій В. І. Фінанси підприємств : навч. посіб. – К. : Професіонал, 2004. – 304 с.
10. Бердар М. М. Фінанси підприємств : навч. посіб. – К. : ЦУЛ, 2010. – 352 с.
11. Березовська О. Р. Визначення сутності лізингу та оцінка його використання в економіці України / О. Р. Березовська / Інноваційна економіка. 2012. – № 3. – С. 183–189.
12. Березянюк Т. В. Євроінтеграційний шлях розвитку національної олієжирової галузі : моногр. / Т. В. Березянюк. – К. : Кондор, 2014. – 432 с.
13. Білик М. Д. Фінанси підприємств. Практикум : навч. посіб. – К. : ЦУЛ, 2008. – 196 с.
14. Бланк И. А. Управление прибылью / И. А. Бланк. – К.: Ника – Центр, 1998. – 544 с.
15. Богиня Д. Українське село вмирає: національна небезпека / Д. Богиня, К. Якуба // Економіка України. – 2011. – № 4. – С. 56–66.
16. Ботвіна Н. О. Фінансова політика сталого розвитку агросфери: [монографія] / Н. О. Ботвіна; НААН України, ННЦ ІАЕ. – К., 2011. – 303 с.
17. Божидарнік Т. В. Розвиток молокопродуктового підкомплексу АПК в умовах глобалізації: теоретико-методологічні та прикладні аспекти: монограф. / Т. В. Божидарнік. – Луцьк РВВ Луцького НТУ, 2011. – 412 с.

18. Бруханський Р. Ф. Бухгалтерський облік: навч. посібн./ Р. Ф. Бруханський, О. П. Скирпан. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 444 с.
19. Бруханський Р. Ф. Облік і аналіз у системі стратегічного менеджменту аграрного підприємництва: монографія / Р. Ф. Бруханський. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 384 с.
20. Бутенко А. Державна підтримка підприємницького сектору України: досвід і проблеми / А. Бутенко, І. Сараєва // Економіка України. – 2012. – № 5. – С. 41–51.
21. Бухгалтерська звітність сільськогосподарських підприємств: Практичний посібник / Б. В. Мельничук, Н. Л. Жук, Л. С. Стецюк [та ін.]; За ред. Б. В. Мельничука. – К.: ТОВ «Всеукраїнський інститут права і оцінки», 2014. – 84 с.
22. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
23. Величко Т. Г. Лізинг як інвестиційний механізм модернізації матеріально-технічної бази підприємств АПК / Т. Г. Величко // Проблеми матеріальної культури. – 2010. – № 12. – С. 163–168.
24. Витрати та ефективність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах (моніторинг) / [Ю. П. Войскобійник, О. Г. Шпикуляк, І. В. Камінський та ін.]; За ред. Ю. П. Воскобійника. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 355 с.
25. Витрати та ефективність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах (моніторинг) / Шпичак О. М., Войскобійник Ю. П., Шпикуляк О. Г. та ін.]; За ред. Ю. П. Воскобійника. – К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 440 с.
26. Власов В. І. Підтримка сільгоспвиробників у зарубіжних країнах / В. І. Власов // Економіка АПК. – 2009. – № 5. – С. 22–26.
27. Власова, Н. О. Фінанси підприємств : навч. посіб. – К. : ЦУЛ, 2007. – 271 с.
28. Волохов В. І. Кредитування в аграрній сфері – стан та перспективи розвитку / В. І. Волохов // Економічний простір. – 2011. – № 45. – С. 132–137.
29. Воронкова А. А. Проблеми банківського кредитування сільськогосподарських товаровиробників в Україні / А. А. Воронкова, Л. В. Куцина // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2008. – № 2(5). – С. 33–37.
30. Горбатенко О. А. Проблеми та перспективи розвитку лізингових відносин в Україні / О. А. Горбатенко // Фінанси України. – 2011. – № 13. – С. 123–126
31. Гриньова В. М. Фінанси підприємств: Навч. посіб. – 3-тє вид., стер. / В. М. Гриньова, В. О. Коюда – К.: Знання – Прес, 2006. – 423 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
32. Грідчина М. В. Корпоративні фінанси (зарубіжний досвід і вітчизняна практика) : навч. посіб. – 2-ге вид., стер. – К. : МАУП, 2002. – 232 с.
33. Гудзь О. Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: монографія / О. Є. Гудзь. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 578 с.

34. Данілов О. Д. Фінанси підприємств у запитаннях і відповідях : навч. посіб. – К. : ЦУЛ, 2011. – 256 с.
35. Дем'яненко М. Я. Проблемні питання державної політики фінансової підтримки сільського господарства / М. Я. Дем'яненко // Економіка АПК. – 2011. – № 7. – С. 67–75.
36. Дем'яненко М. Я. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств України: теорія і практика: монограф. / М. Я. Дем'яненко, О. І. Зуєва. – К.: ІАЕ, 2010. – 190 с.
37. Державна політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК: монографія / М.Я.Дем'яненко, П.Т. Саблук, В.М. Скупий та ін.; /За ред. М.Я Дем'яненка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 372 с.
38. Дудар Т. Г. Оцінка потенціалу і ринкових позицій аграрних холдінгів / Т. Г. Дудар, В. В. Галушак // Економіка АПК. – 2011. – № 6 – С. 84–90.
39. Джусов О. А. Фондовий ринок України: сучасний стан, проблеми розвитку та перспективи / О. А. Джусов, А. С. Коротун, В. О. Поворозник// Офіційний сайт Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, К.: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>.
40. Єгорова Ю. Спрощена система оподаткування для сільгоспвиробників [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/pytannia-bukhgalteriii/2678-sproschena-systema-opodatkuvannia-dlia-silgospvyrobnykiv.html>.
41. Ємцев В. І. Забезпечення конкурентоспроможності підприємств цукробурякового підкомплексу в умовах конкурентного середовища / В. І. Ємцев. – К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2013. – 477 с.
42. Жук В. М. Стан та розвиток спеціальних режимів оподаткування аграрного бізнесу / В. М. Жук // Фінанси України. – 2011. – № 7. – С. 33–42.
43. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072 с.
44. Загородній А. Г. Облік і аудит: термінологічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Г. О. Партин, Л. М. Пилипенко. – 2-ге вид. доопр. та доп. – Львів: Видавництво Львівської політехніки; ПП НВФ «Біарп», 2012. – 632 с.
45. Закон України «Про внесення змін у деякі закони України щодо взяття на облік юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 24.05.2012 р. № 4839-VI, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kyiv.sfs.gov.ua/okremi-storinki/arhiv1/.html>.
46. Закон України «Про підприємництво». – К.: Україна, 1991. – 30 с. Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 31. – С. 1038–1043.
47. Закон України «Про банкрутство» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 31. – С. 1038–1043.
48. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (у редакції Закону України від 22.12.2011 р. № 4212-IV та із змінами № 01-06/1149 від 07.08.2013 р. – №01-06/1898 від 27.10.2015 р.).
49. Закон України «Про державний бюджет на 2015 рік». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80-19>.

50. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>.
51. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2982-15>.
52. Закон України «Про особливості приватизації майна (в агропромисловому комплексі)» від 10.07.1996 р. № 290/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
53. Закон України «Про сільське господарство». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.uniflor.biz/law/zakon-ukrajiny-pro-silskе-hospodarstvo.html>.
54. Закон України «Про фінансовий лізинг» від 11.12.03 р., № 1381-IV зі змінами і доповненнями.
55. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо удосконалення деяких податкових норм» від 24.05.2012 р. № 4834-УІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kyiv.sfs.gov.ua/okremistorinki/arhiv1/.html>.
56. Закон України від 11.12.2003 р № 1378-IV «Про оцінку земель» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
57. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» (від 28.12.2014 №71-VIII) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kyiv.sfs.gov.ua/okremistorinki/arhiv1/185618.html>.
58. Земельний податок у 2015 році буде нараховуватися за ставками, що діяли у 2014 році. Лютий 2, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fermerukr.in.ua/novosti/>.
59. Зміни до Податкового кодексу. Серпень 23, 2014 [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://fermerukr.in.ua/novosti/>.
60. Зятковський І. В. Фінанси підприємств : навч. посіб. – Тернопіль : Економічна думка, 2002. – 399 с.
61. Зятковський І. В. Фінансове оздоровлення підприємств : теорія і практика : монографія. – Тернопіль : Економічна думка, 2003. – 344 с.
62. Ивасенко А. Г. Финансы организаций (предприятий) : учеб. пособ. – М. : КНОРУС, 2009. – 208 с.
63. Изменения с 01.01.2015г. для плательщиков фиксированного сельскохозяйственного налога 21.01.2015 [Електронний ресурс].-Режим доступу:Источник: <http://buhgalter911.com/ShowArticle.aspx?a=156486>.
64. Ільчук М.М. Ефективне функціонування молокопродуктового підкомплексу України / М. М. Ільчук. – К.: «Нічлава», 2004. – 312 с.
65. Ісаян А. М. Теоретичні аспекти банківського кредитування підприємств АПК / Ісаян А. М. // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2013. – № 1. – С. 260–269.
66. Калашнікова Т. В. Стан і тенденції розвитку кредитного забезпечення аграрної галузі України / Т. В. Калашнікова // Фінанси України. – 2010. – № 10. – С. 29–37.

67. Калинець К. Аналіз світового досвіду організації фондової біржі в контексті можливостей його використання в Україні / К. С. Калинець // Регіональна економіка. – 2009. – № 3. – С. 182–191.
68. Калінчик М. В. Розвиток підприємств олієжирового підкомплексу в системі євроінтеграції. Монографія / М. В. Калінчик, М. М. Ільчук, А. М. Новосельцева. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2014. – 224 с.
69. Кириленко І. Г. Актуальні проблеми розвитку аграрного ринку в Україні в контексті формування балансів продовольчих ресурсів / І. Г. Кириленко // Економіка АПК. – 2004. – № 12. – С. 16–23.
70. Кириленко О. П. Фінанси: навч. посіб. / О. П. Кириленко. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – Тернопіль: Економічна думка, 1988. – 163 с.
71. Клишевич Н. Б. Финансы организаций : менеджмент и анализ : учеб. пособ. / Н. Б. Клишевич. – М. : КНОРУС, 2009. – 304 с.
72. Ковальчук А. Т. Фінансовий словник. – 2-ге вид., стер. – К.: Видавництво: Київ. «Знання». 2006 р. – 287 с.
73. Клочан В. В. Діагностика фінансового стану сільськогосподарських підприємств / В. В. Клочан, Н. І. Костаневич, А. Г. Костирко // Економіка АПК, 2009, № 4. – С. 86–88.
74. Коваль В. М. Інструменти інвестиційної діяльності аграрних підприємств / В. М. Коваль // Економіка АПК. – 2013. – № 8. – С. 104–109.
75. Коефіцієнт індексації нормативної грошової оцінки земель за 2014 рік. Січень 16, 2015[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fermerukr.in.ua/novosti/>.
76. Корецький М. Х. Державне регулювання аграрної сфери у ринковій економіці: [монографія] / М. Х. Корецький. – К.: УАДУ, 2002. – 260 с.
77. Коробейников М. Зарубежная практика кредитования сельского хозяйства [Электронный ресурс] / М. Коробейников // Международный сельскохозяйственный журнал. – 2010. – № 4. – Режим доступа : http://www.creditcoop.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=108:agroppractice&catid=34:countries.
78. Костіна Н. І. Фінансове прогнозування: методи та моделі: Навч. посіб. / Н. І. Костіна, А. А. Алексеева, О. Д. Василик. – К.: Т-во «Знання», КОО, 1997. – 182 с.
79. Крисоватий А. І. Адміністрування податків в Україні: організація та напрями трансформації: Монографія / А. І. Крисоватий, Т. П. Томнюк. – Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2012. – 212 с. – До 50-річчя ТНЕУ.
80. Крисоватий А. І. Новітня парадигма преференційного оподаткування : Монографія / А. І. Крисоватий, Г. В. Василевська. – К.: ЦУЛ, 2013. – 260 с.
81. Крисоватий А. І. Податковий глосарій: Словник податкових термінів. – Київ: Зодруга, 2002. – 72 с.
82. Конкурентоспособность сельскохозяйственных предприятий и фермерской деятельности в странах переходного периода / Под ред. П. Тиллака, Ф. Пиршера. – Wissenschaftsverlag Vauk Kiel KG: LAMO, 2000. – 253 с.
83. Кропивко М. Ф. Підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості агропромислового виробництва на основі розвитку кластерних систем / М. Ф. Кропивко // Економіка АПК, 2012. – № 3. – С. 3–15.

84. Кудряшов, В. П. Курс фінансів : навч. посіб. / В. П. Кудряшов. – К.: Знання, 2008. – 431 с.
85. Лайко П. А., Ляшенко Ю. І. Фінанси АПК: Навчальн. посібн. для студ. вищих навч. закл. / П. А. Лайко, Ю. І. Ляшенко. – К.: ДІА, 2000. – 225 с.
86. Лапушта, М. Г. Финансы предприятий : учеб. пособ. / М. Г. Лапушта. – М. : Альфа-Пресс, 2009. – 640 с.
87. Лахтіонова Л. А. Фінансовий аналіз сільськогосподарських підприємств: навч. посібн. / Л. А. Лахтіонова. – К.: КНЕУ, 2004. – 365 с.
88. Лісовий А. В. Державне регулювання розвитку сільських територій: теорія, методологія, практика: автореф. дис. ... д-ра екон. наук / А. В. Лісовий; Нац. наук. центр «Ін-т аграр. економіки» УААН. – К., 2009. – 32 с.
89. Лупенко Ю. О. Агрохолдинги в Україні та посилення соціальної спрямованості їх діяльності / Ю. О. Лупенко, М. Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2013. – № 7. – С. 5–21.
90. Лузан Ю. Я. Організаційно–економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України: моногр. / Ю. Я. Лузан. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 472 с.
91. Любенко Н. М. Фінанси підприємств : навч. посіб. / Н. М. Любенко. – К. : ЦУЛ, 2009. – 264 с.
92. Ляхова О. О. Аналіз сучасного стану розвитку ринку лізингу в Україні / О. О. Ляхова // Науковий вісник ЛНТУ України – 2012. – Вип. 22.5
93. Макконелл К. Р. Экономикс: Принципы, проблемы и политика / К. Р. Макконелл, С. Л. Брю. Пер. с англ. – 11-е изд. – К.: ХаГар, 1988. – 785 с.
94. Малік М. Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: Монографія / М. Й. Малік, О. А. Нужна. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 270 с.
95. Малік М. Й. Розвиток підприємництва в аграрному секторі економіки / М. Й. Малік, О. Г. Шпикуляк. // Економіка АПК. – 2006. – № 4.
96. Медведєва І. Б. Діагностування безпеки промислового підприємства у тривірневій системі фінансових відносин : монографія. – Х. : ХНЕУ, 2011. – 264 с.
97. Мельник А. Ф. Державне управління: навч. посіб. / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна. – К.: Знання – Прес, 2003. – 343 с.
98. Могильний О. М. Державне регулювання аграрного виробництва в період трансформації економіки / О. М. Могильний. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – 430 с.
99. Мостенська Т. Л. Економічний механізм функціонування молочної промисловості України / Т. Л. Мостенська. – К.: УДУХТ, 2001. – 328 с.
100. Мочерний С. В. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. т. 1 / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устенко та ін. За ред. С. В. Мочерного. – Львів: Світ, 2005. – 163 с.
101. Національна економіка: тексти лекцій / О. П. Тищенко, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін.; За заг. ред. А. Г. Савченко. – К.: КНЕУ, 2007. – 464 с.
102. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua/>.

103. Непочатенко О. О. Фінанси підприємств. Навч. посібник / О. О. Непочатенко. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 328 с.
104. Нікбахт Е., Гропеллі А. Фінанси / Пер. з англ. В. Ф. Овсієнка та В. Я. Мусієнка. – К.: Основи, 1993. – 383 с.
105. Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України у XXI столітті. – К.: ІАЕ УААН, 2001. – 638 с.
106. Норд Д. Інституції, інституційна зміна і функціонування економіки / Пер. з англ. / Д. Норд. – К.: Основи. – 198 с.
107. Облікове забезпечення оподаткування сільськогосподарських товаровиробників: Навчальний посібник / За ред. Метелиці В. М., Мельничука Б. В. – 3-е вид., доповнене і перероб. – К.: Всеукраїнський інститут права і оцінки, 2012. – 140 с.
108. Овчаренко Т. Фінансовий лізинг як форма залучення інвестиційних ресурсів на підприємствах / Т. Овчаренко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2011. – № 123. – С. 41–44.
109. Онегіна В. М. Державне регулювання цін і доходів сільськогосподарських товаровиробників: Монографія. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 590 с.
110. Онищенко О. Сільськогосподарські підприємства після реорганізації: ресурсозабезпеченість, виробничі затрати, продуктивність / О. В. Онищенко // Економіка України. – 2004. – № 12. – С. 52–63.
111. Онищенко О. Фінансова результативність сільськогосподарських підприємств / О. Онищенко // Економіка України. – 2005. – № 2. – С. 59–70.
112. Олійник О. В. Державна підтримка матеріально-технічного забезпечення аграрних підприємств / О. В. Олійник, Т. В. Калашнікова // Економіка АПК. – 2012. – № 7. – С. 95–100.
113. Олійник О. В. Державне регулювання у сфері забезпечення продовольчої безпеки: зарубіжний досвід / В. О. Олійник // Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. – Вип. 1 (12). – Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2012. – С. 103–111.
114. Олійник О. В. Фінансово-кредитні важелі ефективного відтворення сільськогосподарського виробництва / О. В. Олійник // Облік і фінанси АПК. – 2005. – № 2. – С. 21–25.
115. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2010–2013 рр.: статистичний бюлетень. – Тернопіль, 2010–2013. – С. 215–216.
116. Особливості застосування спеціального режиму оподаткування сільгоспвиробників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/slujba--yaka-pratsyue-dlya-vas/vidpovid-na-pitannya-predstavnikiv-ag/60380.html>.
117. Офіційний сайт ПАТ «Українська біржа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ux.ua>.
118. Павлов В. І. Цінні папери в Україні: навч. посіб. – 2-е вид., доп. / В. І. Павлов, І. І. Пилипенко, І. В. Кривов'язюк. – К.: Кондор, 2004. – 400 с.
119. Партин Г. О. Фінанси підприємств : навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. / Г. О. Партин, А. Г. Загородній. – К. : Знання, 2006. – 379 с.

120. Пархомиць М. К. Організаційно-економічний механізм забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств: теорія, методика, практика: Монографія / М. К. Пархомиць, В. В. Гудак. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 256 с.
121. Пархомиць М. К. Організаційно-економічні засади підвищення ефективності функціонування цукробурякового підкомплексу АПК : [Монографія] / М. К. Пархомиць, О. Р. Олійник. – Тернопіль: ТНЕУ. 2013. – 260 с.
122. Пархомиць М. К. Ціноутворення у підприємствах агропромислового виробництва: організація та методика: монограф. / М. К. Пархомиць, М. З. Матвійчук. – Тернопіль: ВПД «Економічна думка ТНЕУ», 2012. – 228 с.
123. Пархомиць М. К., Уніят Л. М. Аналіз ефективності інвестицій на підприємствах молочної промисловості: Організація та методика. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – 223 с.
124. Пархомиць М. К. Організаційно-економічні основи розвитку молоко-продуктового підкомплексу в ринкових умовах : моногр. / М. К. Пархомиць. – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – 346 с.
125. Пархомиць М. К. Аналіз дохідності основних галузей аграрних підприємств та напрямки її підвищення у західних областях України / М. К. Пархомиць, Л. М. Уніят // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені короля Данила Гальцького, 2015. – Вип. 11. – С. 246–258.
126. Пархомиць М. К. Доходи галузей тваринництва та шляхи їх збільшення у аграрних підприємствах регіону / М. К. Пархомиць, Л. М. Уніят // Вісник ТНЕУ. – 2014. – № 1. – С. 49–62.
127. Пархомиць М. К. Конкурентоспроможність основних галузей сільського господарства за регіонами України: аналіз, проблеми і шляхи підвищення / М. К. Пархомиць // Інноваційна економіка АПК. Всеукраїнський науково-виробничий журнал 5'2011 [24]. – С. 93–106.
128. Пасхавер Б. Пріоритети продовольчого ціноутворення / Б. Пасхавер // Економіка України. – 2003. – № 4. – С. 4–11.
129. Пасхавер Б. Цінова конкурентність аграрного сектора / Б. Пасхавер // Економіка України. – 2007. – № 1. – С. 78–87.
130. Пріб К. А. Стабілізація діяльності сільськогосподарських підприємств в умовах фінансово-економічних криз: монографія / К. А. Пріб. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 418 с.
131. Пуліна Т. В. Методичні підходи до створення та розвитку кластерних об'єднань підприємств харчової промисловості: монографія / Т. В. Пуліна. – Запоріжжя: Акцент – інвест – трейд, 2013. – 408 с.
132. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/paran3850#n3850>.
133. Податковий кодекс України. Зміни 2014 [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://taxoptima.com.ua/ru/pdv.html>.
134. Податок на прибуток – 2015: що принесла податкова реформа, газета № 5 /2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://buhgalter911.com>.

135. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств : підручник. – 8-ме вид., переробл. і доповн. / А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк та ін. – К. : КНЕУ, 2013. – 520 с.
136. Подольська В. С. Фінансовий аналіз: Навч. посібник. / В. О. Подольська, О. В. Яріш. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 488 с.
137. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затверджене постановою Правління Національного банку України від 15 грудня 2004 року № 637 (зі змінами та доповненнями, останні з яких унесені постановами від 22 грудня 2010 року № 573, від 6 червня 2013 року № 210) // <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/Zakbasa/P637/>.
138. Птащенко Л. О. Управління корпоративними фінансами: Навч. пос. / Л. О. Птащенко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 296 с.
139. Пухтаєвич Г. О. Аналіз національної економіки: Навч. посіб. / Г. О. Пухтаєвич. – К.: КНЕУ, 2005. – 254 с.
140. Пуцентейло П. Р. Конкурентоспроможність м'ясного скотарства України: теорія і практика: монограф. / П. Р. Пуцентейло. – Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ», 2011. – 420 с.
141. П'ять основних змін до Податкового кодексу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pravoznavstvo.at.ua/news/pjat_osnovnikh_zmin_do_podatkovogo_kodeksu_ukrajini/2014-08-02-517.
142. Раделицький Ю. В. Державне регулювання ринку фінансових інвестицій: зарубіжний досвід і національні реалії / Ю. В. Раделицький // Науковий Вісник НЛТУ України: Збірник науково-технічних праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.13. – С. 242–248.
143. Рахункова палата України. Офіційний портал [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/index>.
144. Режим справляння ПДВ для аграріїв зазнає змін у 2015 році – Інститут аграрної економіки. Новини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/1101--2015-.html>.
145. Рижук С. Державне регулювання аграрного сектора та перехід на інноваційну модель розвитку / С. Рижук // Економіка АПК. – 2002. – № 7. – С. 14–19.
146. Рошило В. І. Джерела фінансування інноваційного розвитку підприємств : Монографія / В. І. Рошило. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2006. – 272 с.
147. Рудницька О. М. Фінанси підприємств : навч. посіб. / О. М. Рудницька, О. Й. Вівчар, Р. Й. Желізняк, І. Я. Цигиль – Львів : Львівська політехніка, 2007. – 208 с.
148. Рудницький В. Внутрішній аудит: методологія, організація. – Тернопіль: Видавництво ТАНГ «Економічна думка», 2000. – 104 с.
149. Рудницький В. С. Судово-бухгалтерська експертиза економічних правопорушень / В. С. Рудницький, Р. Ф. Бруханський, П. Я. Хомин. – Київ: ВД «Професіонал», 2004. – 304 с.
150. Рябоконт В. П. Соціально-економічні проблеми розвитку агропромислового комплексу України в сучасних умовах: монограф. / В. П. Рябоконт. – К.: Інститут аграрної економіки, 2000. – 359 с.

151. Саблук П. Т. Основні напрями розроблення стратегії розвитку агропромислового виробництва в Україні / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2004. – № 12. – С. 3–15.
152. Саєнко М. Г. Стратегія підприємства : навчальний посібник / М. Г. Саєнко. – Тернопіль : Економічна думка, 2007. – 352 с.
153. Самець С. М. Місце і значення ринку цінних паперів в економіці України / С. М. Самець, О. В. Іконніков // Науковий вісник НЛТУ України: Збірник науково-технічних праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2010. – № 20. – С. 244–252.
154. Семенов Г. А. Фінансове планування і управління на підприємствах. Навчальний посібн. / Г. А. Семенов, В. З. Бугай, А. Г. Семенов, А. В. Бугай. – К.: Центр учбової літератури. 2007. – 432 с.
155. Сільське господарство Тернопільської області за 2010–2014 роки: Статистичний збірник. – Тернопіль, 2010 – 2015. – С. 215–228.
156. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств : підручник / Р. А. Слав'юк. – К.: Знання, 2010. – 550 с.
157. Сплата єдиного податку 4 групи у 1 кварталі 2015 року. Березень 4, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fermerukr.in.ua/novosti/>.
158. Стецюк П. А. Методологія та механізми фінансового забезпечення розширеного відтворення аграрного виробництва / П. А. Стецюк // Вісник Сумського аграрного університету. – 2010. – № 2. – С. 132–138.
159. Стецюк П. А. Стратегія і тактика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств: монографія / П. А. Стецюк. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – 370 с.
160. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minagro.gov.ua/node/7644.
161. Струць М. Оподаткування сільського господарства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/pytannia-bukhgalteriii/>.
162. Сухонос В. В. Правове регулювання цінних паперів в Україні: навч. посіб./ В. В. Сухонос, Ж. В. Завальна, М. В. Старинський; за ред. В. В. Сухоноса. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 327 с.
163. Талавиця М. П. Організаційно-економічний механізм державної підтримки розвитку сільських територій: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.00.03 / М. П. Талавиця; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – К., 2011. – 39 с.
164. Тарнавська Н. П. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теорія, методологія, практика / Н. П. Тарнавська. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 570 с.
165. Терещенко О. О. Антикризове фінансове управління на підприємстві: Монографія / О. О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2006. – 268 с.
166. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2000. – 412 с.
167. Терещук С. М. Механізм фінансового регулювання аграрного виробництва в умовах глобалізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / С. М. Терещук; Вінницький нац. агр. ун-т. – Вінниця, 2012. – 22 с.

168. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність: Підручник. – 5-те вид. допов. і перероб. / Н. М. Ткаченко. – К.: Алерта, 2011. – 976 с.
169. Туниця Ю. Ю. Екоекономіка і ринок: подолання суперечностей. – К.: Знання, 2006. – 314 с.
170. Українське об'єднання лізингодавців: [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.leasing.org.ua/ua/buiietin/.com>.
171. Ульянченко О. В. Методи оптимізацій в економіці: Навч. посібник / О. В. Ульянченко. – Харківський державний аграрний університет імені В. В. Докучаєва. – Харків, 2001.
172. Ульянченко О. В. Дослідження операцій в економіці: Підручник / О. В. Ульянченко. – Суми: Видавництво «Довкілля», 2010. – 594 с.
173. Фіксований сільськогосподарський податок у 2015 році трансформується в єдиний податок 4 групи. Січень 15, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fermerukr.in.ua/novosti/>.
174. Фінанси в період реформування агропромислового виробництва. / За ред. М. Я. Дем'яненка. – К.: ІАЕ, УААН, 2002. – 645 с.
175. Фінанси: вишкіл студії: навч. посіб. / С. І. Юрій, Т. О. Кізіма, Н. П. Злепко, М. М. Тріпак; за ред. С. І. Юрія. – Терноп.: Карт-бланш, 2002. – 357 с.
176. Фінанси підприємств : підручник / А. М. Поддєрьогін, Л. Д. Буряк, А. М. Павлівський та ін.; за ред. проф. А. М. Поддєрьогіна. 3-те вид. перероб. та доп. – К. : КНЕУ, 2000. – 460 с.
177. Финансы: учебник / под ред. Г. Б. Поляка. – 4-е изд., перероб. и дополн. – М.: Юнити-Дана, 2011. – 735 с.
178. Фінанси: підручник / С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко (та ін.); за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 616 с.
179. Фінансове право (відомчий контроль) <http://statelaw.pp>.
180. Фінансова система України: поняття, структура та загальна характеристика її сфер і ланок <http://subject.com.ua/economic/finances1/5.html>.
181. Фінанси (теоретичні основи): Підруч. / Під кер. М. В. Грідчиної, В. Б. Захожая. – 2-ге вид., випр. і доп. – Київ: МАУП, 2007. – 312 с.
182. Фінансовий та управлінський облік за національними стандартами: Підручник / М. Ф. Огійчук, В. Я. Плаксієнко, М. І. Беленкова та ін. / За ред. проф. М. Ф. Огійчука. – 6-те вид. перероб. і допов. – К.: Алерта, 2011. – 1042 с.
183. Фінансовий та управлінський облік на сільськогосподарських підприємствах: Підручник / М. Ф. Огійчук, В. Я. Плаксієнко, М. І. Беленкова та ін. / За ред. проф. М. Ф. Огійчука. – 5-те вид., перероб. і доповн. – К.: Алерта, 2009. – 1056 с.
184. Фінанси сільськогосподарських підприємств (посібник з питань фінансових відносин у ринкових умовах) / За ред. М. Я. Дем'яненка. – К.: ІАЕ. 2000. – 604 с.
185. Хорунжий М. Й. Аграрна політика: підручник / М. Й. Хорунжий; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т імені В. Гетьмана». – К.: КНЕУ, 2010. – 321 с.

186. Хорунжий М. Й. Організація агропромислового комплексу : підручник / М. Й. Хорунжий. – К. : КНЕУ, 2001. – 382 с.
187. Череп А. В. Створення та розвиток кластерних об'єднань підприємств харчової промисловості: теорія і практика / А. В. Череп, Т. В. Пуліна. – Запоріжжя : ЗНТК, 2011. – 260 с.
188. Чернелевська О. Л. Харчова промисловість в контексті підвищення конкурентоспроможності економіки України : моногр. / О. Л. Чернелевська. – К. : Хай-Тек Прес, 2012. – 272 с.
189. Шеремет, А. Д. Финансы предприятий : менеджмент и анализ : учеб. пособ. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Инфра-М, 2009. – 479 с.
190. Шило В. П. Фінанси підприємств (за модульною системою навчання) : теорет.-практ. посіб. / В. П. Шило, С. Б. Ільїна, С. С. Доровська, В. В. Барабанова. – К. : Професіонал, 2006. – 288 с.
191. Шило В. П. Аналіз фінансового стану виробничої та комерційної діяльності підприємства: Навч.посібн. Видання друге, доповнене / В. П. Шило, С. Б. Ільїна, І. І. Криштопа. – К.: Кондор, 2011. – 294 с.
192. Шпак Ю. В. Аграрний сектор національної економіки в умовах глобалізації ринків: теорія та практика державного управління: [монографія] / Ю. В. Шпак; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Донецьк: Юго-Восток, 2011. – 514 с.
193. Які особливості електронного адміністрування ПДВ для сільгоспвиробників з 2015 року[Електронний ресурс].-Режим доступу:<http://www.interbuh.com.ua/ua/documents/onenews/49637>.
194. Ярошевич Н. Б. Фінанси підприємств : навч. посіб. / Н. Б. Ярошевич. – К.: Знання, 2012. – 341 с.
195. Яців І. Б. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств : монографія / І. Б. Яців. – Львів : Український бестселер, 2013. – 427 с.
196. Яцюк Г. В. Модернізація торгівельної інфраструктури ринку цінних паперів / Г. В. Яцюк // Фінансова інфраструктура України: проблеми та напрямки розвитку: зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. – К.: Криниця, 2013 – С. 170–172.

ГЛОСАРІЙ

Абсолютна фінансова стійкість – власні оборотні кошти забезпечують запаси й витрати (на практиці трапляється дуже рідко).

Аграрна політика – діяльність держави, спрямована на створення господарсько-фінансових і політичних умов в аграрному секторі, яка реалізується шляхом впливу на економічні процеси, що відбуваються через форми і методи, найбільш впливові в області аграрної економіки.

Агресивна дивідендна політика спрямована на постійне зростання виплати дивідендів незалежно від результатів фінансової діяльності.

Акредитив – це розрахунковий документ із дорученням однієї кредитної установи іншій здійснити за рахунок спеціально задепонованих коштів оплату товарно-транспортних документів за відвантажений товар.

Акцизний податок – це непрямий податок на споживання підакцизних товарів (продукції), що включається до ціни таких товарів (продукції).

Акції – цінний папір без установленого строку обігу, що засвідчує внесення певного паю до статутного фонду акціонерного товариства, дає право на участь в управлінні ним та на отримання частини прибутку у формі дивідендів, а також на участь в розподілі майна у випадку ліквідації товариства.

Акції на пред'явника – грошові документи, в яких не вказуються відомості про їх власників, а в книзі реєстрації обігу акцій визначається лише загальна кількість акцій, випущених в обіг.

Акціонерні товариства – це такі товариства, статутний фонд яких поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості і які несуть відповідальність за зобов'язаннями майном товариства.

Акція – це цінний папір, що є свідченням вкладів інвестора до статутного капіталу акціонерного товариства, на основі чого він одержує права, передбачені установчими документами.

Активи – ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких має дати змогу отримати економічні вигоди в майбутньому.

Амортизація – це грошова міра вартості фізичного і морального зносу основних засобів.

Аналіз відносних показників (коефіцієнтів) – розрахунок відношень між окремими позиціями звіту або позиціями різних форм звітності, визначення взаємозв'язків показників.

Аналіз порівняльний – внутрішньогосподарський аналіз зведених показників звітності за окремими показниками самого підприємства та його дочірніх підприємств (філій), а також міжгосподарський аналіз показників даної фірми порівняно з показниками конкурентів або із середньогалузевими та середніми показниками.

Аналіз факторний – визначення впливу окремих факторів (причин) на результативний показник детермінованих (розділених у часі) або стохастичних (що не мають певного порядку) прийомів дослідження. При цьому факторний аналіз може бути як прямим (власне аналіз), коли результативний показник розділяють на окремі складові, так і зворотним (синтез), коли його окремі елементи з'єднують у загальний результативний показник.

Аудит – незалежна експертиза та аналіз фінансової звітності підприємств і організацій для визначення її достовірності, повноти і реальності, відповідності чинному законодавству.

База оподаткування – закріплена законодавча частина доходів чи майна платника податків, яку визначають при розрахунку суми певного податку;

Балансовий метод планування фінансових показників – це метод, який полягає в узгодженні (збалансуванні) наявних фінансових ресурсів і фактичної потреби в них.

Банківський кредит – це економічні відносини між кредитором та позичальником з приводу надання коштів банком підприємству на умовах терміновості, платності, повернення, матеріального забезпечення.

Банкрутство – неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів виключно через застосування ліквідаційної процедури.

Безвідкличний акредитив – це акредитив, який може бути анульований або умови якого можуть бути змінені тільки за згоди бенефіціара, на користь якого він був відкритий, і банку-емітента.

Безготівкові розрахунки – перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки одержувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, внесених ними готівкою до каси банку, на рахунки одержувачів коштів.

Безготівкові розрахунки – це грошові розрахунки, які здійснюються за допомогою записів на рахунках у банках, коли гроші списуються з рахунку платника і переказуються на рахунок одержувача коштів.

Безнадійна дебіторська заборгованість – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником, або за якою минув строк позовної давності.

Бенефіціар – особа, якій призначено платіж, або на користь якої відкрито акредитив.

Боргові цінні папери – це цінні папери, які засвідчують відносини позики. Вони передбачають, що емітент має зобов'язання сплатити їх власнику в установлений термін номінальну вартість цінного папера та виплатити дохід чи надати інші майнові права.

Бюджет (гаманець) – грошове вираження збалансованого розпису доходів і видатків держави, адміністративно-територіальної одиниці (області, району, міста, села), підприємства, установи за певний період.

Бюджетна класифікація – єдине систематизоване згрупування доходів, видатків, кредитування, фінансування бюджету, боргу відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів.

Бюджетна політика – заходи, покликані зміцнити дохідну частину місцевих бюджетів, посилити соціальну спрямованість їх асигнувань, створити умови для економічного розвитку територій.

Бюджетна програма – систематизований перелік заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети і завдань, виконання яких пропонує та здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій.

Бюджетна система – сукупність державного та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного й адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права.

Бюджетна система України – сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права.

Бюджетне зобов'язання – будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, згідно з якими необхідно здійснити платежі протягом цього ж періоду або у майбутньому.

Бюджетне регулювання – надання коштів з Державного бюджету України місцевим бюджетам з метою збалансування доходів і видатків усіх бюджетів.

Валовий операційний прибуток – різниця між сумою валового операційного доходу та сумою сукупних операційних витрат, сумою податку на додану вартість та інших податкових платежів, включених у ціну продукції.

Валовий прибуток – це частина чистого доходу, отриманого від реалізації продукції, яка перевищує витрати на її виробництво і збут.

Варрант – цінний папір, що випускається разом з облігаціями або привілейованими акціями і дає право його власнику протягом встановленого терміну на купівлю простих акцій за обумовленою ціною.

Вексель – це цінний папір, за яким боржник має безумовне грошове зобов'язання (векселедавця або платника) сплатити у певний період зазначену суму грошей власникові векселя.

Величина власного капіталу (функціонуючий капітал) – характеризує ту частину власного капіталу підприємства, яка є джерелом покриття поточних активів підприємства (тобто активів, які мають період обороту менше ніж один рік). Цей розрахунковий показник залежить як від структури активів, так і від структури джерел коштів. Зростання цього показника в динаміці – позитивна тенденція.

Вертикальний (структурний) аналіз – визначення структури фінансових показників з оцінкою впливу різних факторів на кінцевий результат.

Відкличний акредитив – акредитив, який може бути змінений або анульований банком емітентом у будь-який час без попереднього повідомлення про це бенефіціара (наприклад, при недотриманні умов, передбачених договором, дострокової відмови банку-емітента від гарантування платежів за акредитивом);

Відновлювальна кредитна лінія – відкривається підприємству тоді, коли воно відчуває постійний брак оборотних коштів для відновлення процесу виробництва в заданому обсязі. Відновлювальна кредитна лінія надається на термін, який не перевищує одного року. Особливість відновлювальної кредитної лінії полягає в тому, що підприємство, погасивши частину кредиту, може одержати нову суму, але в межах відповідного ліміту і періоду дії кредитної угоди. У зв'язку з цим підприємство повинно заставити банку основні фонди або надати якусь іншу гарантію.

Внутрішня стійкість – характеризує такий фінансовий стан галузей і підприємства, що дає змогу забезпечувати порівняно високі результати їх функціонування.

Вторинний ринок цінних паперів – сукупність правовідносин, пов’язаних з обігом цінних паперів. Це місце основної купівлі-продажу раніше випущених активів.

Горизонтальний (часовий) аналіз – порівняння кожної позиції звітності з попереднім періодом.

Господарські товариства – це такі підприємства (організації), які створені юридичними і фізичними особами на засадах угоди шляхом об’єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку. Вони функціонують як юридичні особи з правом створення дочірніх підприємств і філій на території України та за її межами, є власниками переданого їм засновниками й учасниками майна, виробленої ними продукції і одержаних доходів.

Грошовий оборот – це виявлення сутності грошей у русі, що охоплює процеси розподілу і обміну.

Грошові кошти – готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання.

Грошові надходження – сукупність надходження грошових коштів на рахунки в банки або в касу підприємства від реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг, інвестиційної, фінансової та інших видів господарської діяльності.

Грошові надходження від інвестиційної діяльності включають кошти, отримані від реалізації: фінансових інвестицій (продаж акцій або боргових зобов’язань інших підприємств); необоротних активів; отримання відсотків за фінансовими інвестиціями в боргові цінні папери; передання у фінансову оренду необоротних активів і основних засобів (трактори, комбайни, автомобілі) тощо.

Грошові надходження від операційної діяльності агропідприємства включають: чистий дохід за реалізовану продукцію (виконані роботи, надані послуги); продаж оборотних активів (запаси сировини, матеріалів, палива, мінеральних добрив тощо); виконання іншої операційної діяльності.

Грошові надходження від фінансової діяльності включають кошти, отримані: від розміщення акцій власної емісії та інших операцій, спрямованих на збільшення власного капіталу підприємства; від утворення боргових зобов’язань (позик, векселів, облігацій тощо) та ін.

Група біологічних активів – сукупність подібних за характеристиками, призначенням та умовами вирощування тварин або рослин.

Гудвіл – перевищення вартості придбання над часткою покупця у справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів та зобов'язань на дату придбання.

Дебітори – юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів.

Дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів (юридичних і фізичних осіб, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів) підприємству на певну дату.

Державний бюджет – це головний централізований фонд грошових коштів держави, через який здійснюється перерозподіл приблизно 40% усього валового внутрішнього продукту країни.

Державний бюджет України – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади та місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

Державний кредит – це кредитні відносини з приводу мобілізації державою тимчасово вільних коштів підприємств, організацій і населення на засадах зворотності для фінансування державних витрат.

Державні фінанси – це система грошових відносин, що безпосередньо пов'язані із створенням, розподілом, зосередженням та використанням доходів і грошових фондів держави.

Дериватив – це стандартний документ, що засвідчує право та/або зобов'язання придбати чи продати цінні папери, кошти, валютні цінності, товари на визначених умовах в майбутньому.

Дефіцит бюджету – перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів).

Джерело податку – дохід суб'єкта, з якого сплачується податок (заробітна плата, прибуток, дивіденди).

Дивідендний дохід – дохід підприємства від належних йому акцій інших акціонерних товариств.

Довгострокова дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу.

Дотація вирівнювання – міжбюджетний трансферт на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує.

Дохідність акції – річний дивіденд акції, виражений у відсотках від її ринкової ціни.

Доходи бюджету – податкові, неподаткові й інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за адміністративні послуги, власні надходження бюджетних установ).

Еквіваленти грошових коштів – короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і які характеризуються незначним ризиком зміни вартості .

Еквівалентна ціна – забезпечує норму прибутку на рівні розширеного відтворення – 15% та фактичну норму прибутку в середньому по економіці України за останні 5 років;

Економічна вигода – потенційна можливість отримання підприємством грошових коштів від використання активів.

Забезпечені кредити – гарантуються певними видами активів, зокрема: нерухомістю; цінними паперами; товарно-матеріальними цінностями; дебіторською заборгованістю тощо. Забезпечення кредитів може також здійснюватись: правами підприємств на інтелектуальну власність, землю гарантіями (банків, коштами чи майном третьої особи); іншим забезпеченням (поручительство, поліс страхової компанії).

Загальна оборотність капіталу – відношення чистого доходу від реалізації продукції, послуг до підсумку балансу капіталу підприємства.

Загальна стійкість характеризує рух грошових потоків, що забезпечує перевищення надходження доходів над витратами. Необхідною умовою загальної стійкості – це здатність суб'єкта господарювання вільно розвиватися в умовах ринкового середовища.

Загальна сума обігових коштів (сума оборотного капіталу) підприємства – дорівнює сумі значень другого розділу активу бухгалтерського балансу підприємства, до яких відносять оборотні активи (запаси, дебіторська заборгованість, поточні фінансові інвестиції, грошові кошти та їх еквіваленти тощо) та витрати майбутніх періодів.

Залишкова вартість – це вартість основного засобу, одержана як результат від різниці його первісної (переоціненої) вартості і суми зносу – нарахованої амортизації з початку корисного використання основного засобу. Залишкова вартість основних засобів також відображається в балансі підприємства і включається в його підсумок.

Збір – це платіж, який стягується в основному до державних цільових фондів та місцевих платежів.

Зведений бюджет України є сукупністю показників бюджетів, що використовуються для аналізу та прогнозування економічного і соціального розвитку держави. Він включає показники Державного бюджету України, зведеного бюджету Автономної Республіки Крим та зведених бюджетів областей, міст Києва та Севастополя.

Звіт про власний капітал – звіт, який відображає зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду.

Звіт про рух грошових коштів – звіт, який відображає надходження і видаток грошових коштів у результаті діяльності підприємства у звітному періоді.

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) – звіт про доходи, витрати і фінансові результати та сукупний дохід діяльності підприємства.

Знос необоротних активів – сума амортизації об'єкта основних засобів з початку його корисного використання.

Зобов'язання – заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

Інвестиційна діяльність – придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів.

Інвестиційна нерухомість – власні або орендовані на умовах фінансової оренди земельні ділянки, будівлі, споруди, які розташовуються на землі, утримувані з метою отримання орендних платежів та/або збільшення власного капіталу, а не для виробництва та постачання товарів, надання послуг, адміністративної мети або продажу в процесі звичайної діяльності.

Інвестиційна політика – заходи, спрямовані на створення сприятливого інвестиційного клімату, структурну перебудову економіки та підвищення її ефективності за допомогою важелів впливу.

Інвестиційна програма – комплекс заходів, визначених на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки та спрямованих на розвиток окремих галузей, секторів економіки, виробництв, регіонів, виконання яких здійснюється з використанням коштів державного або місцевих бюджетів чи шляхом надання державних або місцевих гарантій.

Інвестиційний сертифікат – це цінний папір, який відображає частку активів його власника в капіталі інституту спільного інвестування.

Індекс інфляції – індекс інфляції, оприлюднений центральним органом виконавчої влади у галузі статистики.

Інструмент власного капіталу – контракт, який підтверджує право на частину в активах підприємства, що залишається після вирахування сум за всіма його зобов'язаннями.

Інструмент хеджування – похідний фінансовий інструмент, фінансовий актив або фінансове зобов'язання, справедлива вартість яких і грошові потоки від яких, як очікується, компенсуватимуть зміни справедливої вартості або потоку грошових коштів об'єкта хеджування.

Інші операційні доходи – за наказом Мінфіну України від 27.06.2013 р. № 627, включають доходи від операційної оренди активів, роялті, відсотків за залишками коштів на рахунках тощо.

Казначейські зобов'язання – це боргові цінні папери, що емітуються державою в особі її уповноважених органів, розповсюджується винятково на добровільних засадах серед фізичних та юридичних осіб і засвідчують до бюджету та дають право на отримання фінансового доходу, або інші майнові права, відповідно до умов їх випуску.

Капіталізація фінансових витрат – включення фінансових витрат до собівартості кваліфікаційного активу .

Кластер агропромислового виробництва – це об'єднання сільськогосподарських та переробних підприємств, організаційно пов'язаних з ними за територіальною й функціональною ознаками органів державного управління, науково-навчальних закладів на засадах спільної діяльності в конкретному регіоні з виробництва і продажу конкурентоспроможної кінцевої продукції та збільшення прибутків учасників кластера.

Кліринг – це система безготівкових рахунків за товари, цінні папери, послуги шляхом заліку взаємних вимог.

Коефіцієнт ефективності хеджування – частка від ділення відповідно справедливої вартості чи грошових потоків об'єкта хеджування на справедливу вартість або грошовий потік від інструмента хеджування.

Коефіцієнт коригування – відношення індексу інфляції на дату балансу (кінець звітного року) та індексу інфляції на дату визнання (переоцінки) відповідної статті звітності.

Комерційний кредит – це відповідна кредитна угода між двома підприємствами – продавцем (кредитором) і покупцем (позичальником). Інструментом комерційного кредиту традиційно є вексель, що визначає фінансові зобов'язання позичальника стосовно кредитора.

Конвертовані облігації – це боргові цінні папери, умови випуску яких передбачають конвертацію їх в акції (обмін на акції того ж емітента).

Консервативна дивідендна політика надає пріоритет у розподілі прибутку для виробничого розвитку підприємства, а не поточного споживання у формі дивідендних виплат. Така політика спрямована на зростання вартості чистих активів підприємства та збільшення ринкової вартості акцій.

Консолідована фінансова звітність – фінансова звітність, яка відображає фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів юридичної особи та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці.

Кон'юнктура ринку – система показників та умов, що характеризують поточний стан попиту, пропозиції, цін і рівня конкуренції на ринку (товарному, фондовому, фінансовому та ін.) загалом чи окремих його елементах. На стан кон'юнктури ринку впливають розвиток продуктивних сил, рівень товарного виробництва, обсяги експортно-імпортних операцій, умови формування попиту населення та його обсяги, рівень доходів населення, рівень цін тощо.

Корпоративні картки – це платіжні картки, які дають можливість їх власникам здійснювати платіжні операції за рахунок коштів, що їх акумулюють на картковому рахунку юридичної особи.

Кредит – це форма позичкового капіталу (в грошовій або в товарній формах), що надається на умовах повернення і обумовлює виникнення кредитних відносин між тим, хто надає кредит, і тим, хто його отримує.

Кредитна лінія – це згода банку надати кредит протягом певного періоду часу в розмірах, які не перевищують заздалегідь обумовленої суми.

Кризовий фінансовий стан – коли запаси й витрати не забезпечуються джерелами їх формування і підприємство перебуває на межі банкрутства. Фінансове стійким можна вважати таке підприємство, яке за рахунок власних коштів спроможне забезпечити запаси й витрати, не допустити невиправданої кредиторської заборгованості, своєчасно розрахуватись за своїми зобов'язаннями.

Ліквідаційна вартість – сума коштів або вартість інших активів, яку підприємство очікує отримати від реалізації (ліквідації) необоротних активів після закінчення строку їх корисного використання (експлуатації), за вирахуванням витрат, пов'язаних з продажем (ліквідацією).

Лізинг – підприємницька діяльність, спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів, яка полягає у наданні лізингодавцем у виключне користування на визначений строк лізинго-одержувачу майна.

Лізинговий кредит – це стосунки між суб'єктами господарювання, які виникають за орендування майна (майновий кредит або лізинг-кредит).

Лізингодавець – юридична особа, яка передає право володіння і користування предметом лізингу лізингоодержувачу.

Лізингоодержувач – фізична або юридична особа, яка одержує право володіння і користування предметом лізингу від лізингодавця.

Ліквідаційна вартість – це сума коштів, яку підприємство очікує отримати від реалізації (ліквідації) основного засобу після закінчення строку його корисного використання за вирахуванням витрат, пов'язаних з продажем (ліквідацією) цього засобу. Під строком корисного використання основного засобу розуміють такий очікуваний період часу, протягом якого він використовуватиметься підприємством з метою одержання певної економічної вигоди.

Ліквідність (платоспроможність) характеризує здатність підприємства перетворити активи на гроші.

Ліквідність активів визначається відносно до пасиву балансу, а ліквідність балансу віддзеркалює міру узгодженості обсягів і ліквідності активів з розмірами і термінами погашення зобов'язань.

Ліквідність балансу характеризується на основі рівноваги активів і пасивів та показує ступінь покриття боргових зобов'язань підприємства його активами, строк перетворення яких на гроші відповідає терміну погашення зобов'язань.

Ліквідність підприємства засвідчує можливість надходження грошових коштів як за рахунок реалізації активів, так і залучення додаткових зовнішніх коштів.

Маневреність грошових коштів – це відношення грошових коштів до власного капіталу. Зростання цього показника в динаміці - позитивна тенденція.

Маржинальний операційний прибуток визначається як різниця між сумою валового операційного доходу та сумою постійних операційних витрат, сумою податку на додану вартість та інших податкових платежів, включених у ціну продукції

Материнське (холдингове) підприємство – підприємство, яке здійснює контроль дочірніх підприємств.

Метод «витрати – обсяг – прибутки» планування фінансових показників – це метод, який полягає у пошуку нульового прибутку (точка беззбитковості), за яких валовий дохід підприємств від реалізації дорівнює його валовим витратам.

Метод ефективної ставки відсотка – метод нарахування амортизації дисконту або премії, за яким сума амортизації визначається як різниця між доходом за фіксованою ставкою відсотка і добутком ефективної ставки та амортизованої вартості на початок періоду, за який нараховується відсоток.

Метод коефіцієнтів (економічний метод) нормування обігових коштів – метод, за яким норматив обігових коштів визначають як співвідношення між темпами зростання обсягів виробництва і величиною нормованих обігових коштів у базовому році.

Метод прямого рахунку нормування обігових коштів – полягає у визначенні норми та нормативу обігових коштів на окремі види та групи матеріальних цінностей з урахуванням конкретних умов постачання, організації виробництва і технології, збуту готової продукції на підприємстві.

Метод участі в капіталі – метод обліку інвестицій, згідно з яким балансова вартість інвестицій відповідно збільшується або зменшується на суму збільшення або зменшення частки інвестора у власному капіталі об'єкта інвестування.

Методи фінансового аналізу – це комплекс науково-методичних інструментів та принципів дослідження фінансового стану підприємства.

Мінімальна (гарантована) ціна включає повну собівартість одиниці аграрної товарної продукції певного виду та мінімальний прибуток, що забезпечує 5% рентабельності.

Місцеві бюджети – обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування (територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст та їх мікрорайонів).

Місцеві фінанси – це система формування, розподілу і використання грошових та інших фінансових ресурсів для забезпечення місцевими органами влади покладених на них функцій і завдань, спрямованих на поліпшення економічних і соціальних умов життя громади.

Накопичена амортизація нематеріальних активів – сума амортизації об'єкта нематеріальних активів з початку його корисного використання.

Непокритий акредитив – це акредитив, оплата за яким у випадку тимчасової відсутності коштів на рахунку платника гарантується банком-емітентом за рахунок банківського кредиту.

Нестійкий фінансовий стан – коли запаси й витрати забезпечуються за рахунок власних оборотних коштів, довгострокових позикових джерел та короткострокових кредитів і позик, тобто за рахунок усіх основних джерел формування запасів і витрат.

Норма амортизації є частиною вартості основних засобів, яка переноситься на одиницю виробленої продукції або одиницю виконаної роботи чи вимірюється у відсотках від вартості основних засобів.

Норма капіталізації фінансових витрат – частка від ділення середньозваженої величини фінансових витрат та суми всіх непогашених запозичень (крім тих, що безпосередньо пов'язані з кваліфікаційним активом або мають цільове призначення) підприємства протягом звітного періоду.

Норма обігових коштів – це показник, що характеризує мінімальну потребу необхідних матеріальних цінностей (насіння, добрива, корми, паливо тощо) для виробництва певних видів продукції підприємства.

Нормально стійкий фінансовий стан – коли запаси й витрати забезпечуються сумою власних оборотних коштів та довгостроковими позиковими джерелами.

Норматив обігових коштів – це нормативна потреба товарно-матеріальних цінностей і витрат підприємства у грошовому обчисленні, необхідна для його неперервної та сталої діяльності.

Нормативний метод планування фінансових показників – це метод, який полягає в розрахунку потреби підприємства у фінансових ресурсах та джерела їх покриття на основі установлених норм і техніко-економічних нормативів (ставки податків, норми амортизації, нормативи потреби в оборотних коштах та ін.).

Нормування обігових коштів – визначення мінімальної їх потреби з метою створення запасів, необхідних для забезпечення неперервної діяльності підприємства.

Нормування оборотних коштів підприємства – це процес розрахунку економічно обґрунтованої величини оборотних активів, необхідних для виробництва, продажу і зберігання продукції рослинництва, тваринництва, надання послуг тощо.

Об'єкт оподаткування – предмет, що підлягає оподаткуванню (дохід, прибуток, майно, продукція тощо).

Облігації – термінові боргові зобов'язання з фіксованим процентом, за допомогою яких держава і муніципальні (місцеві) органи, а також підприємства мобілізують фінансові ресурси.

Облігація – це цінний папір, що засвідчує внесення інвестором коштів емітенту на визначений термін на умовах повернення та платності. За складом ціни, розміщення облігації можуть бути відсотковими, цільовими, дисконтними.

Облікова оцінка – попередня оцінка, яка використовується підприємством з метою розподілу витрат і доходів між відповідними звітними періодами.

Облікова політика – сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності.

Обліковий прибуток (збиток) – сума прибутку (збитку) до оподаткування, визначена в бухгалтерському обліку і відображена у Звіті про фінансові результати за звітний період.

Оборотні активи – це майнові цінності підприємства, грошові кошти та їх еквіваленти, які обслуговують поточний процес виробництва і продажу продукції на протязі одного року.

Оборотний капітал – це сукупність коштів, авансованих у оборотні виробничі активи і активи обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва і реалізації продукції.

Оборотні фонди – обігові кошти, які беруть участь у процесі виробництва протягом лише одного виробничого циклу (року).

Оборотність виробничих запасів – відображає термін перетворення товарно-матеріальних цінностей на готову продукцію чи гроші.

Оборотність власного капіталу – показник, що характеризує швидкість обертання власного капіталу підприємства за певний час. Визначається діленням виручки від реалізації на власний капітал.

Оборотність готової продукції – показник, що характеризує швидкість обертання готової продукції. Визначається відношенням чистого доходу від реалізації продукції, послуг до вартості готової продукції підприємства.

Оборотність грошових коштів – показник, що характеризує термін обороту грошових коштів, визначається як сума оборотності виробничих запасів, оборотності кредиторської і дебіторської заборгованості.

Оборотність дебіторської заборгованості – відображає середній термін отримання платежу.

Оборотність кредиторської заборгованості – відображає термін покриття кредиторської заборгованості.

Опціон комбінований – опціон, що складається з одного чи більше опціонів на купівлю та одного чи більше опціонів на продаж.

Оренда – угода, за якою орендар набуває права користування необоротним активом за плату протягом погодженого з орендодавцем строку.

Орендна ставка відсотка – ставка відсотка, за якою теперішня вартість суми мінімальних орендних платежів та негарантованої ліквідаційної вартості дорівнює справедливій вартості об'єкта фінансової оренди на початок строку оренди.

Основні виробничі фонди (основний капітал) – це грошовий вираз знарядь праці. Вони беруть участь у процесі виробництва тривалий час, зберігаючи при цьому натурально-речову форму.

Ощадний (депозитний) сертифікат – цінний папір, випущений банком, як письмове свідоцтво про депонування грошових коштів, яке засвідчує право вкладника на отримання після завершення встановленого строку суми депозиту та відсотків за ним.

Пайові цінні папери – це цінні папери, за якими емітент не несе зобов'язання повернути кошти, інвестовані в його діяльність, але які засвідчують участь у статутному фонді, надають їх власникам право на участь в управлінні справами емітента та одержання частини прибутку у вигляді дивідендів та частини майна при ліквідації емітента.

Первинний ринок цінних паперів – ринок перших і повторних емісій (випусків) цінних паперів, на якому здійснюються їх початкові розміщення серед інвесторів.

Первісна вартість основних засобів – це фактична вартість їх придбання або фактичні витрати на створення даних засобів (витрати на будівництво виробничих будівель, споруд, формування основного стада, робочої худоби тощо).

Переоцінена вартість – це вартість основних засобів після їх переоцінки. В процесі такої переоцінки визначається нова ціна (вартість) основного засобу з урахуванням його фізичного і морального зносу та сучасних способів виробництва, інфляційних процесів, динаміки цін.

Перспективна платоспроможність показує здатність підприємства розплатитися за своїми зобов'язаннями в середньостроковій та довгостроковій перспективі.

Питома вага активної частини основних засобів – частка активної частини основних засобів. Згідно з нормативними документами під активною частиною основних засобів розуміють машини, обладнання і транспортні засоби.

Платіж – це сума коштів, яка сплачується державі за користування ресурсами.

Платіжне доручення – це письмове доручення власника рахунка перерахувати відповідну суму зі свого рахунка на рахунок отримувача коштів.

Платіжний календар – це оперативний фінансовий план, що складається на кожний місяць із розбивкою на декади (тижні).

Податкова система – це сукупність діючих у державі податків і податкових платежів.

Податкова база активу і зобов'язання – оцінка активу і зобов'язання, яка використовується з метою оподаткування цього активу і зобов'язання при визначенні податку на прибуток.

Податкове зобов'язання – загальна сума податку, отримана або нарахована платником у звітному періоді.

Податковий прибуток (збиток) – сума прибутку (збитку), визначена за податковим законодавством об'єктом оподаткування за звітний період.

Податковий кредит – це сума на яку платник податку має право зменшити податкове зобов'язання за звітний період.

Податкові пільги – повне або часткове звільнення юридичних або фізичних осіб від податків.

Податок – це обов'язковий платіж, спрямований до бюджетів усіх рівнів з юридичних і фізичних осіб у безспірному порядку.

Покритий акредитив – акредитив, для здійснення платежів за яким платник завчасно бронює кошти в певній сумі на окремому рахунку в банку-емітенті або у виконуючому банку.

Поміркована (компромісна) дивідендна політика передбачає збалансований розподіл прибутку на поточні інтереси акціонерів щодо виплати дивідендів та потреби формування фінансових ресурсів для розвитку підприємства.

Поточна дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Поточна платоспроможність характеризує спроможність підприємства сплатити свої поточні зобов'язання негайно та в найближчому майбутньому.

Поточний податок на прибуток – сума податку на прибуток, визначена у звітному періоді відповідно до податкового законодавства.

Поточні біологічні активи – біологічні активи, здатні давати сільськогосподарську продукцію та/або додаткові біологічні активи, приносити в інший спосіб економічні вигоди протягом періоду, що не перевищує 12 місяців, а також тварини на вирощуванні та відгодівлі.

Поточні зобов'язання – зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу.

Похідні цінні папери – це цінні папери, механізм обігу яких пов'язаний із пайовими, борговими цінними паперами, іншими фінансовими інструментами чи правами щодо них.

Прибутковість оборотних коштів – характеризує, скільки прибутку припадає на 1 грн оборотних коштів.

Прибуток – основний, узагальнюючий показник, який характеризує позитивний фінансовий результат господарської діяльності підприємства, ефективність агропромислового виробництва, умови економічного і соціального рівня життя на селі.

Прибуток підприємства – це частина чистого доходу, отриманого як різниця між сумою доходів та сумою пов'язаних з ними витрат за певний період господарської діяльності.

Приватне підприємство – підприємство, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства та його (їх) праці чи з використанням найманої праці. Приватним є також підприємство, що діє на основі приватної власності суб'єкта господарювання – юридичної особи.

Продавець (постачальник) – фізична або юридична особа, в якій лізингодавець набуває річ, що в наступному буде передана як предмет лізингу лізингоодержувача.

Прості іменні акції – це акції, прибуток від яких повністю зумовлюється чистим доходом підприємства та його дивідендною політикою.

Профіцит бюджету – перевищення доходів бюджету над його видатками (з урахуванням різниці між поверненням кредитів до бюджету та наданням кредитів з бюджету).

Рентабельність – це відносний показник прибутковості, що характеризує ефективність діяльності підприємства або ефективність виробництва і збуту окремих видів аграрної продукції.

Реструктуризація – здійснення організаційно-економічних, виробничо-технічних заходів, спрямованих на зміну структури підприємства, його управління, форм власності, організаційно-правових форм, які можуть привести підприємство до фінансового оздоровлення.

Ризик грошового потоку – імовірність зміни величини майбутнього грошового потоку, пов'язаного з монетарним фінансовим інструментом.

Ризик ліквідності – імовірність втрат внаслідок неспроможності виконати свої зобов'язання у зв'язку з неможливістю реалізувати фінансові активи за справедливою вартістю.

Ринковий ризик – імовірність того, що вартість фінансового інструмента буде змінюватися внаслідок змін ринкових цін незалежно від

того, чи спричинені ці зміни факторами, які притаманні конкретному типу цінних паперів чи їх емітенту, або факторами, які впливають на вартість всіх цінних паперів в обігу на ринку.

Розпис бюджету – документ, в якому встановлюється розподіл доходів, фінансування бюджету, повернення кредитів до бюджету, асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів за певними періодами року відповідно до бюджетної класифікації.

Розпорядник бюджетних коштів – бюджетна установа в особі її керівника, уповноважена на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення витрат бюджету.

Роялті – платежі за використання нематеріальних активів підприємства (патентів, торговельних марок, авторського права, програмних продуктів тощо).

Рух грошових коштів – надходження і вибуття грошових коштів та їхніх еквівалентів.

Самоокупність – це принцип ведення підприємницької діяльності, який передбачає відшкодування виробничих витрат агропромислового підприємства грошовими надходженнями на рівні простого відтворення.

Самофінансування – це принцип ведення підприємницької діяльності, який передбачає фінансове забезпечення розширеного відтворення виробництва в підприємствах АПК за рахунок власних грошових ресурсів.

Санатор – фізична або юридична особа, яка має намір узяти фінансову чи якусь іншу матеріальну участь (або бере таку участь) у санації підприємства, що перебуває у фінансовій кризі.

Сезонна кредитна лінія – відкривається за періодичного браку оборотних коштів, пов'язаних із сезонністю виробництва або з необхідністю створення запасів товарів на складі. Таку лінію може бути відкрито, наприклад, цукровому заводу для формування запасів цукрових буряків або овочевій базі для створення запасів овочів на зиму.

Система оподаткування – це сукупність форм і методів стягнення податків.

Сільськогосподарська діяльність – процес управління біологічними перетвореннями з метою отримання сільськогосподарської продукції та/або додаткових біологічних активів.

Сільськогосподарська продукція – актив, одержаний в результаті відокремлення від біологічного активу, призначений для продажу, переробки або внутрішньогосподарського споживання.

Складний фінансовий інструмент – фінансовий інструмент, що містить компонент фінансового зобов'язання і компонент інструмента власного капіталу.

Скоригований чистий прибуток (збиток) – чистий прибуток (збиток) після вирахування дивідендів на привілейовані акції, скоригований на вплив розбавляючих простих акцій.

Собівартість реалізованої продукції (робіт і послуг) – це поточні витрати у грошовій формі на виробництво і продаж продукції.

Справедлива вартість – це така вартість, за якою може бути здійснений обмін активу (основного засобу) або оплата зобов'язання в результаті операції між обізнаними, заінтересованими та незалежними сторонами.

Ставка оподаткування – величина податку на одиницю оподаткування.

Сталі пасиви – залучені підприємством кошти, що формально йому не належать, але за прийнятою системою розрахунків перебувають у розпорядженні підприємства.

Статистично-аналітичний метод нормування обігових коштів – передбачає визначення нормативу обігових коштів за їх фактичними середніми залишками (за винятком нетипових для підприємства). При цьому здійснюють аналіз фактичних залишків з метою виявлення зайвих, непотрібних, неліквідних залишків і визначають дійсну мінімальну потребу в обігових коштах.

Стійкий фінансовий стан агропромислового підприємства характеризується можливістю вчасно проводити платежі, фінансувати свою діяльність на розширеній основі, підтримувати свою платоспроможність за несприятливих обставин.

Строк оренди – період дії невідмовної орендної угоди, а також період продовження цієї угоди, обумовлений на початку строку оренди.

Строковий кредит – це кредит, який надається повністю негайно після укладення кредитної угоди. Погашається він або періодичними внесками, або одноразовим платежем у кінці терміну.

Субвенції – міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції.

Суб'єкт податку (платник податку) – юридична або фізична особа, на яку законом покладено обов'язок сплачувати податок.

Суборенда – угода про передачу орендарем орендованого ним об'єкта в оренду третій особі.

Сукупний дохід – зміни у власному капіталі протягом звітного періоду внаслідок господарських операцій та інших подій за винятком змін капіталу за рахунок операцій з власниками.

Сума погашення – недисконтована сума грошових коштів або їх еквівалентів, яка, як очікується, буде сплачена для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства.

Сумнівний борг – поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником.

Теперішня вартість – дисконтована сума майбутніх платежів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), яка, як очікується, буде необхідна для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства.

Термін корисного використання (експлуатації) – очікуваний період часу, протягом якого необоротні активи будуть використовуватися підприємством, або з їх використанням буде виготовлено (виконано) очікуваний підприємством обсяг продукції (робіт, послуг).

Термін сплати податку – законодавчо встановлений термін внесення до бюджету податків, належних до сплати за звітний період.

Трендовий аналіз – порівняння кожної позиції звітності з рядом попередніх періодів та визначення тренду, тобто основної тенденції динаміки показників, очищеної від впливу індивідуальних особливостей окремих періодів (за допомогою тренду здійснюється екстраполяція найважливіших фінансових показників на перспективний період, тобто перспективний прогностичний аналіз фінансового стану).

Ф'ючерс – контракт, згідно з яким особа, що уклала його, бере на себе зобов'язання після закінчення певного строку продати клієнту (або купити у нього) відповідну кількість фінансових інструментів за обумовленою ціною. Однак, на відміну від опціону, розрахунок після закінчення строку ф'ючерсного контракту є обов'язковим.

Факторинг – являє собою купівлю банком у клієнта права на вимогу боргу (без права зворотної вимоги до клієнта). Як правило, банк купує дебіторські рахунки, пов'язані з постачанням товарів або наданням послуг.

Фінанси агропромислових підприємств – система грошових відносин, пов'язаних з формуванням, розподілом і використанням грошових доходів і фондів суб'єктів господарювання АПК, що забезпечують процес виробництва і відтворення у їх господарській діяльності.

Фінанси населення – це активи, що формуються з доходів громадян, отриманих на основі трудової, господарської та іншої діяльності, або зі спадщини.

Фінансова діяльність – це система використовуваних форм і методів фінансового забезпечення виробничо-господарської діяльності підприємства, його життєдіяльність і досягнення поставленої мети.

Фінансова інфраструктура – це сукупність інститутів та елементів, які створюють сприятливі умови для функціонування всієї фінансової системи.

Фінансова санкція – грошова сума, що стягується з суб'єктів господарювання за порушення вимог законів про регулювання готівкових і безготівкових розрахунків.

Фінансова система – це сукупність різних сфер (ланок) фінансових відносин, які відносно відокремлені і взаємозв'язані між собою, що відображають специфічні форми і методи обміну, розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту, певну систему фінансових органів та інститутів.

Фінансова стійкість характеризує постійне стабільне перевищення доходів над витратами, здатність підприємства вільно використовувати грошові кошти, забезпечувати розширене виробництво і продаж продукції на інноваційній основі.

Фінансова стратегія підприємства – це спосіб реалізації підприємством довгострокових цілей фінансової діяльності, усунення суперечності між потребою у фінансових ресурсах і можливостями її забезпечення.

Фінансове планування – процес систематичної підготовки управлінських рішень, спрямованих на збільшення обсягів фінансових ресурсів, ефективне їх використання, поліпшення фінансових результатів у кожній галузі та аграрному підприємстві загалом.

Фінансовий аналіз – це спосіб оцінювання і прогнозування фінансового стану підприємства на підставі його бухгалтерської та фінансової звітності і оперативних даних.

Фінансовий лізинг – це вид цивільно-правових відносин, по якому лізингодавець забов'зується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингодержувачу на визначений строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі).

Фінансовий механізм підприємства – це система управління фінансами, призначена для організації взаємодії фінансових відносин і грошових фондів з метою оптимізації їхнього впливу на кінцеві результати його діяльності.

Фінансовий план – це найважливіший елемент бізнес-плану, який складається як для обґрунтування конкретних інвестиційних проектів, так і для управління поточною та стратегічною фінансовою діяльністю.

Фінансовий стан підприємства – це результат взаємодії всіх складових фінансових відносин підприємства, що формується під впливом сукупності виробничих і господарських чинників та характеризується системою показників наявності, розміщення і використання фінансових ресурсів агропромислового підприємства.

Фінансові витрати – витрати на відсотки та інші витрати підприємства, пов'язані зі запозиченнями.

Фінансові інвестиції – активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора.

Фінансові ресурси – це грошові засоби, що є у розпорядженні підприємства і до яких належать усі грошові фонди і та частина грошових засобів, яка використовується у нефондовій формі.

Фондова біржа – це організаційна форма ринку, на якому здійснюється торгівля цінними паперами – акціями, облигаціями, зобов'язаннями державної скарбниці, сертифікатами, документами, пов'язаними з рухом кредитних ресурсів і валютних цінностей.

Фондовіддача – відношення вартості виробленої продукції до первісної середньорічної вартості основних виробничих фондів сільськогосподарського призначення.

Форма безготівкових розрахунків – це регламентований державою документообіг розрахункових документів певної форми при здійсненні платежів між суб'єктами господарювання.

Формалізовані методи фінансового аналізу – ті, в основу яких покладено жорстко формалізовані аналітичні залежності, тобто методи: ланцюгових підстановок, арифметичних різниць, балансовий, виокремлення ізолюваного впливу факторів, відсоткових чисел, диференційний, логарифмічний, інтегральний, простих і складних відсотків, дисконтування.

Хеджування – застосування одного чи декількох інструментів хеджування з метою повної чи часткової компенсації змін справедливої вартості об'єкта хеджування або пов'язаного з ним грошового потоку.

Централізовані фінанси – це сфера фінансових відносин, де формуються централізовані грошові фонди, що зосереджуються в інститутах державних органів влади для виконання державою покладених на неї функцій – адміністративної, оборонної, соціально-економічної, правової.

Ціна – грошовий вираз вартості товару. Ціна залежить від вартості товару та величини самої грошової одиниці, якою її вимірюють. На формування ціни впливають сума витрат виробництва і середній прибуток на авансований капітал, попит і пропозиція, величини гуртових і

торговельних знижок і націнок, умови поставки і платежів, кон'юнктура ринку, сезонність попиту тощо.

Ціна регульована – ціна, рівень якої регулює держава, може коливатися в певних межах, не перевищуючи встановленого рівня.

Ціна роздрібна – ціна, за якою товар продають населенню, підприємствам, установам через роздрібну торговельну мережу. Включає гуртову ціну виробника (суму витрат на виробництво і прибуток виробника), витрати і прибуток постачально-збутових організацій, ПДВ, торговельні надвишки підприємств роздрібної торгівлі.

Цінний папір як грошовий документ являє собою закріплену на матеріальному носії офіційну інформацію емітента, що передбачає виникнення взаємних прав і обов'язків між емітентом і власником даного документа.

Цінні папери – це грошові документи, які:

– свідчать про право на володіння часткою капіталу або про відносини позики;

– визначають взаємовідносини між організацією, яка випустила цінні папери, та їх власником;

– надають можливість передачі грошових та інших прав;

– передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або відсотків.

Частина власних оборотних коштів у покритті запасів – це вартість запасів, яка покривається власними оборотними коштами. Має велике значення для підприємств торгівлі. Рекомендована нижня межа цього показника – 50%.

Чек – письмове розпорядження платника своєму банку сплатити зі свого рахунка пред'явнику чека відповідну грошову суму.

Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості – сума поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги з вирахуванням резерву сумнівних боргів.

Чистий дохід від реалізації певного виду аграрної продукції визначають як добуток обсягу реалізованої продукції на ціну гарантованої реалізованої продукції.

Чистий операційний прибуток – різниця між сумою валового операційного доходу та сумою сукупних операційних витрат, сумою податку на додану вартість й сумою податку на прибуток та інших обов'язкових платежів за рахунок прибутку.

Чисті активи – активи підприємства за вирахуванням його зобов'язань.

Швидкість обертання обігових коштів – характеризує тривалість одного обороту в днях.

ДОДАТКИ

Додаток А

Рис. А.1. Структура фінансової системи України

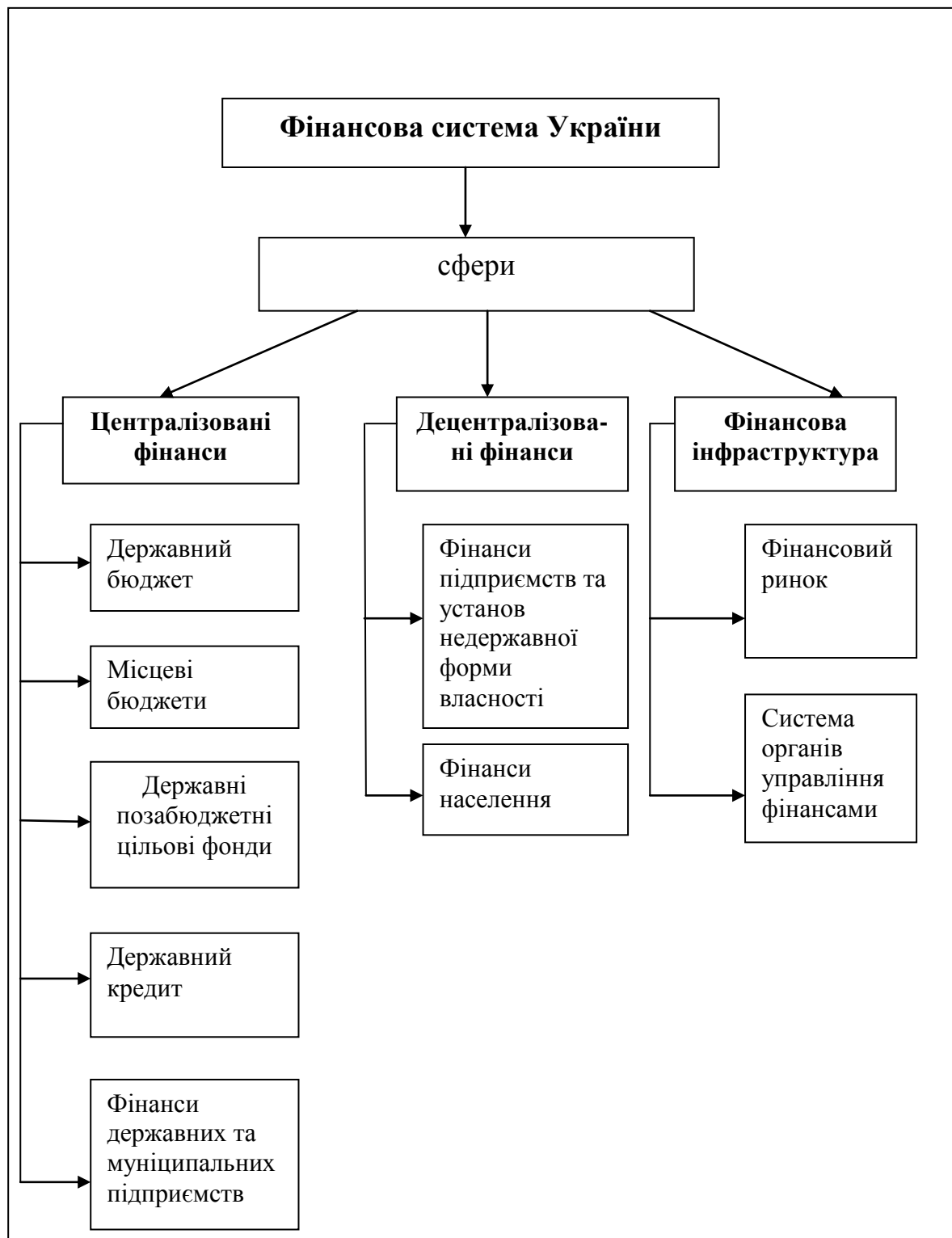

Рис. А.1.1. Бюджетна система та її взаємозв'язок між різними суб'єктами [101, с. 92].

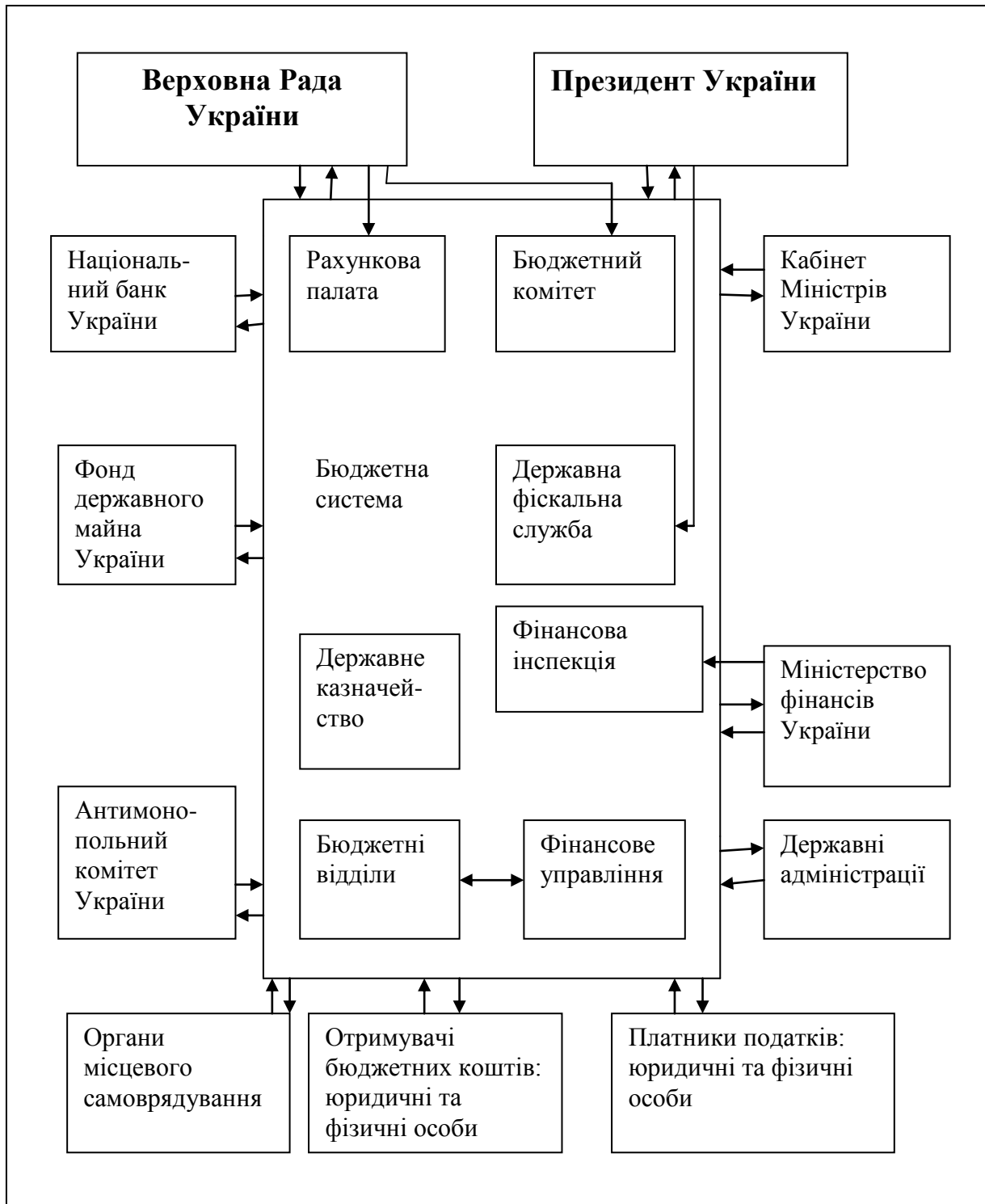
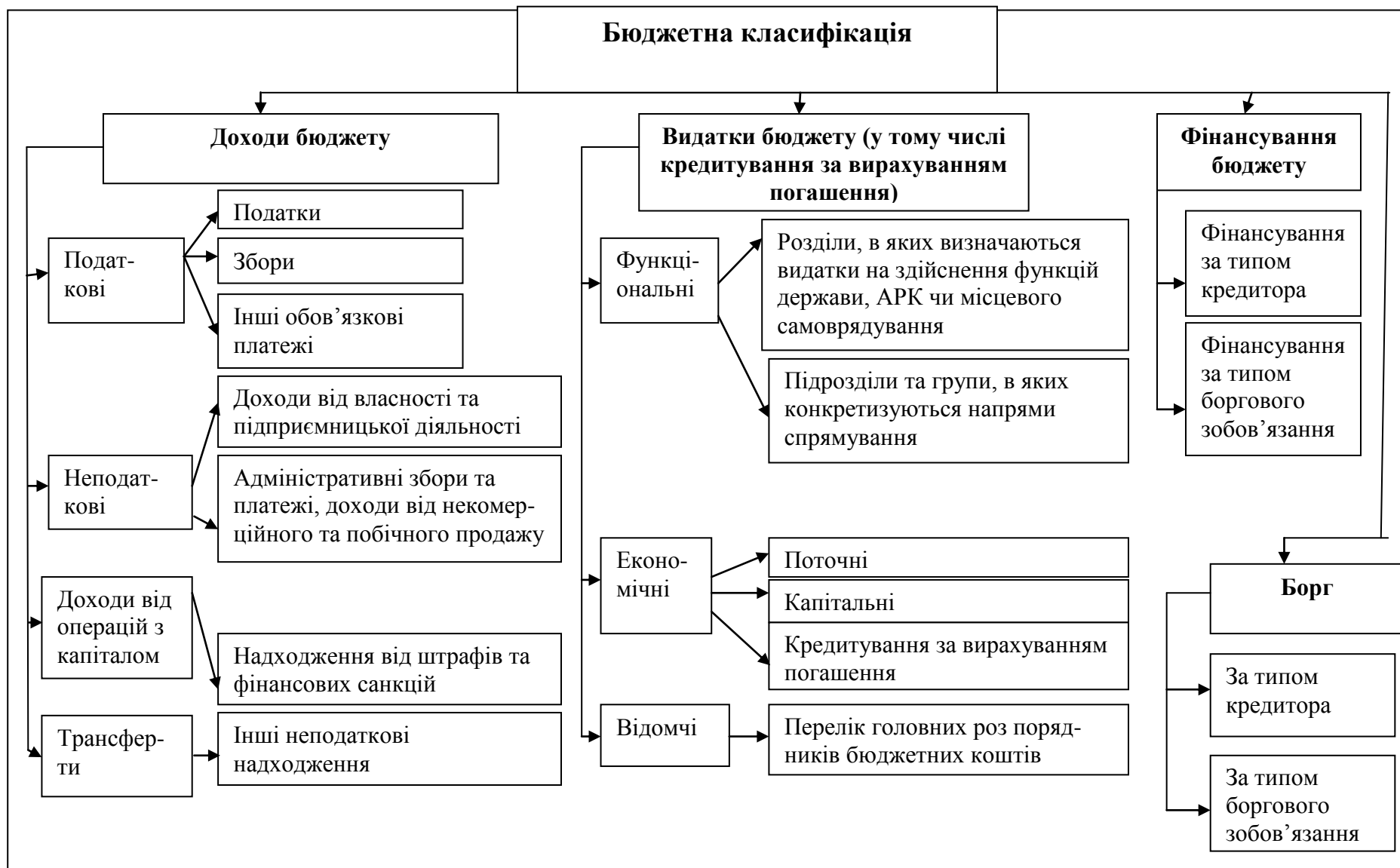

Рис. А.1.2. Схема бюджетної класифікації.[101, с. 93]

363

Доходи Державного бюджету України на 2015 рік, млрд. грн

№ п/п	Доходи бюджету	Всього, млрд. грн
1	2	3
I.	Разом доходів	432,35
II.	Офіційні трансферти	2,9
III.	Всього доходів (без урахування міжбюджетних трансфертів)	429,44
IV.	Податкові надходження, в т.ч.:	348,99
	1. Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості:	82,12
	а) податок та збір на доходи фізичних осіб;	44,17
	б) податок на прибуток підприємств	37,95
	2. Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів:	32,21
	а) рентна плата за спеціальне використання води;	0,70
	б) рентна плата за користування надрами, зокрема:	30,04
	- рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення;	2,55
	- рентна плата за користування надрами для видобування нафти;	8,58
	- рентна плата за користування надрами для видобування природного газу;	16,06
	- рентна плата за користування надрами для видобування газового конденсату	2,85
	в) рентна плата за користування радіочастотним ресурсом України	1,47
	3. Внутрішні податки на товари та послуги:	218,05
	а) податок на додану вартість, зокрема:	162,78
	- податок на додану вартість з вироблених в Україні підакцизних товарів ;	104,58
	- бюджетне відшкодування податку на додану вартість грошовими коштами;	-62,81
	- податок на додану вартість із ввезених на територію України товарів;	121,01
	б) акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів ;	35,67
	в) акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів.	19,60

1	2	3
	4. Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції: а) ввізне мито; б) вивізне мито	14,92 14,7 0,22
	5. Інші податки та збори: а) екологічний податок; б) податки та збори, не віднесені до інших категорій	1,69 1,69 0,001
V.	Неподаткові надходження:	76,76
	1. Доходи від власності та підприємницької діяльності: а) частина чистого прибутку (доходу) державних або комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до відповідного бюджету та дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна або комунальна власність; б) кошти, що перераховуються Національним банком України (відповідно до закону України «Про Національний банк України»); в) відрахування коштів, отриманих від проведення державних лотерей в Україні; г) плата за розміщення тимчасово вільних коштів державного бюджету; д) інші надходження.	35,11 2,55 30,0 0,22 0,01 2,33
	2. Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності:	8,54
	а) плата за надання адміністративних послуг: - адміністративний збір за проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців; - кошти в іноземній валюті за реєстрацію представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності; - плата за видачу, продовження, переоформлення ліцензій (на мовлення, провайдера програмної послуги, на користування радіочастотним ресурсом України, у сфері енергетики, у сфері телекомунікацій), – збір за видачу дозволів (на користування надрами, право ввезення, вивезення, транзит через Україну наркотичних засобів і психотропних речовин); - плата за оформлення посвідчення закордонного українця; - плата за надання відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та підприємців, за одержання інформації з інших державних реєстрів - інше	1,69 0,02 0,003 0,29 0,26 0,001 0,86 0,25

1	2	3
	б) судовий збір	0,96
	в) кошти, отримані за вчинення консульських дій	0,30
	г) виконавчий збір	0,25
	д) надходження від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом та іншим державним майном	4,94
	е) єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України	0,26
	є) портовий (адміністративний) збір	0,08
	ж) інші адміністративні збори та платежі	0,02
	3. Інші неподаткові надходження:	15,93
	а) кошти від реалізації майна, конфіскованого за рішенням суду;	0,05
	б) Надходження сум кредиторської та депонентської заборгованості підприємств, організацій та установ, щодо яких минув строк позовної давності;	0,03
	в) Кошти від реалізації надлишкового озброєння, військової та спеціальної техніки, нерухомого військового майна Збройних Сил України та інших утворених;	0,28
	г) інші надходження;	0,96
	д) доходи від операцій з кредитування та надання гарантій	1,06
	е) збір на соціально-економічну компенсацію ризику населення, яке проживає на території зони спостереження	0,22
	є) збори на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій:	13,33
	- збір з операцій та купівлі іноземної валюти в безготівковій та або готівковій формі;	10,99
	- збір з торгівлі ювелірними виробами із золота (крім обручок), платини і дорогоцінного каміння;	0,02
	- збір під час набуття права власності на легкові автомобілі;	0,61
	- збір з операцій придбання (купівлі-продажу) нерухомого майна;	0,37
	- збір з користування та надання послуг стільникового рухомого зв'язку	1,34
	4. Власні надходження бюджетних установ:	17,19
	а) Надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством;	17,09
	б) Інші джерела власних надходжень бюджетних установ	0,1
VI.	Доходи від операцій з капіталом	1,03
	1. Надходження від продажу основного капіталу:	0,02
	а) кошти від реалізації скарбів, майна, одержаного державою або територіальною громадою в порядку спадкування чи дарування, безхазяйного майна, знахідок, а також валютних цінностей і грошових коштів, власники яких невідомі;	0,01

Продовження табл. А.1.

1	2	3
	2. Надходження від реалізації державних запасів товарів:	0,62
	а) Надходження від реалізації матеріальних цінностей державного резерву;	0,62
	б) Надходження від реалізації розброньованих матеріальних цінностей мобілізаційного резерву	-
	3. Кошти від продажу землі і нематеріальних активів	0,39
VII.	Офіційні трансферти	2,49
	1. Від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій:	2,49
	а) Кошти, отримані від секретаріату ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ або іншої міжнародної організації за участь України в міжнародних організаціях з підтримання миру і безпеки	0,3
	б) Надходження в рамках програм допомоги Європейського Союзу.	2,19
VIII.	Цільові фонди	0,17
	1. Надходження до Фонду соціального захисту інвалідів	0,17

Видатки Державного бюджету України на 2015 рік, млрд. грн

№ п/п	Видатки бюджету	Всього, млрд. грн
1	2	3
1.	Всього видатків	485,21
2.	Апарат Верховної Ради України	0,67
3.	Державне управління справами	0,98
4.	Національна служба посередництва і примирення України	0,01
5.	Кабінет Міністрів України	3,46
6.	Державна служба з питань Республіки Крим, міста Севастополя та тимчасово переміщених осіб	0,003
7.	Державна судова адміністрація	4,0
8.	Верховний Суд України	0,09
9.	Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ	0,1
10.	Вищий господарський суд України	0,1
11.	Вищий адміністративний суд України	0,1
12.	Конституційний Суд України	0,06
13.	Генеральна прокуратура	2,8
14.	Міністерство внутрішніх справ України:	22,57
	а) Адміністрація Державної прикордонної служби України	2,87
	б) Національна гвардія України	2,02
	в) Державна міграційна служба України	0,85
	г) Державна Служба України з надзвичайних ситуацій	4,03
15.	Міністерство енергетики та вугільної промисловості України	5,99
16.	Міністерство економічного розвитку і торгівлі України	1,46
	а) Апарат міністерства	0,19
	б) Державне агентство резерву України	0,74
	в) Державна служба інтелектуальної власності України	0,01
	г) Державна служба статистики України	0,5
	д) Державна служба експортного контролю України	0,01
17.	Міністерство закордонних справ України	1,33
18.	Державний комітет телебачення і радіомовлення України	0,76
19.	Міністерство освіти і науки України	47,6
20.	Міністерство охорони здоров'я України	62,06
21.	Міністерство екології та природних ресурсів України	3,55
22.	Міністерство соціальної політики в Україні, в т.ч.:	171,37
	а) Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників АТО	0,08

1	2	3
	б) Пенсійний фонд України: -дотації на виплати пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами; -покриття дефіциту коштів Пенсійного фонду України для виплати пенсій	98,05 63,29 34,76
23.	Фонд соціального захисту інвалідів	1,13
24.	Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово- комунального господарства України, в т.ч.:	0,5
	а) апарат міністерства	0,3
	б) Державна архітектурно – будівельна інспекція України	0,07
	в) Державна служба з питань електронного урядування	0,004
	г) Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України	0,03
25.	Міністерство аграрної політики та продовольства України, в т. ч.:	0,64
	а) апарат міністерства	0,34
	б) Державне агентство рибного господарства України	0,1
	в) Державне агентство лісових ресурсів України	0,18
26.	Міністерство інфраструктури України, в т.ч.:	19,96
	а) Апарат міністерства	1,94
	б) Державна спеціальна служба транспорту	0,26
	в) Державне агентство автомобільних доріг	17,64
	г) Державна авіаційна служба України	0,12
27.	Державна фіскальна служба	5,03
28.	Міністерство молоді та спорту України	0,85
29.	Міністерство фінансів України, в т.ч.:	90,9
	а) Апарат міністерства	0,28
	б) Державна казначейська служба України	0,85
	в) Державна фінансова інспекція України	0,35
	г) Державна служба фінансового моніторингу України	0,03
	д) Загальнодержавні витрати: -Резервний фонд; -Базова дотація; -Додаткові дотації з державного бюджету місцевим бюджетам; -Державні капітальні видатки, що розподіляються Кабінетом Міністрів України; -Стабілізаційна дотація; -Обслуговування державного боргу	89,41 17,78 6,69 0,08 4,5 1,0 59,36
30.	Міністерство юстиції України, в т.ч.:	5,61
	а) Апарат міністерства	2,38
	б) Державна реєстраційна служба України	0,08
	в) Координаційний центр з надання правової допомоги	0,09

1	2	3
	г) Державна виконавча служба України	0,02
	д) Державна пенітенціарна служба України	2,94
	е) Державна архівна служба України	0,09
31.	Державна інспекція ядерного регулювання України	0,02
32.	Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг	0,02
33.	Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації	0,03
34.	Головне управління розвідки Міністерства оборони України	0,57
35.	Вища рада юстиції	0,02
36.	Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини	0,02
37.	Антимонопольний комітет України	0,06
38.	Національне агентство України з питань державної служби	0,05
39.	Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку	0,04
40.	Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг	0,05
41.	Державне космічне агентство України	1,41
42.	Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення	0,02
43.	Рада національної безпеки і оборони України	0,04
44.	Рахункова палата	0,07
45.	Служба безпеки України	3,49
46.	Національна академія наук України	2,94
47.	Національна академія педагогічних наук України	0,16
48.	Національна академія медичних наук України	1,51
49.	Національна академія мистецтв України	0,02
50.	Національна академія правових наук України	0,04
51.	Національна академія аграрних наук, в.т.ч.: -фундаментальні дослідження, прикладні наукові і науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державним замовленням у сфері АПК, підготовка наукових кадрів, фінансова підтримка технічного забезпечення наукових установ, розвитку наукової інфраструктури	0,63
52.	Управління державної охорони України	0,38
53.	Фонд державного майна України	0,14
54.	Служба зовнішньої розвідки України	0,57
55.	Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України	0,1
56.	Центральна виборча комісія	0,6
57.	Вінницька обласна державна адміністрація	0,13

Продовження табл. А.1.1.

1	2	3
58.	Волинська обласна державна адміністрація	0,08
59.	Дніпропетровська обласна державна адміністрація	0,13
60.	Донецька обласна державна адміністрація	0,11
61.	Житомирська обласна державна адміністрація	0,11
62.	Закарпатська обласна державна адміністрація	0,08
63.	Запорізька обласна державна адміністрація	0,1
64.	Івано-Франківська обласна державна адміністрація	0,09
65.	Київська обласна державна адміністрація	0,13
66.	Кіровоградська обласна державна адміністрація	0,09
67.	Луганська обласна державна адміністрація	0,1
68.	Львівська обласна державна адміністрація	0,12
69.	Миколаївська обласна державна адміністрація	0,09
70.	Одеська обласна державна адміністрація	0,14
71.	Полтавська обласна державна адміністрація	0,11
72.	Рівненська обласна державна адміністрація	0,09
73.	Сумська обласна державна адміністрація	0,09
74.	Тернопільська обласна державна адміністрація	0,09
75.	Харківська обласна державна адміністрація	0,13
76.	Херсонська обласна державна адміністрація	0,09
77.	Хмельницька обласна державна адміністрація	0,1
78.	Черкаська обласна державна адміністрація	0,1
79.	Чернівецька обласна державна адміністрація	0,07
80.	Чернігівська обласна державна адміністрація	0,1
81.	Державна регуляторна Служба України	0,02

Джерела формування доходів бюджетів місцевого самоврядування

№ п/п	Джерела доходів
1.	Податок на доходи фізичних осіб (до доходів бюджету м. Києва – 50% цього, що збирається на території міста; бюджетів міст обласного значення – 75%; бюджетів сіл, їх об'єднань, селищ, міст районного значення – 25%)
2.	50 відсотків збору за спеціальне використання лісових ресурсів в частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;
3.	50 відсотків збору за спеціальне використання води (крім збору за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя користувачами води за місцем її забору;
4.	50 відсотків плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;
5.	Плата за використання інших природних ресурсів, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;
6.	реєстраційний збір за проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, що справляється виконавчими органами відповідних місцевих рад;
7.	Державне мито в частині, що належить відповідним бюджетам.

Джерела формування доходів обласних бюджетів України

№ п/п	Джерела доходів
1.	25 відсотків податку на доходи фізичних осіб, що сплачується (перераховується) згідно з Податковим кодексом України на відповідній території;
2.	50 відсотків збору за спеціальне використання лісових ресурсів в частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування;
3.	50 відсотків збору за спеціальне використання води (крім збору за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення), що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів користувачами води за місцем її забору;
4.	50 відсотків плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату);
5.	плата за використання інших природних ресурсів;
6.	акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції) (крім акцизного податку, визначеного пунктом 1 частини третьої статті 29 цього Кодексу, а також особливого податку на операції з відчуження цінних паперів та операцій з деривативами), що сплачується платниками, які зареєстровані в Автономній Республіці Крим, – до доходів бюджету Автономної Республіки Крим;
7.	плата за надані в оренду ставки, що знаходяться в басейнах річок загальнодержавного значення.

Доходи районних бюджетів для визначення обсягу міжбюджетних трансфертів

1.	50 відсотків податку на доходи фізичних осіб, що сплачується (перераховується) згідно з Податковим кодексом України на території сіл, їх об'єднань, селищ, міст районного значення;
2.	реєстраційний збір за проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, що справляється відповідними районними державними адміністраціями.

Джерела формування доходів загального фонду місцевих бюджетів

№ п/п	Зміст джерела
1	2
1.	податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності, засновником яких є обласні, районні, міські, селищні та сільські ради,
2.	плата за користування надрами для видобування корисних копалин місцевого значення; плата за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин; збір за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення; збір за спеціальне використання лісових ресурсів (крім збору за спеціальне використання лісових ресурсів в частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування). Такі платежі зараховуються до бюджетів місцевого самоврядування за місцезнаходженням (місцем розташування) відповідних природних ресурсів, а щодо водних об'єктів – за місцем податкової реєстрації платника збору;
3.	плата за землю, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування;
4.	місцеві податки і збори (крім єдиного податку та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки), що зараховуються до бюджетів місцевого самоврядування, включаючи збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності (крім збору в частині провадження торговельної діяльності нафтопродуктами, скрапленим та стиснутим газом на стаціонарних, малогабаритних і пересувних автозаправних станціях, заправних пунктах);
5.	Фіксований сільськогосподарський податок, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування;
6.	частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до бюджету, у порядку, визначеному Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідними місцевими радами;
7.	плата за розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів (крім коштів, отриманих вищими та професійно-технічними навчальними закладами від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право);

1	2
8.	плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати, що видаються Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними і районними державними адміністраціями, виконавчими органами відповідних місцевих рад, яка зараховується відповідно до бюджету Автономної Республіки Крим, обласних і районних бюджетів, бюджетів місцевого самоврядування;
9.	плата за ліцензії та сертифікати, що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів, міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;
10.	плата за ліцензії на виробництво спирту етилового, коньячного і плодового, спирту етилового ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового, спирту-сирцю виноградного, спирту-сирцю плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів, що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів, міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;
11.	плата за ліцензії на право експорту, імпорту та оптової торгівлі спиртом етиловим, коньячним та плодовим, спиртом етиловим ректифікованим виноградним, спиртом етиловим ректифікованим плодовим, спиртом-сирцем виноградним, спиртом-сирцем плодовим, що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів, міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;
12.	плата за ліцензії на право експорту, імпорту алкогольних напоїв та тютюнових виробів, що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів, міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;
13.	плата за державну реєстрацію (крім реєстраційного збору за проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців), що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів, міських бюджетів міст Києва та Севастополя;
14.	плата за ліцензії на право оптової торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів, міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;
15.	плата за ліцензії на право роздрібною торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, що зараховується до бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів, міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами за місцем здійснення діяльності;
16.	штрафні санкції за порушення законодавства про патентування;
17.	адміністративні штрафи, що накладаються місцевими органами виконавчої влади та виконавчими органами місцевих рад або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями;

1	2
18.	штрафні санкції внаслідок невиконання укладених розпорядником бюджетних коштів договорів з суб'єктами господарювання на придбання товарів, робіт і послуг за рахунок коштів місцевих бюджетів;
19.	надходження від орендної плати за користування майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності;
20.	плата за надані в оренду водні об'єкти місцевого значення;
21.	концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності (крім платежів, визначених пунктом 5 частини другої цієї статті);
22.	кошти, отримані від надання учасниками процедури закупівель забезпечення їх пропозиції конкурсних торгів, які не підлягають поверненню цим учасникам, у випадках, передбачених Законом України «Про здійснення державних закупівель», в частині здійснення закупівель за рахунок коштів місцевих бюджетів;
23.	кошти, отримані від учасника – переможця процедури закупівлі під час укладання договору про закупівлю як забезпечення виконання цього договору, які не підлягають поверненню учаснику-переможцю, в частині здійснення закупівель за рахунок коштів місцевих бюджетів;
24.	80 відсотків коштів, отриманих підприємствами, установами та організаціями, що утримуються за рахунок місцевих бюджетів, за здані у вигляді брухту і відходів золото, платину, метали платинової групи, дорогоцінне каміння, і 50 відсотків коштів, отриманих цими підприємствами, установами та організаціями за здане у вигляді брухту і відходів срібло;
25.	кошти від реалізації безхазяйного майна (у тому числі такого, від якого відмовився власник або отримувач), знахідок, спадкового майна (у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття), майна, одержаного територіальною громадою в порядку спадкування чи дарування, а також валютних цінностей і грошових коштів, власники яких невідомі;
26.	інші доходи, що підлягають зарахуванню до місцевих бюджетів відповідно до законодавства та є такими, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів.

Джерела формування спеціального фонду місцевих бюджетів

№ п/п	Зміст джерела
1	2
1.	надходження бюджету розвитку місцевих бюджетів (визначені в частині першій статті 71 цього Кодексу);
2.	збір за першу реєстрацію транспортного засобу, що зараховується у розмірі: 30 відсотків – до бюджету Автономної Республіки Крим і обласних бюджетів та 70 відсотків – до бюджету міста Сімферополя і бюджетів міст – обласних центрів у разі реєстрації транспортних засобів на території цих міст; 50 відсотків – до бюджету Автономної Республіки Крим і обласних бюджетів та 50 відсотків – до міських, селищних і сільських бюджетів у разі реєстрації транспортних засобів на відповідній території; 60 відсотків – до бюджету міста Києва і 40 відсотків – до обласного бюджету Київської області у разі реєстрації транспортних засобів у місті Києві; 100 відсотків – до бюджету міста Севастополя у разі реєстрації транспортних засобів у місті Севастополі;
3.	субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах;
4.	збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності в частині провадження торговельної діяльності нафтопродуктами, скрапленням та стиснутим газом на стаціонарних, малогабаритних і пересувних автозаправних станціях, заправних пунктах;
5.	кошти від відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, що зараховуються у розмірі: 100 відсотків – до бюджетів міст Києва та Севастополя, 25 відсотків – до бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів, 75 відсотків – до бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, 15 відсотків – до районних бюджетів, 60 відсотків – до бюджетів міст районного значення, селищ і сіл; концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності (які мають цільове спрямування згідно із законом);
6.	відсотків грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності, в тому числі: до сільських, селищних, міських бюджетів – 50 відсотків, обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим – 20 відсотків, бюджетів міст Києва та Севастополя – 70 відсотків;

1	2
7.	відрахування 10 відсотків вартості питної води суб'єктами підприємницької діяльності, які здійснюють реалізацію питної води через системи централізованого водопостачання з відхиленням від відповідних стандартів, що зараховуються до бюджетів міст, селищ та сіл;
8.	власні надходження бюджетних установ, що утримуються за рахунок відповідного місцевого бюджету;
9.	35 відсотків екологічного податку (крім податку, що справляється за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені) та/або тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установленій особливими умовами ліцензії строк), у тому числі: до сільських, селищних, міських бюджетів – 25 відсотків, обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим – 10 відсотків, бюджетів міст Києва та Севастополя – 35 відсотків;
10.	цільові та добровільні внески підприємств, установ, організацій та громадян до республіканського Автономної Республіки Крим та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища;
11.	надходження до цільових фондів, утворених Верховною Радою Автономної Республіки Крим та місцевими радами;
12.	субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на фінансування заходів соціально-економічної компенсації ризику населення, яке проживає на території зони спостереження;
13.	інші субвенції, що надаються з інших бюджетів за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду таких бюджетів; повернення кредитів, наданих з місцевих бюджетів індивідуальним сільським забудовникам;
14.	повернення кредитів, наданих з місцевих бюджетів молодим сім'ям та одиноким молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла, а також пеня і відсотки за користування ними;
15.	інші надходження, визначені законом про Державний бюджет України.

Видатки бюджетів для забезпечення державних інституцій за кодексом

№ п/п	Зміст додатків
1.	видатки на забезпечення конституційного ладу, державної цілісності та суверенітету, незалежного судочинства, а також інші передбачені цим Кодексом видатки, які не можуть бути передані на виконання Автономній Республіці Крим та місцевому самоврядуванню (здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України);
2.	видатки, які визначаються функціями держави і можуть бути передані на виконання Автономній Республіці Крим та місцевому самоврядуванню з метою забезпечення найбільш ефективного їх виконання на основі принципу субсидіарності (здійснюються за рахунок коштів місцевих бюджетів, у тому числі трансфертів з Державного бюджету України);
3.	видатки на реалізацію прав та обов'язків Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування, які мають місцевий характер і визначені законами України (здійснюються за рахунок коштів місцевих бюджетів, у тому числі трансфертів з Державного бюджету України)

Витрати і доходи від реалізації аграрної продукції у підприємстві «Іванівське»
Теребовлянського району Тернопільської області

Продукція	Фактично за 2011–2013 рр.					План на 2015 рік		
	Виробництво продукції		Реалізація продукції			Реалізація продукції		
	Зібрана площа, га	Вироблено продукції, ц	Обсяг, ц	Повна собівар- тість, тис. грн.	Виручка, тис. грн.	Обсяг, ц	Повна собівар- тість, тис. грн.	Виручка, тис. грн.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Зернові та зернобобові – всього	2405	182235	148705	164731	19992	143090	19556	23408
з них: пшениця озима	1200	71801	68630	9295	9834	69500	9692	10987
гречка	45	926	690	124	400	780	150	500
кукурудза на зерно	760	82825	67662	5386	7017	56700	7246	8102
ячмінь ярий	297	15947	10737	1472	2336	14300	2076	3163
горох	78	2948	986	196	315	1810	392	656
Технічні – всього	1193	х	х	10466	14483	х	13615	18623
Соя	253	6250	4312	902	1410	4536	938	1407
Ріпак озимий	617	17625	16920	6616	8044	20000	7820	9600
Цукрові буряки	323	228125	86678	2948	5029	128000	4857	7620
Інша продукція рослинництва	х	х	х	101	110	х	106	113
Продукція тваринництва – всього	х	х	х	27040	34585	х	33277	42148
в т. ч.: велика рогата худоба на м'ясо	1150	1738	1732	2405	2413	2250	3411	3665
свиней на м'ясо	995	1076	948	1349	1354	1200	1912	2121
молоко	478	32803	31115	8214	9324	3250	9437	10162
інша продукція тваринництва	х	х	х	96	103	х	101	106
Послуги в сільському господарстві	х	х	х	292	295	х	301	308
Продукція сільського господарства і послуги – всього	х	х	х	39396	48074	х	43178	58510

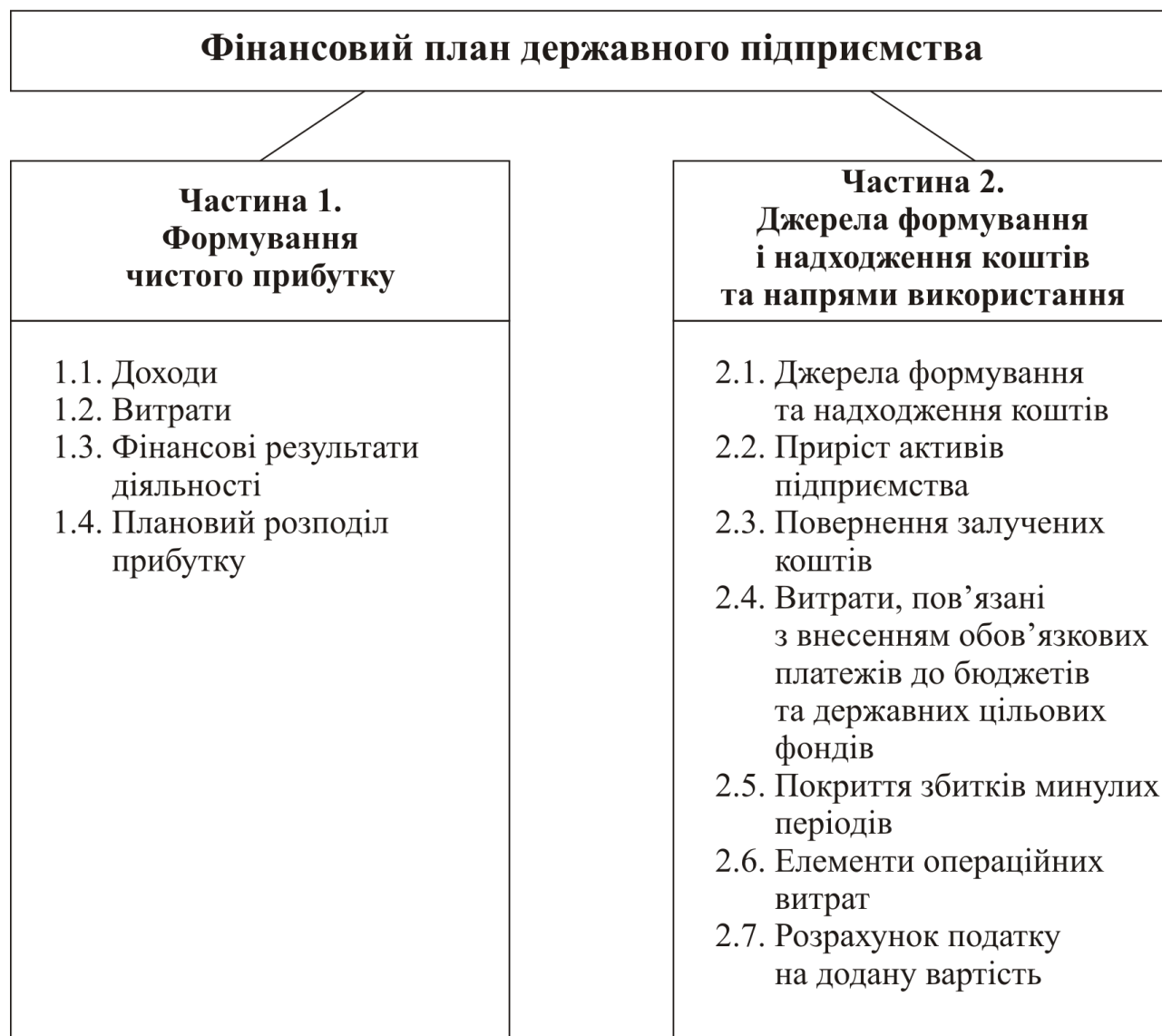

Рис. Б.1. Структура фінансового плану державного підприємства

Додаток В
до Національного положення (стандарту)
бухгалтерського обліку
1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»

Підприємство <u>ПОП «Іванівське»</u> Територія <u>Україна</u> Організаційно-правова форма господарювання _____ Вид економічної діяльності _____ Середня кількість працівників ¹ <u>204</u> Адреса, телефон <u>с. Іванівка, Терехівський р-н, Тернопільська область</u> Одиниця виміру: тис. грн. без десяткового знака (окрім розділу IV Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (форма N 2), грошові показники якого наводяться в гривнях з копійками) Складено (зробити позначку «v» у відповідній клітинці): за положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку за міжнародними стандартами фінансової звітності	Дата (рік, місяць, число) за ЄДРПОУ за КОАТУУ за КОПФГ за КВЕД	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <th colspan="2">КОДИ</th> </tr> <tr> <td style="width: 10px;">01</td> <td style="width: 10px;">01</td> </tr> <tr> <td colspan="2">00953668</td> </tr> <tr> <td colspan="2"> </td> </tr> <tr> <td colspan="2"> </td> </tr> </table>	КОДИ		01	01	00953668					
КОДИ												
01	01											
00953668												
		V										

Таблиця В.1.

**Баланс (Звіт про фінансовий стан)
на 1.01.2014 р.**

Форма № 1 Код за ДКУД 1801001

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи	1000		
первісна вартість	1001		
накопичена амортизація	1002		
Незавершені капітальні інвестиції	1005	725	496
Основні засоби	1010		
первісна вартість	1011	44029	49734
знос	1012	16764	17643
Інвестиційна нерухомість	1015	-	-
первісна вартість інвестиційної нерухомості	1016	-	-
знос інвестиційної нерухомості	1017	-	-
Довгострокові біологічні активи	1020		
первісна вартість довгострокових біологічних активів	1021	1230	2197
накопичена амортизація довгострокових біологічних активів	1022	-	-
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030	-	-
інші фінансові інвестиції	1035	-	-
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	-	-
Відстрочені податкові активи	1045	-	-
Гудвіл	1050		
Відстрочені аквізиційні витрати	1060		
Залишок коштів у централізованих страхових резервних фондах	1065		
Інші необоротні активи	1090	-	-
Усього за розділом I	1095	29220	34784

Продовження табл. В.1.

II. Оборотні активи			
Запаси	1100		
виробничі запаси	1101	3437	3198
незавершене виробництво	1102	4263	7618
готова продукція	1103	26809	25781
товари	1104	-	-
Поточні біологічні активи	1110	4451	4985
Депозит перестраховання	1115	-	-
Векселі одержані	1120	-	-
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	2026	944
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	1130	2703	4475
з бюджетом	1135	8	102
у тому числі з податку на прибуток	1136	-	-
Дебіторська заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів	1140		
Дебіторська заборгованість за розрахунками із внутрішніх розрахунків	1145		
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	113	47
Поточні фінансові інвестиції	1160	-	-
Гроші та їх еквіваленти	1165	26169	24344
готівка	1166	-	8
рахунки в банках	1167	26169	24344
Витрати майбутніх періодів	1170	-	-
Частка перестраховика у страхових резервах	1180		
у тому числі в:			
резервах довгострокових зобов'язань	1181		
резервах збитків або резервах належних виплат	1182		
резервах незароблених премій	1183		
інших страхових резервах	1184		
Інші оборотні активи	1190	5	-
Усього за розділом II	1195	69984	71494
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200	-	-
Баланс	1300	99204	106278
Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	36792	46792
Внески до незареєстрованого капіталу	1401	-	-
Капітал у дооцінках	1405	-	-
Додатковий капітал	1410	4335	4335
емісійний дохід	1411		
накопичені курсові різниці	1412		
Резервний капітал	1415	1933	1933
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	53554	51895
Неоплачений капітал	1425	(-)	(-)
Вилучений капітал	1430	(-)	(-)
Усього за розділом I	1495	96614	104955

Продовження табл. В.1.

II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	-	-
Пенсійні зобов'язання	1505	-	-
Довгострокові кредити банків	1510	-	-
Інші довгострокові зобов'язання	1515	-	-
Довгострокові забезпечення	1520	-	-
довгострокові забезпечення витрат персоналу	1521	-	-
Цільове фінансування	1525	-	-
благодійна допомога	1526	-	-
Страхові резерви	1530	-	-
у тому числі:		-	-
резерв довгострокових зобов'язань	1531	-	-
резерв збитків або резерв належних виплат	1532	-	-
резерв незароблених премій	1533	-	-
інші страхові резерви	1534	-	-
Інвестиційні контракти	1535	-	-
Призовий фонд	1540	-	-
Резерв на виплату джек-поту	1545	-	-
Усього за розділом II	1595	-	-
III. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Короткострокові кредити банків	1600		
Векселі видані	1605		
Поточна кредиторська заборгованість за: довгостроковими зобов'язаннями	1610		
товари, роботи, послуги	1615	55	335
розрахунками з бюджетом	1620	5	
у тому числі з податку на прибуток	1621		
Розрахунками зі страхування	1625	145	205
Розрахунками з оплати праці	1630	502	448
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	1635	719	-
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з учасниками	1640	-	-
Поточна кредиторська заборгованість із внутрішніх розрахунків	1645	13	-
Поточна кредиторська заборгованість за страховою діяльністю	1650	-	-
Поточні забезпечення	1660	-	-
Доходи майбутніх періодів	1665	-	-
Відстрочені комісійні доходи від перестраховиків	1670	-	-
Інші поточні зобов'язання	1690	1151	335
Усього за розділом III	1695	2590	1323
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700	-	-
V. Чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду	1800	-	-
Баланс	1900	99204	106278

Керівник

А. І. Білик

Головний бухгалтер

М. М. Вівчар

¹ Визначається в порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері статистики.

Підприємство

ПОП «Іванівське»
(найменування)Дата (рік, місяць, число)
за ЄДРПОУ

КОДИ	
	01
00953668	

Таблиця Г.1.

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)
За рік 2013 р.

Форма № 2 Код за ДКУД

1801003

І. ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	49939	64556
Чисті зароблені страхові премії	2010	-	-
премії підписані, валова сума	2011	-	-
премії, передані у перестраховання	2012	-	-
зміна резерву незароблених премій, валова сума	2013	-	-
зміна частки перестраховиків у резерві незароблених премій	2014	-	-
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	(43595)	(51415)
Чисті понесені збитки за страховими виплатами	2070	-	-
Валовий:			
прибуток	2090	6344	13141
збиток	2095	(-)	(-)
Дохід (витрати) від зміни у резервах довгострокових зобов'язань	2105	-	-
Дохід (витрати) від зміни інших страхових резервів	2110	-	-
зміна інших страхових резервів, валова сума	2111	-	-
зміна частки перестраховиків в інших страхових резервах	2112	-	-
Інші операційні доходи	2120	7431	8269
у тому числі:			
дохід від зміни вартості активів, які оцінюються за справедливою вартістю	2121	1	1
дохід від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції	2122	-	-
Адміністративні витрати	2130	(2973)	(2729)
Витрати на збут	2150	(-)	(-)
Інші операційні витрати	2180	(2343)	(1390)
у тому числі:			
витрати від зміни вартості активів, які оцінюються за справедливою вартістю	2181	1	1
витрати від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції	2182	-	-

Продовження табл. Г.1.

Фінансовий результат від операційної діяльності:			
прибуток	2190	8459	17291
збиток	2195	(-)	(-)
Дохід від участі в капіталі	2200	-	-
Інші фінансові доходи	2220	-	-
Інші доходи	2240	-	-
у тому числі:			
дохід від благодійної допомоги	2241	-	-
Фінансові витрати	2250	(-)	(-)
Втрати від участі в капіталі	2255	(-)	(-)
Інші витрати	2270	(-)	(-)
Прибуток (збиток) від впливу інфляції на монетарні статті	2275	-	-
Фінансовий результат до оподаткування:			
прибуток	2290	8459	17291
збиток	2295	(-)	(-)
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300	-	-
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305	-	-
Чистий фінансовий результат:			
прибуток	2350	8459	17291
збиток	2355	(-)	(-)

II. СУКУПНИЙ ДОХІД

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Дооцінка (уцінка) необоротних активів	2400	-	-
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	2405	-	-
Накопичені курсові різниці	2410	-	-
Частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств	2415	-	-
Інший сукупний дохід	2445	-	-
Інший сукупний дохід до оподаткування	2450	-	-
Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	2455	-	-
Інший сукупний дохід після оподаткування	2460	-	-
Сукупний дохід (сума рядків 2350, 2355 та 2460)	2465	8459	17291

III. ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Матеріальні затрати	2500	44834	41663
Витрати на оплату праці	2505	9732	9101
Відрахування на соціальні заходи	2510	3619	3385
Амортизація	2515	1870	3246
Інші операційні витрати	2520	6461	5123
Разом	2550	66516	62518

IV. РОЗРАХУНОК ПОКАЗНИКІВ ПРИБУТКОВОСТІ АКЦІЙ

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Середньорічна кількість простих акцій	2600		
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	2605		
Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2610		
Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2615		
Дивіденди на одну просту акцію	2650		

Керівник

Л. І. Білик

Головний бухгалтер

М. М. Вівчар

Додаток Д

Підприємство

ПОП «Іванівське»
(найменування)Дата (рік, місяць, число)
за ЄДРПОУ

КОДИ		
00953668		

Таблиця Д.1.

Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом)

за 2013 р.

Форма № 3 Код за ДКУД 1801004

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
I. Рух коштів у результаті операційної діяльності			
Надходження від:			
Реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	3000	49939	64556
Повернення податків і зборів	3005	4439	
у тому числі податку на додану вартість	3006	4439	6584
Цільового фінансування	3010		
<i>надходження від отримання субсидій, дотацій</i>	3011		
Надходження авансів від покупців і замовників	3015		
Надходження від повернення авансів	3020		
Надходження від відсотків за залишками коштів на поточних рахунках	3025	2178	986
Надходження від боржників неустойки (штрафів, пені)	3035		
Надходження від операційної оренди	3040		
Надходження від отримання роялті, авторських винагород	3045		
Надходження від страхових премій	3050		
Надходження фінансових установ від повернення позик	3055		
Інші надходження	3095	814	699
Витрачання на оплату:			
Товарів (робіт, послуг)	3100	(6054)	(37753)
Праці	3105	(782)	(9101)
Відрахувань на соціальні заходи	3110	(3639)	(3385)
Зобов'язань з податків і зборів	3115	(2170)	(2163)
<i>витрачання на оплату зобов'язань з податку на прибуток</i>	3116	(-)	(-)
<i>витрачання на оплату зобов'язань з податку на додану вартість</i>	3117	(96)	(203)
<i>витрачання на оплату зобов'язань з інших податків і зборів</i>	3118	(-)	(-)
Витрачання на оплату авансів	3135	(-)	(-)
Витрачання на оплату повернення авансів	3140	(-)	(-)
Витрачання на оплату цільових внесків	3145	(-)	(-)
Витрачання на оплату зобов'язань за страховими контрактами	3150	(-)	(-)
Витрачання фінансових установ на надання позик	3155	(-)	(-)
Інші витрачання	3190	(300)	(250)
Чистий рух коштів від операційної діяльності	3195	5425	20173

Продовження табл. Д.1.

II. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності			
Надходження від реалізації: фінансових інвестицій	3200		
необоротних активів	3205		
Надходження від отриманих: відсотків	3215		
дивідендів	3220		
Надходження від деривативів	3225		
Надходження від погашення позик	3230		
Надходження від вибуття дочірнього підприємства та іншої господарської одиниці	3235		
Інші надходження	3250		
Витрачання на придбання: фінансових інвестицій	3255	(-)	(-)
необоротних активів	3260	(-7250)	(-5905)
Виплати за деривативами	3270	(-)	(-)
Витрачання на надання позик	3275	(-)	(-)
Витрачання на придбання дочірнього підприємства та іншої господарської одиниці	3280	(-)	(-)
Інші платежі	3290	(-)	(-)
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	3295	-7250	-5905
III. Рух коштів у результаті фінансової діяльності			
Надходження від: Власного капіталу	3300		
Отримання позик	3305		
Надходження від продажу частки в дочірньому підприємстві	3310		
Інші надходження	3340		
Витрачання на: Викуп власних акцій	3345	(-)	(-)
Погашення позик	3350	(-)	(-)
Сплату дивідендів	3355	(-)	(-)
Витрачання на сплату відсотків	3360	(-)	(-)
Витрачання на сплату заборгованості з фінансової оренди	3365	(-)	(-)
Витрачання на придбання частки в дочірньому підприємстві	3370	(-)	(-)
Витрачання на виплати неконтрольованим часткам у дочірніх підприємствах	3375	(-)	(-)
Інші платежі	3390	(-)	(-)
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	3395		
Чистий рух грошових коштів за звітний період	3400	(-1825)	+14268
Залишок коштів на початок року	3405	26169	11901
Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів	3410		
Залишок коштів на кінець року	3415	24344	26169

Керівник

А. І. Білик

Головний бухгалтер

М. М. Вівчар

Додаток Е

Підприємство

ПОП «Іванівське»
(найменування)Дата (рік, місяць, число)
за ЄДРПОУ

КОДИ		
		01
00953668		

Таблиця Е.1.

Звіт про власний капітал
за рік 2013 р.

Форма № 4

Код за ДКУД

1801005

Стаття	Код рядка	Зареєстрований (пайовий) капітал	Капітал у дооцінках	Додатковий капітал	Резервний капітал	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	Неоплачений капітал	Вилучений капітал	Всього
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Залишок на початок року	4000	36792	-	4335	1933	53554	-	-	96614
Коригування: Зміна облікової політики	4005	-	-	-	-	-	-	-	-
Виправлення помилок	4010	-	-	-	-	-	-	-	-
Інші зміни	4090	-	-	-	-	-	-	-	-
Скоригований залишок на початок року	4095	36792	-	4335	1933	53554	-	-	96614
Чистий прибуток (збиток) за звітний період	4100	-	-	-	-	8459	-	-	8459
Інший сукупний дохід за звітний період	4110	-	-	-	-	-	-	-	-
дооцінка (уцінка) необоротних активів	4111	-	-	-	-	-	-	-	-
дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	4112	-	-	-	-	-	-	-	-
Накопичені курсові різниці	4113	-	-	-	-	-	-	-	-
частка іншого сукупного доходу асоційованих і спільних підприємств	4114	-	-	-	-	-	-	-	-
інший сукупний дохід	4116	-	-	-	-	-	-	-	-
Розподіл прибутку: Виплати власникам (дивіденди)	4200	-	-	-	-	-118	-	-	-118

Продовження табл. Е.1.

Спрямування прибутку до зареєстрованого капіталу	4205	-	-	-	-	-	-	-	-
Відрахування до резервного капіталу	4210	-	-	-	-	-	-	-	-
Сума чистого прибутку, належна до бюджету відповідно до законодавства	4215	-	-	-	-	-	-	-	-
Сума чистого прибутку на створення спеціальних (цільових) фондів	4220	-	-	-	-	-	-	-	-
Сума чистого прибутку на матеріальне заохочення	4225	-	-	-	-	-	-	-	-
Внески учасників: Внески до капіталу	4240	10000	-	-	-	(-10000)	-	-	-
Погашення заборгованості з капіталу	4245	-	-	-	-	-	-	-	-
Вилучення капіталу: Викуп акцій (часток)	4260	-	-	-	-	-	-	-	-
Перепродаж викуплених акцій (часток)	4265	-	-	-	-	-	-	-	-
Анулювання викуплених акцій (часток)	4270	-	-	-	-	-	-	-	-
Вилучення частки в капіталі	4275	-	-	-	-	-	-	-	-
Зменшення номінальної вартості акцій	4280	-	-	-	-	-	-	-	-
Інші зміни в капіталі	4290	-	-	-	-	-	-	-	-
Придбання (продаж) неконтрольованої частки в дочірньому підприємстві	4291	-	-	-	-	-	-	-	-
Разом змін у капіталі	4295	10000	-	-	-	(-1659)	-	-	8341
Залишок на кінець року	4300	46792	-	4335	1933	51895	-	-	104955

Керівник

А. І. Білик

Головний бухгалтер

М. М. Вівчар

Державне статистичне спостереження

Ідентифікаційний код ЄДРПОУ 00953668

Конфіденційність статистичної інформації забезпечується статтею 21 Закону України "Про державну статистику"

Порушення порядку подання або використання даних державних статистичних спостережень тягне за собою відповідальність, яка встановлена статтею 186³ Кодексу України про адміністративні правопорушення

Таблиця Ж.1.

ЗВІТ ПРО ОСНОВНІ ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ РОБОТИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

за 2013 рік

Подають:	Терміни подання
юридичні особи, відокремлені підрозділи юридичних осіб, які здійснюють сільськогосподарську діяльність, за переліком, визначеним органом державної статистики – територіальному органу Держстату	до 28 лютого

№ 50-сг
(річна)
ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Держстату
20.09.2013 № 283

Респондент:
Найменування: Приватно – орендне підприємство «Іванівське»
Місцезнаходження (юридична адреса): 48137 с. Іванівка, Тербовлянський р-н, Тернопільська обл.
(поштовий індекс, область /АР Крим, район, населений пункт, вулиця /провулок, площа тощо, № будинку /корпусу, № квартири /офісу)
Адреса здійснення діяльності, щодо якої подається форма звітності (фактична адреса): 48137 с. Іванівка, Тербовлянський р-н, Тернопільська обл.
(поштовий індекс, область /АР Крим, район, населений пункт, вулиця /провулок, площа тощо, № будинку /корпусу, № квартири /офісу)

1. ВИРОБНИЦТВО І РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОДУКЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА І ПОСЛУГ

А	Б	Виробництво продукції			Реалізація продукції (робіт, послуг)			
		зібрана площа / площа насаджень у плодоносьному віці, га	вироблено продукції, ц	виробнича собівартість, тис. грн	у фізичній масі, ц	виробнича собівартість, тис. грн	повна собівартість, тис. грн	чистий дохід (виручка) від реалізації, тис. грн
А	Б	1	2	3	4	5	6	7
ПРОДУКЦІЯ РОСЛИННИЦТВА – усього (сума кодів 0020, 0040–0120)	0010	×	×	35779	×	21330	23177	27818
у тому числі зернові та зернобобові – усього (сума кодів 0021–0037)	0020	2385	160661	22969	111238	15618	16744	17849
з них пшениця озима	0025	1200	66737	9964	34389	4811	5001	5128
пшениця яра	0021							

	Код	Виробництво продукції			Реалізація продукції (робіт, послуг)			
		зібрана площа/ площа насад- жень у плодо- носьному віці, га	вироблено продукції, ц	виробнича собівартість, тис. грн	у фізичній масі, ц	виробнича собівартість, тис. грн	повна собівартість, тис. грн	чистий дохід (виручка) від реалізації, тис. грн
А	Б	1	2	3	4	5	6	7
жито	0026							
гречка	0027	30	601	108	117	21	23	32
кукурудза на зерно	0030	700	80500	10754	60349	8086	8786	8875
ячмінь озимий	0031							
ячмінь ярий	0023	320	9633	1502	12726	1985	2156	2411
горох	0032	100	3141	631	3639	713	775	1399
овес	0033				9	1	1	2
просо	0034							
сорго	0035							
рис	0037							
інші зернові та зернобобові	0036	5	49	10	9	1	2	2
соняшник	0040							
соя	0041	300	6470	1618	6468	1617	1758	2245
ріпак озимий	0042	600	21186	3051	21015	3047	3537	6078
ріпак ярий	0043							
льон-довгунець – насіння	0044							
льон-довгунець – соломка	0045							
льон-довгунець – треста	0046	×						
цукрові буряки (фабричні)	0050	180	80369	2735	28449	967	1051	1558
картопля	0060							
овочі відкритого ґрунту	0070							
овочі закритого ґрунту, м ²	0071							
баштанні продовольчі (кавуни, дині)	0075							
плоди (зерняткові, кісточкові)	0080							
виноград	0090							
ягоди	0095							
хміль	0100							

	Код	Виробництво продукції			Реалізація продукції (робіт, послуг)			
		зібрана площа, га/ середньорічне поголов'я, голів	вироблено продукції, ц	виробнича собівартість, тис. грн	у фізичній масі, ц	виробнича собівартість, тис. грн	повна собівартість, тис. грн	чистий дохід (виручка) від реалізації, тис. грн
А	Б	1	2	3	4	5	6	7
кормові коренеплоди і кормові баштанні	0105				×	×	×	×
силос	0107	×	135000	1817	×	×	×	×
сінаж	0110	×	16500	487	×	×	×	×
інша продукція рослинництва, не названа вище	0120	×	×	3102	×	81	87	88
ПРОДУКЦІЯ ТВАРИННИЦТВА – усього (сума кодів 0140–0210)	0130	×	×	17641	×	12831	13777	14535
у тому числі виращування (в живій масі)								
великої рогатої худоби	0140	730	1762	3143	2112	2150	2201	2272
свиней	0150	485	1127	2140	1135	1446	1546	1577
овець	0160							
кіз	0161							
птиці	0170							
молоко	0180	480	34368	9808	31984	9155	9947	10601
вовна	0190	×						
яйця курячі, тис. шт	0200							
мед, кг	0201							
інша продукція бджільництва, не названа вище	0204	×	×		×			
інша продукція тваринництва, не названа вище	0210	×	×	2550	×	80	83	85
ПОСЛУГИ В РОСЛИННИЦТВІ І ТВАРИННИЦТВІ (крім послуг ветеринарних)	0212	×	×	×	×	170	171	174
ПРОДУКЦІЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА І ПОСЛУГИ – усього (сума кодів 0010, 0130, 0212)	0216	×	×	53420	×	34331	37125	42527
ПРОДУКЦІЯ РИБНИЦТВА	0215							

	Код	Виробнича собівартість – усього, (гр.3 розділу 1) (сума граф 2, 7, 8)	У тому числі									
			прямі матеріальні витрати (сума граф 3–6)	з них				прямі витрати на оплату праці	інші прямі витрати та загальновиробничі витрати – усього (сума граф 9–11)	з них		
				корми	пальне і мастильні матеріали	оплата послуг і робіт сторонніх організацій	решта матеріальних витрат			амортизація необоротних активів	відрахування на соціальні заходи	решта ін. прямих та загальновиробничих витрат
А	Б	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
кіз	0615											
птиці	0616											
Молоко	0617	9808	7235	4594	416	175	2050	1546	1027	420	575	32
Вовна	0618											
Яйця курячі	0619											

2. ВИТРАТИ НА ВИРОБНИЦТВО ПРОДУКЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА І ПОСЛУГ, ф. № 50-сг

(тис. грн)

397

Елементи витрат	Код	Витрати на виробництво продукції і послуг	
		рослинництва	тваринництва
А	Б	1	2
Витрати на оплату праці	0280	4558	2782
Відрахування на соціальні заходи	0285	1695	1035
Матеріальні витрати – усього (сума кодів 0295, 0300, 0305–0335)	0290	27033	13014
у тому числі			
насіння та посадковий матеріал	0295	4027	×
корми	0300	×	8267
з них покупні	0301	×	
інша продукція сільського господарства (гній, підстилка, яйця для інкубації)	0305		
мінеральні добрива	0310	7141	×
пальне і мастильні матеріали	0315	4620	750
електроенергія	0320	595	405

Елементи витрат	Код	Витрати на виробництво продукції і послуг	
		рослинництва	тваринництва
А	Б	1	2
паливо й енергія	0325	598	250
запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту	0330	2810	2634
оплата послуг і робіт, що виконані сторонніми організаціями, та інші матеріальні витрати	0335	7242	708
Амортизація	0340	1090	750
Інші операційні витрати	0345	4058	60
у тому числі орендна плата за земельні частки (паї)	0350	4058	×
майнові паї	0351		
Усього витрат (сума кодів 0280, 0285, 0290, 0340, 0345)	0355	38434	17641

Таблиця Ж.1.2.

3. ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ф. № 50-сг

(тис. грн)

	Код	За рахунок бюджетних дотацій	За рахунок податку на додану вартість
А	Б	1	2
Отримано коштів за звітний рік – всього (сума кодів 0701, 0271, 0710, 0720) у тому числі для підтримки виробництва продукції рослинництва: (сума кодів 0702, 0704, 0706 – 0709)	0700	814	
озимих зернових культур	0701		
у т. ч. пшениці	0702		х
ярих зернових та зернобобових культур	0703		х
у т. ч. пшениці	0704		х
ріпаку (озимого і ярого)	0705		х
льону-довгунцю	0706		х
конопель	0707		х
іншої продукції рослинництва	0708		х
	0709		х

	Код	За рахунок бюджетних дотацій	За рахунок податку на додану вартість
А	Б	1	2
для розвитку тваринництва: (сума кодів 0273 - 0276)	0271	814	
за велику рогату худобу	0273	11	
за свиней	0274	88	
за птицю всіх видів	0275		
за молоко	0272	715	
за інше в тваринництві	0276		
для здійснення заходів з відтворення водних живих ресурсів	0710		х
за іншими видами (напрямами) державної підтримки	0720		х

398

Довідка 2

А. Середня кількість працівників

	Код	Осіб
А	Б	1
Середньооблікова кількість штатних та середня кількість позаштатних працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві – усього (сума кодів 0410, 0411) у тому числі	0400	188
у рослинництві	0410	113
у тваринництві	0411	75

Б. Землекористування протягом звітнього року

	Код	Усього	У т. ч. взято в оренду
А	Б	1	2
Площа сільськогосподарських угідь – усього (без землі, що здана в оренду), га	0450	4451	4451
у тому числі рілля	0451	4451	4451

4. КУПІВЛЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ ВИРОБНИЧИХ ПОТРЕБ

	Код	Кількість	Вартість (без урахування дотацій і ПДВ), грн
А	Б	1	2
Насіння, кг			
цукрові буряки	4010	1317	424693
однорічні овочеві культури	4020		
дворічні овочеві культури	4030		
цибуля	4040		
баштанні культури	4050		
кормові буряки	4060		
квіти	4070		
Розсада, шт			
овочі	4080		
квіти	4090		
Саджанці (без винограду, вусів суніць), шт			
плодові	4100		
ягідні	4110		
квіткові	4120		
Комбікорми, ц (сума 4130-4160 гр.1 ≤ коду 27 гр.3 розділу 5)			
змішані комбікорми	4130		
комбікормові суміші для великої рогатої худоби	4140		
комбікормові суміші для свиней	4150	909	855370
комбікормові суміші для птиці	4160		
Сіно, ц (гр.1 ≤ коду 23 гр.3 розділу 5)	4170		
Силос, ц (гр.1 ≤ коду 25 гр.3 розділу 5)	4180		
Сінаж, ц (гр.1 ≤ коду 26 гр.3 розділу 5)	4190		
Нафтопродукти, т			
бензин	4200	87	921130
дизельне пальне	4210	417	3701193
мазут паливний	4220	153	293816
оливи, мастила, ц	4230		
Вугілля, т	4240		

	Код	Кількість	Вартість (без урахування дотацій і ПДВ), грн
А	Б	1	2
Природний газ, тис. м³	4250	340	1587549
Добрива мінеральні, ц азотні (дорівнює або більше суми кодів 4270-4340)	4260	26640	6127853
з них			
сульфат амонію	4270	2670	606849
нітрат амонію	4280		
карбамід (сечовина)	4290	1010	343320
аміачна селітра	4300	7220	1895848
рідкі амонійні добрива	4310	2780	720812
аміачна вода	4320	8220	1256876
аміак синтетичний рідкий	4330		
карбамідно-аміачна суміш (КАС)	4340	4760	1304148
Фосфатні (дорівнює або більше суми 4360-4390)	4350	1300	86666
з них			
суперфосфат гранульований з бором	4360		
суперфосфат простий порошковидний	4370		
суперфосфат подвійний гранульований	4380		
преципітат	4390		
Фосфоритне борошно	4400	1	
калійні (дорівнює або більше суми 4420-4470)	4410	1590	372050
з них			
хлористий калій	4420		
сульфат калію	4430	1370	2740050
каїніт природний	4440		
калій сірчаноокислий	4450	220	98000
сіль калійна	4460		
калімагнезія гранульована	4470		
комплексні (дорівнює або більше суми 4490-4550)	4480	6830	2750888
з них			

	Код	Кількість	Вартість (без урахування дотацій і ПДВ), грн
А	Б	1	2
амофос	4490	850	635262
нітроамофоска	4500	2370	774650
нітрофос	4510	150	4245
тукосуміш	4520	3460	1336721
амофосфат	4530		
кристалін	4540		
азофоска	4550		
Засоби захисту рослин			
інсектициди, кг	4560		
л	4570	1325	297936
фунгіциди, кг	4580		
л	4590	8464	2465179
гербіциди, кг	4600		
л	4610	15939	2199156
регулятори росту рослин, кг	4620		
л	4630	5688	563078
інші пестициди, кг	4640		
л	4650	1370	307068
Сільськогосподарська техніка (нова), шт (без урахування техніки, що знаходиться в оренді чи лізингу)			
Трактори всіх видів (сума кодів 4670, 4700, 4730, 4760)	4660	1	587500
з них з потужністю менше 40 кВт	4670		
від 40 до 60 кВт	4700	1	587500
від 60 до 100 кВт	4730		
понад 100 кВт	4760		
Плуги	4790		
Культиватори	4800		
Борони	4810		
Сівалки (без тукових)	4820		

	Код	Кількість	Вартість (без урахування дотацій і ПДВ), грн
А	Б	1	2
Розкидачі гною і добрив (вкл. сівалки тукові)	4830		
Машини і пристрої для поливу	4840		
Водяні насоси і насосні станції	4870		
Сінокосарки	4900		
Жатки валкові	4910		
Прес-пакувальники, включаючи прес-підбирачі	4920		
Комбайни зернозбиральні	4930	1	2047140
Комбайни кукуруддозбиральні	4960		
Комбайни кормозбиральні	4990		
Комбайни бурякозбиральні	5020		
Молотарки Сортувальні і калібрувальні машини і механізми	5050 5060		
Машини для збирання овочів і баштанних культур	5070		
Машини для збирання плодів, ягід, винограду	5080		
Зерночисні машини	5090		
Доїльні установки та апарати	5100		
Очишувачі-охолоджу- вачі молока	5130		
Молочні сепаратори	5140		

	Код	Кількість	Вартість (без урахування дотацій і ПДВ), грн
А	Б	1	2
Інкубатори	5150		
Машини і механізми для приготування кормів	5160		
Роздавачі кормів для великої рогатої худоби	5190		
Роздавачі кормів для свиней	5200		
Транспортери для прибирання гною	5210	1	26292
Причепи та напівпари- чепи сільськогоспо- дарські (вкл. для вантажних автомобілів)	5220		
Автомобілі вантажні з дизельними та напівдизельними двигунами внутрішнього згоряння (сума кодів 5240, 5270, 5300)	5230		
з них вантажопідйомністю 5 т і менше	5240		
від 5 т до 20 т	5270		
понад 20 т	5300		
з поршневыми двигунами внутрішнього згоряння з іскровим запалюванням (сума кодів 5340, 5370)	5330		

	Код	Кількість	Вартість (без урахування дотацій і ПДВ), грн
А	Б	1	2
з них вантажопідйомністю 5 т і менше	5340		
більше 5 т	5370		
Запчастини до сільськогосподарської техніки (нові), штук			
двигуни до тракторів	5400		
двигуни до комбайнів і самохідних машин	5410		
двигуни до вантажних автомобілів	5420		
шини для вантажних автомобілів	5430	42	136620
шини для сільськогосподарських машин і тракторів	5440	28	62432
Будівельні матеріали	5441	×	
Лісо- та пиломатеріали	5442	×	
Роботи і послуги			
Захист сільськогосподарських культур, га	5450		
Оранка, га	5460		
Культивація, га	5470		
Збір урожаю сільськогосподарських культур, га	5480		
Внесення добрив, га	5490		
Перевезення вантажів, т.км	5500		
Ремонт сільськогосподарської техніки (вкл. вантажні автомобілі)	5600	×	
Зоотехнічне та ветеринарне обслуговування	5700	×	

5. БАЛАНС ПРОДУКЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА (ф. № 50-сг)

Таблиця Ж. 1.4.

(ц)

	Код	Наявність на початок року	Надходження		Витрати							Наявність на кінець року (гр.1+ гр.2- гр.4)
			усього	у т.ч. куплено та інші надходження	усього (сума граф 5-10)	у тому числі					інші витрати	
						продано усього (вкл. повернення позик)	на годівлю худоби та птиці	на насіння	передано в переробку	втрати при зберіганні		
А	Б	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Зернові та зернобобові культури – усього (більше або дорівнює сумі кодів 02-06) у тому числі	01	86566	162071	2010	159820	111238		6303	34593		7686	88817
пшениця	02	22110	66637		56050	34389		2889	14912		3860	32697
жито	03											
кукурудза на зерно	04	46525	82510	2010	79641	60349		2010	17282			49394
ячмінь	05	14110	9633		20157	12726		930	2666		3835	3586
овес	06	135			20	9		3	8			115
Цукрові буряки (фабричні і на корм худоби)	07		80369		80369	28449			51920	-	-	-
Соняшник	08											
Соя	09	5410	6470		9324	6468		530	2326			2556
Ріпак	10		21186		21186	21050		136	-	-	-	-
Картопля	11											
Овочі	12											
Баштанні продовольчі культури	13											
Плоди і ягоди, включаючи цитрусові, субтропічні та горіхоплідні	14											

401

	Код	Наявність на початок року	Надходження		Витрати							Наявність на кінець року (зр.1+зр.2-зр.4)
			усього	у т.ч. куплено та інші надходження	усього (сума граф 5-10)	у тому числі					інші витрати	
						продано усього (вкл. повернення позик)	на годівлю худоби та птиці	на насіння	передано в переробку	втрати при зберіганні		
А	Б	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Виноград	15											
Борошно, крупи та інші продукти переробки зерна	16	8904	34593		34583	8	34486		33		56	8914
Олія рослинна	17											
Молоко	18											
Вовна всяка (фізична вага)	19											
Яйця всіх видів птиці, тис. шт	20											
Мед, кг	21											
Кормові коренеплоди та кормові баштанні	22											
Сіно всяке	23	1307	4500		2707		2707					3100
Солома озима та яра, полова (без стебел кукурудзи)	24	14498	26800		20049		20049					21249
Силос	25	130283	135000		141917		141917					123366
Сінаж	26	23922	16500		22644		22644					17778
Комбікорми	27	34	4089		4082		4082					41

Довідково.

3 рядка 01 (граф 8) – перероблено зерна на комбікорми, кормові суміші та гранули (28)

ц

Місце підпису керівника (власника) та/або особи, відповідальної за достовірність наданої інформації

А.І. Білик
(ПІБ)
М.М. Вівчар
(ПІБ)

телефон: 4-73-86

факс: 4-74-21

електронна пошта: _____

Навчальне видання

Микола Кирилович Пархоμεць
Михайло Михайлович Шкільняк
Неля Петрівна Чорна
Людмила Миколаївна Уніят

ФІНАНСИ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Навчальний посібник

Підписано до друку 22.12.2015 р.
Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк на дублюванні.
Ум.-друк. арк. 23,5. Обл.-вид. арк. 25,5.
Тираж 100 прим.

Видавець та виготовлювач
Тернопільський національний економічний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46004